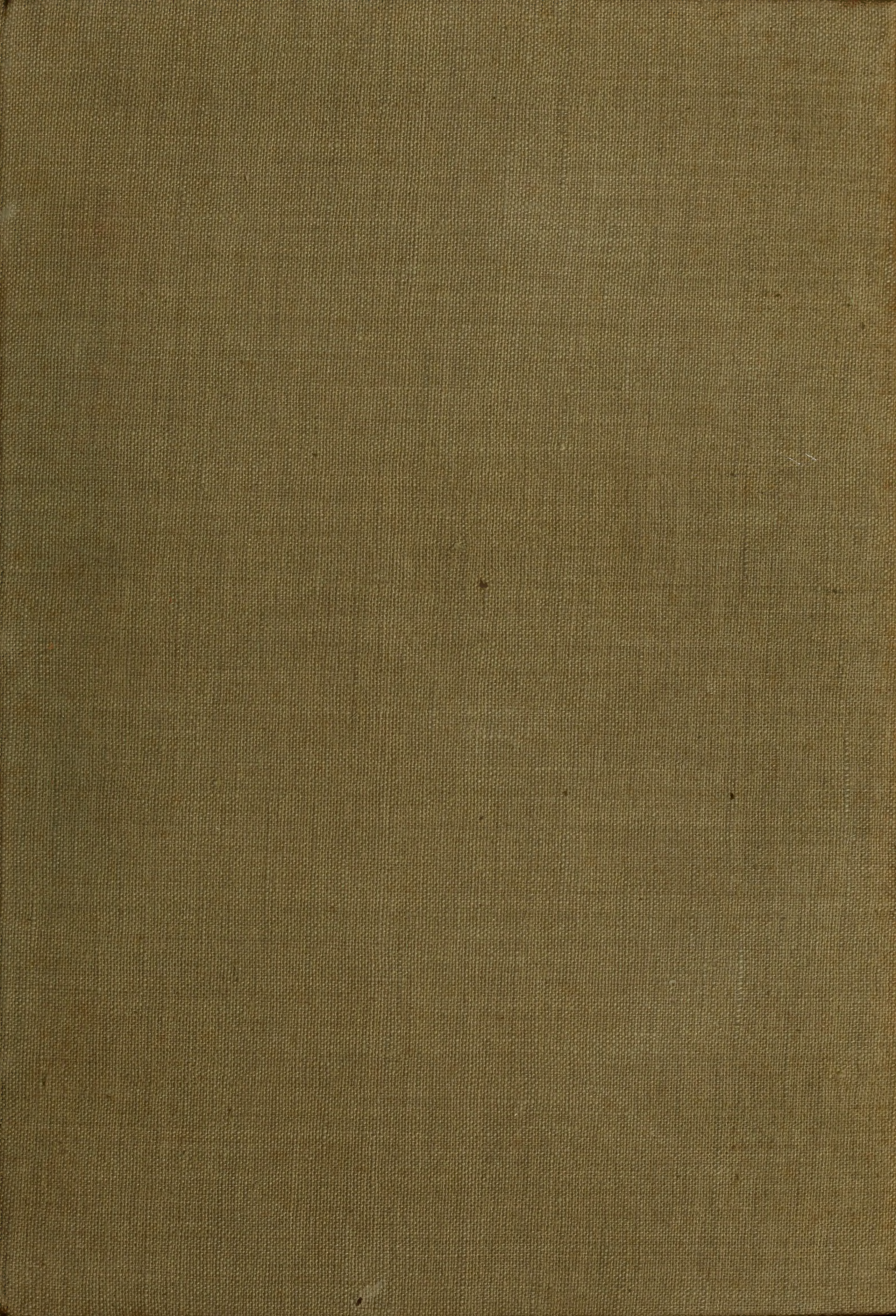
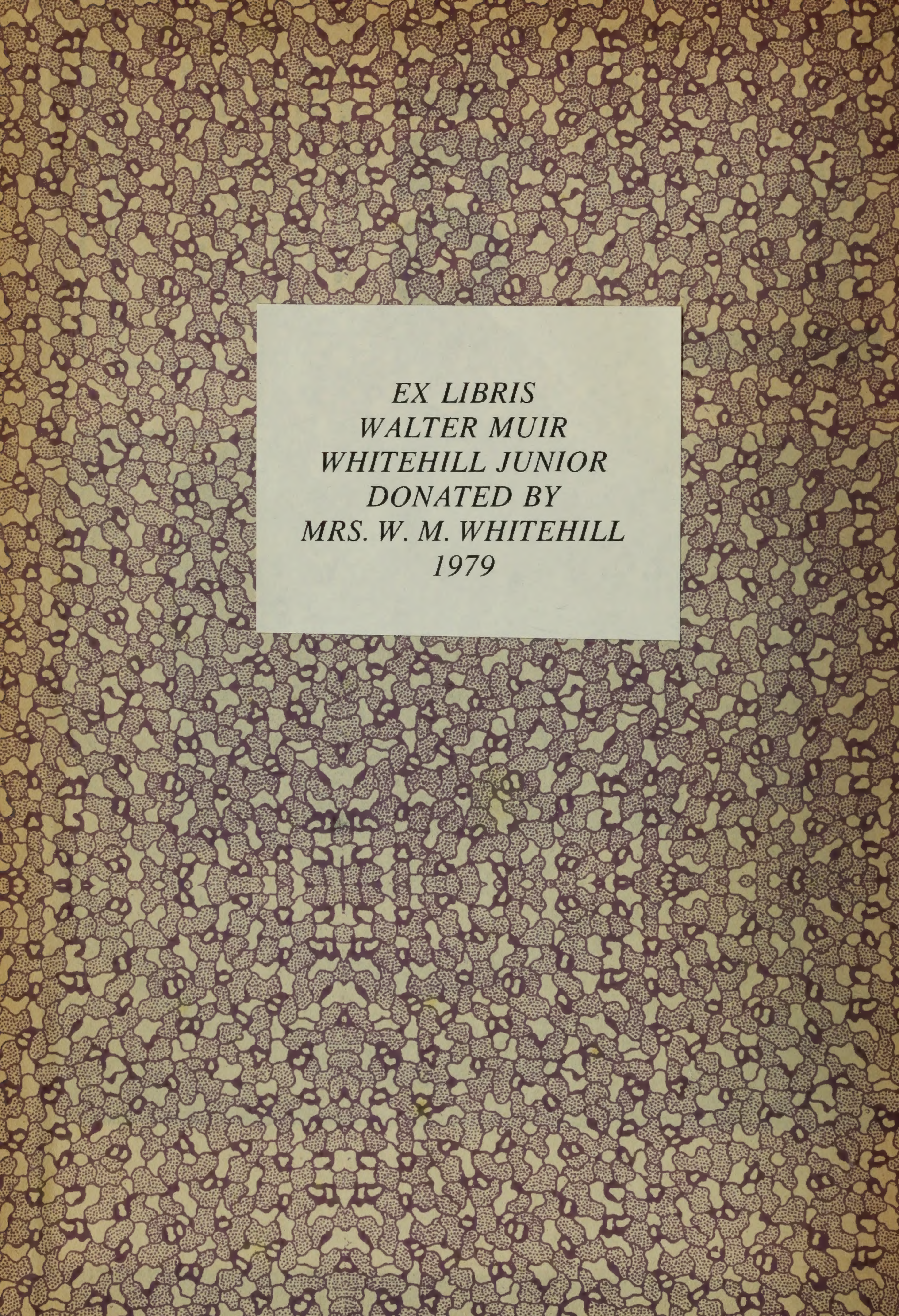
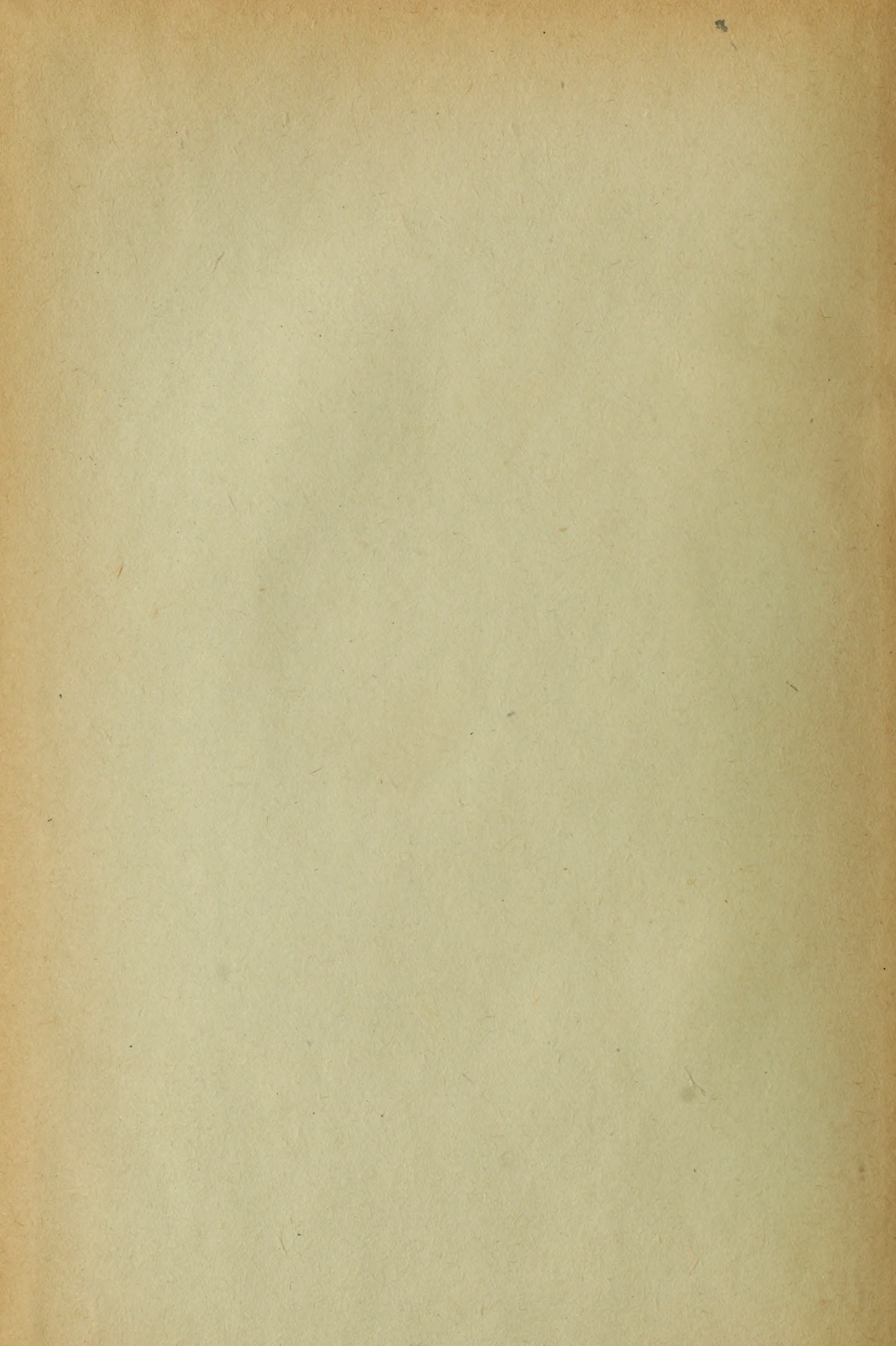
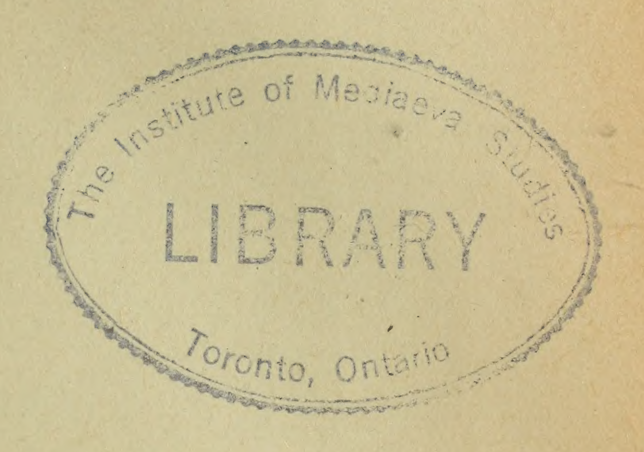
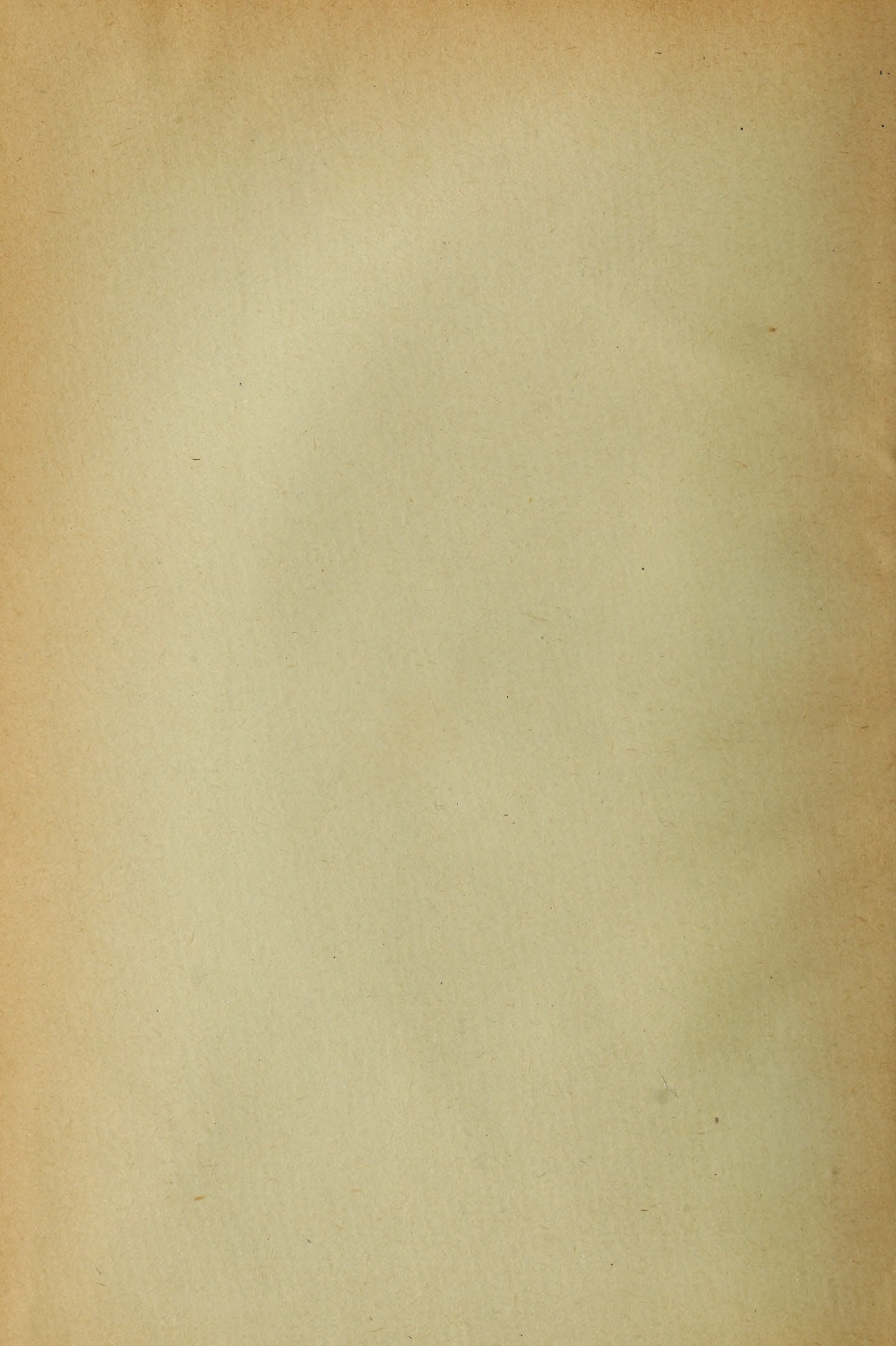

The Institute of Mediaeval Studies
LIBRARY
Toronto, Ontario

BUTLLETÍ

DEL

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

BUTLLETÍ

DEL

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

1911

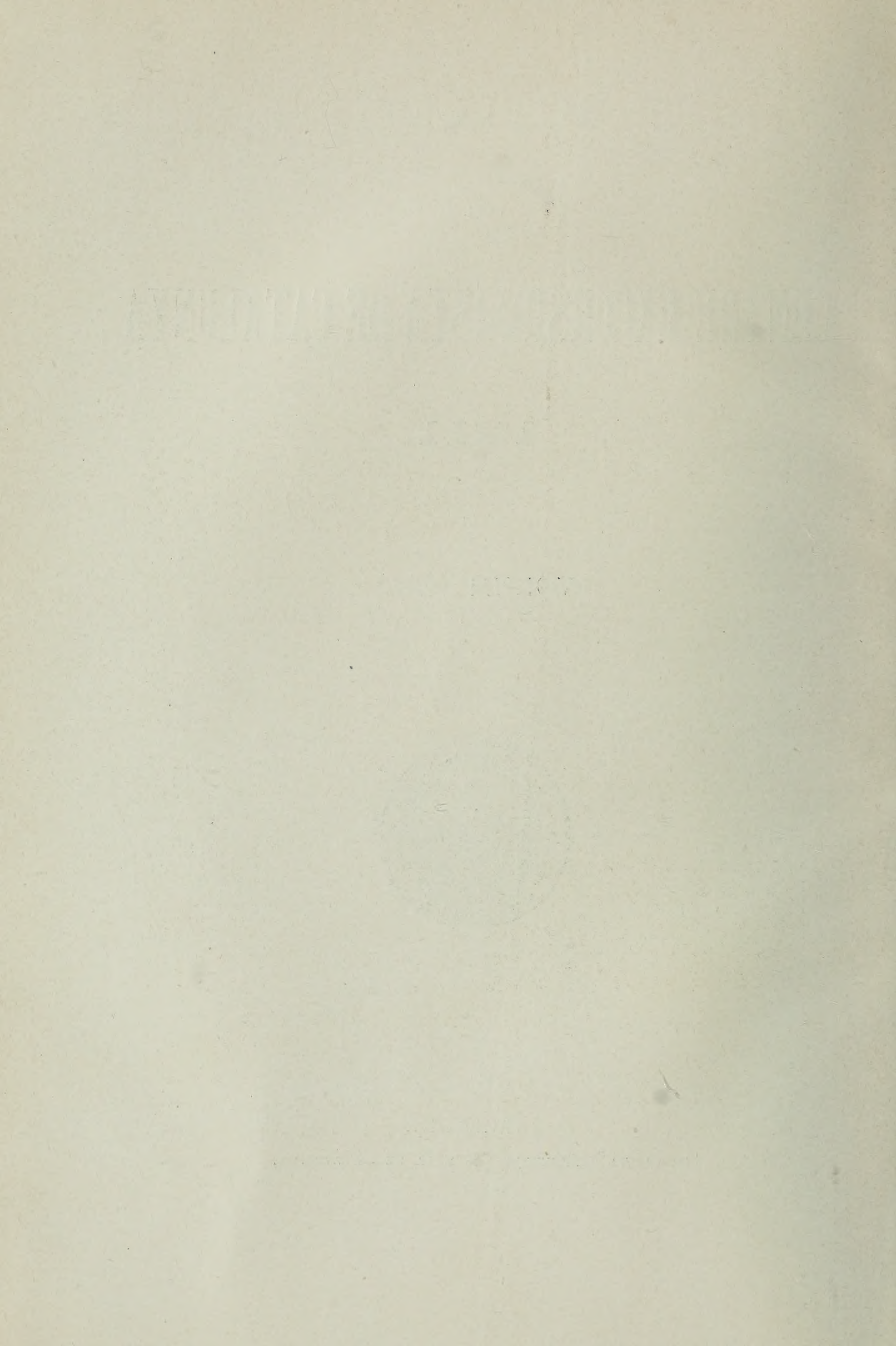
VOLUM XXI.[è]

BARCELONA

TIPOGRAFIA «L'AVENÇ» : RAMBLA DE CATALUNYA, 24

1911

ANY XXI — BARCELONA, JANER DE 1911 — NÚM. 192

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

IMPRESSIONS D'UN VIATGE A LA GRECIA[1]

Poc m'havia pensat, al tornar l'any passat de Grecia, tenir l'honor de dirigir-vos la paraula. Ni les condicions en que fou fet el viatge (puix no vaig poder reunir el nombre suficient de documents, sobre tot gràfics, que cal presentar en la ressenya de qualsevol excursió), ni la meva falta d'aptituts, eren circumstancies favorables pera que jo ocupés aquest lloc ont me trobo a instancias del digne president d'aquest CENTRE, D. César A. Torras. Es an ell, si de cas, que haveu de culpar : m'ho va demanar, y he accedit prenent per basa les meves notes de viatge, escrites a corre-cuita, unes vegades tot prenent cafè a la plaça de qualsevol població grega, altres tot caminant, sovint vençut per la sòn a darrera hora del dia.

Vaig sortir de Barcelona 'l dia 12 de Maig. Acompanyava al meu estimat mestre 'l Dr. Rubió y Lluch, qui per tercera vegada 's dirigia a Grecia ab el propòsit, com sempre, d'estudiar l'època gloriosa de la dominació dels catalans a Orient. Ara 'l seu objecte principal era el coneixement més precís de la geografía del país, visitant els castells catalans, o almenys de l'època catalana, que han arribat fins al dia, y el posar-se en contacte ab els erudits nacionals y extrangers que resideixen a Atenes. De pas anavem a creuar l'Italia, ont haviem d'estrènyer les relacions del novell «Institut d'Estudis Catalans» ab les principals societats històriques d'aquella nació. Per cert que les gestions en aquest sentit del president de l'«Institut» foren ben afortunades.

A la vora d'un mes més tard d'haver deixat la terra catalana, es

1) Conferencies donades en el CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA 'ls dies 8 y 15 d'Abril de 1910.

a dir el 6 de Juny de 1909, arribarem cap a mig-dia al port de Brindis, ont ens haviem d'embarcar pera la Grecia. Brindis, població del Sud d'Italia d'uns 22,000 habitants y que tots coneixeu, almenys de nom, té certa importancia, degut a esser el principal port italià pera anar a l'Orient. El seu aspecte té quelcom d'oriental. Bruta, com molts dels pobles de Grecia y Turquia, té carrers amples ab les cases baixes, d'un o dos pisos, generalment. A l'hora de la nostra arribada la població sembla talment morta, perquè es al fort de la calor, ab un sol que també sembla grec. Poc després visitem els principals monuments que registra ·l *Baedeker* y d'altres que·ns interessen igualment : la Catedral, el Castell fundat en el segle XIIIe per l'emperador Frederic II, San Benedetto, iglesia normanda de principis de la mateixa centuria, Santa Lucia, el Battistero de San Giovanni. No gaire lluny de la població ·s troba ademés la Chiesa del Casale, la *Santa María del Casal de Brandis* del cronista Muntaner.

Pels carrers (alguns ben típics) la gent conversa a fòra, s'extranya molt al veure-ns y fins alguna dòna trapacera gairebé ·ns atraca demanant-nos caritat. No dic res de les criatures, que no paren de seguir-nos, tot parlant un llenguatge italià molt dialectal y difícil d'entendre a voltes. Pels carrers principals, que són el corso Umberto y el Garibaldi, veiem gent de tota mena, molts grecs, entre ells un *papas*, turcs, etcetera. Les dònes del país duen mantellina, blanca o negre, que·ls escau d'allò més, y la porten moltes enterament a l'espanyola. Tampoc falten mantons. Ens allotgem a l'Hotel central, mes bé diriem un hostalot brut, dolent. El mateix amo o criat que·ns-e serveix el dinar, ens acompanya a la cambra; ens porta, en una cafetera, aigua calenta, pera rentar-nos tots dos a la mateixa palangana. Aquest hostaler factòtum, ab qui parlem, ens entera de que avui es festa nacional, l'aniversari de *l'Estatut*, y per això la població està engalanada ab banderes. Es cap al tard que·ls carrers ja s'han animat : bullen de gent, tot es animació, ben diferent del dematí. Una música està tocant l'himne nacional, y als acords de la marxa de l'*Aida* ·ns embarquem.

A mitja nit sortim del port ab l'*Elettrico* de la «Navigazione Generale Italiana».

A primeres hores del matí del dia 7, miro per la finestreta del camarot, enlluernat per la molta llum d'un dia hermós. A l'esquerra tenim l'Albania. Aviat veiem el Pantokratos, la montanya més alta de l'illa de Kerkyra (Corfú). La vista es esplèndida.

Esmorzem que ja som ancorats al port de la capital després que una munior de barques ens han rodejat, essent víctimes d'un vertader assalt. Els barquers, que parlen mig italià, mig grec, y els dragomans (intèrpretes) o, usant la veritable paraula catalana, torcimanys, no·ns deixen viure, de tal manera que això ·ns fa creure que som a Nàpols. Fem tractes ab un dels darrers, y ens porta a terra, de la qual estem a uns 200 metres. Encara no hem desembarcat que veig una escena curiosa : un enterrament. El difunt, dintre ·l seu bagul, es portat en un cotxe descobert, a manera de *landeau*, en el seti davanter. Un *papas*, ab creu professional, va al pescant. Llàstima de no tenir a punt la màquina fotogràfica! Casualment aleshores entrava a casa d'un fotògraf a canviar les plaques impressionades a Nàpols y Brindis. En un carruatge de dos cavalls, bastant bo, anem a l'Akilleion, residencia del l'emperador d'Alemanya. El Sr. Rubió ·m diu que aquesta illa s'assembla força a Mallorca. Passem pel mig de grans oliverars. Les montanyes que tenim enfront són plenes d'una vegetació luxurianta, ab belles fondalades que donen an aquest país un aire de grandesa y solitut que imposa. Anem pujant, pujant fins als 170 metres, altura a que·s troba l'Akilleion. Aquest té un aspecte més de casa de camp o d'estiueg que no pas de palau, però ab totes les comoditats desitjables. Decorat a estil de casa de Pompeia, té un peristil magnífic ab diverses estatues de Muses y altres els originals dels quals són al Museu de Nàpols. L'envolta un alegre jardí y un bosc que, baixant fins a flor d'aigua, té al davant el panorama grandiós de la mar. De tornada, pel camí, veiem diversos trajos típics : les pageses vestides a estil del país, ab una mena de cofia, cotilla per fòra, generalment de color groc o vermell, ab un gran mocador al cap, etc. Passem per darrera de la fortalesa vella, de construcció dels venecians, y per algun carrer de la població. Ve molt de nou això de que·ls rètols de les cases siguin escrits en lletres diferents de les llatines.

A les quatre deixem Corfú. Quina situació geogràfica més esplèndida, rodejada d'aquesta mar blava, mar grega puríssima d'una gran varietat, que a voltes sembla un llac suiç! El vaixell va avançant. Ja ·s veu l'illa de Paxos, després Antipaxos, al davant. A l'esquerra la costa de l'Epiro ont se distingeix una caseta blanca, molt propera a la mar; y, a la vora, també, com a flor d'aigua, unes coves. Passem a uns 200 metres. Som en ple mar jònic. Acabem de perdre de vista Corfú.

A les cinc del matí de l'endemà som en vistes de Patras, y a les sis a l'Hotel de Patras. Aquesta ciutat es la quarta o quinta de la Grecia actual, ab uns 38,500 habitants. Malgrat això, no té un carrer empedrat. Les cases són baixes. Hi ha moltes botigues y molts cafès : sobre tot cafès. Quan hem desembarcat ja estaven plens de gent, y això que era tant dejorn. Hi ha un o dos tramvíes elèctrics, prou dolents. Visitem la principal iglesia, que es la primera cismàtica que conec, de petites dimensions y que fa de catedral, perquè Patras es bisbat. Hi trobem un fidel que·ns-e l'essenya. Continuem recorrent la ciutat, que no deixa d'esser bonica y de tenir una admirable vista sobre ·l seu golf, a l'entrada del de Lepant. Domina la població una fortalesa, avui convertida en presó, construïda probablement pels Villehardouin sobre l'emplaçament d'un fort bizantí. Els venecians, segurament, hi han deixat també rastre de llur pas, per aquestes terres[1].

PORT DE PATRAS

Al mig-dia, al tren. S'hi puja en mig d'una plaça com a qualsevol tramvía, es dir, sense estació. Es un carril de fira : tant, que les criatures pugen y baixen de l'estreb, quan està en marxa; lo que vol dir que no dèu caminar gaire depressa. També s'hi vènen periòdics, postals, rosquilles, etc.

UN CARRER DE PATRAS Y CASTELL VENECIÁ

Emprenem la ruta, que verament es del tot interessant. La linia ferria costeja ·l golf de Corent o de Lepant, passant entre aquest y l'alta montanya del Panakhaïkon (1,927 metres). Les estacions que

1) D. Bikélas : *De Nicopolis à Olympie* (Paris, 1885), p. 272.

anem seguint són petites, esquifides : fins n'hi ha alguna que·m fa pensar, no sé per què, en aquests establiments dels voltants de Barcelona, com *la Serafina* de Pedralbes. Una d'elles es Aigion (Vostitza), que va esser port dels catalans. En una altra, que·s diu Diakophto, tenim una veritable invasió d'homes y de criatures molt bufones y precioses al parlar, que vènen cireres, albercocs y aigua. L'aigua més que res, el νερό que a Grecia es la beguda de tota hora. La vista del golf devé cada vegada més sorprenent, més que mésquan se mostra al davant, a la part oposada, el majestuós Parnassos (Parnas), blanc de congestes. De la banda nostra tots els camps són plens de vegetació, abundant-hi ·l raïm, d'ont surten les celebrades panses de Corent. Del nostre departament estant ens podem fer càrrec d'aquesta ciutat, que dóna nom al golf, tant important en els temps clàssics, y de la qual parla Pausanias extensament en el seu famós llibre sobre la Grecia. Els carrers, en linies rectes y amples, donen l'aspecte, a la població, desde certs endrets, com d'un cementiri. Corent té avui poc més de 4,000 habitants, es capital del *nomo* y *demo* del seu nom. Desseguida ·ns endinsem dintre l'istme, encara que propriament ja no existeix desde que en 1893 quedà obert el canal que uneix el golf corintí ab el d'Egina. Amida aquest canal més de 6 kilòmetres de llarg, y es la seva amplada, en el fons, d'uns 23 metres. L'obertura de l'istme ja havia sigut intentada en temps dels romans, y potser encara abans. Pausanias indica, del seu temps, el senyals d'haver-se començat anteriorment les obres que havien estat sospeses.

Port d'Aigion

Un carrer de Corent

Ens trobem atravessant l'Atica, terra erma y sense cap atractiu, fins a arribar el moment de veure altra volta aigua, la mar que banya la part oriental del Peloponès. Aquí la mar potser es més blava y més bonica encara que a l'altra banda. Quin repòs que té! quina finura les costes! y que bé hi deuen encaixar les antiguitats clàssiques! Aleshores un hom s'imagina conviure ab aquells grecs antics, mestres en l'art, les fonts de la qual brollaven en mig d'aquests paisatges incomparables de llur Naturalesa; y's fa dificil comprendre que'ls actuals grecs siguin descendents d'aquella gent. Avui la Grecia encara 's troba força anys endarrera d'Espanya, almenys de la nostra patria, ab una noció molt feble de l'art. Ben pensat, per això, qui sab si 'n queden, de grecs : n'ha sofertes tantes, d'invasions, aquesta terra!... venecians, francesos, genovesos, catalans, navarresos, albanesos, turcs!...

CANAL DE CORENT

No veiem ni una casa de pagès, ni un pescador : les costes són ben desabitades; lo qual contribueix a dona-ls-hi un caràcter més poètic, una solitut y un repòs augustos. Per tot se contemplen com a llacs que formen les illes que tenim al davant, ab la terra ferma de Peloponès. Per llarg temps tenim a l'enfront l'illa de Salamis (Salamina), lloc ont se va donar la batalla d'aquest nom en que la formidable escuadra de Xerxes fou vençuda per les naus gregues comanades per l'atenès Temistocles (any 480, durant la segona de les guerres mèdiques).

EL MAR : CAMÍ D'ATENES

Les costes que anem seguint semblen devegades les de Garraf. Aviat queden al darrera nostre, quan ens dirigim vers Eleusis la ciutat *dels misteris*, la qual passem de llarg sense tenir temps de baxar-hi

y visitar els seus monuments famosos, sobre tot el santuari de les Grans Deesses. Per aquí, com a les poblacions que acabem de deixar, hi ha abundor de vestits típics, sobre tot d'homes, que solen anar habillats ab una mena de faldilles blanques, dites *foustanela.* Més enllà atravessem un congost, pujant penosament arrocegats per una locomotora que ab prou feines pot ab la càrrega.

Ja s'ovira Atenes, vetllada per la superba Akròpolis. Es, sens dubte, l'impressió més forta que he sentit durant tot el viatge per aquell

Badia de Salamina

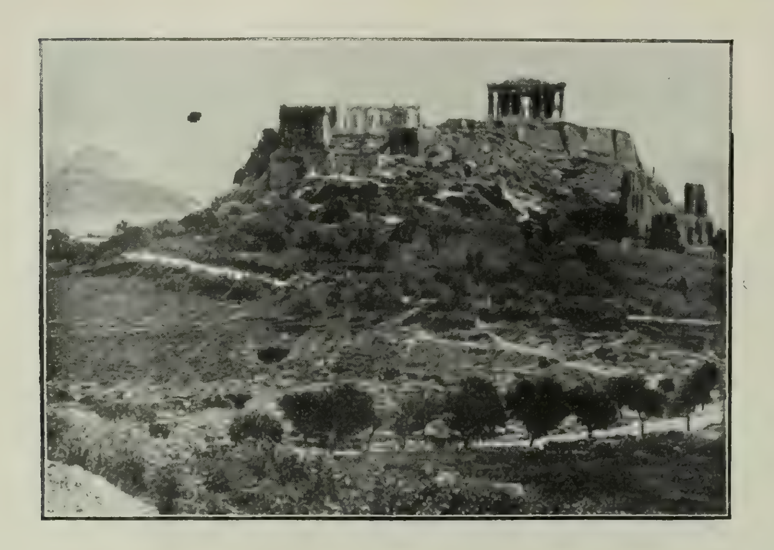
país. Arribem quan fa set hores que som sortits de Patras : un tren com cal hauria guanyat la distancia en la meitat de temps. Sort que·l viatge no·s fa gens cansat.

Fins aquí he seguit dia per dia les notes del meu *diari.* Ara ja serà una altra cosa tractant de la nostra estada a la capital de la Grecia, ont estiguerem una mesada curta dividida en dues etapes; perquè la vida de ciutat que hi feiem, ab les continuades visites a l'un y a l'altre, sobre tot a les societats científiques, no·s poden ressenyar pas per pas, com he fet anteriorment.

Atenes, capital del regne grec, ciutat d'uns 200,000 habitants, ha fet una gran creixença d'ençà que es independent, això es, desde ·l primer terç del segle XIXè. En aquell temps la patria de Pericles havia quedat reduïda a un miserable poblet, compost en gran part de families d'albanesos, a redós de la vessant N. de la Akròpolis. Poc a poc, la ciutat, ab la seva independencia, s'ha anat refent; y avui en dia ja

ofereix tot l'aspecte d'una capital europea. Atenes per això, si no fos per les seves antiguitats, que·n fan una de les primeres poblacions del món antic, no tindria l'importancia y l'anomenada que té, avui que la civilització moderna compta ab aquests colossals centres de població, sense parió en els grans imperis de l'Antiguitat.

Crec, doncs, no serà inútil donar-vos una idea lleugera dels principals monuments de la capital de la Grecia, encara que no sigui més que molt per damunt.

VISTA GENERAL DE L'AKRÓPOLIS, VISTA PEL CANTÓ O.

Parlar d'Atenes y no dedicar un record al Parthenon no deixaria d'esser anormal, y jo seria el primer de trobar-ho a faltar. No pretenc, per això, fer cap disquisició arqueològica, invadint el camp d'una ciencia que no conec. Ademés, aquests dies precisament, molts de vosaltres escolteu aquí mateix les conferencies que us dirigeix l'entès arqueòleg Sr. Casades y Gramatxes, tractant el mateix punt. Unicament vos parlaré com excursionista.

Y, començant pels monuments situats sobre l'Akròpolis, que prendré com centre y punt de partida, continuaré pels de les seves vessants, anant seguint cap a la periferia. Aquesta rocaça colossal o turó, com volgueu anomenar-la, se redreça gairebé al S. de la ciutat, que domina tota, junt ab una gran extensió de l'Atica y el Mediterrà ab diverses illes. El seu punt més alt es a 156'20 metres sobre ·l nivell de la mar. De forma ovalada irregular, la seva longitut màxima es de 270 metres y l'amplada de 156. El clos que determinen els murs té uns 29,488 metres quadrats[1]. S'hi entra per l'O. únic costat accessible:

1) Diversos d'aquests datos són presos de l'obra de M. Foujères : *Grèce* (colection des Guides-Joanne) 1909; llibre que crec prou al corrent en lo que·s refereix a les antiguitats.

per qualsevol altre cantó la roca està tallada perpendicularment. La porta, batejada ab el nom de Beulé, arqueòleg francès que la va descobrir, l'any 1852, sota restes turques, se troba a 36 metres en avant dels Propyleus. Desseguida comença la gran rampa que dóna accés an aquests, tenint a un y altre cantó el sòcol damunt del qual reposa el temple de la Victoria Aptera (costat S.) y el que sostenia el monument d'Agrippa. Cap a mitja pujada hi ha restes de l'antiga *via sacra*, que conduïa a l'Akròpolis en els temps clàssics de Grecia (segle V.è abans de J. C.) L'escala monumental es de construcció romana ja dintre l'era cristiana, així com la porta Beulé y les seves dues torres quadrades (fi del segle II), y el monument aixecat al gendre d'August (segle I).

Entrada a l'Akrópolis
y temple de la Victoria Aptera

Els Propyleus. Solemne entrada a l'Akròpolis, forma com el seu vestibol d'honor digne de l'imponent grandesa del Parthenon y de la finura de l'Erekhtheion. Ocupa ·l lloc d'altra més petit degut a Pisistrat y destruït pels perses. Aquesta obra de Muesicles (segle V.è abans de J. C.), edificada en marbre pentèlic, fou causa d'admiració dels que la contemplaren en tots els temps. Pausanias els considerava com de lo millor que havia vist.[1] En plena Edat mitjana ·l viatger Nicolò da Martoni, que hi va estar a últims de la XIV[a] centuria, s'entusiasmava ab aquella frase de *magnus et mirabile opus videtur!* Se

1) Pausanías. Edició Didot (París 1882), p. 30.

componen d'un propyleu central ab dues ales. En la del N. s'hi contenia lo que se n'ha dit la Pinacotheca, o sala de pintures, de la qual parla ·l mateix Pausanias. A la banda N. va subsistir fins fa alguns anys una torra franca, de la qual, així com de tot lo que·s relaciona ab l'època catalana, re o ben poca cosa afegiré a lo que ja sabeu després d'haver escoltat les interessants conferencies[1] de D. Antoni Rubió y Lluch.

A mà dreta hem deixat el temple de la Athena Niké o Victoria Aptera (sense ales). Es d'època posterior als Propyleus, encara que potser del mateix segle V.^{e} abans de J. C. Es tot ell fet de marbre pentèlic, ab un pòrtic jònic a cada fatxada, es dir, amfipròstil. Tal com el veiem avui, es una reconstitució pedra per pedra, aixecada dintre del segle XIXe. Feia molt temps que havia desaparegut, prenent el seu lloc un bastió turc. Se conserven encara bastants relleus del seu bonic fris, part en el mateix lloc y part a Londres. Els dels cantons N. y O. no són sinó reproduccions en terra-cuita dels fragments que se·n dugué a la capital de la Gran Bretanya lord Elgin, personatge de qui tindré ocasió de parlar altres vegades. Desde ·l *pyrgos*, ont reposa aquest templet y al qual s'arriba desde l'ala S. dels Propyleus, se frueix d'un panorama superb sobre ·l golf d'Egina.

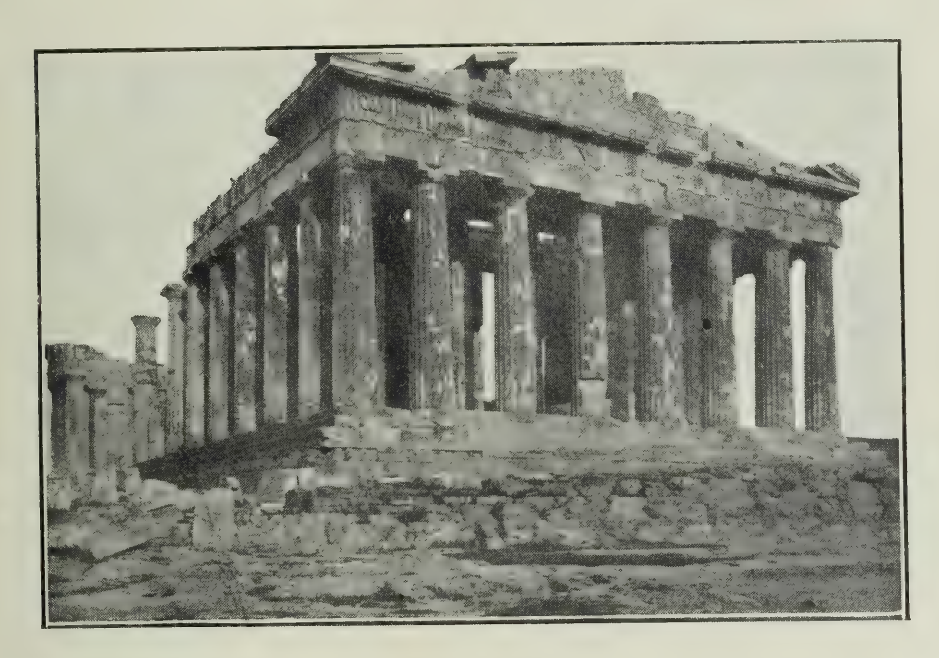
Tornant enrera, passem per sota ·ls Propyleus, seguint la *via sacra.* La primera impressió, al punt que s'es dintre ·l recinte de l'Akròpolis, es inexplicable. La majestuosa mola del Parthenon, a mà dreta, que·s destaca com un gegant en repòs etern, presidint els demés monuments del lloc, y a l'esquerra l'elegant figura de l'Erekhtheion ab la tribuna de les cariàtides, fereixen agradablement la vista de l'afortunat mortal que, vingut de terres llunyanes, pot contemplar per primera vegada, ab els seus propris ulls, les meravelles de l'art més august de la terra.

Anem seguint la *via sacra.* A banda y banda, nombrosos talls y forats practicats en la roca viva recorden els diferents monuments votius, esteles principalment, que hi plantava la religiositat dels grecs.

A mà dreta hi havia el *temenos* d'Athena Hygieia (deessa de la salut), ab diversos monuments. Per allà ·s troba la basa en marbre de l'estatua en bronze de la divinitat. Més cap al S. el clos dit *Brauroneion* : la capella de la deessa Artemisa Brauroneia contenia una estatua feta per mà de Praxiteles. Al N. de la *via sacra*, això es, a mà esquerra, el

1) Els dies 25 Febrer y 4 Març, 1910.

sòcol de l'Athena Promachos de Fidias. La colossal estatua, encarregada per Pericles com ex-voto, tenia una alçada de 9 metres, pujant més amunt que·ls Propyleus. Y ·s diu que·ls navegants, després de voltar el cap Sounion (el més meridional de l'Atica), distingien la punta de la seva llança, que relluïa als raigs del sol. L'emperador Justinià

EL PARTHENON

la traslladà a Constantinoble. Un altre sòcol hi ha a la vora : es d'una quadriga en bronze.

Davant per davant de la fatxada O. del Parthenon (que tenim a la vista), una explanada al costat de la d'Artemisa Brauroneia es identificada pels arqueòlegs com a recinte d'Athena Ergané (treballadora). Potser també, per aquí, tocant als murs de l'Akròpolis, se pot colocar el lloc que ocupava la Kalcotheca, dipòsit d'armes, bronzos y diferents productes d'industria manufacturera, posat sots la protecció de l'Ergané.

Deixant de banda l'enumeració d'altres monuments de menys importancia, passem al Parthenon. Bé prou que·l coneixeu tots per fotografíes y gravats, aquest preciós llegat de l'antiguitat, *la pus richa joya que al món sia*, en sentir de nostre Pere III. Temple dòric, períptер, amfipròstil, compta ·l seu peristil exterior 8 columnes sobre les fatxades, 17 als costats, o siguin 46 en conjunt, d'alçada d'uns 10 metres y mig y d'un diàmetre que varía entre un metre y mig y dos

metres, que, com deia en Martoni, són de gruixudes *quantum possent accingere quinque homines brachiis expansis.* Passaré per alt les magnífiques esculptures dels frontons y les precioses metopes, ni sisquera 'm detindré a parlar d'aquell celebrat fris que coronava la cel·la ab la professó solemne de les Panathenees. Dintre aquella columnada 's conté un rectàngle de 59'02 × 21'72 metres, l'interior del temple. Passat un pronaos o pòrtic d'entrada (banda de l'E.), se troba la cel·la o santuari d'Athena Parthenos, que tenia, en els seus bons temps, 100 peus de llarg, es dir, com l'Hecatompedon, y per això 's deia *Hecatompedos neos*, essent a la vegada subdividida en tres naus per un peristil dòric, y transversalment en tres compartiments, en l'últim dels quals s'aixecava l'estatua colossal de Minerva, d'or y evori, de 15 metres ab la basa, obra de Fidias. Se'n conserva solament una imitació romana en marbre de petites dimensions, que's guarda al museu Nacional d'Atenes. La cel·la estava separada de la sala de les Verges, Parthenon propriament dit. Després venia l'opisthodomos o pòrtic posterior, de sis columnes, com el pronaos. El Parthenon, que ha arribat fins a nosaltres y que's deu al govern de Pericles (segle V.è abans de J. C.), restà gairebé intacte fins després de la dominació romana, cap al segle VI.è de l'era cristiana, en que fou convertit en iglesia cristiana, consagrada primerament a Santa Sofía, després a la Mare de Déu. L'entrada an aquest temps era per l'opisthodomos: el pronaos quedà desfigurat en absis y aixís seria quan hi tingueren els catalans llur Sèu de Santa María de Cetines.[1] El Parthenon se conservà en relatiu bon estat fins que, victima de la civilització moderna, fou desfet pel bell mig per una bomba del venecià Morosini (1687). El polvorí turc instalat en la seva cel·la esclatà y gran part de les seves columnes caigueren com *vèrtebres desarticulades d'un gegant.*

Al N. del Parthenon s'aixeca l'Erekhtheion o temple d'Athena Polias y de Poseidon Erekhtheu, obra en gran part de l'arquitecte Philoklès, que data del temps de la pau de Nikias. Se compon, dit en linies generals, d'una cella rectangular d'uns 20 × 11 metres, subdividida en altres dues, la d'Athena y la de Poseidon, y tres pòrtics. Me fixaré solament en els dos pòrtics principals, la reconstitució general de l'edifici essent bastant difícil de precisar. El pòrtic N., que dóna a la cel·la de Poseidon Erekhtheu (Erekhteion propriament dit), es d'una

1) Vegi-s Rubió y Lluch: *La Acròpolis d'Atenes en l'època catalana.* Barcelona, 1908.

elegancia superior a tota ponderació. Són sis les seves columnes, quatre de fatxada, amidant 6 metres y mig. El fris en marbre blau d'Eleusis, les proporcions d'aquestes columnades, el seu ric plafó, tot feia d'aquest pòrtic una de les meravelles de l'aticisme. Encara avui l'impressió que produeix, baldament s'hagi admirat abans la grandesa del Parthenon, es de les que deixen record perdurable. Per la porta gran del fons, tant celebrada pel seu enquadrament jònic, comunicava ab el Prostomiaion que estava entre els pòrtics N. y S. Aquest darrer es l'anomenat *de les Cariàtides*. Sobre un sòcol de 2 metres y mig, s'alcen dretes, esbeltes, en posat com de figura vivent, les sis donzelles de llarga túnica que, a manera de columnes, sostenen l'arquitrau, en part restaurat. Amiden 2'30 metres. Una d'elles no es més que reproducció de la que se'n va dur lord Elgin junt ab moltes altres reliquies de l'Akròpolis. Les cinc cariàtides que resten en el vertader lloc, ploren, diu la tradició, l'ausencia de llur germana.

L'Erekhtheion vist de l'O.

En l'espai intermig entre l'Erekhtheion y el Parthenon hi ha algunes restes de l'Hecatompedon, construït en temps de Solon (segle VIe abans de J. C.) y que subsistí, sofertes transformacions, fins l'any 406 abans de l'era vulgar.

Sempre recordaré ab plaer la fonda impressió que'm va causar la primera pujada a l'Akròpolis. Era una tarda. El sol, ja proper a la posta, iluminada d'una llum feble aquelles superbes ruïnes, donantlos un relleu y un color difícils d'explicar. La columnada del Parthenon, d'un marbre rosat, destacant-se sobre 'l fons foscós del majestuós Pentèlic, de les entranyes del qual era sortida, oferia un encant especial. An això afegeixi-s el cel puríssim que teniem al damunt, aquella atmósfera transparent y diàfana tan característica de l'Atica, que

fa semblar a la vora ·ls objectes més llunyans. Y ·m recordo també, de l'emoció que sentia D. Antoni Rubió davant d'aquells monuments que per primera vegada podia contemplar ab la vista sana. Ab molta veritat diu l'Edmond Aboud que, per molt que s'hagi sentit parlar en lloança del Parthenon, la visió d'aquest excedeix a totes les ponderacions : la simplicitat grandiosa del plan, la bellesa dels materials, y més que re la delicadesa fabulosa de l'execució, vénen de nou al més ben preparat.[1] Per altra banda nosaltres agermanaven els records de l'antiguitat grega ab altres que·ns pertoquen més directament als catalans. Aquell planic, ara tot solitut, que s'havia vist algun dia ple d'alegres multituts contemplant la pompa de les professons panatenees, segles més tart havia sigut un troç de terra nostrada. Gent que portava ·ls nostres noms, potser algun passat de la nostra familia, havia tingut la sort d'habitar entre aquells edificis dels que en Martoni deia entusiasmat : *impossible videtur menti hominis quomodo ipsa tan magna hedificia construi potuerunt*! Y la llengua catalana havia ressonat plena de vida, victoriosa, en els Propyleus, convertits en palau y el Parthenon havia sentit les pregaries a la Mare de Déu que en el *pus bell catalanesc del món* li dirigien els almugàvers. Y un hom se feia l'ilusió de veure, potser en dia no llunyà, dintre la cel·la del Partenon, l'elogi del *castell de Cetines* fet per boca del rei Pere, posat en làpida catalana y grega, que recordés a la posteritat que aquelles bandes de catalans, com diu en Gregorovius, no eren pas tant barbres ni tant privades del sentiment de bellesa com se·ls ha acostumat a representar.[2]

Deixem de banda la descripció de l'interessantíssim museu situat al angle SE. en el planic de l'Akròpolis. Ell sol mereixeria algunes conferencies. Tampoc esmentaré diverses ruïnes menys interessants, ni parlaré de les successives transformacions dels murs, de la gruta de Pan y de tot lo demés que·s troba a la vessant N., no tant interessant, de bon troç, com lo del S. Aquí ·s troba, com més sobressortint, l'Odeion (Odeó) d'Herodes Atic, degut an aquest ric atenès del segle II de J. C., de forma com qualsevol teatre antic, a l'aire lliure, per més que podria haver estat cobert ab un gran plafó de fusta. Devia servir pera audicions de música, y era capaç pera 5,000 espectadors. A continuació el Pòrtic d'Eumene (II, rei de Pèrgam), de més de 160 metres

1) E. Aboud : *La Grèce contemporaine* (Paris, douzième édition), p. 219.
2) Rubió y Lluch : Op. cit., p. 12 m.

de llarg. Després el teatre de Bacus. L'efecte que devia fer aquest teatre colocat a redós de la montanya, ab bella vista sobre ·l Phaleron, Egina, etc., en aquells temps, el pòrtic al seu davant, l'escena en peu, les estatues... no es difícil d'imaginar. Avui, malgrat el mal estat en que·s troba, no deixa d'impressionar la gran graderia de pedra, que, sembla era aïr, estava ocupada per una multitut que Plató fa pujar an el nombre de 30,000 espectadors, d'alguns dels quals resten gravats els noms en els magnífics sitials de marbre, en el rengle d'honor.

Atenes : Teatre de Bacus

No lluny d'aquí ·s troba ·l monument coragic de Lisicrates. Fòra de l'Akròpolis y anant més a la periferia, trobarem altres monuments que procuraré descriure de pressa, començant pels situats al E. En el carrer de Dionís l'Areopagita, camí del Phaleron, s'aixeca a un costat la porta d'Adrià en marbre pentèlic, que recorda la dominació d'aquest emperador romà. Per tot aquell lloc, llindant an el Parc d'Atenes, o Zappeion, y dintre ·l mateix, resten despulles de termes, d'alguna *villa* romana, etc.; y, dominant el conjunt, s'alcen les altíssimes y majestuoses columnes de l'Olympieion, o temple de Júpiter Olímpic, en mig d'una gran explanada rectangular de 205'50 metres de llarg per uns 130 d'amplada. Del colossal monument acabat de bastir y consagrat en temps d'Adrià, sols queden en peu 15 columnes, y una altra jau per terra, sos tambors enfilerats, com succeeix ab les del Parthenon. En total havien sigut 104, d'una alçaria de 17'25 metres y de diàmetre entre 1'70 y 1'49 metres. Aquest temple era

dípter, ab dues fileres de 20 columnes per banda y ab tres rengles a les fatxades. Pausanias el va veure fet un veritable museu d'estatues.

Més lluny, també vora ·l parc, el nou Estadi, tot de marbre d'una blancor que fereix la vista, degut a la munificencia del patriota grec Sr. Avérof, que pagà tota l'obra. La seva disposició, el plan, tot es fet y calcat sobre l'antic, que durant els temps mitjans serví de pedrera. Es capaç pera 50,000 persones. La pista amida, de llarg, 204 metres, y d'ample 33. Els primers Jòcs Olímpics moderns varen celebrar-se l'any 1896. Està arredossat al Hymettos, la montanya de la mel, tant celebrada pels escriptors antics grecs y llatins.

La regió O. de l'Akròpolis es tot un maremàgnum de ruïnes y vestigis de diversos monuments : els de Philopappos (del segle III), tomba en memoria de C. J. Antioc Philopappos, al cim del turonet Museion; la presó de Sòcrates; el Pnyx o assamblea del poble (abans de que aquesta tingués lloc al teatre de Dyonissios); les roques de l'Areòpag, ont, segons piadosa tradició, Sant Pau pronuncià la celebrada homilia sobre ·l Déu desconegut, etc. Aquests endrets són el passeig obligat dels atenesos que, volent fugir del moviment de ciutat, van a fer salut y passen les tardes damunt dels diversos turonets que són altres tants punts de vista sobre la roca de l'Akròpolis, sobre la capital y la mar. No es extrany trobar-hi, a lo millor, un *papas*, fet un patriarca, ab la seva dòna, y un seguit de criatures; perquè ja es sabut que·ls clergues grecs no observen el celibat, per més que no es gaire freqüent veure-ls acompanyats de la familia pels carrers d'Atenes.

Al NO., y N. de lo que havia estat l'antiga Atenes trobem : El Kerameikos, vella necròpolis que guarda restes de diferents èpoques. Un carrer, l'*avinguda de les tombes*, que recorda ·ls *Aliscamps* d'Arles, està plena de monuments funeraris, cippus, esteles, sarcòfegs, a un cantó y altra, y també a la vora ·s troba la porta Dypila del mateix Kerameikos. El Theseion, del segle V.è abans de J. C., temple dels més ben conservats que hagin arribat fins a nosaltres, sobre tot per fòra, malgrat el moviment que ha fet alguna columna a conseqüencia dels terratrèmols, tant freqüents en terra grega, y la barbarie turca, que havia intentat enrunar-lo. No tant gran ni notable com el Parthenon, val la pena d'esser esmentat, sobre tot per lo ben proporcionat. El Dr. Rubió ja consignà, en la seva primera conferencia, com estava transformat en temps dels catalans, que hi tenien la llur iglesia de

Sant Jordi. A l'interior de la cel·la, a la qual s'arriba per una porta oberta en el mur lateral del S., hi ha instalat un petit museu epigràfic y d'antiguitats bizantines. El guardià que·ns va obrir la porta mereix que quedi immortalitzat, encara que no sé ·l seu nom, com a model dels de la seva classe. Persona molt enraonada, ens ho va ensenyar tot ab entusiasme y completament possessionat del seu paper : tant, que va expulsar a una dòna que havia entrar sols per tafanería, y va renyar, a continuació, a dos homes que·ns havien seguit y portaven el barret posat. «Cal tenir més respecte en aquestes parets : estem en lloc sagrat», els va dir.

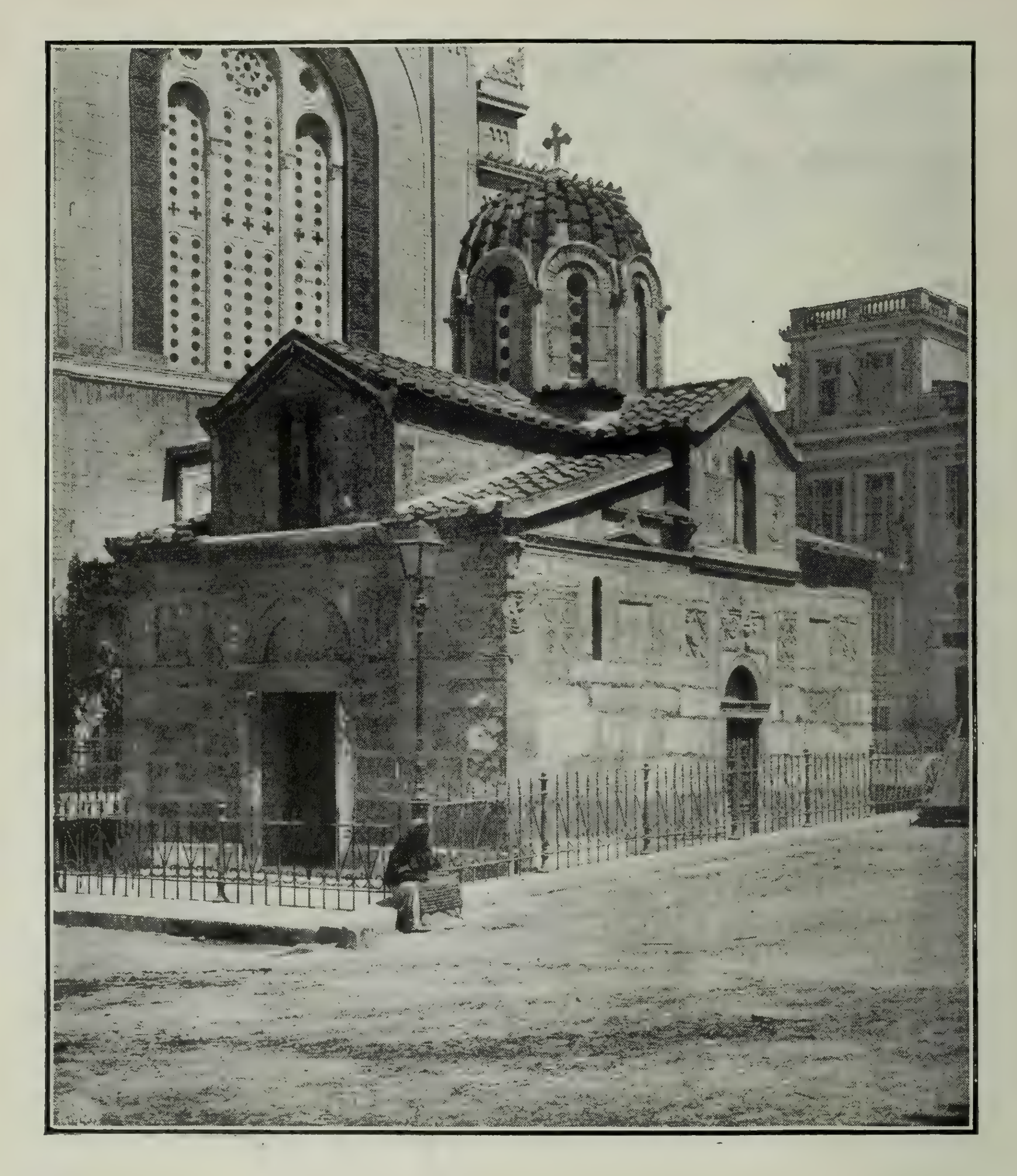

El Theseion

Després vénen un sens fi de ruïnes en el lloc que fou plaça pública de Atenes : l'Agora del Kerameikos, pòrtics com el d'Atala y el dels Gegants, l'Agora romana, la gran Biblioteca d'Adrià, temples, y tota mena d'edificis, en general en estat deplorable de conservació. Propera a la porta de l'Agora Romana, la torre dels Vents, que servia de rellotge hidràulic. L'aigua arribava per un aqüeducte del que queda encara un troç. A cada cara d'aquell octogon, en marbre blanc, hi són representats els vents, el Boreas, el Kephiros... en forma de figures alades volant pels aires, en posició quasi horizontal. Aquí varem tenir la desgracia d'ensopegar ab un *cicerone* de lo més repatani, que s'empenyà en fer-nos aquest mal servei, empleiant un bilingüe d'italià y grec poc menys que ininteligible y omplint-nos de *illustrissimo signore*. Aquest cas es tant poc comú a Atenes com es freqüent a Italia.

Crec que ab això ja n'hi ha prou pera tenir una noció de les antiguitats principals que queden en peu de les moltes que vegé Pausanias. Y, al parlar d'aquest, me refereixo sempre al seu preciós llibre, *Viatge històric de la Grecia*, Baedeker de l'antiguitat, que millor que cap altre registra tots els monuments de la patria de Pericles y de l'Atenes de l'emperador Adrià.

De la ciutat mig-eval es coneguda, pels que assistiu a les conferencies d'aquest CENTRE, la part més interessant : la de l'època catalana. Sols he d'afegir que de lo poc que's conserva de l'Atenes

ATENES. LA PANAGIA GORGOEPIKOOS

bizantina són les iglesies conservades en mig de les places de la ciutat moderna, les quals fan pensar en les reduïdes dimensions de la capital grega en aquells temps. Aitals capelles fan l'efecte talment de casetes de suro. La Panagia Gorgoepikoos, antiga catedral, al costat mateix de la moderna, data del segle IX.è. Comptant-hi la cúpula, no té més que 12 metres d'alt, 7 de fatxada y 12 de llarg. Es una joia. Per

l'estil són les Kapnicarea, Sant Teodor, la Panagia del gran Monastir,[1] etc. Ademés, a la vessant N. de l'Acròpolis, hi ha les ruïnes de l'iglesia franca de Hyapanti. De l'època turca lo principal són els carrers y carrerons, únics llocs ont se poden trobar els pocs vestits típics que encara 's conserven, així com en llurs cafès se veuen individus fumant mandrosos el *nargilé*.

Nen habillat a la grega

La ciutat moderna, que ocupa lo que havia sigut l'Atenes clàssica y bizantina, y molt més, s'aixampla cada dia ràpidament. Limitada a l'E. pel mont Lycabettos y el Strephis, els flanqueja y s'hi enfila, tot allunyant-se del Pireu y la mar al S. Lo que era poblet abans de l'independencia, es avui una capital europea. Fent contrast ab els carrers estrets y miserables turcs y mig-evals, la ciutat nova, tota llum, tota blancor, com poques ciutats puguin haver-hi, s'extén en espaiosos carrers y passeigs, que fan més amples encara, les cases baixes de dos o tres pisos.

1). Sobre la primera que hem citat vegi-s l'interessant estudi *Die Mittelbyzantinischen Kirchen Athens*, de Karl Michel y Adolf Struck, de l'«Institut Arqueològic Alemany d'Atenes», publicat en els «*Mitteilungen*» de 1906.

En general no es un gran gust el que ha presidit en l'edificació : per tots els carrers, per les places, trobareu una casa, una academia, ab fatxada de Parthenon o de qualsevol temple antic. El nostre taller den Masriera 's veu repetit a cada pas, lo qual produeix certa monoto-

VISTA GENERAL D'ATENES. AL FONS EL LYCABETTOS

nía; afegit allò a que les grans vies se tallen en angle recte, com a la Barcelona nova. Això no vol dir que no n'hi hagi, de carrers típics, com el d'Hermes, ple de botigues, y el d'Eolo, un dels més concorreguts, ab els seus canviadors de moneda, que tenen per tot establiment una reduïda botiga ab un taulell a sobre mateix de l'acera, y res més.

Com edificis principals, se poden citar l'Academia fundada pel baró S. G. Sina, l'Universitat, la Biblioteca Nacional o Biblioteca Vallianos, del nom del seu fundador; el Banc, el Museu Nacional, l'Escola Politècnica, el Teatre Municipal, fundat per Singros; l'Arsakeion, el Zappeion, el Varvakeion, y altres acabats en *eion* que porten el nom del seu fundador : Arsakeion, d'Arsakis; Zappeion, dels Zappas; etcètera. A Grecia, ont l'Estat es tant pobre, són generalment els parti-

culars que fan deixes al morir, o construeixen ja en vida algun edifici de cultura o beneficencia. Y no solament són els habitants de la Grecia propriament dita els generosos donadors, sinó que ara es un patriota grec que viu a Alexandría qui deixa un milió, dos milions pera fundar un hospital; ara un de qualsevol altra part qui crea una academia. Lo qual esdevé sovint. Y, no obstant això, cada dia s'imposa més la necessitat de nous *evergetes* que vulguin carregar ab les despeses de molts edificis oficials y públics, entre altres els dels Ministeris, que fan pena com els tenen: ni una tenencia d'arcaldía o l'edifici més mal posat de per aquí. Què compon un despaig de l'Ajuntament de Barcelona, que a Atenes seria d'un luxe mai vist! El Palau Reial mateix sembla per fòra una caserna. En quant a les iglesies cismàtiques modernes, hi ha la Gran metròpoli, lletja, conjunt abigarrat, d'estil mig clàssic, mig modern, feta ab les despulles d'una infinitat d'iglesietes bizantines. La catedral catòlica tampoc ofereix re de notable.

ATENES : CARRER EN FORMA DE BAZAR

Atenes, animada al dematí, sobre tot vora 'ls mercats, pels crits dels compradors y venedors semblants als nostres y pel tràfec consegüent en tot gran centre de població, devé poc a poc una ciutat morta mentres el dia va avançant fins al pic del sol. (Parlo, naturalment, de l'estiu, època en que hi varem viure.) Havent dinat tothom se tanca a casa seva pera fer la mig-diada esperant que minvi la calor. Molts dies vaig sortir en aquesta hora, y, atravessant aquells carrers caldejats

com un desert africà, me n'anava cap al jardí públic a seure en algun banc a l'ombra benèfica d'un arbre. Tres o quatre desvagats me venien a fer companyia, y el punt quedaven adormits. Ab la gramàtica grega a les mans, me feia l'efecte de vetllar-los, per més que alguna vegada també se·m tancaven les parpelles d'un excès de fadiga. De sobte ·m desvetllaven els crits de κρύο νερό (aigua fresca!) d'un

CATEDRAL CISMÁTICA

home que·ns venia a oferir el líquid refrigerant. Dies hi hagué per altra part, que haviem provat de visitar alguna persona coneguda; y, encara que fos una mica més tard, era inútil: la casa semblava deshabitada y no se·ns rebia.

A mitja tarda torna la vida normal. Els carrers, botigues, pasticeries comencen paulatinament a omplir-se de gent, les multituts assalten els tramvíes que porten als afòres, y arreu cotxes y automòbils animen els carrers de la ciutat ressucitada. El centre del moviment se concentra a les places de la Concordia y de la Constitució : aquella, punt de partida de les vies principals; aquesta, voltada dels primers hotels y davant per davant del Palau Reial. Quantes vegades ens hi deixavem caure, a darrera hora de la tarda, després d'un dia de treball,

de visites a les societats savies, descansant, a més, d'una diada calorosa! La plaça era plena en gran part per les taules dels concorrents als cafès, ab música d'un parell d'orquestres, els sons de les quals se confonien ab la cridoria dels venedors dels 'Εμπρός, 'Αστραπή, 'Εστία, de la legió de cira-botes (loustros), o dels que despatxen bitllets de la rifa! Com penso en aquelles tardes agradables! Un metge grec, a qui faig públic desde aquí ·l nostre profon reconeixement, el Sr. Maurakis, ens-e solia acompanyar.

Altres dies sortiem fòra d'Atenes a esperar l'hora de sopar. Deixeu que us parli d'aquests deliciosos voltants, que encara, de recordar-los, ne sento grat. Al NE., a uns 15 kilòmetres, que fa ·l tren en tres quarts, se troba ·l poblet de Kephissia, que ve a esser un dels oasis que·s poden trobar en mig de l'àrida Atica. Es un dels llocs preferits per la gent rica atenesa, que a l'estiu hi passa les tardes : tant es agradable la frescor dels seus jardins y boscos y l'abundor de les seves aigües. Families hi ha que hi sopen y tot, no tornant a ciutat fins a mitja nit. Lo mateix varem fer nosaltres el dia que·ns va convidar el que aleshores era rector de l'Universitat, Sr. Kuparissos Stephanos, persona ilustrada, d'un caràcter tot alegre, de conversa molt variada. Aquest bon amic, a qui haviem conegut poc abans a l'Universitat, ont ens va rebre recitant de memoria, en francès, l'elogi català ja famós del Castell de Cetines, ens va conduir per tots aquells caminals ombrejats, ens ensenyà la dèu caudalosa del Kephalari, ab l'entusiasme més gran, enamorat, com bon patrici, del detall més insignificant. Desde allà s'ovira, majestuosa y relativament propera, la silueta del Pentelikon (Pentelic), la gran montanya de 1.108 metres que quasi mai, desde temps anteriors a Pericles, ha deixat de subministrar els seus preciosos marbres pera bastir-ne les meravelles colossals de l'Akròpolis.

Una altra excursió pels voltants d'Atenes es la que vaig fer mig a peu, mig en tramvía, acompanyat del Sr. Maurakis, seguint, a l'O. de la ciutat, l'Academia ont Plató fundà la seva escola filosòfica; més amunt, Colona (L'*Edip a Colona* ·s refereix an aquest lloc). En un montícol, la tomba del arqueòleg Otfrit Muller, ab una estela commemorativa. A sota una altra d'allà mateix, hi fou posat el cor de l'orientalista Ch. Lenormant, pare de Francisco Lenormant. Més enllà encara, tirant cap a NO., Kolokyzú, un petit poblet vora ·l riu Kephissos (Cefis). Tot aquest cantó, ple de jardins y passeigs, sembla un xic

la nostra Bonanova, encara que menys urbanitzat. Passant després per Sebolia, varem anar a parar a Patisia lloc també d'esbargiment encara que no tant bonic com Kephissia. Era ple de gent, distribuïda en diversos cafès en mig d'un parc y contemplant còm una colla de napolitans, ballaven y cantaven sobre un cadafalc a estil de llur país.

Pel cantó de mar, la principal y potser única sortida dels atenesos es la magnífica platja del Phaleron (Faler), a la qual s'arriba en tramvía, en tren elèctric y de totes les maneres desitjables. La badía del Faler, d'uns 2 kilòmetres y mig està molt a la vora del Peiraieus (Pireu) del que la separa al E. la península de Mounykhia. Forma com una circumferencia. A un cantó extrem, o sigui de la part oposada al Pireu, el Faler vell no tant concorregut com el Faler nou, encar que potser més bonic. En canvi, aquest darrer, fet un vertader lloc de moda, aont acut lo millor de la bona societat, ab hotels esplèndids, ben europeus, restaurants, banys. Còm hi vaig disfrutar (el lloc es immillorable) el dia que·ns hi va portar el Sr. Constantí Rados, secretari de la «Societat Històrica y Etnològica d'Atenes»! Al lluny la ratlla de l'horitzó presenta solucions de continuitat per mor de les illes que hi apareixen. Més a la vora, ancorats a la rada, alguns vaixells de guerra de la pobra esquadra grega.

Un dels punts més indicats pera fer una excursió o passejada es el cim del Lycabettos (Licabet), aquesta montanya que s'alça en el cantó més modern de la ciutat. Hi vaig pujar, un dia, ab el simpàtic Maurakis. Una capelleta pobra y rònega dedicada a Sant Jordi, y molt popular, segons sembla, entre ·l poble, y com ho mostren nombrosos ex-votos, està al cap-d'amunt, a uns 277 metres. La vista panoràmica desde ·l lloc es extensa y superba : a baix, als peus, la ciutat ab l'Akròpolis; a tot el voltant l'Atica, ab les montanyes del Parnessos, el Pentèlic, l'Hymetos (Himet), la mar ab el port del Pireu, els Falero, l'illa de Salamina y d'altres.

Y ara us haig de referir la vida que·s fa a les vetlles. Gran part de la gent passen fins a mitja nit en els voltants de que a suara us he parlat; part omple ·ls cafès del Zappeion y els teatres, que no són pocs. En els dies que varem viure entre ·ls atenesos, me va vagar prou d'assistir a llurs representacions. No sé pas com deuen esser els d'hivern, el Reial, el Municipal : els d'estiu són a l'aire lliure; a lo més, si plou, coberts per una lona. Els seients, de fusta, senzills, alguns una mica massa. Això sí : s'està ab molta comoditat, ajudant-hi la fresca deli-

ciosa de les nits. En quant a les representacions, gairebé no caldria parlar-ne, o s'ha de prendre a broma de tant malament que ho feien, fòra d'alguna que altra companyía bona, com la d'una tal Kybele, actriu smirniota que treballava al *Barieté* y la de la *Nika*, del Teatre Syntagmatos. La música sol estar a l'altura de les representacions. Dit sigui de pas que·l poble grec actual no es massa artista que diguem y no pot esser altra cosa en un país europeitzat de fa quatre dies. La música que vaig sentir aquella temporada va esser música lleugera, d'opereta, de *zarzuela*, començant per l'espanyola : re de Wagner, per exemple. Es clar que a l'arribar a la capital, de lo més que·ns interessava conèixer, era ·l teatre grec clàssic. Un dia que anavem a veure la representació d'una tragedia d'Esquil (si no m'erro), no sé per quines raons no·ns fou possible. En canvi ·ns varem haver de contentar ab alguna que altra comedieta en grec modern y traduccions d'obres com *La Tosca* (el drama), *La Mascotte*, la cèlebre *Viuda alegre* (que no haviem deixat de sentir, se pot dir, ni un sol dia d'ençà que erem fòra de Barcelona) y *El Dúo de l'Africana*! Haig de confessar que aquesta última ·m va divertir de debò, per més que a Barcelona m'avorreixi. Y podeu pensar la gracia ab que ballarien la jota aquella bona gent! Quin efecte més ridícol, y, a l'ensems, quina profanació pera la llengua d'Homer, rebaixada a traduir obres insubstancials com *El Dúo* o *La Granvía*! Y també fa riure llegir certs paragrafs traduïts en una llengua macarrònica, noms de *vaudevilles* y comedietes transcrits en una llengua que tanta es la veneració ab que la mirem desde petits, que·ns es difícil creure que pugui servir pera les vulgaritats modernes!

Vos he parlat breument de la ciutat d'Atenes : y, dels seus habitants, què us dirè? La bellesa de la raça grega s'ha fet talment cèlebre, diu ab molta raó l'Edmond About, y els viatgers esperen ab tant delit trobar a Grecia els tipus de Venus de Milo, que·s creuen burlats a l'arribar a Atenes[1]. Les ateneses (no·n diré tant de mal, respecte al seu físic, com el susdit escriptor) no són, efectivament, lo que un creuria : les belleses gregues, per lo regular, estan confinades a certs endrets de l'interior y en algunes illes. En quant a l'home, el tipus d'un atenès se confondria ab qualsevol de nosaltres.

Desde que he tractat els helens sento per ells gran simpatía, y sem-

1) About. Op. cit. p. 39.

pre considero aquell poble digne de millor sort, y ·m sabria greu que algú ·s pensés que la Grecia que he cregut sentir es la que·ns ofereix l'About : més aviat es la que traspua de les planes den Deschamps en son llibre *La Grèce d'aujourd'hui* [1], y la den Chateaubriand en el seu *Itinerari* de París a Jerusalem. A la nostra terra se sol tenir als grecs en concepte de gents poc formals, perfidioses : de vegades, tal volta, perquè ·ls considerem successors d'aquell baix imperi bizantí d'historia tan poc exemplar, o, desde un altre punt de vista, perquè no veiem més grecs que·ls mariners dels barcos que de tard en tard toquen els nostres ports. Jo ·ls vaig trobar gent formal, seriosa y extremada ment servicial, sobre tot les classes populars. En podem donar fe : si cercavem (pera citar algun exemple) una casa, un carrer, sense èxit, ens sortien a ilustrar el porter y la portera, y els veïns y llurs criatures, y tothom, ab desig de servir-nos ben desinteressadament y no per l'esperança *napolitana* y universal de la propina, que ab prou feines si es coneguda a Grecia. Els cotxers, an els quals no se·ls en sol donar, rebien lo que era ben bé seu ab senyal d'agraiment y llevant-se ·l barret ab una gran cerimonia. Això sí que ho tenen els grecs : que són molt cerimoniosos. Es curiós el gest oriental pera dir que no ὄχι, aixecant ab posat seriós la mà o mans, el cap tirat cap endarrera. Aquest caràcter cerimoniós va lligat a una certa indolencia que trascendeix a la vida pública. Mai varem poder apreciar millor el moviment actiu, la vida intensa de la nostra ciutat, que al llegir els diaris catalans que·ns varen enviar de Barcelona.

Es innat en aquella gent l'amor a l'independencia. El patriotisme grec (n'es un cas els donatius dels *evergetes* de que abans he parlat) arriba a esser exagerat : jo·n diria ridícol *chauvinisme* si no pensés que la Grecia jeia fins fa poc sots el jou del pitjor enemic que pot tenir un poble cristià a Europa. Crec que, passant el temps, se posaran en el vertader punt, no havent-nos d'extranyar tampoc el seu estat actual, que al cap i a la fi es el propri dels pobles oprimits tot just comencen a respirar els aires de llibertat. Aquest patriotisme ·s tradueix, abans que tot, en odi reconcentrat a Turquía. Els dies que nosaltres varem viure en aquells països, els diaris venien plens de menaces, d'insults contra la Porta. Diariament era una nova malifeta, comesa pels súbdits del Soldà (un assassinat de cristians, lo que fos), tot relacionat

1) París, Colin.

ab l'enotjosa y eterna qüestió de Creta : semblava que la guerra anava a esclatar d'un moment a l'altre. Y potser algú ja somniava en la reconstitució de l'antic imperi de Bizanci. Y bon segur que, sense l'auxili d'Europa, no·ls hagués sigut fovarable la sort, baldament haguessin combatut ab l'heroïsme de la seva guerra de l'independencia. Per ara s'han de contentar ab l'esperança de realitzar algun dia la μεγάλη ἰδέα, (la gran idea), ab posar per capçalera d'algun diari (la «Πατρίς») l'àliga de doble testa de Constantinoble, ab tenir un príncep hereu que·s diu Constantí, per si mai li arriba l'hora de continuar la nomenclatura interrompuda ab el XII de la serie. Tampoc solen sentir gaire simpatía per tot lo que signifiqui llatí o europeu : se troben completament aillats, sense altres pobles que·ls siguin germans; de manera que no·s consideren pas formant part d'Europa. A més, sols recorden que l'Occident envià les seves gents que dominaren la Grecia en època de postració y decadencia completa de la terra dels heroes, y obliden en canvi ·ls beneficis que li deuen, perquè «llatins foren els defensors més valerosos de Constantinobla durant el seu darrer siti; llatins aquells qui retardaren alguns anys la caiguda del Peloponès y aquells que·s mar tingueren en les illes de l'Arxipèleg, molt temps després de la ruïna total de l'imperi grec; llatins aquells qui reconquistaren la Terra Santa y contingueren, ab el gran moviment religiós y polític de les Creuades, l'impuls de l'invasió otomana; llatins aquells qui donaren el cop de mort al poder de Turquía en les aigües de Lepant; y, si no als llatins exclusivament, an ells en gran part dèu la seva ressurrecció l'antiga Helada, perquè ells foren els qui acabaren d'una vegada ab les forces de llurs opressors en el combat naval de Navarino!»[1]

Baix l'imperi d'aquests prejudicis no ha d'extranyar que l'Edat mitjana, fins ara l'hagin passada per alt, com si pera ells no hagués existit, y que dels catalans parlin no gaire bé, per més que ara no es com en anys passats. Sortosament els savis comencen a preocupar-se dels temps mig-evals. La gran figura den Lambros, dedicat desde la seva joventut an aquests estudis, es prova palesa d'aquesta corrent, tant patriòtica com la que estudía ·ls temps clàssics o la que prepara ·l pervindre de la Grecia. Y avui també existeix en Atenes una societat bizantinòloga, ab la seva corresponent revista, βυζαντις, apart de la «Societat Històrica y Etnològica», que manté un museu d'objectes

1) Rubió y Lluch : *Catalunya a Grecia.* (Barcelona, 1906), p. 19.

mig-evals y moderns, sobre tot de la guerra de l'independencia.

Ademés tot això que acabo de dir no ha de fer creure que l'extranger sigui mal vist per aquella gent. Precisament es lo contrari, donat el caràcter formal y l'hospitalitat gregues. Aquesta darrera es verament admirable, y per fer-vos-la comprendre bastaria ·l testimoni de D. A. Rubió, el qual recordarà sempre ab agraiment que en la seva primera anada a Atenes, greument malalt de la vista, va rebre mostres del més alt sentiment caritatiu per part d'una familia atenesa, pera ell desconeguda que·l va hostetjar a casa seva, y d'alguns bons amics que·l visitaven y consolaven en sa desgracia. A més, per lo que vaig veure, a Atenes y a altres poblacions, tenim bons amics que·s preocupen per les coses de la nostra patria, que·n parlen ab molt bon sentit y ·s planyen de que no siguin més estretes les relacions entre abdós països. Vui fer constar els noms d'alguns d'ells com públic regoneixement a llurs serveis mentres trepitjàrem terra grega : el Sr. Cleon Stephanos, germà del rector de l'Universitat, entès antropòleg, gran coneixedor de la toponimia y toponomàstica de la seva terra, d'un tracte amabilíssim y afable sobre tota ponderació; el Sr. Svoronos, director d'un important museu numismàtic y de la revista *Journal international d'archéologie numismatique* que té canvi establert ab les publicacions de l'«Institut d'Estudis Catalans», seguint les bones relacions entaulades l'any passat; el senyor Constantí Rados, de la «Societat Històrica y Etnològica», ja esmentada, gran *causeur*, home que ha viatjat per tot Europa, desitjós de conèixer la nostra ciutat y entusiasta admirador de l'historia de Catalunya, en particular de l'antiga marina catalana; en Simiriottis, amo de la millor casa de fotografíes de la capital, ab qui vaig simpatitzar desde ·l primer moment, tant era de caràcter bondadós y servicial; y, pera no esser interminable, deixo de repetir noms que ja he citat.

Y, tornant endarrera, haig de dir que·l poble grec es eminentment frugal, sobri (com tindré ocasió de provar-ho al ressenyar el viatge per l'interior del país), solament aficionat al cafè y a beure aigua, l'embriaguesa essent poc freqüent entre ells : gent que no solen tenir passions violentes y de costums molt morigerats.

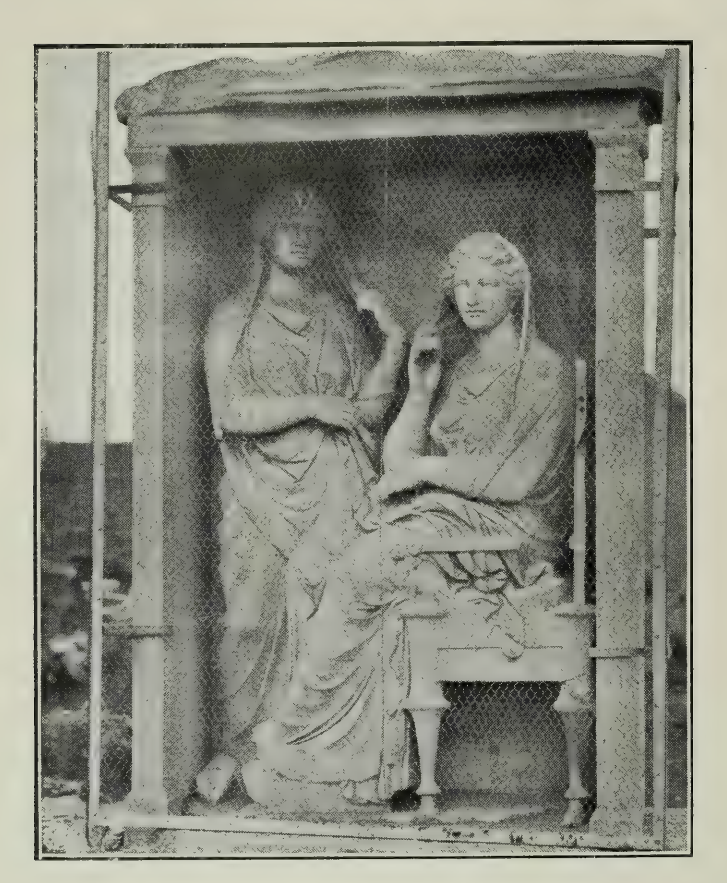
Respecte a la religió. Els moderns habitants de la Grecia solen esser de sentiments religiosos y miren ab respecte llurs eclesiàstics. Es una nota digna d'esser apuntada la de les funcions de culte en llurs temples. Veurieu, en les festivitats, l'iglesia plena, sobre tot d'homes,

que assisteixen drets y ab un posat seriós, y si voleu devot, atents a les cerimonies celebrades ab gran faustuositat. El *papas*, de llarga barba, revestit de pomposos ornaments, se dirigeix de cara al poble, encensa, beneeix ab parsimonia y solemnitat, prega pel rei, per la patria, pels que lluiten per l'independencia de la nació, etc., alternant en els seus cants ab la capella de música. Aquestes cerimonies, per això, son bon xic semblants a les catòliques del ritus grec, de la mateixa manera que les iglesies cismàtiques quasi 's podrien confondre ab les catòliques, d'aquell país sobre tot. La principal diferencia respecte a les darreres, consisteix en que entre 'ls grecs es característica l'ausencia d'estatuaria en les iglesies, ont sols se venera els sants en quadros o relleus, com s'hi perdurés un ressabi d'iconoclasticisme. Nostre Senyor, la Verge, que es per a tot arreu, Sant Joan Crisòstom, Sant Basili, Sant Gregori, Sant Ignasi d'Antiquia, Sant Jordi... aquests sants no falten mai; y, a l'entrar a les iglesies, veureu la figura d'algun d'ells colocada damunt d'un faristol en una mena de quadro que'ls fidels, un cop entrats y havent-se senyat, besen respectuosament, encenent-li un ciri com ofrena.

El catolicisme té a Atenes y a tota la Grecia, exceptuant algunes de les illes, pocs adeptes y encara la gran part són extrangers. La capital, arquebisbat catòlic, compta ab un nombre reduït d'eclesiàstics. La Catedral, de bastant mal gust, està mancada, segurament pera esser més ben mirada de part del cismàtics, de tota mena d'estatues, y gairebé tots els sants que s'hi veneren (ho recordo vagament) són comuns a les dues religions.

Mai podré oblidar les festes que van tenir lloc en aquella Sèu durant la nostra estada, una d'elles en honor de Joana d'Arc, sobre tot, la de la diada de Coropus. Aquest dia, abans de celebrar-se la missa, s'organitzà una professó que va voltar pels jardins que enronden el temple. Una pila de nenes, alumnes d'escoles catòliques de monges franceses, ab penons y creus, llurs capets coronats y portant cistelletes plenes de flors, de ginesta, precedien Nostramo portat sota tàlem per l'arquebisbe. Els cants sagrats dels assistents se confonien ab l'animat repic de les campanes tocant a festa. Acabat l'ofici, els fidels, ab faç alegre y satisfeta, s'esperaven a la porta principal, com succeeix en els nostres pobles a sortida de Missa major. Fou una festa enternidora, que, en mig de la seva senzillesa, recordava la tant popular a Catalunya. Es en ocasions com aquella que un hom pot comparar

la distancia que separa abdues religions y pensar que l'iglesia cismàtica o *ortodoxa*, com ne diuen ells, a pesar de lo aparatós dels seus actes de culte, sembla cosa morta, com una branca arrancada del seu tronc y dividida cada vegada més, sense nous sants, sense ordres religioses,[1] filla completament del Baix Imperi. Si subsisteix (val a dir que n'estan ben aferrats), se dèu potser principalment al seu caràcter nacional, a ser arma patriòtica, perquè la seva historia va lligada estretament a la de la moderna independencia dels helens. Els seus clergues foren els primers en predicar la guerra santa contra 'ls seguidors de Mahomet : un patriarca, la tomba del qual se veu a l'interior de la Catedral cismàtica, morí martiritzat pels turcs, abans de trair la causa de la seva religió.

ESTELA DE DEMETRIA Y PAMPHIL

Y ara dues paraules sobre 'l culte dels morts. Pocs són els pobles que hagin consagrat a la memoria dels difunts un culte més gran. No hi ha més que visitar els monuments funeraris del Kerameikos, els vasos de Marbre de Maraton, les meravelloses esteles del Museu Nacional, pera donar-se compte del lloc que aquest sentiment ocupava en la vida de la República[2].

1) Encara subsisteixen a Grecia un cert nombre de monestirs que van minvant ràpidament, sobre tot per lo que mira a les Monges, que crec quasi s'han extingit.

2) *Athènes,* per Adolphe Thalasso, en el *Figaro Illustré* (Paris, Janer 1908); interessant article que dóna una idea molt exacta de la capital grega.

El respecte envers els difunts perdura avui en dia entre ·ls grecs. La ciutat està en l'hora de més animació, la gent omple ·l carrer, y veureu que de sobte tothom se detura, els que seuen a les tauletes dels cafès s'aixequen, senyant-se, tots ab el barret llevat : es que s'escau el pas d'un seguici fúnebre, portant les despulles d'un que fou, posades en mig de flors y ab la caixa destapada, per calor que faci.

Això ·m porta a referir-vos dues anècdotes pertocant al mateix assumpte. Un dematí haviem anat a l'iglesieta de Santa Irene, que era mig a les fosques. Enlluernats per la llum del carrer, no sabiem ont posavem els peus; y veus-aquí que a lo millor quasi ensopego, en un recó, ab un bulto que resultà esser un difunt colocat en el seu bagul, però obert, tot abandonat; perquè sembla que tenen costum de portar els cadavres a l'iglesia pera deixar-los-hi tota la nit. Després varem veure una dòna, segurament extranya a la familia, que·l devia haver vetllat.

En altra ocasió, al sortir del cementiri, varem presenciar una escena trista y ridícola a l'hora. Sigui dit de pas que aquella necròpolis té bastant de les nostres, y molt de pagà en esteles y tota mena de monuments funeraris per l'estil dels antics. Els pobres hi són enterrats a terra ab una senzilla creu de fusta al damunt, y la gent se diu que hi va de tant en tant, y no sé què·s fan de practicar-hi un forat en el lloc sota ·l qual reposa ·l cos enterrat, y hi tiren vi o alguna altra cosa que creuen serveix pera coadjuvar a la desinfecció. Adjunt al cementiri s'aixeca un oratori ont el capellà reb el seguici mortuori y canta les absoltes pel difunt. Aquell dia poguerem assistir a una cerimonia de tal mena. Al bell mig de l'iglesia estava colocat el cadavre d'una dòna, ab les seves flors, una estampeta de no sé quin sant a les mans, voltant-la diversos individus de la familia y parentela. Dos cantors, de seglar, sentats en setials a vora del presbiteri, alternaven el cant ab unes oracions dites de la manera més ridícola y irrespectuosa que us podeu imaginar. De tant en tant, el *papas* que presidia, resava y cantava també; y un altre assistent encensava. Al punt d'abandonar l'iglesia començaven els grans plors y gemecs de tots els presents, sobre tot d'unes dònes que jo diria que eren llogades pera això, planyidores que encara existeixen a Grecia si he de creure lo que diu algun escriptor [1].

1) Thalasso : art. cit.

Pera acabar aquestes curtes notes referents a Atenes caldria parlar de les Escoles que hi tenen instalades alguns estats europeus, de llur constitució y funcionament. En les repetides ocasions que les varem visitar, posant-nos en contacte ab llurs distingits membres, poguerem apreciar lo seriós dels treballs que porten a cap. No m'es possible entretenir-m'hi, perquè no ha sigut aquest el meu objete. Sortosament les publicacions de la major part d'aquells centres de cultura se reben a Barcelona, de canvi ab les del nostre «Institut d'Estudis Catalans».

RAMON D'ALÓS

(Acabarà.)

GRAN SETMANA DE SPORTS D'HIVERN

EXCURSIONS Y CONCURSOS

El gran arrelament que han tingut a la nostra terra ·ls sports de neu, introduïts y conreuats en aquestos darrers anys per la Secció Sports de Montanya del nostre Centre Excursionista de Catalunya; la falaguera acullida arreu dispensada als nostres *skieurs*, que durant les passades hivernades han creuat les nostres altes serralades pirenenques; l'èxit del Primer Concurs Català de Luges, celebrat al Montseny l'any 1909; y l'entusiasme que regnava y regna entre els nostres aficionats y consocis; han fet que·s pensés en la conveniencia d'organitzar una setmana esportiva al Pireneu ab motiu de la celebració del nou Concurs Català de Luges y de les diverses curses de skis y bobs que desde temps venien preparant-se.

Les condicions topogràfiques de la xamosa vila de Ribes, les atencions sempre rebudes per part dels seus habitants, y la creació en la mateixa d'una Secció d'Esports, determinaren a la Junta de

la Secció Sports de Montanya del nostre Centre a escollir dita vila com a centre o punt de partida de les excursions, concursos y demés actes a celebrar durant la dita setmana.

Aquesta idea va ser entusiàsticament acollida en aquella encontrada, y tot Ribes va apressar-se a oferir la seva cooperació, donant tota mena de facilitats y comprometent-se a organitzar una serie de festes en honor dels excursionistes, a fi de fer-los més agradosa la llur estada en aquella població durant els dies de dita setmana.

Posats d'acord, els nostres companys de la Secció esmentada, ab les autoritats y associacions de Ribes, va procedir-se seguidament a l'organització de la mateixa y dels actes a celebrar ab dit motiu, convenint-se en donar la deguda importancia a les curses de skis y bobs y al Concurs de Luges, y confeccionant-se el següent programa, que ha sigut ja aprovat pel Centre Excursionista de Catalunya y llançat a la publicitat.

Diumenge 29 de Janer. A la una de la tarda : Arribada dels excursionistes a Ribes y recepció al casino «Ilustració Ribense.» — Després de dinar : Visita y inauguració de la pista ab exercicis preparatoris de luges y skis; y sardanes a la plaça. — Al vespre : inauguració del patinatge, gran festa nocturna y iluminacions.

Dilluns 3 de Janer. Excursions facultatives al Salt del Grill y Gorges del Freser. A Pardines y Collada Verda. Al santuari de Montgrony. Al Taga (2071 m.)

Dimars 31 de Janer. Excursió a Nuria y Nou-Creus, dormint a dit santuari. Exercicis de skis y luges a la pista de Navà.

Dimecres 1 de Febrer. Excursió de Nuria al Puigmal (2909 m.), y retorn a Ribes pel Pla de Les Salines, Dorria y Planés. Ascensió a Sant Antoni (1777 m.). Patinatge. — Al vespre : Festa y ball al casino «Ilustració Ribense».

Dijous 2 de Febrer. Al matí : Instalació del campament de la Secció Sports de Montanya del Centre Excursionista de Catalunya. Cursa de luges pels paisans de Ribes. Sardanes a la plaça. — Al mig-dia : Arribada de la caravana automobilista de Barcelona y recepció a la Casa de la Vila, ont l'Ajuntament obsequiarà als excursionistes ab un vi d'honor. — A la tarda : Exercicis y proves de skis (salts, obstacles y estil). — Al vespre :

Iluminacions, sardanes y funció al Teatre del Taga, dedicada als excursionistes.

Divendres 3 de Febrer. Excursió a les Valls de la Molina en automòbils y carruatges, y curses de skis, bobs y luges; dinant a la Molina y retornant al vespre a Ribes, ont se celebrarà ball a la societat «La Barretina».

Dissabte 4 de Febrer. Cursa de bobs, campionat. — Proves de luges pera senyoretes. Curses de luges y skis pera nois. Patinatge y sardanes. — Al vespre : Serenata pel chor «La Constancia Ribatana».

Diumenge 5 de Febrer. Concurs Català de Luges (campionat): Curses pera senyoretes y parelles. Cursa de bobs (equips mixtes). Curses de skis; campionat, obstacles y salts. — Al vespre : Repartiment de premis, balls populars, festa al patinatge, iluminacions, concerts y gran cotillon al local d'«El Taga».

Aquest programa ha sigut curosament imprès y repartit profusament, com també ho han sigut els elegants cartells y segells, deguts a la ploma del reputat artista Sr. Llongueras.

Actualment la Junta de la Secció Sports de Montanya està ultimant tot lo referent a l'organització tècnica de les curses, pera 'ls detalls de les quals, referents a inscripció y reglament, com pera tot lo referent a estatges y demés datos, poden dirigir-se, totes les persones a qui interessi, al local del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, y durant els dies de les festes a l'oficina d'informacions que s'establirà en el casino «La Ilustració Ribense», de dita vila.

Pera dites festes y concursos ha quedat constituït un Comitè d'Honor, format per D. Eusebi Bertrand, diputat a Corts per aquell districte; D. Isidre Rius, president de la Diputació Provincial de Girona; D. Tomas Montagut, diputat provincial, D. Francisco Bordanova, alcalde de Ribes; els senyors marquès d'Alfarras, Cenarro, marquès de Marianao, Marial, Sanllehy y Baixeras, presidents respectivament del «Círculo Ecuestre», «Real Asociación de Cazadores de Barcelona», «Real Automóvil Club de Barcelona», «Club Deportivo», «Sociedad de Atracción de Forasteros de Barcelona», y «U. V. E. Turing Club Nacional», junt ab els presidents dels «Centres Excursionistes» de Lleida, Manresa, Sabadell y Terrassa, dels del «Club Mon-

tanyenc» y Secció de Sports y Excursions del «C. A. D. del C. y de la I.», y D. César August Torras, que ho es del nostre Centre Excursionista de Catalunya.

Pera les diferentes curses y concursos, han cedit premis, a més de les medalles y plaques y altres premis oferts pel propri Centre Excursionista de Catalunya y per la seva Secció Sports de Montanya, els senyors D. Frederic Ribera, Comas y C.ª, Lluís Mercadé, Joan Pons, Agustí Valentí y Eduard Schilling com també la Secció de Sports y Excursions de Ribes y les entitats «Real Asociación de Cazadores», «Sociedad de Atracción de Forasteros de Barcelona» y «Unión Velocipédica Española».

Res més ens cal dir, ja que, per altra part ens manca espai pera extendre-ns en detalls. Sols ens cal afegir que es d'esperar (y tot ho fa creure així) que dita setmana té un èxit assegurat, y que la celebració de la mateixa serà un nou triomf del nostre benvolgut Centre Excursionista de Catalunya.

CRÒNICA DEL CENTRE

Desembre de 1910

EXCURSIONS

A Moyá y Santa María de l'Estany. — El dia 10, en el darrer tren, els nostres consocis senyors D. Guillem de Barnola, D. Emili Llatas, D. Gabriel y D. Joan Roig, D. Lluís Valls y D. Eduard Vidal, sortiren cap a Vic, ont feren nit; deixant a primeres hores de l'endemà dita ciutat. pera dirigir-se, en carruatge, a Collsuspina y Moyà, ont arribaren a quarts de nou del matí. De Moyà, y després de visitada la població, feren via vers les rieres de Castellnou y de la Fàbrega, en el lloc del llur aiguabarreig formant la copiosa riera de Calders, que seguiren fins part d'avall de sota can Marfà y iglesieta de Sant Pere, visitant les fonts de Gust y de la Tosca y el pintoresc Molí de Brutons, retornant cap a Moyà.

A la tarda, en havent dinat, se dirigiren a l'Estany, visitant la seva renomenada iglesia de Santa María ab son artístic absis y interessant claustre, de gran riquesa esculptural per la gran varietat de capitells que constitueixen son principal atractiu. A darrera hora sortiren en carruatge, retornant cap a Moyà y Vic, desde ont, l'endemà de matí, vingueren novament a nostra ciutat, portant una gran munior de datos y fotografíes dels llocs visitats.

A RIBES, SERRA DE L'ABETAR Y VALL DE LA MOLINA : — Havent-se rebut noticies de que havien caigut nevades al Pireneu, els nostres companys de la Secció Sports de Montanya s'han apressat a organitzar varies excursions que servissin d'entrenament pera 'ls concursos y grans excursions a realitzar properament. La primera d'elles se va celebrar els dies 24 a 27 de Desembre, sortint cap a Ripoll y Ribes varis companys, que, capitanejats pels amics y valerosos sportmen Srs. Barnola (D. Guillem) Barenne, Muns y Santamaría, resseguiren tota la vall del Rigart, la de la Molina y les serres de l'Abetar y pla d'Anyella, dedicant-se a la vida verament esportiva y a la contemplació dels variats paisatges y pintorescos panorames que per allí s'ofereixen a l'esguard dels excursionistes.

RESSENYES Y SESSIONS

DEL PUIG-LLANÇADA A LA VERRUGA. LES SERRES DE LA DRETA DEL RIGART. — En la sessió del dia 2, el nostre president, D. César A. Torras, va fer una detallada descripció topogràfica y pintoresca de tota la serra de la vora dreta del Rigart, ressenyant una interessant excursió per dita carena desde l'important cim de Puig-Llançada fins a l'alterós turó de la Verruga, presentant una bonica serie de clixés fotogràfics, que va anar projectant durant la seva disertació. Va acabar fent avinent lo apropriades que són aquelles encontrades pera practicar els esports d'hivern, y l'entusiasme regnant en aquelles valls pirenenques en pro de la celebració de concursos y aplecs esportius; dirigint, ab aquest motiu, grans alabances a la nostra Secció Sports de Montanya per les seves iniciatives y treballs.

LA NIT DE SANT JOAN EN EL PIRENEU. AL CARLIT. — El nostre consoci D. Joan Danès y Vernedas va donar una conferencia, el dia 9, ressenyant les seves impressions d'una estada montanyenca al Pireneu en aquella nit tradicional. Ab tal motiu va descriure l'itinerari y les belleses de les regions pirenenques del Freser, de Coma de Vaca, de Querençà, de la Tet y del Querol, incloent-hi l'ascensió a la pica del Carlit. Acompanyà a la seva ressenya de projeccions fotogràfiques dels llocs descrits.

UN VIATGE PER ITALIA. — Els dies 16 y 30, el nostre amic y consoci D. Francisco X. Parès y Bartra, va donar les seves primeres conferencies de la serie projectada ressenyatoria del seu viatge a travers de l'Italia. En la primera descrigué principalment les ciutats de Lyó y Ginebra, en les quals va aturar-se tot dirigint-se an aquell país, y les de Nàpols, Venecia, y Florença, dedicant la segona a Roma, y detallant tot lo possible, donades la naturalesa d'aquestes ressenyes, les belleses monumentals antigues y modernes d'aquelles ciutats, dels monuments y llocs més importants de les quals va presentar nombroses vistes fotogràfiques per medi de les corresponents projeccions lluminoses.

«LE BRESIL INCONU». — En la vetlla del dia 23, Mr. Guillot va donar una conferencia de propaganda descrivint aquell interessant país, principalment

la regió de l'Amazona, y ressenyant-ne les riqueses, els costums y manera de viure dels habitants y els progressos de la llur civilisació; acompanyant el seu treball ab diferents projeccions de vistes monumentals, de paisatges y de personalitats d'aquella república.

SECCIO DE FOLK-LORE

L'Antiga religió grega. — Va desenrotllar aquest tema, D. Feliu Duran, en les sessions d'aquesta treballadora Secció celebrades els dies 3 y 17 del darrer mes de Desembre. En la primera exposà ·ls caràcters generals d'aquella y la seva teogonía, y en la segona va parlar dels déus majors y divinitats inferiors, de la sanció ultraterrena y del culte, exposant les seves particularitats y fent un estudi acabat de la mateixa.

Folk-lore de les illes Canaries. — El dia 31, D.ª Sara Llorèns de Serra, va donar a conèixer un molt interessant treball referent a l'antic y modern folklore de Canaries en ses diferentes modalitats, presentant un vistós aplec de cançons populars, que foren cantades per la Srta. Adela de Cots y Verdaguer, acompanyada al piano per D.ª Pilar Rodon. Durant la sessió van presentar-se també varies projeccions fotogràfiques de costums d'aquelles illes.

CONVERSES D'ARQUEOLOGIA

Veus-aquí ·l programa resum de les donades durant el mes per D. Pelegrí Casades y Gramatxes, y que han vingut explicant-se ·ls dimecres de cada setmana ab acompanyament de les corresponents projeccions fotogràfiques :

Dia 7 : Conversa CXXXII. (5.ª de l'Esculptura grega clàssica). Dels baixos relleus y de l'esculptura funeraria. Exemplars més notables del Museu d'Atenes. — Llur caràcter y vàlua artística.— Escoles de l'Italia meridional y del Peleponeso en el segle v abans de J. C. — El fris de Figalia.— L'escola d'Argos. — L'escola àtica en el segle iv abans de J. C. — Situació social y política d'Atenes durant la guerra del Peloponeso y després de la mort de Pericles. — Evolució de l'art esculptòric en dit segle. — Ses causes.

Dia 14 : Conversa CXXXIII. Influencies de l'estat social de la Grecia en les arts en el segle iv abans de J. C. — Mestres del período de transició Cetirodoto. — Escoles gregues de dit període.

Dia 21 : Conversa CXXXIV. Praxiteles. — Datos biogràfics. — Obres del gran mestre. — Judici crític de les mateixes. — Els emuls Briaxes y Leocares. — Les estatues.

Dia 28. Conversa CXXXV. Del monument conegut per Mausoleu de Italicarnaso. — Els autors. — Estudi de les seves restes, conservades en el Museu Britànic. — Els mestres Selanion, Eufranor y altres. — Dels retrats en el segle iv abans de J. C. — Obres més característiques d'aquest genre. — Escoles. — Principals estatues. — Esteles funeraries àtiques.

NOVA.—*Concurs Fotogràfic.*—Ab ocasió de celebrar-se la setmana esportiva organitzada per la Secció Sports de Montanya del nostre CENTRE EXCURSIONISTA y de la qual parlem en altre lloc del present número, la Secció de Fotografía del mateix, volent contribuir al foment de l'art fotogràfic y a la propagació o divulgament de les belleses que·ns ofereix la Natura, ha organitzat un Concurs Fotogràfic entre aficionats; que·s regirà per les següents

BASES

1.ª Aquest Concurs se dividirà en dos grupos : Grupo A. — Fotografíes de paisatges y monuments.

Grupo B. — Fotografíes que facin referencia a la setmana d'esports d'hivern a Ribes, en totes ses manifestacions y festes.

2.ª S'admetran tota classe de fotografíes, siguin sobre paper o sobre vidre, de qualsevulga mida, directes o ampliades, d'estereoscop, veroscop o projecció en nombre ilimitat, sempre que·l Jurat les consideri dignes de ser admeses.

3.ª Les fotografíes que·s presentin a concurs hauran d'anar, si són sobre paper, muntades ab cartolina, y portar totes (encara que siguin en vidre), d'una manera ben visible, el nom del lloc fotografiat y un lema, que haurà de ser el mateix pera totes les que aspirin al mateix premi.

4.ª Totes les obres hauran d'entregar-se en plec tancat, mentant a l'exterior el premi al qual aspirin. Ademés aniran acompanyades d'un sobre tancat, y ab preferencia lacrat, contenint, a l'interior, el nom, cognom y domicili de l'autor, y a l'exterior el lema de les fotografíes.

5.ª Totes les obres hauran d'anar dirigides al president de la Secció de Fotografía del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA y ser entregades en el local social (Paradís, 10, pral., Barcelona), lliures de tot gasto, ont se donarà al portador el corresponent rebut.

6.ª El plaç d'admissió començarà ·l dia 1.r de Febrer y ·s tancarà ·l dia 30 de Març, organitzant-se seguidament l'Exposició de les obres en el local del CENTRE o allí aont se designi.

7.ª A l'obrir-se l'Exposició ·s farà públic el veredicte del Jurat, que serà inapelable.

8.ª El Jurat podrà concedir algun premi que consideri o resulti desert, a la colecció que a son judici ·n sigui mereixedora, encara que sigui d'un altre grupo.

9.ª Les fotografíes premiades quedaran proprietat del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA reservant-se ·l dret de reproduir-les; y ademés estarà obligat, l'autor, abans de rebre ·l premi, a deixar els negatius de les mateixes pera treure-n positius de projecció en el cas que les premiades no siguin d'aquesta classe. Si ho prefereix, podrà ell mateix fer aquestes reproduccions.

10.ª Les fotografíes no premiades seran tornades a l'autor mitjançant presentació del rebut, sempre que les reclami dins un plaç de tres mesos, passats els quals s'entendrà les considera proprietat del CENTRE.

11.ª Se declaren fòra de concurs les obres que siguin iluminades per procediments no fotoquímics, hagin sigut reproduïdes o publicades, que portin el nom de l'autor o siguin d'algun membre del Jurat.

12.ª Tots els casos imprevistos seran resolts pel Jurat, sens dret d'apelació.

13.ª Pera qualsevulga aclaració que·s desitgi d'aquestes *Bases*, dirigir-se al secretari de la Secció de Fotografía d'aquest CENTRE.

No dubtem que aquest concurs se veurà força concorregut : cal sols afegir que dintre breus dies se publicarà la llista de premis oferts per les més importants cases de fotografía de Barcelona y altres d'extrangeres. En el vinent número ampliarem els detalls referents al mateix.

SECCIÓ METEOROLÒGICA

ESTACIÓ METEOROLÒGICA DE VIELLA (VALL D'ARAN)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE DESEMBRE

TEMPERATURES (A L'OMBRA)				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES A 0° Y AL NIVELL DE LA MAR	
MITGES MENSUALS		MÁXIMA EN 24 HORES	MÍNIMA EN 24 HORES	MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA			8 MATÍ	8 TARDA
1°.46	3°.00	15°.5 (dia 16)	—15°.5 (dia 29)	766'54 mm.	766'88 mm.

ESTAT DEL CEL.	8 m.	8 t.
Dies serens	12	12
» nuvolosos	13	9
» coberts	6	10

Dies de pluja	16
» de neu	4
» de glaçada	16
» de rosada	5
» de gebra	3

HUMITAT RELATIVA		NÚVOLS		NUVOLOSITAT	
MITGES MENSUALS		CLASSE DOMINANT		MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA
78'61	81'54	NIMBUS	NIMBUS	5'45	5'77

TOTAL DE PLUJA MENSUAL: 97'7 mm.
» DE NEU » 1'10 mts.

VENT		
DIRECCIÓ DOMINANT		VELOCITAT: EN 24 HORES
8 MATÍ	8 TARDA	MITJA MENSUAL
SSO.	SSE.	122'49 kms.

RESUM ANYAL DE 1910

TEMPERATURES (A L'OMBRA)

	8 MATÍ	8 TARDA
Mitja mensual major	14°.93 (Agost)	15°.42 (Agost).
» » menor	—2°.19 (Janer)	1°.59 (Febrer).
» anyal	6°.86	7°.95.

Màxima en 24 hores major	33°.1 (14, 21 Juliol; y 20 Agost).
» » 24 » menor	—2° (14 Janer).
Mínima » 24 » menor	—15°.5 (29 Desembre).
Oscilació màxima anyal	48°.6.

PRESSIÓ ATMOSFERICA (A 0° Y AL NIVELL DE LA MAR)

	8 MATÍ	8 TARDA
Altura major	784'2 mm (15 Janer)	784'9 mm (14 Janer).
» menor	749'6 » (26 Janer)	746'7 » (10 Desembre).
Mitja mensual major	772'23 » (Janer)	771'91 » (Janer).
» » menor	763'88 » (Maig)	763'51 » (Maig).
» anyal	766'89 »	767'04 »
Oscilació màxima anyal	8'35 »	8'40 »

HUMITAT RELATIVA (PSICRÓMETRE)

	8 MATÍ	8 TARDA
Mitja mensual major.	88'36 (Novembre)	85'70 (Novembre).
» » menor	74'60 (Juny)	72'38 (Març).
Major nombre de dies de saturació	2 (Nbre. y Dbre.)	1 (Janer, Stbre., Nvbre. [y Dbre.)
Total de dies de saturació a l'any.	4	4
Mitja anyal	77'59	79'68

Pluja en 24 hores	Nombre major de dies de caiguda	23	(Novembre).
	» menor » » » »	8	(Octubre).
	Total de dies de caiguda al any	164.	
	Altura de caiguda màxima mensual . . .	197'4	mm (Maig).
	» » » mínima »	29'2	» (Setembre).
	Total » » anyal	1272'2	»
Neu en 24 hores	Nombre major de dies de caiguda	13	(Janer).
	Major caiguda a l'any	0'91	mts. (28 Desembre).
	Total de dies de caiguda a l'any.	57.	
	» de caiguda anyal	4'29	mts.
Glaç	Nombre major de dies al mes.	19	(Febrer).
	Total de dies al any	105.	
	Nombre major de dies de glaçada total . .	2	(Janer)
Gebra	Nombre major de dies al mes.	3	(Desembre).
	Total de dies a l'any	3.	
Rosada	Nombre major de dies al mes.	11	(Octubre).
	Total de dies a l'any.	42.	
Vent en 24 hores	Velocitat mitja mensual major	160'86	klmts.
	» » » menor	20'85	»
	» màxima a l'any	580'8	» (13 Abril).
	» mitja anyal	105'37	»

NUVOLOSITAT

(OBSERVACIONS DESDE MARÇ A DESEMBRE)

	8 MATÍ	8 TARDA
Mitja mensual major . . .	8'06 (Novembre)	. . . . . . 8'93 (Maig).
» » menor . . .	4'74 (Agost)	. . . . . . 4'93 (Març).
» anyal	5'69	. . . . . . 5'09.

		8 MATÍ	8 TARDA
Estat del cel	Nombre major de dies serens. .	12 (Març, Agost y Dbre.)	12 (Desembre).
	» » » » nuvolosos.	16 (Octubre)	16 (Març).
	» » » » coberts. .	19 (Maig)	26 (Maig).
	» menor » » serens . .	1 (Febrer y Maig)	0 (Maig).
	» » » » nuvolosos.	6 (Janer)	2 (Novembre).
	» » » » coberts. .	6 (Novembre y Dbre.)	8 (Març).
	Total anyal dels dies serens . .	89	58.
	» » » » nuvolosos.	139	85.
	» » » » coberts. .	123	160.

J. S. S.

Barcelona. — Tip. «L'Avenç»: Rambla de Catalunya, 24. — Telèfon 115

Butlletí
del
Centre Excursionista de Catalunya

IMPRESSIONS D'UN VIATGE A LA GRECIA[1]

(Acabament)

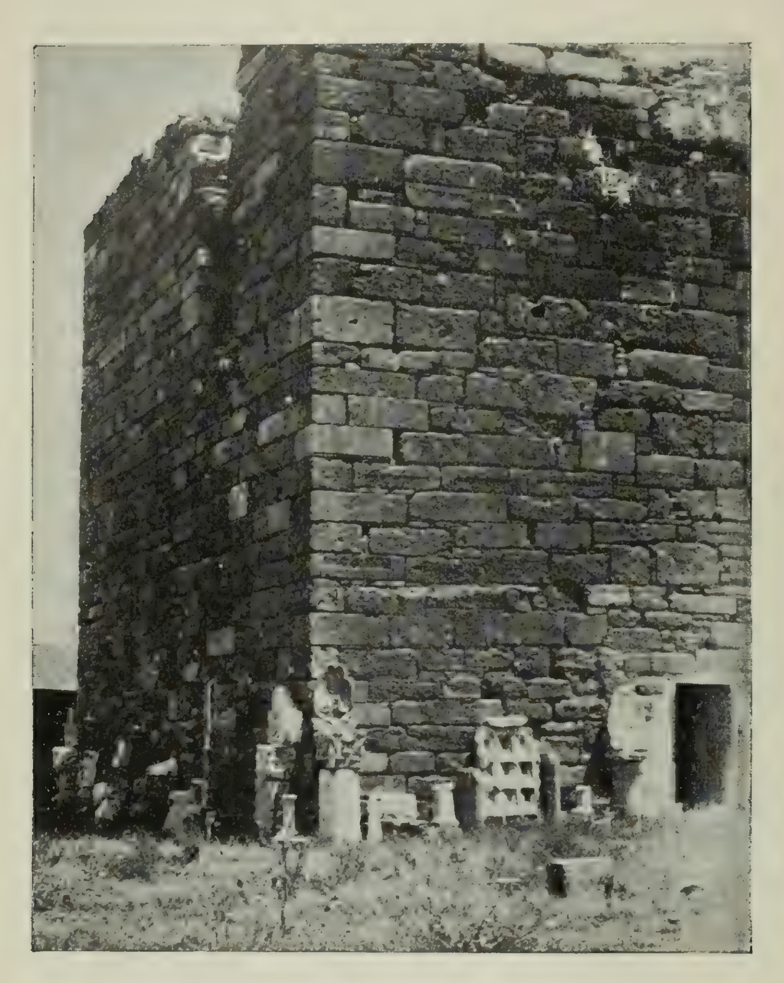
El dia 29 de Juny començavem l'excursió per l'interior de la Grecia. A les set del matí erem a l'estació. En un tren petit atravessem l'Atica, fruint de bells punts de vista de l'Akròpolis atenesa, de l'Himet, del Pentèlic y del Parnes, de linies pures, d'aspecte imposant y ple de boscos. Entrem a la Beocia, tota pelada, àrida.

Tebes (Θῆϐαι), la *Estives* dels antics catalans. Al baixar del carril prenem un carruatge que'ns porta cap a l'antiga Akròpolis o Kadmea, que es lo únic que's conserva de la famosa població d'Edip; y encara, l'actual, en gran part, no compta gaires anys, per haver estat arruinada diverses vegades pels terratrèmols. Els seus habitants prenen cafè tranquilament al carrer d'Epaminondas. Preguntem pel senyor Kraniotis, advocat, notari representant de la companyía anglesa de dessecasió del llac Kopais. Ens reb en el seu despaig destartelat, ab uns quants llibres, y de lo primer que'ns fa sabedors es que, pels 3,000 habitants que té la població, són quinze advocats y quatre notaris. Ab ell, que ja no 'ns deixa més, visitem la torra franca de Saint Homer, havent saludat abans l'*efor* Sr. Keramopoulos, que viu al costat en una caseta composta sols de planta baixa y un pis ab dues cambres, però feta a prova de terratrèmols. Aquest senyor ens ensenya la torra franca, quadrada, únic reste de l'antic castell ont va estar en Muntaner[2]; y després el Museu, proper a la mateixa, que tot just s'està començant, essent, perxò, notable per la seva colecció de vasos micènics, relleus, estatues arcaiques, inscripcions (entre altres un discurs

1) Conferencies donades en el CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA 'ls dies 8 y 15 d'Abril de 1910.

2) *Crònica* (ed. Coroleu) cap. CCXXXVII, p. 458.

de Neron en els Jòcs Olímpics), etc. El notari ·ns porta a dinar a una mena de fonda del carrer d'Epaminondes, la principal via de la població, molt típic, ple de botigues com bazars turcs y ab l'arbrat sense cuidar, que dóna gran frescor al lloc. Val més no parlar de la netedat de la vaixella, estovalles, etc. (a lo que s'afegeix lo polsós de la carretera) ni del dinar frugal, consistent en dos entrants y aquest vi resinat que ve tant de nou al que no està avesat a beure-n. En Kerapoulos compareix més tard. Quin home més interessant! Jove, d'uns trenta anys tal vegada, ha estudiat a Alemanya, coneixent-ne la llengua, lo mateix que·l francès, a demés de la materna. Ab ell sostenim una agradable conversa de dues hores seguides versant sobre la població, sobre l'historia mig-eval de la qual D. A. Rubió li dóna una pila de detalls que subministren els documents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, únics, se pot dir, pera historiar la Tebes d'aquella edat. L'*efor* escolta ab gran interès; perquè ell, dedicat principalment a l'arqueología clàssica, no està conforme ab lo que ha fet fins ara un mal entès purisme arqueològic de passar per alt el período franc. Y així se dol de que a Livadia, un advocat molt xerraire, sigui partidari d'enderrocar el castell català. «Convé — diu — convé de totes

Tebes : Torre del castell de Saint-Homer

maneres que no·s porti a cap tal barbaritat : cal que·l convenceu de que bé val la pena de que subsisteixi, desde ·l moment que gent vinguda de països llunyans han fet el viatge pera visitar ruïnes de tal mena, tant dignes de record, tant nostres com les de la Grecia antiga.» A tot això, el notari llegeix pacientment els diaris pera passar el temps, perquè no entèn la nostra conversa en francès. També parlem llargament de Catalunya, de la nostra llengua, etc. Tots plegats anem després a recórrer la ciutat de Kadmo. Per tot s'hi veuen dolls d'aigua. La població ·m fa l'efecte com d'una mena de Queralps més ample y més pla per lo regular, així com també més alegre. Els carrers porten noms històrics de fills de la ciutat o de l'encontrada : Epaminondes, Pelòpides, Pindar. Visitem l'iglesia de Sant Nicolau, que, refeta avui, conserva traces de l'antiga franca, com una llinda del seu interior. Després la Metròpoli vella, que degué esser l'iglesia catòlica ont tingueren lloc les coronacions d'alguns prínceps francs. El seu absis es interessant, y per tot ofereix restes de l'iglesia de l'Edat mitjana. No gaire lluny hi ha la Metròpoli moderna, de poc interès. Tebes es sèu episcopal, com en temps dels catalans ho era d'arquebisbat.

Tebes : Iglesia de Sant Nicolau

Continuem el viatge en direcció a Moulki. Pel camí passem a la vora de la montanyeta Phagas, antigament Sphingion, la cèlebre sfinx que parla a Edip proposant-li la resolució del terrible enigma. El país que atravessem té un aire de desolació que impressiona : tot roca viva; les montanyes nues de vegetació. Més enllà ·s passa per una gran plana ab bastant blat, que recullen una pila de treballadors y treballadores, apilant-lo en garberes y fent-ne munts a manera de muralles de secció triangular.

Ja a l'estació de Moulki, baixem del carril al moment que·ns ve a rebre ·l subdirector de la Companyía anglesa de dessecació del llac Kopais (la Ἀνόνυμος Ἑταιρία τῆς Λιμνῆς Κωπαΐδος) pera acompanyar-nos immediatament a l'instalació que tenen a uns vint

minuts de l'estació. Els anglesos han conseguit dessecar tota aquesta planura, abans plena de llacunes y aiguamolls que constituïen el llac Kopais (250 km. q.), alimentat per les aigües del Kephissos (Cefis) y del Melas y perjudicial a la salut, convertint-la en terrenys conresats, font de riquesa de la comarca. Estan instalats en un lloc anomenat Kribba. Tenen algunes casetes a manera de pabellons, molt

TEBES : INTERIOR DE SANT NICOLAU

ben endreçades, nêtes, ab tot el *confort* modern, defensades de tota llei d'insectes desagradables, en les quals viuen els empleats, y ademés diversos cossos d'edifici pera maquinaria, etc. Aquest troç de terra britànica està en mig d'un gran parc ombrejat per arbres plens d'una aucellada considerable. Què compon, l'abundor d'aquests animalets que abans hi havia a la Rambla, ab els de Kribba! Y, sobre tot de matinada, quina manera de cantar y refilar més agradable! Sopem a casa del subdirector el qual se coneix que estava enterat de la nostra arribada per haver-li escrit el director, Sr. Steele. Ens fa companyía un altre empleat anglès. La conversa entre ·ls dos anglesos y els catalans recau tot seguit sobre l'expedició dels almogàvers, en particular sobre la batalla del Cefis o del Kopais. Els primers n'estan una mica enterats,

y segurament això ·s dèu a una interessant obra den W. Miller sobre ·ls llatins a Llevant[1], que es un gran llibre de divulgació.

A l'endemà matí, a les dèu, tenim un carruatge preparat pera anar a veure una torra que, segons el subdirector, podria esser catalana. Es a una mitja hora, en la mateixa plassa del Kopais, de forma quadrada, però de cap importancia : segurament pertany a l'època turca. De tornada a Kribba, durant el dinar, ens visiten alguns grecs, un dels quals, es germà de l'alcalde de Levadeia (Livadia). Porten males noves sobre la tivantor de relacions entre Turquía y Grecia per la qüestió de Creta : sembla imminent una guerra ab la Sublim Porta. Acte seguit se parla de la conveniencia de promoure relacions comercials entre Grecia y Catalunya.

Torre de Moulki

A les quatre de la tarda. El mateix cotxe del dematí, de dos cavalls, molt *chic*, ens porta cap a Livadia. Aviat som a la vista del castell insignificant de Petra, d'origen turc; lloc cèlebre en la guerra de l'independencia grega, car fou teatre d'una batalla guanyada pels del país contra ·ls mahometans. Anem seguint la regió del Kopais, ab molt conreu de cotó. Per lo demés, ni un sol arbre que·ns tapi els raigs d'un sol que estabella. Sort que de tard en tard trobem algun d'aquests *Khanis* (hostals), úniques cases que hi sol haver vora ·ls camins y carreteres de Grecia. Per fi, pujant a dalt d'una collada, s'ovira al lluny Li-

Castell de Livadia

1) *The Latins in the Levant, a history of frankish Greece* (1204-1566). — London, 1908.

vadia, dominada pel castell català, separant-nos de la població una plana verdejant de vinyes, les de que parlen antics documents.

Arribem a mitja tarda. De primer antuvi prenem possessió de la caseta voltada de jardí, que hi té la Companyía anglesa. Una dòna que fa de mestressa ja ·ns esperava. No triga a arribar l'alcalde, senyor Jordi Korosos, qui ·ns acompanya, tot passejant fins al peu del castell, a l'entrada d'una gorja imposant, propria del nostre Pireneu. Allà brollen les fonts del riu Hercyna, que atravessa la població. Un petit pont turc recorda ·l de Cremal, de Nuria. Allà hi ha també la gruta de l'endevinador Trophonios, un dels grans oracles de la Grecia clàssica.

TORRE CATALANA DE LIVADIA

Livadia (Λεβαδεία), de uns 6,200 habitants, està situada sobre les vessants de la gorja de l'Hercyna, que separa ·l Laphystion del mont Hagios Ilias, y té alguna semblança ab la població de Ribes, donant-li certa vida l'aigua abundant, que fa anar una pila de fàbriques. Té dues escoles de nois y dues de noies, ab un total de 800 y 500 respectivament; guarnició de 100 soldats, escola municipal de música, etc. Molts dels seus habitants van encara vestits a estil del país, per més que·l vestit nacional està pròxim a desaparèixer de tota la Grecia. Els homes, ab la fustanela o bé unes bluses cenyides, que no són més que·l pas d'aquella a la vestidura moderna. Les dònes van vestides d'una manera que recorden les turques y mahometanes en general: grans mocadors sobre ·l cap, deixant descoberta la cara, que·ls cauen sobre l'esquena, per la qual pengen els cabells, recollits en dues trenes. En quant a les criatures, ja van més a l'europea. Això sí, mai deixen de dur les *tsarouchia* (sabates ab una borla negra o de color sobre la punta). Res més bonic que veure, a l'hora baixa, l'entrada a la població de les treballadores que vénen del camp, ab les eines a coll, formant un vertader exèrcit femení. Y dic treballadores perquè en general solen ser dònes

les que conresen els camps, llurs jornals essent d'un dragma y mig (6 rals), que es la meitat de lo que·s dóna als homes.

Havent sopat sortim, acompanyats del petit Nikos, fill de la mestressa, Elena, originaria de Kreta. Els carrers són completament a les fosques : dèu esser perquè fa lluna. Al cafè trobem el batlle, el seu germà y Mr. Gustau Röhrer, fotògraf de l'Institut Germànic d'Atenes, que ·ns ha d'acompanyar en les visites als castells catalans pera treure-n fotografíes pera ·l Sr. Rubió.

Autoritats de Livadia

Dijous, 24, diada de Sant Joan. A mig dematí fem l'ascensió al castell tota una caravana d'onze persones, l'alcalde, el secretari de l'Ajuntament, diversos empleats municipals, etc. Allà dalt, el senyor Rubió, fa una mica d'explicació sobre l'estada que hi feren els catalans [1]. Tothom escolta ab religiós silenci, solament interromput pel batlle, que dirigeix preguntes pera completar y corretgir una historia de la població, que acaba d'escriure y que després ens llegeix. Està enterat den Muntaner.

A la tornada ·ns acompanyen fins a casa passant per carrers rònecs, de molt color local; tant, que·ns ve de nou veure una senyora vella, ab barret, y alguna noia de familia acomodada vestida de clar, a l'europea. A casa tenim la visita d'un mestre que pretén escriure l'historia de Livadia, pera lo qual ve a consultar al meu company.

A la tarda, en un cotxe que·ns ha preparat aquesta bona gent, anem en companyía del alcalde y en Röhrer, cap a Queronea. Pel camí, en la vall de Livadia, un xic enlairat a la vora del camí, s'ovira un

1) Les confereneies del Sr. Rubió y l'article que ha escrit y publicat, ab nombroses ilustracions, en l'*Anuari* de 1908, de l'«Institut d'Estudis Catalans», m'impedeixen afegir res sobre aquest y demés castells catalans que varem visitar, ni sobre les tradicions que encara corren pel país respecte als dominadors de Catalunya.

castellet, nomenat Karbouni, que segurament dèu esser de construcció turca.

Queronea, avui Kaprena (en català del segle XIV *la Cabrena*), es la patria de Plutarc. El nom de aquesta població se ha fet cèlebre en l'historia universal perquè fou teatre de la batalla del seu nom guanyada per Felip II de Macedonia, pare d'Alexandre ·l *Gran*, sobre les hosts gregues (338 abans J. C.), la qual inicià la formació de lo que més tard havia d'esser l'extès imperi macedònic. Els tebans aixecaren sobre les despulles dels guerrers del batalló sagrat, morts en defensa de l'independencia patria, un monument funerari: *el Lleó de Queronea*. Amida 5'50 metres d'alçaria. Trobat a principis del segle XIX, fou desfet pel quefe grec Odysseus, que hi creia trobar no sé quins tresors. Posteriorment se l'ha refet, y avui se·l pot veure altre cop en peu al costat del camí, tocant a un petit museu que conté diversos objectes micènics, inscripcions, etc.

LLEÓ DE QUERONEA

Domina Queronea un montícol, damunt del qual, en lo que havia sigut antiga akròpolis, hi ha hagut un castell franc. Més avall se veuen les restes d'un teatre tallat en la roca.

Abandonem aquest lloc a l'hora en que la gent es a les eres aven-

tant el blat ab l'ajuda de diversos aparells moderns d'agricultura (que fan pensar en la proximitat de la Companyía anglesa més amunt citada), y emprenem la marxa cap a Orkomenos, atravessant novament la planura del Kopais.

Ja es hora que us recordi, an els que coneixeu la crònica den R. Muntaner, que per aquests endrets se va donar, l'any 1311, la memorable batalla del Cefis o del Kopais, una de les accions més sagnantes de l'Edat mitjana, y, que va valer als catalans, triomfadors dels francs, la ràpida conquista del país. Veus-aquí la pàgina, plena de vida que hi dedica ·l cronista català :

El duch franch d'Atenes, Gualter comte de Brenda (Brienne), seguit de 700 cavallers francesos y 24,000 grecs vingué contra ·ls 200 homes de cavall y 300 de peu dels catalans trobant-se uns y altres en un bell pla, prop Estives. «E en aquell lloch havia un pantan, e d'aquell pantan la companya se feu escut... E els turchs e els turcoples anaren s-en ajustar tots en un lloch, que no·s volgueren mesclar ab la companya, pensant que no·s faes ab acordada pensa dels uns e dels altres per destroyr ells : e axi volgren estar tots plegats a la vista. Que ·us dire? Lo comte, bataylla arrengada, ab CC cavallers francesos, tots ab esperons d'or e molts d'altres dels pays, ab les gents de peu, vench vers la companya. E ell mes-se a la devantera ab la sua senyera e pensà de brocar e va ferir a la companya, e aquells de la companya anaren ferir en ell. Que ·us dire? que·ls cavalls del comte, al brugit que·ls almugavers faeren, giraren en vers lo pantan e aqui lo comte caygué e la senyera e tots aquells qui a la devantera vengren. E els turchs e els turcoples que vaeren que a devers se feya, pensaren en brochar e de ferir en ells. E la batalla fo molt fort ; mas Deus, qui tots temps ajude a la dreta, ajudà a la companya en tal manera que de tots DCC cavallers no n'escaparen mas solament dos, que tots muriren, e lo comte e tots los altres barons del principat de la Morea que tots eren venguts per destroyr la companya... E axi mateix muriren tots quants homens havia a cavall del pays; e de peu ne muriren mes de XX milia persones. E axi la companya llevà lo camp, e hagren guanyada la bataylla e tot lo ducat de Tenes.» [1]

Orkomenos, petit veinat avui, de gran importancia en l'antiguitat, població homèrica, es lo més típic que varem veure en el decurs de

1) Muntaner, *Crònica,* ed. cit. cap. CCXL, p. 465.

l'excursió per l'interior de Grecia. Varem veure ·l tresor de Minyas, que es una tomba micènica; el convent de la dormició de la Verge y la font de les Gracies. D'aquesta última s'hi ha d'apuntar una nota de color local deliciosa. Una pila de dònes en caravana anaven a cercar-hi aigua. Vestides de mil diversos colors, grans mocadors al cap, portaven els càntirs, de forma d'àmfora, garbosament apoiats sobre les espatlles. Y lo que també es curiós es que algunes tenen els cabells recollits en trenes com riçades, exactament iguals que les estatues arcaiques que haviem vist en els museus d'Atenes. Ens miren ab molta curiositat, y nosaltres també tot passant entre mig d'elles, que resten sobtadament mudes. Quant sento que lo avançat de l'hora no·m permeti treure cap fotografía!

A les vuit del vespre som camí de Livadia, que·s distingeix desde lluny pels llumets de les cases, que guspiregen en mig d'una gran foscor. A l'entrar a poblat, uns individus estan ballant un ball turc en una era.

A l'endemà, encara dejorn, dia 25, tenim la visita d'un advocat de la població a qui ha escrit el ministre de l'Interior la nostra arribada. El bon home ·ns demana mil excuses per no haver-nos allotjat a casa seva; però ha vingut tres vegades a veure-ns y no hi erem. Poc després deixem Livadia, ont hem sigut tractats com no·s pot explicar. L'amabilitat exquisida d'aquesta gent y son esperit hospitalari sobrepugen tota ponderació.

Altra vegada tenim un carruatge a la nostra disposició pera anar a l'estació de la via ferria, que ·s troba a bona distancia. A dos quarts de dotze som en tren, camí de Lamia. A mida que·s va avançant se frueix més y més de la vista del macís del Parnas (2,459 m.), de certa retirada ab el nostre Montseny, y del fons del qual se destaca la blancor d'algunes clapes de neu. Com més enllà, més interessant devé ·l camí. La via passa per un congost entre l'Oita (montanya de Júpiter) y el Kallidromos. Es un dels paisatges més bonics que recordo. El tren va pujant, passant un sens-fi de vegades per túnels oberts en el cor de rocaces colossals, o creuant, per diferents ponts y viaductes els torrents que formen les aigües d'aquestes afraus. Desde una considerable alçaria ·s veu en darrer terme, entre l'esqueix que separa les Roques Trakhinianes, la vall de l'Esperkheios, ont hem d'anar a parar. Allà baix se troba Lamia. De sobte comença la gran baixada, y per salvar el desnivell la via dóna una gran volta, tenint als peus la vall esmentada, ab la mar de Negrepont al fons, a mà dreta.

Lamia, en llengua vulgar Zitouni (el *Citó* dels catalans), compta ab més de 8.000 habitants. Es la capital de la Phthiotida, sèu d'arquebisbat, punt important pel seu comerç de tabac, olives, oli, etc., y la població de tipo més europeu de les que hem visitat d'ençà de la nostra ausencia d'Atenes. La primera visita es pel *nomarkhos* (governador); qui 'ns ha de donar permís pera pujar al castell. Ens el concedeix de bona gana, que ja sabia l'arribada de D. Antoni per carta del ministre de l'Interior. Vol posar a disposició nostra tres policíes : ne tenim prou ab un sol, es clar, que 'ns acompanyi pera l'entrada. Y veus-aquí que ens compareix l'home, armat y tot ab fusell.

ROQUES TRAKHINIANES

La fortalesa catalana, construïda damunt d'aparells poligonals, ofereix tot l'aspecte de un d'aquests castells que sovint veiem en publicacions y histories de les Creuades. Desde dalt la vista s'extén sobre una gran extensió de terra y sobre la mar que rodeja l'illa de Negrepont. El lloc de Les Thermòpyles, inmortalitzat per l'heroica mort de Leonides, s'ovira també, tocant al golf Maliac.

L'hotel ont ens allotgem (y 'ns hem mirat molt en triar-lo) es d'aquests que 'n diuen *de la sòn* (Ξενοδοχεῖον τοῦ ὕπνου), perquè no serveixen més que pera dormir-hi. Està relativament bé, encara que molt primitiu. Aquest es un dels problemes de més difícil resolució en un viatge per l'interior de la Grecia.

L'endemà, dia 26, seguim, vall de l'Esperkheios amunt, cap a Neopatria, altra etapa de l'excursió. Com sempre, ens acompanya 'l fotògraf Mr. Röhrer, home simpàtic y servicial a tot ser-ho. A mig camí 's troben els banys d'Hypati, d'aigua com la de la Puda de

Montserrat, a la vora del riu, entre jardins més o menys ben cuidats y en mig de grans plantacions de tabac. Grandioses montanyes donen llurs aigües al riu Ellada (aquest es el nom català), enfront l'alt Tymphrestos; a mà dreta la serralada del Othrys, que recorda ·l nostre Bassegoda; y a l'esquerra l'Oita olímpic, en una de les estribacions del qual s'alça enlairada l'actual Hypati (antigament Hypata), que durant l'Edat mitjana portà ·l nom de *Neopatria* o *la Patria*.

A judicar pel seu aspecte actual, ningú diria que aquesta població hagi tingut certa importancia en els temps de la Grecia antiga, ni encara que ab els catalans fos cap de ducat y sèu arquebisbal. La nostra arribada es un aconteixement : pertorbem la dolça tranquilitat dels pacífics habitants que estan a la plaça, al voltant de les taules de cafè, ab la mandra del *Poble gris*. Un cop realitzada la visita a lo poc que resta del castell català, ens esperen al poble quatre mestres, sabedors de la nostra vinguda per l'escriptor Sr. Lambros, que·ls ho ha escrit. Ells ens ensenyen la capella de Santa Sofía, que conserva algun record d'una iglesia bisantina, y la més important de Sant Nicolau, ont se conserva, com joia de gran valor, una copia, del XVIII segle, d'un episcopologi de Neopatria; y enteren al Sr. Rubió y Lluch de tot lo que saben dels catalans, segons fonts populars.

A la tarda desfem lo avançat durant el matí. Pel camí ·ns creuem ab gent que tornava del mercat de Lamia, tots ells extranyament vestits, sobre tot un parell de matrimonis : elles ab una llei de mantellina posada ab molta garbositat; ells amagats sota unes capes que·ls donaven l'aspecte com d'un ós.

Al tornar a esser a Lamia s'estava donant una conferencia d'astronomía en un cafè de la plaça principal. Es l'hora en que comença a veure-s gent d'indumentaria europea passejant pera prendre la fresca. Això fa cert contrast ab un parell de carrers de tipo completament turc : les cases ab eixides de fusta; llurs taulades sortides cap enfòra, unides de banda a banda per grans teles que priven el pas dels raigs solars. Són el principal centre de moviment, lloc de mercat, animat per la cridòria de compradors y venedors de fruites y tota mena de queviures.

Dia 27. Ens despedim de l'amable *nomarkhos*, el qual ens convida a casa seva a prendre no sé quina confitura ab alguna beguda al darrera; obsequi que s'estila oferir als visitants en totes les visites, tant als pobles com a la capital. Vol una vegada més posar a la nostra dis-

posició uns guardies que·ns acompanyin, com ho havia pretès pera l'anada a Neopatria.

Novament fruim, desde ·l carril, dels paisatges esplèndids en mig de les montanyes colossals de dos dies abans. Desde l'estació de Bralo seguim en carruatge a Gravia, petita població grisa. En un *khani* de la carretera bebem aigua pera no perdre ·l costum. Dies hi ha hagut que ho hem fet dèu o dotze vegades. Se sol acompanyar el líquid refrigerant prenent abans el *lokoumi*, pasta dolça, feta de mel, farina, sucre, etc.; una de les coses més característiques de Grecia. Y se serveix lo mateix en mig d'una carretera que en la sala d'espectacles d'un teatre d'Atenes : en els entreactes sentireu cridar el Λοκοῦμι καὶ νερό (*lokoumi* y aigua), igual que a la plaça del poble més arreconat.

Continuem el camí vers Amphissa, en carruatge, nosaltres tres en companyía d'un jutge y d'un comerciant. La carretera, que es prou dolenta, puja amunt amunt en ziga-zaga pel Parnas, que cada vegada ofereix paisatges més sorprenents : fondalades colossals, boscos frondosos y alguna que altra roca montserratina en mig de solitut completa. Després d'un parell d'hores parem de pujar, passem la carena, y comença ràpida la davallada, tenint a mà esquerra y enfront les montanyes que rodegen la població, sobre tot l'alt Kiona (més de 2,000 m.), y el golf corinti; y, de l'altra banda d'aquestes, les serres del Peloponès. La visió d'aquest grandiós panorama de montanya ·m dóna gran alegría, me corprèn : ni tant sols sento l'incomoditat ab que vaig assegut en un cotxe en el qual anem cinc persones, carregades d'equipatges, en lloc de quatre. Y es aleshores que vénen al meu record les montanyes de la meva terra, y, no sé com, canto interiorment les cançons de les *Regalades* del Canigó.

Sols hem trobat un o dos *khanis* fins a arribar a un poblet a lo més fort de la davallada : una mena de Setcases, que atravessem en mig de l'admiració dels pocs que·ns veuen. Seguim més avall : passem pel costat d'unes rudimentaries capelletes que hi ha de tant en tant vora ·l camí (a la vista de la *Panagia* o estampa d'altres sants que allí ·s veneren, se senya ·l nostre company comerciant, tres o quatre vegades seguides, a la manera cismàtica), y sense adonar-nos-en ens trobem en ple oliverar, que omple tota l'antiga vall crissea, fins a la mar. En mig del pla fosc verdós de les oliveres, se destaca, blanca y graciosa l'Amphissa, antiga capital dels Locris occidentals (en vulgar *Salona*),

la Sola catalana, avui població de 6,000 habitants, capital del *nomos* de la Phokida.

La nostra arribada té tots els aires d'entrada triomfal si ·s considera la munior de persones de totes edats, particularment infants, que·ns-e surten a rebre. Es dia de festa, de manera que tothom es al carrer; les botigues són tancades, y arreu els vestits de festa deixen entreveure la població moderna, que ha perdut gairebé del tot la fisonomía propria. Posem en un mal hostal que porta ·l pompós nom de Ξενοδοχεῖον τῶν ξενῶν (hotel dels extrangers) que es el millor, indubtablement, tenint en compte les gestions que hem fet ab els companys de viatge. No sé com deurien esser els altres que hi pugui haver: lo que es aquest no respirava gens la netedat. Sols donaré un detall pera no copiar lo que consigna ·l meu dietari (fóra una explicació massa vulgar). L'endemà matí, el sol ens va sorprendre, an els dos catalans, prenent la fresca: no ·ns havia estat possible aclucar els ulls de cap manera, y no trovàrem altre remei que sortir al balcó pera fugir de certes incomoditats. Haviem tingut temps suficient de contemplar ben bé l'estelada en nit de plena calma, sols interrompuda de tard en tard per l'esquelleta d'alguna ovella que corria pels defòres y pel parlar sense solta d'un devot del déu Bacus. A punta de dia desfilaven per davant de casa ·ls treballadors que anaven al camp. Aquell dia varem comprendre ·l gran favor que·ns feren els anglesos hostatjant-nos en llurs cases durant tres nits seguides, y mai com aleshores hem sentit tant a faltar la protecció de la Gran Bretanya.

VISTA DESDE ·L CAMÍ DE DELFOS

Era dejorn que pujavem al castell català objecte de l'excursió a Amphissa. Mentres Mr. Röhrer, el fotògraf, feia ·l seu fet (havia tingut més sort que nosaltres durant la nit), ens compareix tot-d'una ·l *genius loci* del poble, Sr. Sturnaras, metge, que per espai de tres

hores demostrà ·l seu coneixement de tot lo que diu relació al castell, a Amphissa y al folk-lore local.

A mitja tarda deixem *la Sola* despedint-nos den Röhrer, que ja havia acabat el seu comès. Anem en carruatge, seguits de dos policíes de cavall que posa a les nostres ordres el governador a pesar de les

Delfos : Gorja del Pleistos

reiterades instancies de que no cal una escolta semblant. Atravessem a lo llarg un grandiós oliverar y a mig camí d'Itea trobem al nostre pas una caravana de camells que fan la travesía d'aquest port a Amphissa. Són restes de la dominació turca. A Lamia també n'haviem vist. Deixant de banda ·l camí que condueix a Itea, fem una nova ascensió al Parnas. A mida que·s va pujant se domina més y més la vall que s'acaba de deixar; després la costa del golf de Corent, y aquest, que presenta l'aspecte com de dos llacs. Aviat deixem endarrera ·l veinat de Kryso, els habitants del qual ens creuen uns personatges a judicar per l'escolta que·ns segueix. Hem assolit, fins ara, els 233 metres sobre ·l nivell de la mar; però encara ·ns manca pujar molt més. Es l'hora baixa, se sent la remor d'esquelles : ramats de cavalls y cabres pasturen per aquells endrets. Som en plena naturalesa.

Més amunt encara, se troba ·l poble de Kastri, o sigui ·l Delfos (Delphoi) modern. Antigament ocupava ·l lloc ont s'han fet les cèlebres excavacions. Mercès a un crèdit de 750,000 francs votats pel Parlament francès (1892), que va permetre l'expropiació de totes les cases, fou traslladat l'emplaçament a fi de poder desenterrar les ruïnes de l'antic oracle; treballs que ha dut a terme l'Escola francesa d'Atenes.

29 de Juny, diada de Sant Pere y Sant Pau. Desde l'hotel d'Apol Pythi (bastant regular), a més de 500 metres se domina ·l mateix paisatge de que varem disfrutar al pujar, afegint-s'hi la gorja colossal del Pleistos, que forma la montanya a nostra esquerra, donant abric, en situació incomparable, voltant-les de ciclopies roques, an aqueixes ruïnes sagrades. No es extrany que·ls grecs l'escullissin pera bastir-hi un dels santuaris més coneguts : l'oracle famós que tots coneixeu de nom per la lectura dels clàssics o per l'historia. Y, veritablement, pocs llocs hi pot haver, com aquest, que convidi tant al recolliment y a la contemplació de les meravelles creades. Delfos, com diu l'Homolle, es un dels més bells punts de la Grecia, que ofereix tot el misteri, tota la grandesa y tot l'esglai de lo diví; y, després de l'Akropolis d'Atenes, es la vista de Delfos que reserva al viatger les més fortes impressions [1].

Dejorn visitem la font Kastalia (nom que tampoc vos serà nou), oberta en una clivella que separa les roques anomenades *Phaidriades* (resplendents), d'uns 300 metres, altes y d'aspecte pirenenc. La seva aigua servia pera les purificacions y usos sagrats.

Un xic al SE. de la Kastalia, hi ha, en una terraça, el santuari d'Atena, dit la *Marmaria*. Se compon, començant per l'E. del temple d'Atena *Erganê* (treballadora), dòric, perípter, exastil, del segle VI o principis del V abans de J. C., ocupant el lloc d'un de més antic arruinat per roques despreses del Parnas; del *Tholos*, temple rodó en marbre, de la fi del segle V, de linies delicades y d'una gran finura, essent una de les meravelles del Delfos; del temple d'Atena *Pronaia* (guardadora del temple), dòric, perípter, etcètera.

Sortint de la *Marmaria* pujant cap a l'O., se guanya ·l lloc de Gimnas (segle IV), ont els atletes exercitaven llurs forces abans de prendre part en els jòcs y lluites de l'Estadi. D'un cantó hi havia un

1) Fougères: op. cit., p. 234.

pòrtic *khystos*, ample de 7 mètres, y més avall la Palestra, les termes, piscines, etc.

Y anem a la part més interessant de les ruïnes dèlfiques. Procuraré donar a grans trets una idea lleugera de lo més remarcable. No es aquest el lloc, ni es propòsit meu, de seguir pas per pas y d'un a un tots els monuments : hi hauria materia a tractar en diverses conferencies; tanta es l'importancia de l'antic oracle.

El Hieron d'Apol Phyti forma un clos o *temenos*, en forma de tra-

Delfos : Vista parcial de la Marmaria

peci, de 200 per 130 metres, rodejat de murs ab diferents portes, en la pendent de la montanya. L'entrada principal es pel costat E. La Via Sacra, que ve de la font Kastalia, va pujant en mig dels diversos monuments votius bastits per les rivalitats de les ciutats o estats grecs. Poques coses de l'antiguitat clàssica produeixen una impressió tant fonda com aquesta triomfal *via*, sols comparable a la de la Ciutat Eterna passant pel mig del Forum romà y al costat del Palau dels Césars. Y encara la de Delfos porta l'aventage en els seus monuments en marbre, y en la seva situació esplèndida y única en mig d'una naturalesa sublim per lo grandiós y feréstec. No sé les hores que hi vaig passar, però confesso que per sortir-ne ben enterat caldria una temporada.

A continuació segueix la llista d'alguns dels monuments que s'alcen a banda y banda de la Via Sacra (molts estan colocats damunt de petits terraplens pera salvar així les pendents) : Toro de Corcira; ex-vot dels Arcadis; idem d'Egos-Potamos, consagrat per Lisandro, l'any 403, després de la victoria sobre 'ls atenesos y que formava un rectangle ab 37 estatues de diferents déus y capdills; el d'Argos, aixecat pels messenis pera eclipsar l'anterior, contenint estatues dels

DELFOS: HIERON D'APOL PHYTI

reis d'Argos. Aquestes construccions se troben, un cop s'entra, a mà dreta. A l'altra mà, l'ex-vot de Maraton, consagrat per Atenes després de la gran batalla del mateix nom guanyada als Perses (490). Hi havia estatues degudes a Fidias, segons en Pausanias. Tresor dit *de Cnido*, en marbre, edícol jònic del segle VI restaurat en part en el Museu.

La Via Sacra volta cap a mà dreta, es a dir, vers el NE. A la seva banda esquerra, el Tresor dels Atenesos, aixecat després de Maraton. Ha sigut refet per Mr. Replat baix la direcció de Mr. Homolle, fa uns cinc anys y mercès a una subvenció de 35,000 dragmes votats pel municipi d'Atenes. Constitueix un petit edícol dòric, pròstil, *in antis*. El seu fris estava decorat per no sé quants triglifs

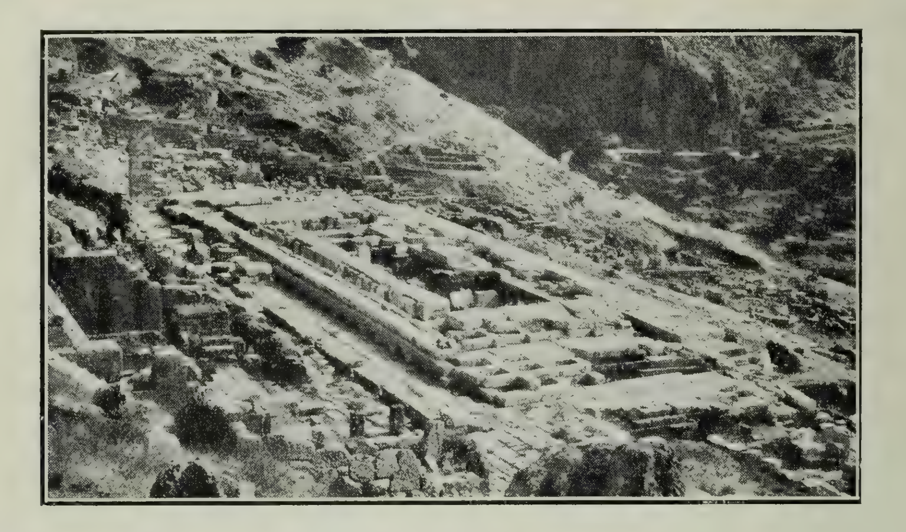
y metopes representant les gestes d'Hèrcules y Teseu. En els murs s'han trobat una pila d'inscripcions, entre elles dos himnes a Apol, acompanyats de notació musical, coneguts a Barcelona desde les memorables funcions del «Teatre Intim». Segueixen el Bouleuterion, seti del Senat dèlfic; el Santuari de la terra y de les Muses, l'ex-vot de Naxos, el pòrtic dels atenesos... Altra vegada volta el camí, assenyalat per grans lloses en extrem rellisquentes, passant arrambat a la terraça del temple d'Apol, aguantat per un mur poligonal notabilíssim, ab inscripcions. A mà dreta ·l Tres-peus dels Plateus que consistia en una columna de bronze daurat que formava tres cossos de serp, sobre·ls quals eren gravats els noms de trenta-un pobles que havien tingut part a la victoria guanyada pel general Pausanias sobre l'exèrcit persa (any 479). Al damunt estava ·l tres-peus d'or, robat pels phocis en el segle IV abans de J. C. Després el carro dels rhodians.

Delfos : Tresor dels Atenesos

S'arriba, per fi, a l'explanada superior del santuari. Lo primer de tot, a l'entrar-hi, el gran altar d'Apol, ofrena de Chios; a la vora, el monument de Prusias, rei de Bithynia, y el de Paulus Emili, que·s guarda restaurat en el Museu. El temple d'Apol Pythi era dòric, perípter, de 60 per 24 metres, sis columnes de fatxada, vint-y-cinc als costats y dues entre les antes del pronau y de l'opisthodomos; l'estylobat, de tres graons. Lo que resta avui es del temple del segle IV, que vingué a substituir-ne dos d'anteriors. Ha sofert no poc pels terratrèmols y en

l'època cristiana. En l'angle SO. se veu lo que era casa de la Phytia. Al costat del temple, el monument dit *la Caça d'Alexandre,* consagrat vers 320 per Crater, que havia salvat al gran conquistador lliurant-lo d'un lleó en una cacera. A mà esquerra d'aquest, una escala condueix al Teatre (segle IV), situat a la vora, a 600 metres sobre 'l nivell de la mar. La seva capacitat era d'unes 5,000 persones. Estava construït ab pedra del Parnas, en punt que dominava tot el Santuari. Pujant un xic s'ateny l'Estadi al lloc més alt de la ciutat antiga.

DELFOS : RESTES DEL TEMPLE D'APOL PHYTI

L'amplada de la pista era de 25 á 30 metres; la llargada, de 178. Hi cabien 7,000 espectadors.

Una de les particularitats més dignes d'esser remarcades de l'Hieron d'Apol Pythi, es el seu caràcter de vertader arxiu, monumental y epigràfic de tota la Grecia. La vista dels diversos monuments, presentalles, ex-vots, evoca en la memoria 'l record dels antics estats grecs, de les lluites, de les victories y de llurs personatges. Les inscripcions, abundosíssimes, són les encarregades de commemorar qualsevol nom o acció que'ls helens creien dignes de passar a la posteritat.

Bastant a la vora de lo que acabo de ressenyar hi ha un museu importantíssim, aixecat en 1902-3 gracies al desprendiment y patriotisme de Singros, abundós en restes y reconstruccions dels monuments del lloc. El seu director, l'*efor* Sr. Condoleon, home pintoresc y agradable, y que'ns va prestar molts bons serveis ens hi feu de *cicerone.*

El darrer dia de Juny sortim de Delfos. A les sis del matí, desprès de dues hores llargues de carruatge, encara seguits pels dos cavalls, som a Itea, poble del golf de Corent, en el petit *sinus crissaeus* dels antics. Es el port d'Amphissa. Ens embarquem en un vapor grec, de 500 tonelades, l'*Hidra*, un bastiment que camina molt poc y bastant brut, igual que·ls tripulants y els viatgers, que durant tota la travesía ·s diverteixen en buscar jòcs a unes repugnants mones. La travesía pel golf es deliciosa, des d'a bord se distingeixen diferents poblacions, entre altres Vostitza y Lepant, ont fem escalas. A les cinc de la tarda ·ns passegem per Patras. Hi sopem en mig de la plaça, com se sol fer a Grecia, mentres una rondalla napolitana dóna un concert.

Golf de Corent

1 de Juliol (18 de Juny del calendari grec). Camí d'Olimpia. La via ferria segueix el golf de Patras en direcció al S. El camí ·s fa cansat de bon principi (tantes són les estacions que ·s passen), y es monoton el paisatge. De sobte canvía d'aspecte al tenir al davant l'illa de Zante. Andravida, una de tantes estacions, fou l'antiga residencia dels prínceps francs de la Morea. D'aquell temps conserva encara una catedral gòtica. Desprès de l'estació de Myrtia, se va a travers de grans vinyedes y ·s passa ·l riu Jardanos, homèric. Ve Pyrgos, d'uns 15,000 habitants, capital de l'Eleia, y se segueix la deliciosa vall del Kladeos, poblada com un troç de terra nostra y en extrem fèrtil.

Olimpia. Tots coneixem bé prou el nom de la ciutat o, millor, del santuari grec que ha immortalitzat el record dels Jòcs Olímpics. Deixant de banda la part històrica, me circumscriuré a fer en ressenya ràpida la descripció dels monuments, com he fet pera Delfos.

S'atravessa ·l Kladeos per un pont modern; y, passant entre la Palestra y el Gimnas, s'arriba a l'*Altis*, o clos sagrat, per la seva porta NO. A l'esquerra hi ha les ruïnes del Prytaneion, edifici del segle V abans de J. C., el qual formava un quadrat de 100 peus olímpics per

banda, es a dir, 32 metres, ab una columnada. Hi havia la capella d'Hestia, y la llar pública encesa nit y dia, com també l'Hestiatori, gran sala que servia de menjador pera ·ls hostes que assistien a les festes. El temple d'Hera, tal vegada ·l més antic dels dòrics coneguts (segle VIII abans de J. C.), era dípter, sis columnes de fatxada, setze a cada costat, etc. En la seva construcció hi entrava la fusta (algunes columnes n'eren, en temps de Pausanias). L'interior de la *cel·la* era de 27'82 per 8'34 metres. Entrant a mà dreta, en la primera de les capelles, fou trobada l'estatua cèlebre de l'Hermes de Praxi-

OLIMPIA : TEMPLE D'HERA

teles. Darrera d'aquest temple, el Philippeion, rotonda començada per Felip II de Macedonia després de la victoria de Queronea. En el seu interior se veien cinc estatues *khrysoelephantines* de Leokhares, representant altres tants individus de la familia del capdill macedònic. Felip en mig, Amyntas y Euridice sos pares y Alexandre ·l *Gran* ab la seva muller Olympia. El Pelopeion, petit montícol, y al seu damunt l'altar de l'heroe Pelops. L'altar de Zeus a l'E. de l'anterior, y situat, si fa o no fa, al bell mig de l'Altis. Es dubtós. La massa de l'altar era feta per les cendres acumulades de les víctimes.

Més al S., el temple de Zeus, del qual Pausanias fa una llarga y interessant descripció. Està en punt un xic elevat, desde ·l qual se domina tot el clos sagrat. Era ·l temple més ric y gran d'Olimpia. Dòric, perípter, exàstil, el seu estilobat al nivell superior tenia 64'12 metres de longitut, 27 metres d'ample y l'alçada de 20'25 m. El

peristil comptava tretze columnes per banda y sis de fatxada, de dimensions per l'estil de les del Parthenon d'Atenes. La *cel·la* dividida en tres naus de les quals la central en tres seccions. Lo notable dintre d'aquesta construcció era la colossal estatua, feta per Fidias, del déu sobirà d'Olimpia. Zeus estava representat assegut en un soli, en estatua d'or y evori de 13 metres d'alt, digne parió de l'altre gran obra de Fidias, l'Athena del Parthenon. Ab la mà dreta aguantava una

Olimpia : Vista parcial de les Excavacions

victoria, també d'or y evori; ab l'esquerra un ric ceptre sostenint una àliga; y al seu cap portava una corona imitant la fulla d'olivera. El magnífic setial era tot brillant d'or y pedres precioses...[1] Aquesta obra fou executada vers els anys 436 a 432 abans de J. C. Portada per Teodosi II a Constantinoble, va esser destruïda en mala hora per un incendi a l'últim terç del segle v abans de J. C.

Davant del temple s'aixecaven no poques bases d'estatues, y d'ex-vots. L'Exedre d'Herodes Atic, el personatge a qui dèu Atenes son Odeon, venia a esser com el depòsit y repartidor d'aigües de l'Altis. Al costat de l'Exedre, s'extén, tenint per respatller el mont Kronion, la terraça dels tresors, en forma de capelletes ont depo-

1) Pausanias : op. y ed. cit, p. 242.

sitaven llurs ofrenes a Jupiter els diferents pobles grecs : Sybaris Cyrene, Megara, Sicyone, etc.

Al E. de l'Altis, y formant el seu límit per aquell cantó, s'extenen dos pòrtics paralels : el d'Ekho l'interior, tenint al davant una llarga filera d'estatues, y l'exterior, aterrat en el segle IV pera donar aixamplis a l'Estadi. Al S. d'abdós pòrtics queden restes d'un edifici tal vegada residencia del president dels Jòcs, l'Hellanodikeion.

Els monuments següents eren situats fòra de l'Altis. Començant pel NE., l'Estadi, el qual encara avui està colgat de terra. L'Institut arqueològic alemany d'Atenes, que porta a cap les excavacions, sembla que ha desistit per ara de desenterrar-lo, per mor de les grans despeses que caldrien : sols han cercat les dues extremitats de la pista de 192'27 metres, més llarga que la del d'Atenes y capaç per 45,000 espectadors. L'Hipòdrom, de dimensions grandioses, era voltat pels carros unes dotze vegades, fent uns 14 kilometres. Gran part d'aquest cantó de l'Altis, com la banda del S., estan encara enterrats sota sorra y terra portades pel riu Alpheos (*el Carbuns*, com li deien en català antic), un dels més terribles destructors d'Olimpia. En part edificada sobre l'Hellanodikeion, hi va haver la casa de Neron.

El Bouleuterion, o palau del Senat Olímpic, situat al S., consistia en un cos d'edifici central, quadrat, entremig de dues ales llargues que acabaven en absis. A la part del davant, a l'E., un pòrtic donava-li accès. Una altra n'hi havia també, al costat del Bouleuterion, per l'estil del d'Ekho.

Anem seguint. Vers el SO. se trobava l'edifici més gran d'Olimpia, el Leonideon, gran quadrilàtre de 80'20 per 73'51 metres. Al bell mig tenia un atri ab el seu impluvi voltat d'un peristil dòric de quaranta-quatre columnes, y després d'una pila d'habitacions, que feien com d'hotel, almenys en temps de Pausanias.

Al N. del Leonideon se troba l'agrupament d'edificis que degué ocupar la classe sacerdotal. Lo més interessant era ·l *taller de Fidias* ont, ens diu el mateix Pausanias, fou executada la gran estatua de Júpiter. També, ademés, hi hagué una iglesieta bizantina del temps de Teodosi II, etc. Y, finalment, més al N., la Palestra, lloc destinat als exercicis de la lluita y proveïda de cambres especials pera totes les operacions previes ab que·s preparaven els gladiadors, com sala d'unció, la de massatge, els banys d'aigua freda, tebia y calenta, y pòrtics, un dels quals comunicava ab el Gimnàs.

Observeu que la meva impressió, en arribant a Olimpia, va esser un poc freda. Es clar : veniem d'aquella monumental Delfos, plena de marbres y pedra blanca de Parnas, y ont aviat un hom s'imagina en certa manera com seria tot intacte. Aquí, pel contrari, els monuments se troben en un estat molt més deplorable, efecte principalment de l'obra destructora dels rius veïns, que han convertit el bosc sagrat d'Olimpia en un immèns sorral. Per altra part, els materials de construcció, sembla no havien d'esser tant rics ni tant blancs, per més que Pausanias celebra llur naturalesa y bellesa singulars y parla de marbre pentèlic, que entrava en la construcció del temple de Zeus [1].

Però, després d'alguna estona de permanencia entre les venerables despulles del santuari olímpic, se redrecen en l'imaginació ·ls temples, les palestres, y un hom se sent corprès creient assistir a alguna de les professons solemnes que voltaven per entremig d'aquests monuments plens d'una gentada immensa vinguda de tots els estats de la Grecia pera celebrar una de les festes de germanor de la raça helènica. Y un hom pensa, així mateix, que, durant mil anys, tot lo que la Grecia ha tingut de gloria ho ha vingut a cercar aquí, y en aquest lloc ha tingut la seva consagració. Es entre aquestes ruïnes que ressonaven un dia ·ls crits de joia saludant a Temistocles, vencedor de Salamina y salvador de la seva nació; y, en ocasions diverses, les aclamacions an els que guanyaven les corones tant celebrades pel poeta Píndar; es a dir, tota la Grecia antiga ·s resumeix y concentra en aquesta petita vall, voltada de tots costats de verdejants montanyes [2].

No gaire lluny de l'Altis, y tocant a l'hotel que·ns va allotjar, hi ha ·l Museu, notabilíssim arreplec de fragments y restes del Santuari. La joia capdal es l'Hermes de Praxiteles, un dels més preciosos llegats de l'antiguitat clàssica que, de prou conegut que ·us es, no n'haig de parlar.

Dia 2 de Juliol. Desfem el camí de l'anterior fins a Patras, y, desde aquesta població, directament seguim vers la capital.

El diumenge, dia 11, sortim d'Atenes pera anar-nos a embarcar vers la nostra patria. Després d'un comiat solemne y quasi enternidor ab tota la gent del nostre hotel de Sant Jordi, un cotxe ·ns porta al Pireu, distant 8 kilometres. Es, aquesta població, moderna, lletja,

1) Ed. cit., p. 241.
2) Bikelas. op. cit., p. 212.

sense caràcter, però molt industrial : baix aquest concepte, la primera del regne. La seva població, en 1850 d'uns 11,000 habitants no més, passa avui dels 50,000. Es el port d'Atenes, en extrem concorregut.

Pugem al vapor *Scutari*, del Lloyd Alemany, a les sis de la tarda en mig d'un repic general de campanes que celebren l'esser dia de festa, y d'una gran cridoria de tot aquest món oriental del qual hem d'esser companys de viatge en una travessía feliç a lo llarg de la mar llatina, de tants records catalans.

Una hora més tard sortim del port, quan s'acaba de pondre 'l sol desprès de daurar ab sos raigs les ruïnes sempre grans de l'Akròpolis. L'última visió es la del Licabet, la montanya del patró de Catalunya, Sant Jordi, que sobressurt al damunt de la ciutat de Pericles com recordant que en passades centuries els catalans n'havien sigut els amos. A reveure! La salutació de comiat me surt ben bé del fons del cor, sentint ja l'anyorança d'aquest país de les grans meravelles artístiques, que haig de tornar a veure algun dia, si Déu vol.

He acabat. Veus-aquí la Grecia tal com la he sentida en aquells dies que vaig tenir la sort de viure-hi. País privilegiat, terra dels déus y dels hèroes, en la qual la naturalesa ha prodigat les seves meravelles pera formar adequat marc a les obres mestres fetes per mà d'home, mereix una visita per tot aquell que se senti inclinat a la fruició artística de les antiguitats y al coneixement d'un estat modern que encara conserva molt de la seva fisonomía propria, degut al mateix estat d'aillament en que s'ha trobat fins ara, respecte del rest d'Europa, el seu poble. De totes les ruïnes de Grecia, diu l'About, el poble grec no es la menys interessant.

He disfrutat de debò repassant en la meva memoria aquells dies feliços, la continuació dels quals va esser tot lo contrari a poc d'haver arribat a Barcelona en vigilies d'una setmana fatal, pera la terra catalana. Sols desitjo, y 'm consideraré per molt ben pagat si ho consegueixo, haver imbuït en algú de vosaltres el propòsit ferm de seguir els meus passos realitzant el viatge a l'Orient. Qui tal fes, a bon segur no se'n penediria.

RAMON D'ALÓS

MOSSÈN NORBERT FONT Y SAGUÉ [1]

Senyors:

Quan, en data no molt llunyana, inauguravem, Mn. Norbert Font y el que us dirigeix la paraula, els cursos de Geología y Geografía física, en aquest mateix local, ben lluny de mi havia d'estar el pensament de que un dia pogués acoblar aquells mateixos deixebles que estaven destinats a escampar y perpetuar les ensenyances de l'insigne naturalista, pera llegir-los un fúnebre record a sa memoria.

Y es que Mn. Font, l'esforçat paladí de la ciencia catalana, era la verdadera imatge de la vida, de l'energía, del moviment, que contrastava, especialment aleshores, ab la meva naturalesa malaltiça. Quants cops havia jo pensat seriosament que passaria en absolut lo contrari de lo que ha succeït!

Semblava talment impossible que aquell cos de ferro y aquella voluntat inquebrantable poguessin tant prematurament doblegar-se baix el pes de la càrrega, en veritat feixuga, que soportava animosament, alegrement, el nostre inoblidable amic.

Home infatigable, cor generós, sempre disposat a donar un consell, a prestar un auxili, a facilitar una cooperació, morí en la flor de la joventut, víctima de son caràcter vehement, de son temperament, que, sens temor a l'hipèrbole, podem calificar d'heroic.

Mn. Font, a qui així nomevaven familiarment sos nombrosos amics, era un home d'un esperit tant ferm y d'un cap tant clar, que s'endevinava tot seguit que, qualsevol que havés sigut l'esfera en que s'hagués mogut sa activitat prodigiosa, havia necessariament de conquerir-hi un lloc preeminent. Dotat d'energíes físiques y morals poc comuns, estava en disposició d'escalar les altures de la gloria, fos quin fos el punt que li servís de mira en l'horitzó dels humans coneixements. Es molt difícil reunir en un sol individu la salut, la voluntat y l'inteligencia; y precisament, com havem apuntat, jo no he vist en mos temps acoblades en un home, y en tant bell equilibri, aquestes condicions, com en Mn. Norbert Font.

Dins del camp dels estudis geològics, en el que com veurem, quasi l'atzar l'introduí, es on més servei pot fer, a un home dedicat a la Ciencia, aquell armònic equilibri entre la part purament física y la part psíquica, que tothom ha hagut de regonèixer en el popular geòleg català. Ell era infatigable en les excursions, escalant montanyes, aguantant les inclemencies atmosfèriques, fent jornades impossibles, sofrint els accidents de tota mena a que està sempre exposat l'excursionista de debò, sense que l'abandonés mai aquella eterna mitja rialla que iluminava son semblant enèrgic y que en pocs moments transformava un desconegut en un amic de bon cor.

1) Treball llegit en la sessió necrològica que'l Centre va dedicar a la memoria de Mn. Font, celebrada el dia 26 de Novembre de 1910.

Posseïa una serenitat perfeta, y mai l'havia vist ningú dubtar davant d'un perill; ses arriscades excursions subterranies, de les que després palarem, ne són una prova eloqüent; y no fa molt temps, quan els sinistres successos de Juliol del l'any passat, se portà ab una valentía que pera sí voldrien més de quatre guerrers de professió.

Aquesta intrepidesa y sa envejable resistencia física li permetien recollir, en sos estudis de camp, abundosos materials de tot genre sense que mai, pera obtenir-ne un, vegés son ardit pas barrat per un obstacle natural. Així acoblava en son modest gabinet de treball un arsenal d'anotacions, fotografíes, exemplars, etc., dels que sa cristallina inteligencia feia, en les hores de pacient estudi, sorgir conseqüencies en síntesis lluminoses.

En dos ordres de coneixements pràctics aplicà especialment Mn. Norbert Font sa vasta erudició geològica, això es, en la Minería y en l'Hidrología. Els èxits que ab meravellosa facilitat obtingué al debutar en el terreny de la pràctica, aplicant a les explotacions mineres y a la recerca y captació d'aigües sos coneixements teòrics, li conqueriren ràpidament, no tant sols a Catalunya, sinó per tot Espanya, una fama tant sòlida, que molts homes de blanca testa envejarien després d'haver dedicat a l'estudi una llarga existencia.

Una de les circumstancies que més contribuiren a la popularitat de Mn. Norbert Font fou el seu *do de gents*, com ordinariament se diu, o sia aquell especial tacte que dicta en pocs instants, a l'home d'esperit superior, les paraules adequades a la manera d'esser de son interlocutor : això feia que Mn. Font se fes immediatament simpàtic y conquerís ràpidament la voluntat de qualsevol que hi entrés en relacions. Aquesta ductilitat de caràcter no perjudicava en lo més mínim l'enteresa de sa voluntat, sempre ferma en el moment oportú.

Altra nota hermosa del caràcter de Mn. Norbert Font era sa modestia y sinceritat, lo que podriem justament nomenar *sa bona fe científica*. Ell no tenia aquesta falsa modestia que consisteix en fer introits plens de protestes sobre 'l propri poc valer, les escasses facultats de l'interessat y aquell demanar indulgencia sens gota de convicció : aquestes fanfarronades de modestia no havien avorrit mai a un auditori seu. Quan li semblava que bonament podia desenrotllar un assumpte, l'emprenia ab fermesa y resolució; quan li pareixia una qüestió, poc coneguda pera ell o mal fonamentada, o no s'hi ficava, o clarament deia : «fins aquí arribo y d'aquí no passo».

Un exemple bonic de lo que acabo de dir es lo que féu ab son curs d'Hidrología : volent-lo completar en els sentits químic y bacteriològic, cridà a dos companys seus especialistes (el que té l'honor de dirigir-vos la paraula y el Dr. Turró), y els encarregà que donessin un petit complement de llurs respectives especialitats. Un altre home menys modest, ab els sobrats coneixements que tenia pera desenrotllar algunes lliçons de caràcter elemental, no hauria volgut que fos dit que necessitava de l'auxili de sos companys.

Quantes vegades m'havia dit que volia paulatinament alleugerir-se de feina, a fi de que li quedés temps pera complementar sos extensos coneixements geològics ab l'estudi de les Ciencies físiques y químiques, que ell considerava necessaries pera 'l desenrotllament

de sos plans y de les que 's creia insuficientment imposat! La seva set de saber era inextingible, y el prestigi y popularitat que havia assolit no 'l cegaren mai, fent-lo aparèixer a sí mateix superior a son propri valer : exemple desgraciadament ben extrany, puix ¡quants homes, menys savis y considerats que ell, s'hauran cregut ja estar en situació de no rebre lliçons de ningú!

Tal era, físicament y moralment, la figura de Mn. Norbert Font : no es, doncs, d'extranyar que, adornat de l'extraordinari conjunt de qualitats que a la lleugera havem esboçat, fes una carrera tant brillant com desgraciadament curta.

Nasqué Mn. Norbert Font a 17 de Setembre de 1873, essent sos pares persones de modesta posició. Als onze o dotze anys d'edat ingressà en el col·legi de Mn. Trias, a les Corts de Sarrià, ont féu, ab lluiment, els primers anys de batxillerat. Ses bones disposicions pera 'l conreu de les Ciencias naturals començaren ja aleshores a manifestar-se, puix el jove Norbert anava adquirint, espontaniament y progressivament, hàbits de coleccionista : una papellona, una pedra, una planta rara, atreien acte seguit sa atenció, y s'afanyava a conservar l'exemplar adquirit de la millor manera que li era possible.

A mig curs de 1886 a 1887 ingressà en el Seminari Conciliar de Barcelona; y, a l'arribar al segon any de son ingrés, guanyà una beca en oposicions, lo que li valgué la meitat de l'import de sa pensió y estudis. L'any següent, en noves y brillants oposicions, conseguí guanyar-se la pensió completa, podent desde aleshores seguir gratuitament sos estudis, y aliviant així en gran manera a sos aimants pares, que ab grans sacrificis li havien facilitat els medis de seguir una carrera.

Durant el primer període de sa permanencia en el Seminari, manifestà 'l jove Norbert Font una gran facilitat y inclinació pera els estudis literaris y arqueològics; bastant consignar, pera deixar demostrades ses excelents dots naturals y sa incansable laboriositat, que a divuit anys d'edat tenia guanyats, en l'oberta palestra dels Jòcs Florals, setze premis de diferents categoríes. En aquella data fou quan ens coneguerem : jo era també estudiant, y estava apassionat pels estudis geològics y astronòmics, trobant-se ell en plena fuga arqueològica.

Una circumstancia feliç féu tòrcer en tal període ses activitats primer y ses aficions poc després, encarrilant-lo definitivament en el camí de la Geología. El savi canonge Almera estava publicant, en les *Memorias de la «Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona»*, alguns de sos magnífics treballs, basa de la confecció del mapa geològic de la Provincia de Barcelona que li fou confiat per aquesta excelentíssima Diputació. Com que 'l jove Font manejava 'l llàpiç ab molta soltura, el Dr. Almera li confià 'l traçat dels minuciosos dibuixos de fòssils ab que anaven ilustrats sos treballs, y aquí teniu al nostre futur geòleg endinsant-se en la Ciencia de la Terra, baix la direcció d'un mestre com pocs hauran tingut la sort de trobar.

An el primer període, abans descrit de la vida de Mn. Norbert Font pertanyen algunes de les obres que ha deixat publicades : tals són el *Boceto* premiat en els Jòcs Florals d'Olot, *Les Creus*

de Catalunya, Estudi sobre·l Regionalisme, Les Gargoles de Barcelona, Barcelona Antiga y Moderna, obra premiada per l'ilustre bisbe Morgades (q. a. C. s.), y la *Vida de Sant Magí,* premiada per l'arquebisbe de Tarragona.

Desde aquest moment, quasi totes les obres, publicades o no, que·ns ha llegat Mn. Font, són de caràcter exclusivament científic.

Entre tots els llibres que s'anaven desplegant sota ·ls ulls del jove estudiant, els que més intensament feriren sa rica imaginació meridional foren les narracions, plenes d'interès, de les atrevides exploracions subterranies den Martel y altres entusiastes espeleòlegs moderns. An això fou degut que ·ls primers treballs de caràcter mig científic, mig aventuresc, que publicà ·l novell geòleg, fossin les narracions de ses arriscades excursions als avencs del macís cretàcic de Garraf, als del Bruc, al ja avui cèlebre de la Ferla, etc. Com que aquestes exploracions subterranies precisen un material del que careixia nostre valent espeleòleg, la generositat de D. Eusebi Güell y de D. Lluís Marian Vidal proveïren a tot lo precís : un fort casc, cordes, escales, telèfon, etc. El resultat de l'actiu treball d'exploració que en poc temps realitzà Mn. Norbert Font fou la publicació d'una serie d'interessants fullets que constituiren la primera pedra de sa popularitat, puix foren llegits ab vera fruició per científics y profans. En aquestes descripcions féu Mn. Font gala d'un llenguatge clar, breu y intensament expressiu que comunicava al lector els entusiasmes y les emocions que sofria ·l geòleg explorador al baixar a les negres tenebres, verges de mirada humana.

Les principals obres del període espeleològic de Mn. Norbert Font són : *Un descobriment espeleològic* (teoría de la font d'Armena, 1898), *Cataleg espeleològic de Catalunya* (1898), *Sota terra,* dividida en tres interessants fullets (1901), en els que ·s descriuen les excursions subterranies al Priorat, montanyes de Prades y Penadès; *Excursió espeleològica a la Bancó, les Barbotes y cingles de Bertí,* etc.

El resultat de les exploracions aludides y de llur relació pintoresca, avalorada ab nombroses observacions de caràcter científic, fou el que ·s despertés entre ·l jovent excursionista barceloní un veritable entusiasme per l'Espeleología; entusiasme que cristallitzà més tard en la creació del «Club Montanyenc».

Entretant no parava Mn. Font en el treball d'anar formant son bagatge científic, sempre al costat de l'eminent Dr. Almera : després d'haver actuat ab ell com a senzill dibuixant, començà ja a ajudar-lo en ses exploracions fonamentals pera ·l traçat del Mapa geològic, aplegant fòssils, roques, minerals, y classificant-los pacientment ab son mestre en el gabinet del Seminari. Ben prompte constituí pera ·l Dr. Almera un poderós auxiliar, confiant-li treballs de verdadera importancia.

Vingué ·l moment d'ordenar-se, acabada ja sa carrera eclesiàstica; lo que féu en 1900, celebrant sa primera missa ·l 16 de Juliol del mateix any, y essent padrins, en la cerimonia, D. Eusebi Güell y sa filla major.

En la segona meitat de l'any 1901 quedà definitivament constituïda l'«Institució Catalana d'Historia Natural», en la que no tardà

Mn. Font a ingressar, convertint-se ben aviat en un de sos més actius y entusiastes auxiliars. Colaborà en el *Butlletí* de la societat, y posteriorment fou elevat a la presidencia de la mateixa, contribuint ab son prestigi a sa expansió y progrés.

Fins a l'any 1900, els estudis de Mn. Norbert Font havien tingut caràcter particular y no s'havien subjectat a plan de cap mena : eren com si diguessim d'aficionat. En aquella data, y desitjant fonamentar-los degudament y donar-los la deguda extensió, començà la carrera de Ciencies naturals en l'Universitat de Barcelona (cursos preparatoris), traslladant-se després a Madrid, ont permanesqué tres anys, tornant de nou a Barcelona després d'haver adquirit en brillants exercicis els graus de llicenciat primer, y de doctor després, en el curs de 1903 a 1904.

Cap a la fi de l'any 1904, Mn. Norbert Font y el que té l'honor de parlar-vos acordaren donar en el Centre Excursionista, ab el beneplàcit de la Junta Directiva, un curs complet de Geología, encarregant-se Mn. Font de la Geología dinàmica, y jo de la Geografía física. Fou tal l'èxit d'aquell curs, que l'«Associació d'Estudis Universitaris Catalans» el posà baix sa protecció, quedant convertit en un curs de Geología general, exclusivament a càrrec de Mn. Font. El pintoresc llenguatge del mestre, sos coneixements cada dia més sòlids en la Ciencia de la Terra, y les variades y fructíferes excursions que ab sos alumnes realitzava, agroparen entorn seu un nodrit estol d'aficionats, que, ab constancia lloable y no escas profit, seguien un any darrera l'altre, ses ensenyances : això permeté a Mn. Font desenrotllar ja un programa superior y dedicar-se a l'estudi de les especialitats, y particularment de l'Hidrología, que era ont havia, en sos darrers temps, esmerçat major suma d'energíes. L'èxit dels cursos de Mn. Font contribuí no poc a popularitzar l'institució dels «Estudis Universitaris» y a amenitzar les vetllades del Centre Excursionista.

El dia 29 de Juny de l'any 1905 fou nomenat, Mn. Norbert Font, administrador de la Casa de Misericordia; càrrec que li permeté desde aleshores viure folgadament y tornar a sos pares, en llur vellesa, ab un quiet benestar, els sacrificis immensos que de nen y de jove havien fet pera donar-li una instrucció superior a sos medis y un camí pera córrer sense obstacles per l'ample camp de la vida. De com desempenyà son càrrec, ne són prova les millores que en breu temps realitzà en la casa que regia, la Biblioteca pera l'Instrucció de la Dòna, oberta en el benèfic establiment y les llàgrimes cremants que corrien cara avall de les tendres asilades el dia del seu enterrament.

El 13 de Juny de l'any 1906, els mèrits y la popularitat de Mn. Norbert li valgueren el nomenament d'individu de la «Junta Autònoma de Ciencies Naturals», creada pel nostre Ajuntament a l'objecte de cuidar dels museus y coleccions de la ciutat, que's referissin a l'esmentada branca de les Ciencies. Desde aquest lloc treballà Mn. Font ab un entusiasme y una activitat que sols ell era capaç de desplegar. Establí 'l laboratori de piscicultura, que havia de servir de basa a la repoblació dels nostres rius y estanys; emprengué la formació d'una colecció de reproduccions, de tamany natural, de grans especies

animals avui extingides y que en altres remotes èpoques havien viscut en el nostre sol; instituí ·l Museu Petrogràfic a l'aire lliure, que tant profit pot donar a l'art de la construcció, etc. Desgraciadament sos impulsos y sa bona voluntat trobaren moltes dificultats en la poca llarguesa que les nostres corporacions populars mostren per tot lo que sia obra exclusiva de cultura. A tots ens correspon influir pera que tals esforços no quedin estèrils.

Els mèrits rellevants de Mn. Font li valgueren, el 13 d'Agost de l'any 1908, l'esser honorat ab el títol de beneficiat de l'iglesia parroquial de Santa María del Mar.

Durant aquest període de sa vida, que podem nomenar d'activitat científica, produí Mn. Font varies obres, algunes d'elles verament notables.

Les principals són :

Nota sobre la constitució geològica de la Vall de Camprodon (1902).

Los Hiokenmodingos de Río de Oro (1902).

Historia de Catalunya.

Lo Vallès. Circunstancies naturals e historiques que determinen aquesta comarca (1904), premiada en els Jòcs Florals de Granollers.

Quadros del Sahara (1904) : obra de caràcter exclusivament literari.

Curs de geología dinàmica y estratigràfica, aplicat a Catalunya (1905), obra en la que condensà els nombrosos datos que sobre nostra Geología tenia recollits en ses contínues excursions.

Càtedra de Geología de Catalunya, a la reunió de la «Societat Geològica» de França (1907).

Botànics catalans anteriors a Linneo (1907).

Historia de les Ciencies naturals a Catalunya, del sigle IX *al sigle* XVIII (1908); obra de gran erudició, premiada en concurs per la «Societat Econòmica d'Amics del País», de Barcelona.

Notes científiques, 1905-1908 (1909).

L'Excursionisme científich (1909).

El Diluvi bíblich segons la Geología (1909).

Les Montanyes de Catalunya; obra no publicada y incompleta, que està acabant Mn. Faura pera donar-la a l'estampa.

Sa colaboració en el *Diccionari Enciclopèdic* que publica la casa Espasa, ha quedat també incompleta.

Mn. Font tenia així mateix començat, en colaboració ab varis companys, un treball de grans proporcions sobre l'Hidrología de la Plana de Vic; obra que ab sa mort corre perill de perdre-s, puix resulta difícil el trobar qui vulgui y pugui encarregar-se de la part considerable que ell pera sí havia pres.

De la febrosa activitat de Mn. Norbert Font, ne són també prova les nombroses associacions de variat caràcter a les quals pertanyia, tals com l'«Academia d'Higiene de Catalunya», «Ateneu Barcelonès», CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, «Lliga Espiritual de Nostra Senyora de Montserrat», «Institució Catalana d'Historia Natural», «Societat Espanyola d'Historia Natural», «Club Montanyenc», «Estudis Universitaris Catalans», «Espero Kataluna», y altres que fóra llarg enumerar.

Fou membre de diversos congressos, y no pocs savis extrangers coneixien y apreciaven sa firma.

El treball que soportava Mn. Norbert Font en els darrers temps de sa vida, era certament superior al que pot dur un home, per fort que siga : aixís es que la traidora malaltía contra la que tant ferma campanya feia en el treball esmentat sobre la Hidrología de la Plana de Vic el trobà completament abatut y mancat de forces. Els que'ns honoravem essent sos bons amics, molt esperavem de sa joventut y naturalesa vigorosa; però res desgraciadament, hi valgué, y el dia 19 d'Abril del corrent any entregà son ànima a Déu l'ilustre patrici, que tanta gloria podia conquerir pera sí y pera Catalunya.

Els que coneixiem son temperament y son valer no 'ns admiravem certament de lo que havia fet, sinó de lo que podia fer, de lo que d'ell tenia dret a esperar sa patria; y d'aquí 'l nostre major condol, el nostre aplanament, al rebre la fúnebre noticia.

Fent justicia a sos indiscutibles mereixements, pot dir-se ab tota proprietat que Barcelona entera s'interessà per sa vida primer, y plorà després per sa mort.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, apreciant els immensos beneficis que de l'obra de Mn. Font havia rebut, considerant lo rellevant de sa figura dins l'excursionisme científic, y contribuint a l'estimol dels que vulguen seguir ses petjades y mirar-se en el brillant espill de son exemple, ha decidit colocar l'imatge de l'ilustre geòleg excursionista al costat de les dels Isern, dels Gimbernat y de tants altres. Mireu sa cara inteligent y franca, vosaltres que foreu sos amics y deixebles! Inspireu-vos-hi!

En el moment en que podia fer més pera nosaltres, Déu cridà a Mn. Norbert a son sí. Alabat siga Déu! Sols li demanem que la llevor generosa que, ab sacrifici de sa vida, sembrà entre nosaltres, no se l'emporti 'l vent, o no 's podreixi en terra estèril, sinó que germini y que floreixi en fresc y gemat verger de Ciencia Patria!

He dit.

FRANCISCO NOVELLAS

BIBLIOGRAFÍA DE Mn. NORBERT FONT Y SAGUÉ, PBRE. [1]

1890. — ¡¡Pobre Catalunya!! Plors d'un català castellanisat per força. — *La Comarca del Noya*, any III (núm. 15), núm. 59, 10 d'Agost.
— Subirats. — *La Comarca del Noya*, 28 de Setembre.
— Física recreativa. — *La Comarca del Noya*, 26 d'Octubre, 9 y 23 de Novembre.
— La llar catalana. — *La Comarca del Noya*, 14 de Desembre.

1891. — Realitats y esperansas. — *La Comarca del Noya*. Any IV, 8 de Febrer y 26 d'Abril.

1) Aquesta bibliografía de l'eminent geòlec català, tal volta no resultarà del tot completa, tota vegada que, per sa gran activitat, escrigué articles que escampà per tots endrets de Catalunya y de part dels quals nosaltres no haurem tingut noticia. No obstant, ab el conjunt de datos reunits se podrà veure sa feconda producció pera les ciencies de Catalunya. No consten en la present bibliografía, molts treballs anònims, traduccions, adaptacions y notes de redacció publicades per Mn. Font en molts periòdics catalans.

— Los nuvols de Llagosta. — *La Comarca del Noya*, 14 de Juny.
— Una excursió a la cova d'Ordal. — *La Comarca del Noya*, 27 de Juliol.
— Lo escut de Catalunya. — *La Comarca del Noya*, 9 y 30 d'Agost.
— Lo Xiprer del Cementiri. — *La Comarca del Noya*, 13 de Setembre.
— Los monjos y l'Agricultura. — *La Comarca del Noya*, 25 d'Octubre.
— Al cim de Subirats. — *La Comarca del Noya*, 8 de Novembre.
— Beneficis que'l nostre país reporta del regionalisme. — *La Comarca del Noya*, 22 de Novembre y 13 de Desembre.
— ¿Perqué escribim en catalá?. — *Las Cuatre Barras*, any I, núm. 17, 20 de Desembre.

1892. — Mon lema. — *La Comarca del Noya*, any V (n. 2), núm. 94, 24 de Janer.
— ¿Perqué escribim en catalá? — *Lo Somatent*, any VII, núm 1663.
— ¿Que volem? — *Las Cuatre Barras*, any II, núm 38, 15 de Maig.
— ¿Que volem? — *Lo Somatent*, any VII, núm 1752, 19 de Maig.
— Los usatges. — *La Comarca del Noya*, 24 de Juliol.
— España por Madrid. — *El Defensor de Valls*, any I, núm 31, 24 de Juliol.
— Una excursió á vol d'ausell casi dintre de casa. — *La Comarca del Noya*, 14 y 28 d'Agost.
— Lo campanar del poble. — *La Comarca del Noya*, 13 de Novembre.
— Composició y analissis de les diferentes classes de terrenos. — *La Comarca del Noya*, 27 de Novembre.

1893. — Los aucells de Teyá y Masnou, d'En Jacinto Barrera. — *La Veu de Catalunya*, any III, núm 4. 22 de Janer.
— Consecuencia de la centralisació. — *Lo Somatent*, any VIII, núm. 2038, 9 de Maig.
— Bona senyal. — *Lo Somatent*, any VIII, núm. 2048, 21 de Maig.
— Bona idea. — *Lo Somatent*, any VIII, núm. 2058, 3 de Juny.
— ¿Conflicte? — *Lo Somatent*, any VIII, núm. 2070, 17 de Juny.
— «El Regionalisme». — *Lo Somatent* : — I, any VIII, núm 2084, 5 de Juliol. — II, núm. 2089, 9 de Juliol. — III, núm. 2091, 12 de Juliol. — IV, núm. 2093, 14 de Juliol. — V, núm. 2097, 19 de Juliol. — VI, núm. 2102, 25 de Juliol.
— Camprodón. — *La Castinyola*, any II, núm 27, 23 de Juliol.
— Consecuencia lógica. — *Las Cuatre Barras*, any III, núm 89, pl. 156.
— Nostre grabat. — *La Castinyola*, any II, núm 28 6 d'Agost.
— Idili. Presumpció. — *La Castinyola*, any II, núm 28, 6 d'Agost.
— Desde Camprodón. — *La Comarca del Noya*, any VI, núm 1 (n. 130), 23 de Juliol; núm. 11 (n. 131), 13 d'Agost.
— Una restauració important. — *La Castinyola*, any II, núm 29, 15 d'Agost.
— Sortint de missa major. — *La Castinyola*, any II, núm. 30, 27 d'Agost.
— Restauració atinada. — *La Castinyola*, any II, núm. 31, 8 de Setembre.
— El Regionalisme. — *Lo Somatent*, any VIII, núm. 2178, 25 d'Octubre.
— Una excursió á Prats de Molló. — *La Comarca del Noya*, 25 de Setembre y 12 de Novembre.
— Aspiracions del Regionalisme. — *Lo Somatent*, any VIII, núm. 2185, 3 de Novembre; núm. 2190, 21 de Novembre.
— La mort del general Alvarez. (Composició premiada en el certamen catalanista d'Olot).

1894. — A Camprodon. — A Nuria per Ull de Ter. — *La Comarca del Noya*, 11 y 25 de Març.
— Rondalles pels infants. — *Sociedad Barcelonesa protectora de los animales y de las plantas* (composició premiada), p. 13-21, 3 de Maig.
— La cardina cega. — *Sociedad Barcelonesa protectora de los animales y de las plantas* (composició premiada), p. 27-28, 3 de Maig.
— Les llengues liturgiques. — *L'Olotí*, any VII, núm. 343, p. 284-291, 24 de Juny; núm. 344, p. 301-303, 1 de Juliol.
— Caracter literari del Regionalisme catalá. — *L'Olotí*, any VII, núm. 361, 28 d'Octubre.
— Dibuixos de les lámines de les especies fossils que acompanyan l'obra dels Srs. Almera y Bofill *Descripción de los terrenos pliocénicos de la cuenca del Bajo Llobregat y Llano de Barcelona*. — 14 planxes.
— Estudi sobre el Regionalisme.
— Datos pera l'historia de les creus de pedra de Catalunya.
— La Iglesia y les llengues vulgars. (Composició premiada en un certamen celebrat per la Lliga Regional de Manresa.)

— A Roma. Impresions d'un pelegrí. — *La Comarca del Noya*, 11 de Novembre, 9 y 23 de Desembre de 1894, y 27 de Janer de 1895.
— Regionalisme y nota sobre Mn. Bové. — *La Veu de Catalunya*.
1895. — Rondalles pels infants. — *La Comarca del Noya*, 10 y 24 de Març, 14 y 28 d'Abril y 23 de Juny.
— Consecuencies de la centralisació a Espanya. — (Fragment del llibre *Estudi sobre el Regionalisme*). — *La Renaixensa*, 13 d'Abril.
— Les institucions protectores d'animals y plantes. — *Sociedad Barcelonesa protectora de los animales y de las plantas* (composició premiada), p. 59-65, 23 de Maig.
— Idili. — *La Comarca del Noya*, 14 de Juliol, any VII (n. IX), núm 174.
— ¿Que es la centralisació? — *L'Olotí*, any VIII, núm. 398, 14 de Juliol.
— Socialisme y Regionalisme. — *Lo Somatent*, any X, núm. 2743, 28 de Juliol.
— Consecuencies de la centralisació á Espanya. — *L'Olotí*, any VIII, núm. 402, 11 d'Agost.
— Consecuencies de la centralisació á Espanya. — *Lo Somatent*, any X, núm. 2754, 13 d'Agost.
— Socialisme y Regionalisme. — *La Comarca del Noya*, any VII (n. XI), número 176, 18 d'Agost.
— Les regions aspiran á la descentralisació. — *L'Olotí*, any VIII, núm. 404, 25 d'Agost.
— Disposició digne d'alabansa. — *La Renaixensa*, any XXV, núm. 8296, 12 de Novembre.
— Lo martiri de S. Magí. — *Jochs Florals de Barcelona*, any XXXVII, p. 119-122.
— Lo Palau Episcopal de Barcelona. — *Jochs Florals de Barcelona*, any XXXVII, p. 123-133.
— La dona catalana. — Sa influencia en la economía doméstica.
— La ensenyansa del catecisme en catalá. — *La Renaixensa*, any XXV, 21, 24 y 29 de Desembre; any XXVI, 6 y 12 de Janer de 1896.
— La cardina cega (poesia) — *La Veu de Catalunya*, any V.
— L'Iglesia y l'Estat en l'ensenyança. — *La Veu de Catalunya*, any V.
— L'ensenyança del Catecisme. — *La Veu de Catalunya*, any v.
1896. — M. Martel y la Espeleología. — *La Renaixensa*, any XXVI, núm. 7098, 18 d'Octubre.
— L'Espeleología a Catalunya. — *La Renaixensa*, any XXVI, núm. 7105, 15 d'Octubre.
— Democracia fi de sigle. — *Lo Somatent*, any XI, núm. 3096; 17 d'Octubre.
— La qüestió social y el Regionalisme. — *La Veu de Catalunya*, any VI.
— L'iglesia y els Sants populars. — *La Veu de Catalunya*.
— Una estatua (poesia) — *La Veu de Catalunya*.
— Costums de l'iglesia catalana en l'etat mitja. — *La Veu de Catalunya*.
— Ma primera entrada als Jochs Florals. — *La Veu de Catalunya*.
— Les Universitats regionals. — *La Veu de Catalunya*.
— Una aplicació del sistema regionalista. — *La Veu de Catalunya*.
— La aristocracia de la llenga. — *Lo Regionalista*, any II, núm. 26, 30 d'Octubre.
— Estudi sobre 'l caracter del poble català en ses tres manifestacions literaria, artística é intelectual. — *Jochs Florals de Barcelona* (ab la cooperació de Mossén Frederich Clascar). — Any XXXVIII, p. 165-224.
— L'autonomía del municipi. — *La Renaixensa*, 1 de Maig.
1897. — Sota terra. Preliminars pera una excursió espeleológica. — *La Renaixensa*, any I, núm. 112, 7 d'Agost.
— Sota terra. Excursió espeleológica a las Costas de Garraf. — *La Renaixensa*, any I, núm. 120, 15 d'Agost; y núm. 135, 30 d'Agost.
— Catalech Espeleologich de Catalunya. — BUTLLETÍ DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, any VII, núms. 24, 25, 26, 27, 29, 31, 32, 33, y 35; p. 8-20, 79-84, 107-112, 141-149, 197-202, 235-238, 249-253, 266-274 y 311-332; Janer, Febrer, Març, Abril, Juny, Agost, Setembre, Octubre y Desembre. — Follet apart, 78 planes.
— Determinació de les comarques naturals é históriques de Catalunya. — *Anuari dels Jochs Florals*, any XXXIX p. 319-449. — Un mapa original inédit, depositat a la biblioteca del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA. Está en diferents tintes sobre un mapa publicat á França pel depósit de Fortificacions, a l'escala de 1: 500,000.
— Sota Terra. Preliminars per una excursió espeleológica. (Begues, Avench del

Clós, La Morella, Avench del Bruch, Cova de ca'n Figueres, Avench de ca'n Sadurní, Avench del Escarrá, Puig de la Mola, Avench de la Ferla, fons de Vallossera, Avench d'en Parrilla, Avench d'Esteles, Font d'Armena, Cova Freda y del recó y Penya esquerra). — Butlleti del Centre Excursionista vol. vii, núm. 28, Maig, p. 153-158.

— Les abîmes de Catalogne. — *Spelunca*, III, núm. 11, p. 45.

— Les réservoirs d'Ardenya (Catalogne), Font d'Armena). — *Spelunca*, III, número 12, p. 203.

— A proposit dels pous artesians. — *La Renaixensa*, any XXVII, núm. 7277, 3 de Novembre.

— Les Gàrgoles de Barcelona. — *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa*, any I, núm. 2, p. 113-121, Janer-Març; núm. 3, p. 193-208, Abril-Juny; núm. 4, p. 292-305, Juliol-Setembre; any II, núm. 5, p. 351-364, Octubre-Desembre; 1898, any II, núm. 6, p. 455-474, Janer-Febrer; núm. 7, p. 521-547, Març-Abril.

— Perque S. Jordi es patró de Catalunya. — *La Veu de Catalunya*, any VII.

— De les varies complexions y condicions naturals de les gents y nació catalana. — *La Veu de Catalunya*, any vii.

— El respecte a les nacionalitats. — *La Veu de Catalunya*, any VII.

— Conseqüencies del menyspreu de les nacionalitats. — *La Veu de Catalunya*, any VII.

— Una nova anella. — *La Veu de Catalunya*, any VII.

— Mes terratremols a Catalunya. — *La Veu de Catalunya*, any VII.

1898. — La spéléologie en Catalogne. — *Spelunca*, IV, núm. 14, p. 84.

— La Cova del Drach. (Traducció d'un article publicat per M. Martel en el Club Alpí Francés en 1896.) — Butlletí del Centre Excursionista, any VIII, núm. 37 y 38, Febrer y Març.

— Excursió expeleológica á la Bancó, les Barbotes y singles de Bertí. — Butlleti del Centre Excursionista, any VIII, núm. 41, 42 y 43, p. 165-168, 184-196, 198-205, Juny, Juliol y Agost. — Follet de 30 planes, ab 9 gravats.

— Un descubriment espeleologic. (Teoría de la Font d'Armena.) — Butlleti del Centre Excursionista, any viii, núm. 45, 46 y 47, Octubre, Novembre y Desembre, p. 237-248, 265-276, 297-306. — Follet de 38 planes, ab talls geológichs.

— Una troballa interessant. — *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa*, any II, núm. 9, p. 687-691, Juliol-Agost.

— Les inundacions. — *La Renaixensa*; any XXVIII, I, núm. 7372, 6 de Març; II, 20 de Març; III, 21 de Març; IV, 27 de Març.

— Mes fenomens hidrologichs. — *La Renaixensa*, 3 d'Abril.

— Roda lo mon y torna al Born (folk-lore). — *Calendari Català.*

— La Baxada a un Avenc (anonim) *Calendari Catalá.*

— Una nota de l'antiga Seu Santa á Barcelona. — *La Veu de Catalunya*, any VIII.

— Idili (poesia). — *La Veu de Catalunya*, any VIII.

— Les gargoles de Barcelona (fragment). — *La Veu de Catalunya*, any VIII.

— Idili (poesía). — *La Renaixensa.* — Any XXVIII.

— Discurs filosofic dels bufadors d'Olot (transcripció del sigle XVIII). — *La Renaixensa.*

1899. — Excursió hydroscópica al macís d'Aramprunyá. — *La Renaixensa*, 22 de Janer.

— Sota terra. La baixada al avench de la Ferla. — *La Renaixensa*, 14 de Febrer.

— Projectes espeleologichs. — *La Renaixensa*, 19 de Març.

— L'Avench de Padirach. — *La Renaixensa*. I, 16 d'Abril; II, 22 d'Abril; III, 5 de Maig.

— L'Helix Montserratensis. — *La Renaixensa*, 1 de Juliol.

— Lo despertador de Catalunya. — *La Renaixensa*, any xxix, núm. 7869, 19 de Juliol.

— Excursió espeleológica a la Baronia d'Aramprunyá. — Butlleti del Centre Excursionista, any IX, núm. 57 y 58, Octubre y Novembre, p. 233-252 y 257-275. — Follet ab 15 gravats.

— La Font d'Armena (Catalogne). — *Spelunca*, V, núm. 17, p. 23-29.

— Historia de Catalunya (primera edició.)

1900. — Formació geológica del Panadés. — *Las Cuatre Barras*, any X, núm. 465, 6 Janer.

— Baixada á l'Avench del Bruch.—*El Regional*, any VIII, núm. 535, 18 de Febrer.

— Desde 'l turó de Ciurana. — *Lo Pensament Catalá*, núm 1.
— Relació entre la Geologia y la Hidrologia a Catalunya. (Traducció del trevall publicat per M. Dollfus en la Soc. Géol. de France.). — *Lo Pensament Catalá*, any 1, núm. 11, 15 Juliol; y núm. 17.
— Geologia en tartana. — *Lo Pensament Catalá*, any 1, núm. 15 y 16, Agost.
— Excursió espeleologich-geológica al Priorat, montanyes de Prades y Alt Panadés. — BUTLLETI DEL CENTRE EXCURSIONISTA, any X, núm. 68 y 69, Setembre y Octubre, p. 209-226 y 245-256. — Follet de 34 planes.
— La Geologia a Catalunya. — *Lo Pensament Catalá*, núm. 23.
— Després de Missa Nova. — *L'Ilustració llevantina*, any I, núm. 4, p. 44, 16 de Desembre.
— Notes de Iconografia cristiana.—*Missatges del Sagrat Cor de Jesús.* — 3 arti cles. — Janer, Febrer y Març.
— La Fe á la Bonanova. — *Lo Pensament Catalá*, núm. 19.
— Descubriments arqueologichs del Masnou. — *Lo Pensament Catalá.*
1901. — El castell de Requesens. — BUTLLETI DEL CENTRE EXCURSIONISTA, vol. XI, núm. 73, p. 31-35, Febrer.
— Moviment cientifich catalá. (El Mapa Geologich de la prov. de Barcelona.) — *Lo Pensament Catalá*, núm. 23, 25, 26 y 30.
— ¿Com s'ha format lo riu Llobregat? — *Calendari Calalá.*
— Troballa geológica (cova Parch Güell). — *Butll. de l'Inst. Cat. d'Hist. Nat.*
— La Terra (traducció.)
— Cueva con brecha huesosa descubierta en Gracia (Barcelona). — *Bol. de la R. Soc. Esp. de Hist. Nat.*, vol. I, p. 363.
— La caricatura en lo chor de la Seu barcelonina.— *L'Ilustració llevantina*, any II, núm. 12, p. 140-141, 16 d'Abril; y núm. 13.
— Perqué S. Jordi es patró de Catalunya?— BUTLLETI DEL CENTRE EXCURSIONISTA, vol. XI, núm. 76, p. 109-114, Abril.
— Com s'ha format lo riu Llobregat? — *Calendari Catalá.*
— Sermó de la Mare de Déu de Montserrat (fragments). — *Montserrat*, Juny.
— Als peus del cadavre. (Dedicat a la memoria del bisbe Morgades y Gili).—*Lo Pensament Catalá*, núm. 37.
— La darrera pastoral del bisbe de Perpinyá. — *Lo Pensament Catalá.*
— Montgrony. — *Lo Pensament Catalá.*
— Excursió espeleológica á Moncada. — BUTLLETI DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, any XI, núm. 28, p. 177-181, Juliol.
1902. — Nota sobre la constitució geológica de la Vall de Camprodón. — *Butll. de la Inst. Cat. d'Hist. Nat.*, I.
— Nota sobre el silurico superior del valle de Camprodón (Pirineos catalanes). — *Bol. de la R. Soc. Esp. de Hist. Nat.*, II, p. 102-104.
— Rocas eruptivas del valle de Camprodón. —*Bol. de la R. Soc. Esp. de Hist. Nat.*, II, p. 146-147.
— Nota sobre el Carbonífero del valle de Camprodón (Pirineos catalanes).— *Bol. de la R. Soc. Esp. de Hist. Nat.*, II, 148-151.
— Nota sobre la constitución geológica del valle de Camprodón (Pirineos catalanes). — *Bol. de la R. Soc. Esp. de Hist. Nat.*, II, Març.
— L'excursionisme cientifich. — BUTLLETI DEL CENTRE EXCURSIONISTA, XII, núm. 91, 92, 93 y 94, Agost, Setembre, Octubre y Novembre, p. 217-228, 241-254, 265-286, 289-302. — Follet ab 25 gravats.
— Objetos prehistóricos del Rio de Oro (comunicació). —*Bol. de la R. Soc. Esp. de Hist. Nat.*, II, p. 299.
— Los Kiokenmodingos del Rio de Oro (Sahara español). — *Bol. de la R. Soc, Esp. de Hist. Nat.*, II, p. 305-309, lam. V y VI.
— Quadros del Sahara.
1903. — La desviació del Llobregat.—*La Veu de Catalunya.* I, 25 de Janer; II, 12 de Febrer.
— L'exploració de l'Avench de Sant Hou (Montgrony). (Conferencia llegida en el Centre Excursionista al 20 de Juny de 1902.) — BUTLLETI DEL CENTRE EXCURSIONISTA, any XIII, núm. 97 y 98, Febrer y Març, p. 41-55, 66-75.— Follet de 30 planes, ab 6 gravats.
— La Isla de Fuerteventura (Canarias). — *Mercurio*, any III, núm. 14, p. 7-8.
— Nota sobre la constitució geològica de Rio de Oro (Sahara espanyol). — *Butll. de la Inst. Cat. d'Hist. Nat.*
— La Colonia de Rio de Oro y el tratado del Muni.— *Mercurio*, any III, núm. 18, p. 108-109.

— De Barcelona á Rio de Oro.— *La Veu de Catalunya*. I, 23 de Febrer; II, 12 de Març; III, 25 de Març.
— En ple desert (fragment dels «Quadros del Sahara»). — *Calendari Catalá.*
— Los movimientos sísmicos del Nordeste de Cataluña. — *Bol. de la R. Soc. Esp. de Hist. Nat*, III, p. 205-209.
— Moluscos recogidos en Rio de Oro (Sahara español).— *Bol. de la R. Soc. Esp. de Hist. Nat*, III, p. 209-211.
— Els volcans d'Olot. —*La Veu de Catalunya*. I, 2 d Abril; II, 11 d Abril; III, 6 de Maig; IV, 14 de Maig.
— Una excursió á Rio de Oro. — *Hojas Selectas*, núm. 18, p. 495-505, Juny.
— La baixada al forat de Sant Hou. — *La Veu de Catalunya*, 2 de Juny.
— D'excursió. — Pel Guadarrama. — *La Veu de Catalunya*, 18 de Juny.
— La caverna del Parck den Güell. — *La Veu de Catalunya*, 27 de Juny.
— La Colonia de Rio de Oro y l expedició Lebaudy.—*La Veu de Catalunya*, 4 Juliol.
— Impresions d'istiu. Passant el Congost. — *La Veu de Catalunya.*
— id — En el coll de les Nou-Creus.
— id — Entre la boira. — 16 de Setembre.
— id — Cingles amunt. — 1 d'Octubre.
— id — Desde 'l cim. — 14 d'Octubre.
— Origen geológico de los manantiales termo-minerales de Caldas de Malavella (prov. de Gerona). — *Bol. de la R. Soc. Esp. de Hist. Nat.*, III, p. 411-417.
— El fracás de l'expedició Lebaudy. — *La Veu de Catalunya.*
— El pas del Ter pel Congost. — *La Veu de Catalunya*, 4 de Novembre.
— Troballes arqueologiques de Caldes de Malavella. — *Ilustració Catalana*, any I, núm. 24, 15 de Novembre.

1904. — Breu compendi de la historia de la literatura catalana.
— Sota la pluja (impresions de viatge). — *Calendari Catalá.*
— Lo Vallés. — Circunstancies naturals y historiques que determinen aquesta comarca. (Composició premiada ab 500 pessetes en el Certamen de Granollers de 1896.) BUTLLETI DEL CENTRE EXCURSIONISTA, any XIV, núm 109-119, p. 52-60, 85-90, 111-117, 149-155, 185-189, 216-219, 247-258, 278-288, 308-323, 340-356, 379-393, de Febrer a Desembre. — Follet ab 6 gravats.
— Caldas de Malavella y su manantial «Els Bullidors». — Follet de 52 planes, ab 10 gravats.
— El comercio y el juego. — *Mercurio*, any IV, núm. 35, p. 233-234.
— Las minas de Almaden. — *Mercurio*, any IV, núm 37, p. 287-288.
— Quadros del Sahara. — *La Veu de Catalunya*. — El meu guia, 25 de Janer; Les gaceles, 17 d'Abril; Els nuvols de Sorra, 16 de Maig; La esclava, 15 de Juny; La oració del guia, 20 de Juliol; L'esclau fugitiu, 6 d'Octubre.
— Las orugas del meu arbrat. — *La Veu de Catalunya*, 29 de Juliol.
— Una visita a les troballes de Puig Castellar. — *La Veu de Catalunya*, 23 de Setembre.
— La festa del Pi de les Tres branques. — *La Veu de Catalunya*, 28 de Setembre.
— Les nostres montanyes. — *La Veu de Catalunya.*— El Montserrat, 9 de Novembre; Montjuich, 14 de Desembre; 1905 : Canigó, 13 de Janer; Mont-Taber, 10 de Març; El Montseny.

1905. — A Nuria ab automovil y en plé hivern. — *La Veu de Catalunya*, 6 Janer.
— Excursió minero-geológica a Brugués (comunicació). — *Butll. de la Inst. Cat. d'Hist. Nat*, 2.ª época, vol. V, any II, núms 1-2, Janer-Febrer.
— El jaciment de Blenda y Galena de S. Pere Martir. — *Butll. de la Inst. Cat. de Hist. Nat.*, 2.ª época, any II, vol. V, núm 3-4.
— Descubriment paleontologich d'un Elephas a Arenys (comunicació). — *Butll. de la Inst. Cat. d'Hist. Nat.*, 2.ª época, any II, vol. V, núms. 3-4, Març y Abril.
— Nota sobre la presencia del terreno pliocenich en la comarca de Tortosa. — *Butll. de la Inst. Cat. d'Hist. Nat.*, 2.ª época, any II, vol. V. núm 5.
— Sobre la Molibdenita de Pedralbes. — *Butll. de la Inst. Cat. d'Hist. Nat.*; 2.ª época, any II, vol. V, núm. 6, Juny.
— Curs de Geologia dinámica y estratigráfica aplicada á Catalunya (ab un prolech de D. Lluís M. Vidal). — Obra de 480 planes, ab 305 gravats.
— La primera Historia Natural Catalana, escrita per lo P. Joseph Gil, S. J., en el sigle XVI (comunicació). — *Butll. de la Inst. Cat. d'Hist. Nat.*, 2.ª epoca, any II, vol. V, núm. 7, Octubre.
— Presencia de l'Idocrasa en lo Tibidabo. — *Butll. de la Inst. Cat. d'Hist. Nat.*, 2.ª epoca, any II, vol. V, núm. 7, Octubre.

— Un nou meteorit trovat á Catalunya (Garraf). — *Butll. de la Inst. Cat. d'Hist. Nat.*, 2.ª epoca, any II, vol. V, núm. 7, Octubre.
— Nota sobre la constitució geológica de la vall de Camprodón (Pirineus catalans). — *Butll. de la Inst. Cat. d'Hist. Nat.*, 2.ª epoca, any II, vol. V, núm. 7, Octubre.
— L'aragonit en agulles, de Mura (comunicació). — *Butll. de la Inst. Cat. d'Hist. Nat.*, 2.ª epoca, any II, vol. 5, núm. 9, Desembre.
— Imprcsions d'istiu. — *Calendari Catalá.*
1906. — L'Hippopotamus major á Terrassa (comunicació). — *Butll. de la Inst. Cat. d'Hist. Nat.*, 2.ª epoca, any III, vol. VI, núm. 1-2, Janer y Febrer.
— Nota sobre la presencia de la Andalucita a Sant Pere Martir. — *Butll. de la Inst. Cat. d'Hist. Nat.*, 2.ª epoca, any III, vol. VI, núm. 3, Març.
— Sermó pronunciat pel Revt. Dr. D. Norbert Font y Sagué, en la catedral de Girona en la hora de adoració del Santíssim Sagramentat que te la conferencia de S. Jordi. — *Lo Gironés*, any XIII, núm. 574-579, Abril, Maig y Juny.
— Nota sobre la presencia de la Epidota en el Tibidabo. — *Butll. de la Inst. Cat. d'Hist. Nat.*, 2.ª época, any III, vol. VI, núm. 6, Juny.
— La qüestió relligiosa a França. — *Montserrat*, Març.
1907. — La «Ciudad Encantada» de Cuenca. — Butlletí del Centre Excursionista, any XVII, núm. 144, p. 106, Janer.
— Els esllaviçaments de Montjuic. — *La Veu de Catalunya*, 2 Febrer.
— Botanichs catalans anteriors á Linneo (fragment de «l'Historia de les Ciencies Naturals»). — *Linneo en Espana. Homenaje á Linneo publicado por la Sociedad aragonesa de Historia natural*, p. 113-125.
— Per la conca del Ripoll. — *Ilustració Catalana*, any V, núm. 200, p. 198-199, 31 de Març.
— L'Andesita anfibólica de Vilacolúm (Empordá). — *Butll. de la Inst. Cat. d'Hist. Nat.*, 2.ª época, any IV, núm. 5 y 6.
— Descobriments protohistorichs á Banyoles y Senrinyá. — *La Veu de Catalunya*, any XVII, núm. 3007, 6 de Setembre.
— La Junta autónoma de Ciencies Naturals. — *La Veu de Catalunya*, any XVII. — I, núm. 3019, 18 de Setembre; II, núm. 3032, 1 d'Octubre.
— Montserrat. — *Cataluña*, any I. — I, núm. 1, p. 7-10, 1 d'Octubre; II, núm. 2. p. 21-23, 15 d'Octubre.
— L'amor al tros. — *Calendari del Pagés*, p. 53-55.
— Historia de Catalunya. — 176 planes (segona edició).
— Sota-terra (Avench d'en Roca). — *Ilustració Catalana*, any V, núm. 235, 1 de Desembre.
— La Cátedra de Geologia Catalana á la reunió extraordinaria de la Societat geológica de França. — *Estudis Universitaris Catalans.* Follet ab gravats.
1908. — Nota mineralógica (Molibdenita de Montseny). — *Butll. de la Inst. Cat. d'Hist. Nat.*, any V., núm. 1, Janer.
— Nota sobre 'ls Elements de Botánica popular del Dr. Cadevall. — Butlletí del Centre Excursionista, any XVIII, núm. 157, p. 56-57, Febrer.
— Sobre la presencia de la Idocrasa en la mina d'Orsavinyá. — *Butll. de la Inst. Cat. d'Hist. Nat.*, 2.ª época, any V, núm. 2, Febrer.
— Un nou jaciment de Molibdenida (pou dels Escolapis, Sarriá). — *Butll. de la Inst. Cat. d'Hist. Nat.*, 2.ª època, any V, núm., 4, Abril.
— Geologia. — Formació geológica de Catalunya. — *Geografia de Catalunya*, vol. I, entregues: 2, 3 y 4, p. 71-134.
— Una bretxa ferruginosa de formació actual á la Espluga de Francolí. — *Butll. de la Inst. Cat. d'Hist. Nat.*, 2.ª època, any v, núm. 5, Maig.
— Historia de les Ciencies Naturals á Catalunya, del sigle IX al sigle XVIII. — Obra de 360 planes, premiada en el concurs de 1905, celebrat per la «Sociedad Económica de Amigos del País, de Barcelona.»
— Minerals de Niquel y Cobalt á l'Albiol (Tarragona). — *Butll. de la Inst. Cat. d'Hist. Nat.*, 2.ª època, any V, núm. 7, Octubre.
— L'Origen de les dèus. — *Fulla Agricola de la Veu de Catalunya*, publicat en 7 articles. — I, núm. 90, 14 de Setembre; II, núm. 91, 21 de Setembre; III, número 93, 5 d'Octubre; IV, núm. 94, 12 d'Octubre; V, núm. 95, 19 d'Octubre; VI, núm. 97, 2 de Novembre; VII, núm. 99, 16 de Novembre.
— Troballa de la Tremolita á Gualba (Montseny). — *Butll. de la Inst. Cat. d'Hist. Nat.*, 2.ª època, any V, núm. 8 y 9, Novembre y Desembre.
— Sobre la presencia de la *Emys caspica* á Catalunya. — Idem, idem.
— L'Avench. — *Manuscrit Catalá.*
— Geologia y Agricultura. — *Calendari del Pagés.* p. 64-66.

1909. — Dos nous jaciments de fossils á Espluga de Francolí. — *Butll. de la Inst. Cat. d'Hist. Nat.*, 2.ª època, any VI, núm. 1, Janer.
— Una terra que s'enfonza. — *La Veu de Catalunya*, any XIX, núm. 3497, 13 de Janer.
— La formación geológica de Rio de Oro (Sahara español). — *Memorias del Primer Congreso de Naturalistas españoles* (1908), Zaragoza, p. 341-348.
— Un nou mineral pera Catalunya (la Disodila de Castellar del Riu) (comunicació) — *Butll. de la Inst. Cat. d'Hist. Nat.*, 2.ª època, any VI, núm. 3, Març.
— La Estroncianita en lo cretacich de S. Martí Sarroca (comunicació). — *Butll. de la Inst. Cat. d'Hist. Nat.*, 2.ª, època, any VI, núm. 4, Abril.
— Nieves Alpinas. — *Hojas selectas*, núm. 87, p. 204-208.
— Interessant bolsada de Granit á Martorell (comunicació). — *Butll. de la Inst. Cat. d'Hist. Nat.*, 2.ª època, any VI, núm. 5 y 6, Maig y Juny.
— L'Avench d'en Roca. — *Sota-terra. Club Montanyench*, (1907). p. 53-63.
— Presencia del *Asellus cavaticus* en les aygues potables de Barcelona (comunicació). — *Butll. de la Inst. Cat. d'Hist. Nat.*, 2.ª època, any VI, núm. 5 y 6, Maig y Juny.
— Sobre la presencia del silurich superior á la Espluga de Francolí. — *Butll. de la Inst. Cat. d'Hist. Nat.*, any VI, núm. 76.
— El Diluvi biblich segons la Geologia. — Follet.
— Los terratrémols de la conca mediterránea y la falla submarina de la Costa de Llevant (comunicació). — *Butll. de la Inst. Cat. d'Hist. Nat.*, 2.ª època, any VI, núm. 7, Octubre.
— Notes científiques (1905-1908). — Follet de 45 planes.
— Respecteu els aucells. — *Calendari del Pagés*. p. 66-67.

1910. — De la presencia del silurich superior en dues noves localitats catalanes. — *Butll. de la Inst. Cat. d'Hist. Nat.*, 2.ª època, any VII, núm. 1, p. 15-16, Janer.
— Sobre la presencia de la *Emys caspica* Gmel. en Cataluña. — *Asociación esp. para el Progreso de las Ciencias* (1908).
— De Higiene. — *Calendari del Pagés*, p. 68-71.

POSTUMS. — Les taules de pedra. — *Ilustració Catalana*, any VII, núm. 360, p. 278-279, Maig.
— Els aparells de buscar aigua. — *La Veu de Catalunya*, 27 de Juliol.
— Las montañas flotantes de hielo. — *Hojas Selectas*, núm. 105, p. 808-814, Setembre.

INEDITS. — Les montanyes.
— Memoria acerca las aguas minerales de Vilajuiga.
— Manantials termo-minerals.
— Notes hidrologiques de la plana de Vich.
— Un curiós enclave del granit de Cambrils.
— Barcelona. — Excursions.
— Les formations gèologiques du Rio de Oro.

EN PROJECTE : — L'art de descubrir les fonts aplicat á Catalunya.
— Catalunya soterrania.
— Historia natural de Catalunya.
— Geología dinámica y estratigráfica de España.
— La Vall de Camprodón.
— Terratremols de Catalunya.
— Abrich *Romaní*, de Capellades.
— La Prehistoria de Catalunya.

M. FAURA Y SANS

CRÒNICA DEL CENTRE

JANER DE 1911

SOCIS ENTRATS DURANT EL DARRER TRIMESTRE DE 1910

Josep Galard y Boyer. — Manel Jové Coma. — Manel Ruiz. — Feliu Hernández y Giménez. — Josep Badía García. — Enric Cubas Oliver. — Ermen-

gol Arruga Siró. — Jaume Oliveras, prebere. — Josep M.ª de Vedruna y de Zurramarregui. — Pelai Marquès Serra.—Ignasi Ayguavives Montagut.— Joaquim Villavechia Dahlander. — César Martinell Brunet. — Víctor Gosálvez Gómez. — Trinitat Prat y Prat. — Josep Farràn. — Eusebi Fina Girbau. — Juli Barloque y Llagostera. — Josep Danès Torras. — Ernest Dodero. — Climent Viscarri y Torres. — Lluís Estasen. — Joaquim Bestit.

SECCIÓ SPORTS DE MONTANYA

Setmana de sports d'hivern a Ribes. — Acaba de tenir lloc, ab un èxit molt superior a lo que era d'esperar, la realització d'aquesta setmana sportiva, primera d'aquesta naturalesa celebrada en el nostre país. Durant la mateixa s'han vingut celebrant totes les festes, actes y concursos que s'havien anunciat y que han revestit veritable importancia. Ab tal motiu han sigut també ben nombroses les excursions realitzades per aquells encontorns cap a Montgrony, Nuria, el Taga, Cerdanya y altres endrets d'aquella regió pirenenca. En el nombre prop-vinent donarem compte exacte y detallat d'aquestes festes y del resultat dels concursos celebrats.

RESSENYES D'EXCURSIONS

Les valls d'Aragués y d'Aisa (Pireneu d'Osca). — El dia 13 d'aquest mes de Janer, el nostre consoci D. Juli Soler y Santaló va donar una interessant conferencia que fou una descripció completa y detallada d'aquelles altes valls pirenenques, resseguides pel nostre company en una de les seves darreres tandes d'excursions que periòdicament y consecutivament ve realitzant. Durant la conferencia el Sr. Soler va anar projectant una vistosa colecció de clixés fotogràfics per ell mateix obtinguda durant les excursions ressenyades.

Campfranc, sa vall y ses montanyes. — Continuació de l'anterior fou l'altra conferencia que 'l propri company, D. Juli Soler y Santaló, va donar el dia 20 del mateix mes, descrivint l'hermosa y atractiva vall de Campfranc, de la que igualment va presentar notable colecció de clixés fotogràfics, que varen projectar-se durant la sessió.

Un viatge per Italia. — El dia 27, el nostre consoci D. Francisco X. Parés y Bartra va continuar les seves conferencies sobre son viatge per Italia, acabant la descripció de la Roma monumental antiga y moderna, de quins llocs principals va presentar nombroses vistes fotogràfiques, que foren projectades en el transcurs de la seva notable conferencia.

SECCIO DE FOLK-LORE

Folk-lore de les Illes Canaries. — El dia 14 s'acabà la lectura de l'interessant treball de D.ª Sara Llorens de Serra referent al folk-lore antic y modern de les indicades illes. Se projectaren varies vistes d'aquells països.

RONDALLES DE PERRAULT. — El dia 28, la Srta. Adelaida Ferré donà lectura d'una pulcra traducció catalana d'aquesta obra, feta per la mateixa lectora. Se presentaren adequades ilustracions de cada una de les tals *Rondalles*, per medi de projeccions lluminoses.

CONVERSES D'ARQUEOLOGIA

Veus-aquí ·l programa resum de les donades per D. Pelegrí Casades y Gramatxes durant el mes de Janer prop-passat :

Dia 4 : Conversa CXXXVI (19.ª de l'Esculptura grega clàssica). Els artistes àtics a l'Asia Menor. — Principals centres d'activitat artística. — Esculptures dels temples d'Eteso, Priene, Didym y Salamontracia. — Els sarcòfacs de Sidó. — Estudi de llurs esculptures.

Dia 11 : Conversa CXXXVII. Període alexandrí. — Escoles del Peloponeso. — Lisip. Ses obres. — El retrat a últims del segle IV abans de J. C. — Lisistrats. — L'art hellenístic (segles III y II abans de J. C.). — Centres principals. — Llurs caràcters. — Llurs mestres y obres més cèlebres.

Dia 18 : Conversa CXXXVIII. L'escola de Lisip després de la mort d'Alexandre. — L'esculptura en el segle III abans de J. C. — Mestres de Sicione. — Escola helenística. Ses obres. — L'escola de Pèrgamo. La ciutat durant els Attalides. Obres d'art. — Epígomos y sos èmuls. — L'altar de Zeus y Atena. Sos relleus. — L'escola de Tralles. — Grupo de les Niòbides. — L'escola de Rhodes. — El Laocoont.

Dia 25 : Conversa CXXXIX (12.ª y última de l'Esculptura grega clàssica). Obres del període alexandrí. — Alexandría centre de la civilisació del món antic. — Els Ptotomeus. — L'art alexandrí. Son caràcter. — Ses obres y assumptes. — L'art grec-romà. — Renaixement de l'aticisme en el segle II abans de J. C. — Els mestres neo-clàssics. — Estil arcaitzant dels segles II y I abans de J. C. — Pasitels. Sa escola. — El neo-classicisme a l'Assia Menor. — Fi de l'esculptura grega.

CURS DE MINERALOGIA

Com a continuació dels cursos de Geología donats pel malaguanyat Mn. Font y Sagué, y a càrrec dels propris «Estudis Universitaris Catalans», ha començat a donar-se, en el nostre local, un curs de Mineralogía química a càrrec del nostre consoci D. Francisco Novellas, president de la Secció de Geología y Geografía física; lliçons que vénen donant-se ·ls dimars de casa setmana.

CONCURS FOTOGRÁFIC

En el número darrer del Butlletí donàrem compte de les Bases del Concurs organitzat per la Secció de Fotografía del nostre Centre Excursionista. Avui ens cal afegir que ha sigut ja designat el Jurat pera 'l mateix, que 's compondrà de D. César A. Torras, president del Centre Excursionista de Catalunya; D. Emili Llatas, que ho es de la seva Secció de Fotografía; D. Josep Baltà de Cela, director de *La Fotografía Práctica*; y els senyors D. Cristòfol Fraginals y D. Enric Monserdà.

Els premis concedits pera dit Concurs són els següents :

GRUPO A

I. — 1.r De la casa *Goerz* de Berlín, un aparell «Manufok» 9 × 12 a la millor colecció de fotografíes (tamany mínim 9 × 12) de monuments compresos dins l'antic reialme d'Aragó.

2.n De la casa *Cuyàs y C.ª*, de Barcelona, una colecció de reproduccions de quadros ab el llur corresponent marc, a la colecció de fotografíes que segueixin en mèrit a l'anterior.

II. — 1.r De la casa *Cosmos*, de Barcelona, una cambra «Lola», estereoscòpica (9 × 18), objectius periscòpics dobles ab xasís, corresponent a la millor colecció de fotografíes de paisatges (tamany mínim 9 × 12) de Catalunya y totes les regions pirenenques.

2.n De la casa *Ricardo Rovira*, de Barcelona, un aparell plegable 9 × 12, objectiu acromàtic, a la colecció que segueixi en mèrit a l'anterior.

III. — De la casa *Demaria Frères*, de París, una artística medalla de bronze; y de la casa *El Arte Fotográfico*, de Barcelona, un desvaneixedor universal «Iris» a la millor ampliació fotogràfica (tamany mínim 18 × 24), d'assumpte lliure, comprès dins aquestes bases y que faci referencia a Catalunya y totes les regions pirenenques.

IV. — De D. César A. Torras, president del C. E. de C., la colecció de guies del Pireneu, Bergadà y Comarca d'Olot (6 vol.) a la millor colecció de dia positives, de tamany de projecció (8 1/2 × 10), assumpte lliure, comprès dins el grupo A y que faci referencia a Catalunya y totes les regions pirenenques.

V. — 1.r De la casa *Richard*, de París, un conus d'ampliació a la millor colecció de vistes estereoscòpiques (tamany 45 × 107 milimetres), assumpte lliure, dins el grupo A y que facin referencia a Catalunya y totes les regions pirenenques; ab la condició d'esser obtingudes ab un aparell «Verascop» o «Gliphoscop».

2.n De la casa *Riba*, S. en C., de Barcelona, una taula pera 900 vistes (tamany 45 × 107 milimetres) à la colecció que segueixi en mèrit a l'anterior, obtinguda ab aparells de qualsevulga marca.

VI. — 1.r De la casa *Gaumond*, de París, una artística medalla de plata daurada y 10 caixons (*blocs-classeurs*), pera positius, 6 × 13 cent., a la millor colecció de vistes d'aquesta mida, assumpte lliure, dins el grupo A y que facin referencia a Catalunya y totes les regions pirenenques.

2.n Del «Centre Excursionista de Catalunya», 50 pessetes a la colecció de vistes que segueixin en mèrit a l'anterior.

3.r De la casa *Müller Hermanos*, de Barcelona, un aparell «Ticka» a la colecció que segueixi en mèrit a l'anterior.

VII. — De la casa *Casellas y Germà*, de Barcelona, un aparell metàlic plegable «Murer» (tamany 4 1/2 × 6 cent.), ab 6 xasís, a la millor colecció de vistes estereoscòpiques, tamany superior, a 6 × 13 cent., assumpte lliure,

comprès dins el grupo A y que faci referencia a Catalunya y totes les regions pirenenques.

GRUPO B

I. — 1.r De la casa *Agfa*, de Berlín, 50 pessetes en productes de dita casa (lliure elecció), a la millor colecció de fotografíes que donin una idea més completa dels sports y festes celebrades durant la Setmana de Sports a Ribes.

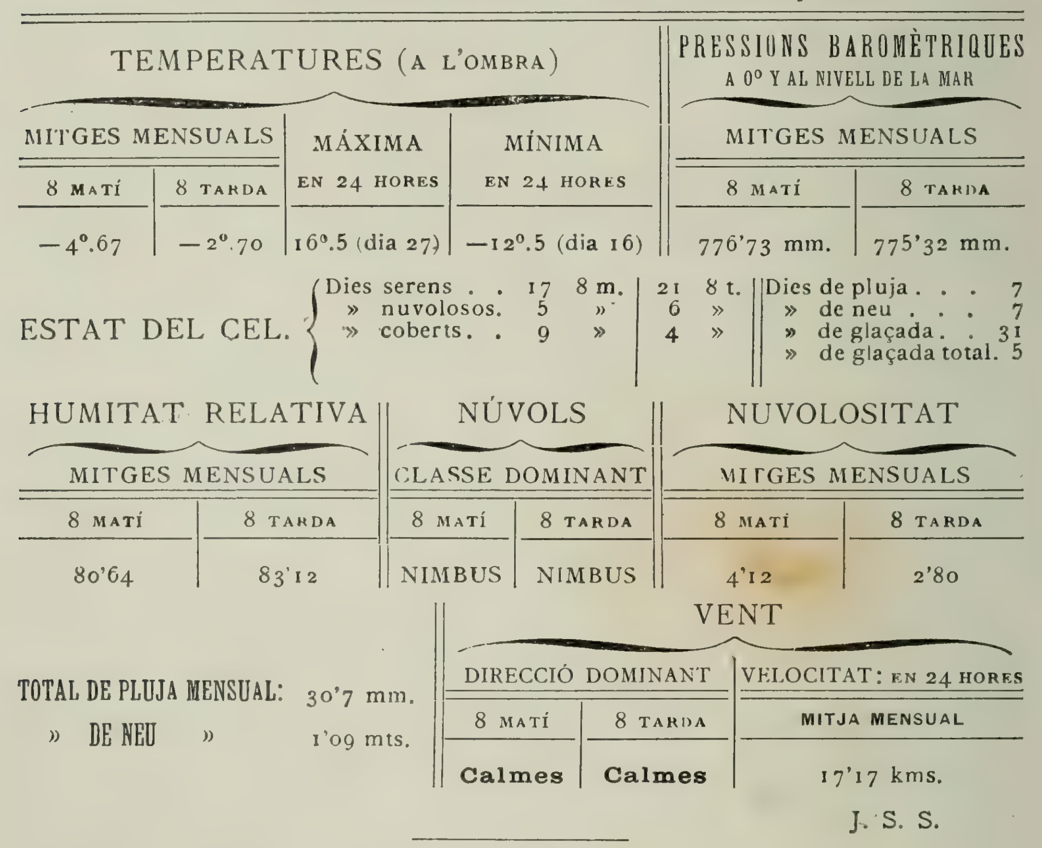
2.n 25 pessetes de la Comissió de Festes de Ribes a la colecció de fotografíes que segueixi en mèrit a l'anterior.

II. — 25 pessetes de la Secció Sports de Montanya del C. E. DE C. a la millor colecció de fotografíes de verascop o estereoscop (qualsevol tamany) que doni una idea més completa dels sports y festes celebrades durant la Setmana de Sports a Ribes.

SECCIÓ METEOROLÒGICA

ESTACIÓ METEOROLÒGICA DE VIELLA (VALL D'ARAN)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE JANER

TEMPERATURES (A L'OMBRA)				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES A 0° Y AL NIVELL DE LA MAR	
MITGES MENSUALS		MÁXIMA EN 24 HORES	MÍNIMA EN 24 HORES	MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA			8 MATÍ	8 TARDA
—4°.67	—2°.70	16°.5 (dia 27)	—12°.5 (dia 16)	776'73 mm.	775'32 mm.

ESTAT DEL CEL.		8 m.	8 t.		
Dies serens . .		17	21	Dies de pluja . . .	7
» nuvolosos.		5	6	» de neu . . .	7
» coberts. .		9	4	» de glaçada . .	31
				» de glaçada total.	5

HUMITAT RELATIVA		NÚVOLS		NUVOLOSITAT	
MITGES MENSUALS		CLASSE DOMINANT		MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA
80'64	83'12	NIMBUS	NIMBUS	4'12	2'80

TOTAL DE PLUJA MENSUAL: 30'7 mm.
» DE NEU » 1'09 mts.

VENT		
DIRECCIÓ DOMINANT		VELOCITAT: EN 24 HORES
8 MATÍ	8 TARDA	MITJA MENSUAL
Calmes	Calmes	17'17 kms.

J. S. S.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA y la Direcció del BUTLLETÍ deixen íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.

Barcelona. — Tip. «L'Avenç»: Rambla de Catalunya. 24. — Telèfon 115

Any XXI Barcelona, Març de 1911 Núm. 194

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

LA SETMANA DE SPORTS D'HIVERN

RIBES : 1911

Les nostres prediccions han devingut fets complerts. L'èxit obtingut pel Centre Excursionista de Catalunya ab la celebració d'aqueixa setmana sportiva, ha excedit en gran als càlculs y parers més optimistes, omplenant de joia y satisfacció als seus organitzadors y a l'entitat cap-dal de l'excursionisme català. La Secció Sports de Montanya del nostre aimat Centre ha vist ja satisfets els seus desitjos, recompensats els seus esforços : l'amor a la montanya ha vingut arrelant-se en el cor de tots els sortosos que han assistit a les excursions y actes celebrats durant aqueixos dies d'expansió y gaudiment; els sports d'hivern, sobre la neu, a plena natura, queden definitivament implantats a la nostra terra ab aplaudiment y entusiasme de la nostra joventut coratjosa y ardida, aficionada cada dia més a totes les manifestacions sportives de caràcter sanitós y educatiu. Les nostres esperances són ja fets consumats; el nostre ideal ha devingut ja realitat vivent. La setmana de Sports d'Hivern celebrada a Ribes constituirà una fita memorable en el camí y en les jornades venturoses del nostre Centre Excursionista de Catalunya. Just es, doncs, que 'n parlem ab l'extensió deguda, ressenyant els actes y festes durant la mateixa celebrats, y les impressions que 'n va treure aquest modest cronista.

PREPARATIUS

A dir veritat, les impressions que 's tenien abans de començar la dita setmana eren ja ben falagueres y encoratjadores. Cert es que per part de la Junta de la Secció Sports de Montanya, convertida en Comissió Organitzadora y secundada per entusiastes companys, s'havia fet una propaganda activa y seguida, y s'havien près les degudes mides y disposicions pera assegurar l'èxit de la seva empresa; però no es menys cert que abans del dia 29 del prop-passat mes de Janer, arreu de la nostra ciutat no 's parlava més que de Ribes y de sports hivernencs, que eren tema obligat de totes les nostres generals converses. Els periòdics eren el porta-veu d'aqueix febrós entusiasme, que 's veia traspuar per les botigues y establiments de venda d'articles destinats a l'excursionisme y als sports de neu; y els nostres centres sportius, y d'una manera principal les oficines del nostre CENTRE EXCURSIONISTA, se veien, en els darrers dies, plens de gent que anava a informar-se, en cerca de datos y detalls, y ab desig d'expansionar y transmetrer els seus entusiasmes.

Y en mig de tot se remarcaven dues notes ben agradoses : l'una, l'augment d'inscripcions pera prendre part en les curses y concursos que havien de celebrar-se; l'altra, les adhesions, la presencia de moltes senyores y senyoretes que prometien assistir a les festes, animant-les y hermosejant-les ab la llur gentilesa y natural atractibilitat.

L'entusiasme, per fòra, repercutia també encoratjadorament. De Sabadell, de Terrassa, de Mataró, de Vic, y d'altres punts, ens venien noves y promeses falagueres. De Ribes no cal parlar-ne. Allí la gent s'havia confós en un sol sentiment y en una comuna aspiració : rebre y hostetjar dignament als forasters que la visitessin, fent-los agradosa la llur estada en aquella xamosa vila, que estava disposada a conseguir-ho.

Mentres aquí, a Barcelona, se recollien nous premis pera les curses, oferts per *El Mundo Deportivo*, pel «Real Automovil Club de Barcelona», y pels senyors D. Esteve Sala, D. Lluís Balcells y D. Albert Santamaría, a més dels que ja davem compte en el número prop-passat; y mentres se procedía a designar Jurats y cronometradors y a ultimar tots els detalls y coses necessaries; y mentres la comissió d'hospedatge 's veia obligada a atendre 'ls nombrosos encàrrecs que se li venien fent; la vila de Ribes, engalanava places y carrers, aixecava arcs de triomf, y preparava festes obsequioses, tot preocupant-se principalment del acomodament dels excursionistes que ha-

vien d'acudir-hi. Allí tothom (autoritats, fondistes, societats y particulars) estava frisós, actiu, esperançador.

Arribà, per últim, el dia desitjat; y, mentres la davantera dels expedicionaris sortia cap a Ribes al matí del diumenge dia 29 del passat Janer, a fi de seguir pistes y ultimar preparatius, aquí continuava l'animació y les inscripcions que a fi d'acontentar a tothom

El Taga desde la vall de Ribes

van haver-se d'anar admetent fins al mateix dia 31, vigilia dels dies que havien de tenir lloc els actes y festes més importants a celebrar ab caràcter oficial.

A Ribes, mentrestant, els nostres companys capdavanters s'entretenien a preparar-se pera les curses, fent importants entrenaments y realitzant excursions diverses a les valls de la Molina y de Nuria y a les montanyes de Sant Antoni y del Taga, completament cobertes per grossa capa de neu.

En canvi, pels volts de Ribes, la neu no era pas molt abundosa, ni estava en bones condicions. Fortes y tempestuoses ventades havien netejat molts endrets, congestant la neu en altres en els quals se mantenia molt tova, deixant malauradament inservibles algunes de les pistes que s'havien preparat pera 'ls concursos. Això contribuí

desaventatjosament a l'èxit dels mateixos baix el seu primordial aspecte tècnic o sportiu.

PEL CAMÍ

El 1.r de Febrer va ser un dels dies en que més moviment va notar-se, essent en gran nombre ·ls excursionistes que ·s traslladaren a Ribes. Tots tres trens que sortiren de la nostra ciutat cap a Ripoll, anaren completament plens de distingides families y nombrosos aficionats que volien concórrer a tots els actes y festes oficials que aquell mateix dia havien de començar en aquella joiosa població de Ribes. Per l'estació y en els cotxes dels trens sols se sentien animades converses sobre les festes preparades y el llur probable bon èxit. Tothom se sentia coratjós y animat; y els excursionistes, ab llur indumentaria característica y llur franc parlar, portaven arreu animació y alegría.

En els dies següents no va parar ni un sol moment el moviment de viatgers que ·s dirigien a Ribes, que continuà en augment fins al mateix dissabte, dia 4 de Febrer. El viatge va fer-se per tots sens cap contratemps, contemplant tothom els bells paisatges oviradors pel nostre hermós Vallès, pel joliu Congost y per la rica plana vigatana, limitats per les serralades del Montseny, Guilleríes, Collsacabra y Pireneu, envolcallades per la neu, que igualment cobria la plana desde Centelles en amunt, oferint encisadors panorames a l'esguard dels excursionistes.

A Ripoll trobaven ja, tots els passatgers, carruatges pera portarlos fins a Ribes, degudament preparats, y un encarregat de la Comissió Organitzadora que cuidava d'atendre totes les indicacions que se li feien, prestant així un bon servei.

La carretera de Ripoll a Ribes estava un xic arreglada mercès a les gestions fetes pel nostre CENTRE EXCURSIONISTA en aquest sentit, y que varen trobar bona acollida prop del senyor enginyer-quefe d'aquella provincia de Girona, a qui devem el nostre agraiment. Aquell troç de carretera, mai, desde la seva construcció, s'havia vist tant concorreguda y animada. Tal era el nombre d'automobils, cotxes, tartanes y carruatges que anaven seguidament per la mateixa.

A RIBES

Ribes oferia un bell aspecte a l'arribada dels excursionistes. La població estava engalanada, en tots sos carrers y places, ab pins

y abets, domassos, banderes, penjarolles diverses, iluminació elèctrica ab potents arcs voltaics, y varis arcs de triomf ab inscripcions y dedicatories al Centre Excursionista de Catalunya. Els seus habitants corrien joiosos a donar la benvinguda als expedicionaris que anaven arribant, omplenant tots els carrers, barrejant-se ab els excursionistes y oferint tot plegat un quadro ben vistós, ple de vida y alegría; una nota de color y animació mai vista en aquella vila. Allí tothom se mostrava atent y servicial, complaent-se en servir y obsequiar als forasters, regnant entre tots una franca cordialitat y amistosa correspondencia. La Junta de l'«Agrupació Sports y Excursions», el digne alcalde, Sr. Bordanova, y els fondistes tots, s'esmeraven en poder hostetjar a tothom ab tota cura y lo més confortablement possible.

Pista de patinatge a Ribes

El gros de l'expedició, arribat al vespre del dimecres, va veure-s agradosament sorpresa per la rebuda que se li va dispensar. Al peu de l'arc de triomf que s'aixecava a l'entrada de la vila s'havia reunit una grossa gentada, que va aclamar als expedicionaris y al Centre, acompanyant-los fins a la plaça entre 'ls acords de l'orquestra, el dispar de focs d'artifici y bengales, y els aplaudiments d'aquella gent entusiasmada.

L'estada a Ribes va ser ben agradosa y de perdurable recordança. L'animació en ella durant aquells dies memorables, fou extraordinaria, com no era d'esperar. Més d'un miler de persones forasteres hagueren d'hostetjar-s'hi omplenant fondes y hotels, y havent de recórrer a habitacions y cases particulars. Allí tinguerem la satisfacció de veure diferents individus del Comitè d'Honor; el diputat pel districte, D. Eusebi Bertran y Serra, acompanyat del Sr. Ventosa y

Calvell, que ho es del districte de Santa Coloma; els presidents dels Centres Excursionistes de Sabadell y Terrassa, Srs. Montllor y Giralt, presidint nombrosa representació dels mateixos; els periodistes senyors Elíes (a. *Corredices*), Creus, Guillem García, Oliva y altres, que junt ab els corresponsals d'altres periòdics cuidaven de la pública informació; els Srs. Torras, Vidal, Kirchner, Amat, Barnola y Botey, de la Junta Directiva del nostre Centre; els Srs. Miret, Barnola, Tatxé, Coll, Balcells y Ribera, que ho son de la Junta de la seva Secció de Sports de Montanya; y nombroses families de la nostra capital, entre les quals recordem les senyores y senyoretes d'Amat, Auvinet, Barraquer, Barata, Balcells, Bulbena, Brujas, Bofill, Carbó, Cubiló, Carreras, Coll, Dolsa, Escrivà, Enberg, Fontrodona, Ferrer, Gallardo, Guarro, Gay de Montellà, Güell, Jansà, López, Llorèns, Llansà, Morral, Matheu, Miquel, Miret, Möller, Morer, Moxó, Montagut, Quesada, Ros, Roig, Rivas, Rusiñol, Ribera, Solà, Savall, Schanke, Trujillo, Vehils, Ziegler, y altres els noms de les quals no ·ns vénen de moment a la memoria, ab prou recança de la nostra part, y que ·ns oferiren durant aquells dies la nota més gentil y atractívola d'aquelles festes, honorades ab tant bella presencia.

En plena carrera

Altra nota ben atraienta y vistosa fou la concorrencia del gran nombre d'automòbils que varen reunir-se a Ribes durant aquells dies, y que arribaren a una cinquantena.

Y ara, a fe de bons cronistes, anem a donar compte dels diferents actes realitzats.

ELS CONCURSOS

Comencem per ressenyar les diferents proves y curses que van celebrar-se, donant compte del llur resultat per l'ordre cronològic en que tingueren lloc.

Dijous dia 2 de Febrer. — En havent dinat, tothom, formant

vistosa corrua, se dirigeix vers la pista de Campelles, situada en un bell faldar de la carena que separa les vessants del Rigart de les del torrent Llobra. Aquesta té més d'un kilometre de llargada, y està marcada per dues rengleres de banderes verdes y vermelles que l'assenyalen. A l'hora de començar la cursa de luges pera ·ls paisans

Per les montanyes de Toses

de Ribes, assenyalada per aquest dia, la gentada es immensa, el dia esplèndid, l'animació grossa.

Se presenten catorze corredors pera prendre part en el concurs; y, constituïts en els llurs respectius llocs els individus del Jurat y els cronometradors, el jutge de sortida va assenyalar la mateixa, fent-se les curses sens cap contratemps, y resultant guanyadors dels quatre premis oferts els Srs. Riu, Aguilar, Serrat y Sitjà respectivament.

Divendres dia 3 de Febrer. — Es el dia assenyalat pera celebrar-se la cursa de fons de skis, que ha de tenir lloc a la vall de la Molina. De bon matí l'animació regna pels carrers de Ribes, y tothom puja vers la collada de Toses en els autos, cotxes y tartanes preparats al

efecte y que formen una llarga caravana, que fa de bon veure per aquella serpentejant carretera que va pujant serra enllà. A la collada de Toses la gent se divideix; y, mentres la majoría 's dirigeix a la Molina (uns per la carretera y en carruatge, y altres a peu per la drecera), altres n'hi ha que, tot carenejant y per sobre blanca catifa de tova neu, van fins als collets de Toses, punt de partida de la pista natural en que la cursa havia de fer-se. Aquesta era bon xic dificultosa, de més de 4 kilometres de llargaria, de forta pendent en alguns llocs y tota ella ben irregular. Catorze corredors se presenten dels que hi havia inscrits; y, a part d'alguna caiguda sens ulterior conseqüencia, feren tots ells la cursa, que fou ben disputada y interessant, demostrant la resistencia dels que hi prengueren part. El resultat fou el següent :

ENTRENANT-SE PER LES CURSES

1.r D. Santos Mata : Copa «Barcelona» y Placa de vermeil, de la Secció Sports de Montanya del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA.

2.n D. Albert Santamaría : Placa de plata, de la mateixa Secció.

3.r D. Enric Kleebatt : Medalla de plata, del «Real Automóvil Club de Barcelona».

4.t D. Josep Amat : Medalla de plata, d'*El Mundo Deportivo.*

5.t D. Lluís Balcells : Medalla de bronze, d'*El Mundo Deportivo.*

6.è D. Antoni Barrie : Medalla de bronze, de la Secció Sports de Montanya del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA.

Mentres durava la carrera, y després de la mateixa, la majoría d'assistents s'entretenia fent pràctiques de skis, luges y bobs per entre aquelles hermoses boscuries. Després de dinar, y d'arribar-se alguns fins a Puigcerdà, tothom desféu el camí, retornant a entrada de fosc vers la vila de Ribes, content y satisfet de la jornada que acabava de passar-se.

Dissabte 4 de Febrer. — El dia es esplèndid com els anteriors,

encar que la temperatura es bon xic més freda. En havent dinat tothom se dirigeix a la pista de Mas Conill, a una hora de la població, en les vessants esquerres del Sagadell y ont han de celebrar-se les carreres de skis y luges pera nois y l'interessant cursa de bobsleighs.

Pera la primera 's presenten mitja dotzena de xicots habillats

Vistes de la vall de la Molina

ab skis per ells fets ab fustes de bótes, donant mostres de bona habilitat y profitosos entrenaments. Obtenen premis els nois Josep Casals, Joan Casals, Francisco Fosas y Artur Paret. Se córre després la cursa de luges, també pera nois, prenent-hi part un bon nombre. Obtenen els premis oferts els xicots Joan Surroca, Ramon Vilalta, Victor Martínez y F. Caminals.

Seguidament comencen els preparatius pera la carrera de bobs. Se presenten set equips ben uniformats, en alguns dels quals figuren animoses senyores y senyoretes, apareixent tripulats pels Srs. Santa-

maría, Puget, Creus, Amat, Ribera, Vilà y Llopis. La neu, si bé era força abundosa, era extremadament tova, lo qual feia preveure una dolenta cursa. El Jurat, no obstant, donà l'ordre de formació y sortida; però, ab tot, degut a les condicions ab que ·ls corredors feren la carrera, se vegé obligat a declarar anulada aquesta interessant prova, que tant se venia esperant.

No cal dir que durant aquesta tarda la majoría de concorrents

CURSA DE BOBS : AGRUPAMENT DELS QUE HI PRENGUEREN PART

s'entretingué igualment en fer pràctiques de skis y luges per pistes veïnes, distingint-se principalment un nombrós y bell estol de decidides senyoretes.

Diumenge 5 de Febrer. — Aquesta diada era per tothom molt esperada, per haver de celebrar-se ·ls diferents campeonats de skis y luges (velocitat) y les curses pera senyoretes.

L'animació a Ribes era extraordinaria. De bon matí tot són preparatius y disposicions. A las set se posa en marxa ·l nucli més important d'excursionistes, y, passant per les ja conegudes pistes de Mas Conill, se dirigeix a la de la Falgosa, situada bon xic més amunt, al peu del Taga y enfront del poble de Pardines, que s'ovira a l'altre bandada del riu. El dia es hermós y la neu abundant.

Els nostres companys més capdavanters havien muntat ja les diverses tendes de campanya que allí s'aixecaven ab llurs banderes

onejants. La pista, d'un kilometre escassament de llargaria, es de marcada pendent, sense accidents y coberta per una capa de neu un xic irregular, encar que en bastant bon estat.

A prendre part en el Tercer Concurs Català de Luges se presenten trenta-dos corredors, an els quals se va donant successivament l'ordre

Un aspecte parcial de la pista de la Falgosa

de sortida. Per aquesta prova la neu resulta tova, lo que fa no 's puguin prendre velocitats notables. Ab tot, no va deixar-se de fer algun recorregut interessant. Veus-aquí la llista dels corredors premiats :

1.r D. Enric Kleebatt : Copa «Gran Poniol» y Placa d'or del Centre Excursionista de Catalunya.

2.n D. Manuel de Barnola : Objecte d'Art, de l'«Agrupació Sport y Excursions», de Ribes.

3.r D. Santos Mata : Skis oferts per D. Lluís Balcells.

4.t D. Francisco de S. Torras y Buxeda : Cigarrera de plata, de don Agustí Valentí.

5.t D. Jaume Roca : Objecte d'art, de D. Joan Pons.

6.è D. Ricard Soler : Medalla de plata de l'«Unión Velocipédica Española.»

7.è D. Pau Soler : Placa de plata, de la Secció Sports de Montanya del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA.
8.è D. Antoni Llopis : Medalla de plata, de la mateixa Secció.
9.è D. Albert Santamaría : Medalla de plata, de la mateixa.
10.è D. Servi Alexander : Medalla de plata, de la mateixa.

El campeonat de skis fou força més interessant. L'estat de la neu era més a propòsit donant lloc y permetent regulars velocitats, que

CURSA DE LUGES : ESPERANT LA SORTIDA

alguns fan en airosa y correcta posició. En aquesta cursa hi prenen part també varis extrangers residents a Barcelona, ben familiaritzats an aquests esports. Els nostres, no obstant, no desentonen a llur costat, y hi fan lluït paper. Veus-aquí ·l resultat final d'aquesta cursa, en la qual hi havia gran nombre d'inscripcions :

1.r D. S. Möller : Copa «Canaletas» y Placa d'or del CENTRE EXCURSIONISTA.
2.n D. Santos Mata : Objecte d'art, de la casa Schilling.
3.r D. Enric Kleebatt : Placa de plata, de la Secció Sports de Montanya del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA.
4.t D. Antoni Barrie : Medalla de plata, de la propria Secció.
5.t D. Albert Santamaría : Medalla de bronze, de la mateixa.
6.è D. Josep Amat : Medalla de bronze, de la mateixa.

En la cursa de skis pera senyoretes se presenten dues inscrites: la dinamarquesa Sra. Shanke, ben coneixedora y pràctica d'aquest sport, que féu una cursa hermosa; y la nostra paisana Srta. Montserrat Matheu, que, ab tot coratge y decisió, va prendre-hi part, malgrat ser sols una novella aficionada. Va concedir-se a la primera la Copa

Cursa de skis : Grupo de corredors en el punt de partida

de plata oferta per la casa Comas y C.ª, y a la segona la Medalla de plata de la Secció Sports de Montanya del nostre Centre.

En la de luges hi havien inscrites més d'una vintena de senyoretes. Fou molt disputada y atraienta, presenciant-la gran concorrencia, que ansiosament, entusiàsticament, va colocar-se a abdós costats de la pista. Va a continuació la llista de les premiades en aquesta cursa, darrera de les que havien de celebrar-se.

1.r D.ª Carme Cubiló : Copa de Plata, de la «Real Asociación de Cazadores».
2.n D.ª Eva de Morral : Joier y medalló, de D. Lluís Mercadé.
3.r D.ª Pilar Savall : Medalla de plata, de la Secció Sports de Montanya del Centre Excursionista.
4.t D.ª Mercè Amat : Idem ídem.
5.t D.ª Olga Enberg : Idem ídem.
6.è D.ª María Guarro : Idem ídem.

7.è D.ª Maria Fontrodona : Idem ídem.

Era ja passat el mig-dia que tothom se disposà a retornar a Ribes, davallant serra enllà, content y satisfet, portant novament l'animació a dita vila. Els concursos y proves sportives oficials quedaven

EN PLENA CURSA DE SKIS

termenats. La recança d'una propera separació traspuava per totes les converses d'aquella joventut entusiasta.

Cal també fer remarcar que, per passa-temps dels aficionats al patinatge, s'havia arreglat una pista gelada dins la població de Ribes, la qual constantment se veia ben concorreguda, essent en gran nombre ·ls que durant les hores de descans s'entretenien a córrer per la mateixa, fent bonics dibuixos y combinacions y constituint una prova més de l'arrelament d'aquests sports a la nostra terra.

LES FESTES

La dinamarquesa Sra. Shanke
guanyadora del primer premi en la cursa de skis pera senyoretes

Foren ben nombroses y atraients, ja que a Ribes tothom rivalitzava en atendre y festejar als nostres excursionistes. Sens comptar diferents festes particulars y altres de caràcter popular, com iluminacions, sardanes, dances típiques y demés, cal fer remarcar els lluïts balls organitzats per les entitats «Casino Ilustració Ribense», «El Taga», «La Barretina» y «La Constancia Ribetana»; la serenata pel chor d'aquesta darrera societat; funcions teatrals dedicades als forasters, y el cotillon que clogué totes les festes, celebrat en el propri saló de «El Taga», degudament engalanat, y que fou dirigit per la senyoreta Montserrat Matheu y don Guillem de Barnola, ballant-lo una trentena de parelles, que foren

La catalana Srta. Matheu
guanyadora del segon premi en la cursa de skis pera senyoretes

obsequiades ab bonics y valuosos regals que cridaren molt l'atenció.

El dia 2, al cap-vespre, l'Ajuntament féu una recepció oficial als excursionistes, obsequiant-los abundosament ab pastes, dolços y xampany. En dit acte, l'alcalde de Ribes, D. Francisco Bordanova, va pronunciar entusiasta parlament de salutació y oferiment, al que va respondre, en nom dels excursionistes, el viç-president del nostre CENTRE, D. Eduard Vidal y Riba.

PROVES DE LUGES

El dia 5, a les set del vespre, tingué lloc, a la sala de les Cases Consistorials, l'acte de repartiment de premis dels concursos. Ocupaven lloc a l'estrado presidencial l'Ajuntament de Ribes, presidit pel seu digne alcalde, que fou qui obrí la sessió; el president del CENTRE EXCURSIONISTA, D. César A. Torras, y les Juntes de la Secció Sports de Montanya y «Agrupació de Sports y Excursions», de Ribes. Tota la sala estava plena de nombrosa gentada, que de peu dret esperava ansiosament conèixer els noms de tots els premiats. El nostre company Sr. Vidal y Riba va pronunciar breus paraules sobre ·l resultat dels concursos, enaltint y remerciant la presencia y participació en els mateixos d'aquell nombrós y distingit estol d'hermoses y coratjoses senyoretes que foren la gala més preuada y atraient d'aquelles festes. Seguidament, el Sr. Tatxé, secretari de la Comissió Organitzadora, va anar cridant a tots els premiats, els noms dels quals hem donat ja en el lloc corresponent, essent acollida la llur presencia ab entusiastes aclamacions y aplaudiments. Acabà l'acte ab un parlament de mercès del Sr. Torras dirigit a tots els que tant brillantment havien contribuït a l'èxit d'aquesta Setmana Sportiva que acabava de celebrar-se.

Com a penyora del agraiment que tots els excursionistes sentien per la vila de Ribes, per la rebuda y acolliment que se ·ls féu, va obrirse una suscripció pera ·ls pobres de la mateixa, de la qual cuidaren especialment les Srtes. Gloria Bulbena y Enriqueta Miquel, recollint-se

prop d'un miler de pessetes, que foren entregades a les autoritats de la vila.

EPILEG

Les festes de Ribes havien deixat complagut a tothom. Aquells dies d'expansió perduraran com recordança agradosa. Les amistats segellades en plena natura feien anyoradiça una prompta separació, que 's veia ab força recança. Es per això que, a l'arribar el dilluns y emprendre quasi tots els expedicionaris el retorn cap a Barcelona, ningú se consolava de la despedida, y en els mateixos trens que els portaven novament a la nostra ciutat comtal va néixer espontaniament l'idea d'aplegar en algun acte a tots els excursionistes.

UN ASPECTE DE LA PISTA DE LA FALGOSA

Fills d'aquestes idees foren la sessió organitzada pera ·l dia 15 del corrent en el Teatre Romea ab motiu d'inaugurar-se la película cinematogràfica obtinguda durant les festes per la casa Cuyàs y C.ª, y el banquet commemoratiu celebrat el dia 29 a l'Hotel Buenos Aires, de Vallvidrera. Abdós actes van veure-s força concorreguts; y, si bo feia l'espaiosa sala del Teatre Romea aplegant distingida concorrencia, que omplenava completament el mateix fins al punt d'haver-se agotat tots els llocs de que podia disposar-se y esser moltes les families que ab recança no hi pogueren concórrer per falta de lloc, hermós era l'aspecte del gran saló del dit hotel, vessant d'animació y alegría. Al destapar-se ·l xampany, y després de llegides una carta del Sr. Bertran y Serra, diputat pel districte de Ripoll-Puigcerdà, y una altra del Sr. Montllor, president del «Centre Excursionista del Vallès», de Sabadell (que 's vegeren privats d'assistir-hi), va pronunciar un xardorós

brindis el nostre benvolgut president, D. César A. Torras, remerciant a tothom, y principalment a la vila de Ribes, allí representada pel Sr. Colomer en delegació del seu alcalde, y a les entusiastes senyoretes que ab tanta ardidesa y complacencia repongueren a la crida del Centre assistint y prenent part notable en tots els actes pel

Grupo de senyoretes que prengueren part en les curses oficials

mateix realitzats. Y 's clogué la festa ab una nota ben simpàtica. Quan la remor de les animades converses estava en el seu més alt grau d'armònica estridencia, va fer-se sobtadament un silenci corprenedor al veure que 's destacava, de peu dret y en actitut de voler parlar, la gentil figura de la Srta. Gloria Bulbena, una de les nostres consocies que ab llurs naturals atractius y entusiasmes més feren en pro de l'èxit de les passades festes. La seva figura, destacant-se sobre l'ampla balconada de l'Hotel y tenint per ample marc la vista de la nostra ciutat, assentada al bell dessota d'aquella hermosa montanya, va prendre gran relleu a l'expressar els seus vots, els seus desitjos, els seus entusiasmes, tant bellament exposats. Una salva d'estrepitosos aplaudiments y una veritable pluja de flors fou la resposta y l'adhesió de tots els concorrents a n'aquell acte agradós y esperançador.

***

Ara sols ens cal afegir que ·ls resultats immediats d'aquest èxit, quasi inesperat, han sigut l'ingrés continuat de nous socis que vénen diariament a allistar-se entre ·ls nostres rengles, y l'organització de gran nombre d'excursions que estan preparant-se pera celebrar-se properament.

L'èxit de la passada Setmana de Sports d'Hivern, atraient a Ribes més de 1,500 persones (sortides de la nostra capital en llur majoría) y deixant a tothom satisfet, ens fa preveure altres jornades encar més profitoses. El Centre Excursionista de Catalunya ·s mostra orgullós de la seva organització y resultats, y considera dita Setmana Sportiva com una realitat y com una esperança.

V. de L.

ELS APLECS EXCURSIONISTES

A D. Joan Montllor y Pujal, president del «Centre Excursionista del Vallès», en penyora d'amistat, agraiment y justa correspondencia.

De totes les obres y de tots els actes realitzats per l'excursionisme, no n'hi hagut cap que puga tenir tanta trascendencia com l'acte de germanor que celebràrem a Poblet; com l'inauguració dels Aplecs Excursionistes : obra magnífica si hi posem el foc del nostre entusiasme; obra magnífica que posarà a l'excursionisme en condicions d'assolir el grau de cultura y d'esplendidesa que·s mereix.

Perquè, no per sapigut estarà de més recordar, quan menys pera començar a fer atmòsfera, que, en els aplecs, no sols s'hi formularan programes, definint-hi ben bé les orientacions y exposant-hi idees noves, sinó que ·ls Aplecs sumaran les energíes de tots y quiscun dels Centres Excursionistes de la nostra terra : de tal manera, que, si ara per veure-s'hi impotent ningú gosa emprendre-s alguna de les tasques que de necessitat ha de portar a cap l'excursionisme, en endavant, què no gosarà? en endavant se n'emprendran de ferm, ab seguretat d'èxit; perquè, traçat el plan en l'Aplec, se sabrà que de tots els endrets de Catalunya s'hi treballa igualment.

Més, pera conseguir-ho, precisa que posem desde ara un sòlid fonament als nostres Aplecs; que són els fonaments els que ponen solidesa a tot l'edifici. Precisa que ·ns penetrem de la seva importancia, y, per lo tant, que sapiguem com hem de potar-nos-hi.

Per aqueix efecte cal recordar la llegenda de Carençà, que diu

que en sos estanys, a l'Edat mitjana, s'hi reunien, com en congrès, els esperits de les montanyes pirenenques d'Orient. ¡ Quin bo donaria veure reunits el Carlit, el Canigó, el Puigmal, el Costabona, el Rocacolom, tots els pics dels Pireneus orientals que coneix l'excursionisme! Ab quina gravetat y altesa de mires no 's parlarien, si 's reunissin, aquests gegants, les testes dels quals blanquejades per la neu, acaronades pel sol o ferides pels llamps, se mantenen sempre enasprades, sempre superbes, sens defalliment, sens que re 'ls commogui ni faci perdre llur serena calma, sens que 'ls arribin les petiteses del món, sens que s'hagin adonat, encara, que hi ha hagut qui pogués dividirlos en espanyols y francesos, ells, que són y seran sempre solament catalans!

Aixís hem d'esser nosaltres, quan, reunits en Aplecs, determinem les obres que s'hagin de dur a terme. Hem de revestir-nos ab la serena calma de les nostres montanyes, aixecant la nostra pensa per sobre dels trastorns polítics y per sobre de les tonteríes dels homes; perquè no podem pas fonamentar-les nostres obres sobre coses frívoles, que passen; que, com temporal desfet, deixen a voltes no més que miseries y amargures. No : les nostres obres han de tenir un fi espiritual, la Patria, a la qual hem d'aimar y hem d'enaltir, sens adonar-nos que hi hagi qui la malmeni o qui la desprecii; que, fent-ho així, les nostres obres suraran com suren enasprades les nostres montanyes a travers de les centuries y les divisions polítiques; y suraran les nostres idees perquè tard o d'hora s faran simpàtiques al nostre poble, puix la raó y la veritat tard o d'hora triomfen; y surarà la Patria, perquè la Patria pot estar esclavitzada, sotsmesa per un pretès dret; però no ho serà de fet si sos fills dins el cor la senten y gaudeixen, anc que sia en silenci, de la seva personalitat ètnica y històrica.

Despullats ja de tota passió política, de tot egoïsme y de tota vanitat, quan nosaltres, determinada una idea, anem a posar-la en pràctica, precisa que hi posem el mateix fervor dels romeus dels aplecs religiosos, no quan solament els fan ab motiu de devoció (en els que 's veu entusiasme, sí, però ademés curiositat, passatemps y fins festeigs que 'ls desnaturalitzen), sinó quan els fan pera conseguir el remei d'una urgent necessitat y en els que 's veu als romeus lligats tots espiritualment, portant tots una mateixa idea, sentint tots la mateixa ansia, y tots a l'una clamant al Cel, fent estremir fortament l'aire, com un tro que al Cel puja pera que desde 'l Cel el sentin... y de la necessitat se compadeixin. Perquè, si hem d'assolir qualsevulla cosa d'urgencia, per exemple la rebaixa dels bitllets dels carrils pera 'ls centres obrers, tota vegada que s'ha de procurar l'orientació de la qüestió social, avui desviada, es precís que tots tinguem la mateixa idea, y sentim la mateixa ansia, y clamem ab els mateixos crits, a fi de que 'ns escolti aquell a qui vagin dirigits y ens concedeixi lo que 's demani, y no per compassió, sinó per justicia.

Si ho fem així conquerirem anc que sía un impossible; però... ah que això es més aviat dit que fet... Que nosaltres tindrem d'aquell fervor y d'aquell entusiasme, que podriem calificar de moment, durant els dies de l'Aplec, no hi ha dubte : lo que cal es que perdurin en nosaltres desprès de l'Aplec, quan retornem a casa y quan ens tornem a trobar ab la realitat de les coses, que es quan un topa ab inconvenients impensats, quan un se veu sol y petit pera acometre l'obra que se li demana, quan, cansat y avorrit, s'està proper a abandonar la tasca començada. Recordem-nos, si no, de les vegades que anant pel món en excursions que se 'ns presenten com el *summum* del nostre ideal, hem sentit defalliments; de quan, veient allà al lluny el pic encinglerat que volem assolir y al calcular la distancia y les dificultats que 'ns ne separen, ens han vingut intencions de tornar-nos-en a casa; de quan la pujada 's fa forta, y s'alena ràpidament, y 's té una set abrusadora, caient el sol aplanat com si 'ns volgués derretir el cervell, fent-nos recordar la vida còmoda y les diversions de la ciutat; y de quan fins devegades, a l'esser al darrer tram, quan ja, rendits y esbufegant, se 'ns reclama l'últim esforç, reneguem fins de l'excursió y del dia que determinarem fer-la. Perquè havem d'estar segurs que tindrem aquests defalliments en qualsevulga de les obres que s'emprenguen; y, quan més dificultosa sigui aquesta, ab més força sentirem aquells.

Tenim aquí la delimitació de les comarques, idea que patrocina 'l nostre benvolgut Sr. Torras y en la que, com ho demostrà en son darrer discurs presidencial, porta fets un treball y un estudi meritíssims, que 'l graduaríen, segons frase gràfica y encertada del nostre company Sr. Castelló, de doctor en l'excursionisme si no 'l tingués ja conquerit per altres motius, precisament ell, que per autonomasia ha sigut nomenat l'àliga de l'excursionisme.

Doncs bé : pera realitzar l'obra del Sr. Torras se necessita d'una empenta, d'una constancia, d'una paciencia y d'una fe inacabables, a tota prova; perquè, si s'ha de realitzar a consciencia, es obra d'anys, es qüestió de recórrer moltes vegades la comarca que 's vulgui delimitar, tot estudiant sa topografía, sa geografía, sa toponimia, sa historia, sos costums... fins ses condicions meteorològiques, per lo mateix que hi ha comarques collindants, com deia 'l propri Sr. Torras, que's diferencíen fins per les boires, al afectar-les ab més o menys intensitat.

Però aquests estudis suposen sacrificis morals y materials, que són tant més grossos en quant no tenen més recompensa que l'exteriorització de l'amor a la Patria. Ademés s'ha de tenir en compte que per tot arreu se trobaran obstacles : els primers els posaran els habitants de les mateixes comarques, com ha passat a la de Vic al voler fer l'estudi bacteriològic d'aquelles aigües, perquè a les notes científiques que haurem aplegat hi oposaran ells la rutina, les tradicions,

noms equivocats expressament ab tota mala fe, y la repugnancia d'alguns de formar part d'una comarca pobra y desballestada. Altres ne trobarem que de primer antuvi s'entusiasmaran y tindran a gran honra d'ajudar-nos en la tasca; més, si an els tals els encomanem una feina que ·ls reporti la meitat no més dels nostres sacrificis, ens deixaran a mitja jornada. Si nosaltres mateixos, uns per dessidia, altres per malaltíes y altres perquè realment no podran, ens girarem també l'espatlla! De manera que molts serem a començar, sí; però, aquell que tinga ver empeny d'acabar-ho, arribarà a veure-s sol, desenganyat y potser sens esma de prosseguir. Y això mateix passarà quan s'intenti inventariar les nostres belleses naturals y arquitectòniques, y quan tractem de la formació del mapa complet y acabat de Catalunya.

Y ¿serà això possible? ¿Així s'han de malhaurar els nostres propòsits? ¿No hi haurà medi d'evitar-ho? ¿No podrem, en aqueixos assumptes, proferir tots plegats aquell crit de victoria que surt del pit pantejant, quan, després d'una pujada dificilíssima, assolim per fi ·l pic desitjat, omplenant-nos d'alegría per haver conseguit lo que abans semblava un impossible? quan un s'aplaudeix a sí mateix al guaitar el camí fet, oblidant penes passades? quan un s'anega en l'immensitat del cel, que no té fi, y en l'immensitat de la terra, ab ses intermenables cadenes de plans y montanyes? quan un, en fi, sent, (oh inefables moments!) tot son amor a la Patria, que un voldria veure tant immensament gloriosa com l'immensitat que ovira?

Què es, doncs, lo que hem de fer pera que poguem, en totes les coses, que s'enprenguen, cantar victoria, després d'haver resistir bravament tots els defalliments, tots els obstacles y totes les dificultats que se ·ns hagin pogut presentar? Què es lo que hem de fer? Doncs ben poca cosa : celebrar cada any el nostre Aplec, y, al trobar-nos reunits, tractar-nos els de Lleida y els de Tarragona, els de Manresa y els de Terrassa, els de Sabadell y els de Reus; tractar-nos tots de la mateixa manera que ·s tracta una familia nombrosa que la malastrugança ha separat y que, per esser nombrosa, ben poques vegades tota plegada pot juntar-se. ¡Quin goig no fa oir als individus d'aquestes familíes, que, ab el cor a la mà y l'alegría en el semblant, tot s'ho conten cent vegades l'un a l'altre! Allà surten les penes, les alegríes, els treballs, les angunies, les esperances, els èxits. Allà poden no cercar-s'hi elegancies en el dir ni fineses en el fer; però s'hi troba cor, expansió, vida intensa y re d'artifici. Les glories de l'un són les glories de tots. Si s'hi veu algun núvol, es el que produeix el record d'haver-se de separar tant aviat.

Així hem de fer nosaltres. Y tant es així, que en lloc de reunir-nos en congressos (paraula que apar porti l'idea de discussions), o independentment dels mateixos, nosaltres hem de reunir-nos en Aplec, paraula que indica millor que aquella l'idea de sentiment, de germanor,

de coneixença, de goig de veure-ns reunits excursionistes de tots els endrets de Catalunya.

Allà, per tant, hem de contar-nos, sense elegancies en el dir ni fineses en el fer, les fadigues de les excursions, les emocions rebudes, els defalliments, les victories, les troballes; es a dir, lo que hem fet, lo que no hem pogut fer, lo que voldriem fer y lo que hem de fer.

Allà hem de sentir, tots els mateixos sentiments, y hem de tenir tant compenetrats els nostres esperits, que sembli sien fosos tots en un, com els rius en llurs aigua-barreigs; que això constituiria la vida íntima, l'essencia de l'excursionisme.

Allà ·ls observadors no excursionistes han de veure en nosaltres, en el nostre posat y en la nostra manera de fer, els que van pel món, no perquè sí, sinó pera deixar arreu rastre d'amor a la Patria y a la ciencia.

Allà, per lo mateix que hi ha relació, que es íntim el llaç que uneix els pobles y les terres que ·ls sustenten, hem de contemplar-nos els uns als altres a fi de transportar-nos en imaginació a les terres d'ont han vingut els excursionistes; terres a les quals dedicarem un record en converses particulars si no ho podem fer en conferencia pública per no disposar de prou temps.

Allà hem d'honorar els mestres per llurs immarcessibles treballs en pro de l'excursionisme, puix de cap altra manera ho podriem fer tant dignament; que així, complint nosaltres ab la nostra conciencia, ens mostrarem agraïts (lo que es preuada virtut), y oiran ja ells les lloances que ·ls tributarà la posteritat excursionista. Així, ademés, estimularem al jovent pera que segueixi les petjades dels nostres D. César A. Torras (tota lloança per ell es poca), den Juli Soler, l'àliga del nostre alt Pireneu; den Rosend Serra y Pagès, entusiasta conreuador del folk-lore català; den Joan Montllor y Pujal, de Sabadell; de l'Olaguer Miró y mossèn Guitart, de Manresa; dels Srs. Cadevall y Palet, de Terrassa; de l'Enric Arderiu, de Lleida; y de tants y tants altres que encara, avui dia, per la nostra sort, estan donant dies de gloria a l'excursionisme.

Nosaltres, en fi, hem de tractar-nos, en els Aplecs, de manera que resultin com un sagrament que confirmi als neòfits els aventatjes de l'excursionisme; que siguin la font del ver entusiasme, ont beguin fins a sadollar-se ·ls que poden o volen fer quelcom de profit pera l'excursionsime; que representin l'oasi ont se descansi de les vicissituts, els treballs y els defalliments que en els transcurs de l'any excursionista s'hagin passat; que en ells trobin el galardó y l'aplaudiment els qui s'hagin desviscut pera assolir una obra positiva; y, pera acabar, que serveixin d'estimol als coratjosos, d'esperó pera ·ls defallits de guia pera ·ls esma-perduts, y d'encant y plaer pera tots, a fi de que tots, al separar-nos, guardem dels Aplecs un imborrable record y treballem ab fe y entusiasme pera poder portar-hi, un altre any, quel-

com, per petit que sía, que ajudi a la consecució dels nostres ideals.

Si ho fem així, no tinguem dubte que l'excursionisme no sols se posarà en condicions d'assolir el grau de cultura y d'esplendidesa que 's mereix, sinó que fins podrà marcar les veritables orientacions que ha de seguir el nostre poble si es que no vol morir.

Y com que si ho fem així 'ls nostres Aplecs devindran tradicionals y seran, per tant, el llegat espiritual que deixarem als futurs excursionistes, conseguirem una cosa més : conseguirem lligar real y palpablement l'avui ab el demà, de la mateixa manera que demà lligaran el passat ab el pervindre; perquè, si s'ha dit que 'ls llibres són les converses que 'ls intelectuals se tenen a travers de les centuries, les tradicions són les converses, els hàbits, els fets que 's transmeten els pobles.

Si volem que les generacions futures vegin no lo que 'ls diran les nostres publicacions, sinó lo que realment fem, treballem pera que 'l nostre Aplec esdevinga tradicional.

Si volem que avui, seguint les corrents del temps, devinga profitós l'excursionisme pera lo qual ha de cercar la força en la colectivitat, en l'unió de tota la familia excursionista, fomentem els nostres Aplecs.

Si aimem la Patria, celebrem el nostre Aplec imprimint-li 'l caràcter de serenitat y de calma de les nostres montanyes, que encara suren dretes, valentes, fortes, malgrat sa velluria y malgrat tots els trastorns que les han commogudes.

JOAN DANÈS Y VERNEDAS

CRÒNICA DEL CENTRE

FEBRER DE 1911

SESSIONS Y CONFERENCIES

UNA EXCURSIÓ PER ITALIA. — El nostre consoci D. Francisco X. Parés y Bartra va donar, durant les sessions celebrades els dies 10 y 24 de dit mes, les seves quarta y quinta conferencia darreres de la serie ressenyativa del seu viatge per Italia. En la primera d'aquestes dues va parlar de Nàpols, Pompeia y Capri, y d'una ascensió al Vesubi; en la segona s'ocupà de Pisa, Gènova y l'anomenada *Côte d'Azur*, acabant el seu treball ab una descripció de Marsella, ont va aturar-se de retorn a la nostra terra. Aquestes conferencies, com les anteriors, foren amenitzades ab la projecció de nombroses vistes fotogràfiques.

Una excursió per la comarca del Cardener. — En la sessió del dia 17, el nostre benvolgut y actiu president, D. César A. Torras, va donar compte d'una excursió de les moltes per ell realitzades per aquella hermosa comarca, descrivint les serres y vessants del Cardener, de l'Aigua de Valls y de l'Aiguadora en sos llocs més interessants, dels quals va presentar bella mostra de clixés fotogràfics obtinguts pel propri conferenciant.

SECCIÓ DE FOLK-LORE

Les rondalles de Perrault. — El dia 11 la senyoreta D.ª Adelaida Ferré y Gomis va acabar de donar compte del seu valuós treball, fet ab tota cura y discreció, y encertadament comentat per la propria conferenciant. Se presentaren varies ilustracions de les mateixes, exhibides per medi de projeccions fotogràfiques.

Les creencies populars en els mals esperits. — El dia 25, el nostre company D. Rosèn Serra y Pagès, president honorari d'aquesta Secció, va donar una altra conferencia sobre aquest tema, parlant dels esperits de la terra, gnoms, gegants, y de les antigues creencies y supersticions que descansen en la llur fabulosa existencia; estudi que acabarà un altre dia tractant d'altres aspectes de la Pneumatología.

CONVERSES D'ARQUEOLOGIA

Veus-aquí ·l resum de les conferencies donades durant aquest mes per D. Pelegrí Casades y Gramatxes :

Dia 1 : Conversa CXL. (1.ª de la Ceràmica grega en el període clàssic.) De les plaques de terra-cuita ab figures estampades (segle v a. de J. C.). — De les figulines de Tanagra (segle iv a. de J. C.). — Importancia del llur estudi com a complement del de l'art esculptòric. — Principals exemplars.

Dia 8 : Conversa CXLI. — De les figulines de Mirima (segle iii a. de J. C.).— Caràcter y assumptes. — Tarsos. Importancia d'aquesta població. Exemplars procedents de la mateixa. Son estil. Tipus representats. — Dels vasos grecs. Indicació de llurs formes y noms. Classificació cronològica segons els estils de llur ornamentació.

Dia 15 : Conversa CXLII. — Idea de l'art ceràmic de la Grecia en quant a sa ornamentació pintada. — Sa vàlua estètica. — Tècnica de la pintura dels vasos. — Desenrotllament de llurs formes y decoració. — Representació de la fauna y flora marítimes. — Estil geomètric. — Influencies orientals. — Exemplars de la Beocia y de Corinte.

Dia 22 : Conversa CXLIII. — Influencies orientals en la decoració dels vasos cirenaics y corintis. — Llurs assumptes y característiques.— El vas «François». — La escola àtica. — Unificació d'estils. — Vasos pintats ab figures negres sobre fons roig (segle v a. de J. C.). — Els mestres Nicostenes, Exequies y Amaris.

NOVES

A la bona memoria de Mn. Norbert Font y Sagué. — A les vetllades y sessions necrològiques que ·l nostre Centre, el «Club Montanyenc», y altres entitats han vingut organitzant en recordança y enaltiment del nostre plorat company, s'hi ha d'afegir, per sa importancia, la celebrada ·l dia 15 del finit mes de Janer pel «Centre Excursionista del Vallès», de Sabadell, en la qual, a més de llegir-se la biografía de l'homenatjat, deguda a l'experta ploma de l'amic Mn. Marian Faura y Sans, y d'inaugurar-se ab el retrat de Mn. Font, degut al pinzell de D. Ricard Vidal de Solano, la galería d'excursionistes ilustres, van pronunciar eloqüents parlaments els Srs. Montllor y Pujal, Saló, Capmany, y Folguera y Duran, de Sabadell; D. Domingo Palet y Barba, de Terrassa; D. Timoteu Colominas, del «Club Montanyenc», de Barcelona; y D. Eduard Vidal y Riba, del Centre Excursionista de Catalunya; excusant la llur assistencia ab sentides cartes D. Francisco Novellas, dels «Estudis Universitaris Catalans»; D. Lluís Marian Vidal, de l'«Ateneu Barcelonès»; y la familia del propri homenatjat. L'acte va revestir veritable importancia.

Al «Centre Excursionista de Terrassa». — Seguint la tanda d'actes y conferencies organitzades per aquest novell centre, y aprofitant la proximitat de la Setmana de Sports de neu a Ribes, el nostre amic D. Eduard Vidal, viç-president del «Centre», va donar-hi una conferencia sobre *L'excursionisme y els sports hivernencs*, fent ressaltar la llur importancia y pràctica utilitat, y els beneficis del seu arrelament a Catalunya. L'acte va veure-s força concorregut.

Excursió en projecte.—La Junta Directiva del nostre Centre organitza, pera ·l vinent mes de Març, y entre altres, una excursió colectiva a Sant Llorenç del Munt, en combinació y d'acord ab els «Centres Excursionistes de Sabadell y Terrassa», havent-se igualment convidat a assistir-hi al «Centre Excursionista de la Comarca de Bages», de Manresa. Apenes llançada l'idea, han sigut molts els que s'han apressat a inscriure-s'hi, entre ells un nombrós estol de senyoretes. En el número vinent donarem compte d'aquesta excursió, que tindrà lloc, segurament, el dia 5 de Març proper.

Sports hivernencs.—En plena temporada hivernenca, vénen celebrant-se tots els concursos y festes anunciats arreu ont aquests sports són practicats. En lloc preferent d'aquest mateix número parlem de la nostra Setmana de Ribes, que tant gros èxit y ressonancia ha obtingut. El «Club Alpino Español» ha celebrat també les seves festes a la serra del Guadarrama, y el «Club Alpin Français» ha celebrat, durant els dies 10 a 15 de Febrer el seu V Concurs Internacional de Ski al Lioran (Maciç Central), ab les corresponents curses de fons y velocitat, civils y militars; de dames, de salts, de guies, etc.; ab festes y excursions diverses, que s'han vist ben concorregudes. No cal dir que igualment

han vingut celebrant-se ·ls concursos que anyalment vénen organitzant les societats dels països del Nord del nostre continent y les d'Alemanya, Italia y Suïça, que tanta importancia vénen tenint.

També en el nostre Pireneu vénen celebrant-se y prenen arrelament aquestes festes sportives. Entre altres de menys importancia, cal esmentar les diferents festes y els concursos celebrats a Cauterets; la Gran Setmana del «Touring Club Français» y el Concurs de Skis de la «Federació Internacional de Societats Pireneïstes.» Aquest darrer tingué lloc a Pau-Eaux-Bonnes els dies 18 y 19 de Febrer, corresponent al Campionat de Sports d'Hivern dels Pireneus, a celebrar anyalment per acord del XVII Congrés de la Federació reunit a Eaux-Bonnes el dia 28 del darrer Agost, fent-se curses d'aficionats, guies y senyoretes: de fons, estil, salts y velocitat. En aquest mateix concurs s'han celebrat curses de luges y bobs, corrent-se la copa del president de la República Francesa pera bobsleighs, y la del rei d'Espanya pera salts internacionals, que foren guanyades pel equip «Avalanche» cap. Pommier, de Lourdes, y pel noruec Magne Killen respectivament.

Respecte a la Gran Setmana del «Touring Club de France», cal esmentar que, seguint el seu itinerari, el dia 30 de Janer se dirigiren, els excursionistes, desde ·l Vernet a Puigcerdà, ont foren molt ben rebuts y festejats pels nostres compatricis, organitzant-se una recepció y vermout d'honor, un banquet y varies altres festes, que despertaren gros entusiasme.

EL PROPER CONGRÉS DE LA «FEDERACIÓ INTERNACIONAL PIRENEÏSTA».— Tindrà lloc, durant aquest mes de Març, a Tolosa (Navarra) y Bayona. S'hi ha de parlar de la definitiva organització del Campionat Anyal de Sports d'Hivern al Pireneu. Per manca de temps, y per no haver-se proporcionat bitllets reduïts pera ·ls ferro-carrils espanyols, el CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, adherit a dita «Federació», se veu impossibilitat d'organitzar cap excursió oficial pera assistir-hi. De totes maneres en el número vinent no deixarem de parlar d'aquest Congrés, que celebrarà les seves sessions el dia 19 d'aquest mes.

NOVA SECCIÓ.—Està organitzant-se en el nostre CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA una Secció d'Arqueología y Historia pera dedicar-se especialment an aquests estudis, tant relacionats ab l'obra de l'excursionisme y que tant preferent atenció han vingut mereixent sempre. Oportunament donarem compte de la seva constitució.

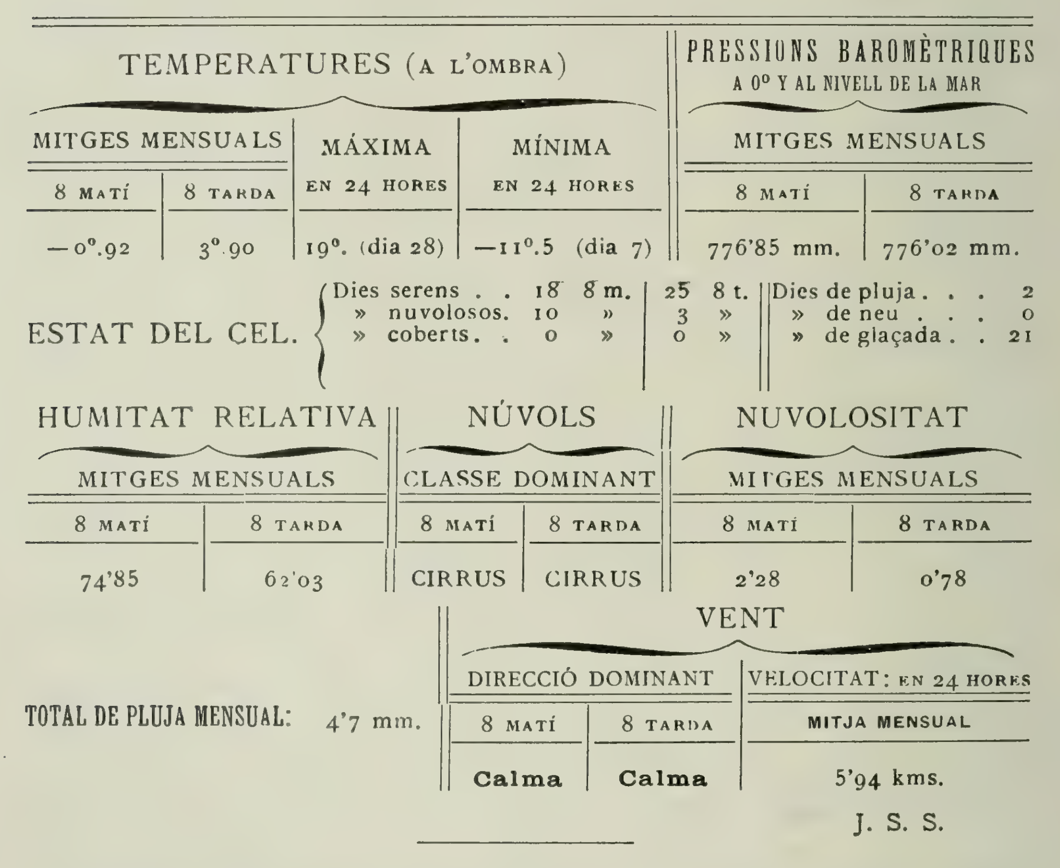
CONFERENCIES SOBRE ·LS COSTUMS JURÍDICS DE CATALUNYA.—Baix els auspicis y l'organització dels «Estudis Universitaris Catalans», se vénen donant en el nostre CENTRE unes conferencies, dedicades principalment als excursionistes, sobre importants materies del que podriem nomenar folk-lore jurídic català. La primera anà a càrrec del professor de la càtedra de Dret Civil Català d'aquella entitat, D. Antoni M. Borrell y Soler, qui dissertà sobre *Les pràctiques jurídiques de Catalunya*. Va celebrar-se ·l dia 9 del passat Febrer.

El Primer Congrés Excursionista Català. — Han començat ja ·ls preparatius pera l'organització d'aquest Congrés que deurà celebrar-se a Lleida segons acord près en l'Aplec de Poblet com oportunament indicarem. Aquest tindrà lloc el dia 24 de Juny vinent baix les bases que ·n principi han sigut aprovades y que esperem poder publicar en el número proper. El «Centre Excursionista de Lleida» ha nomenat ja una Comissió Organitzadora formada pels senyors D. Magí Morera, D. Felip Pleyan, D. Marcelí Armengol, D. Alfred Peña y D. Manel Herrera. En els números successius anirem donant compte de tots els treballs que vagin realitzant-se com a preparació d'aquest Congrés, que promet revestir trascendental importancia, y que esperem serà de resultats ben profitosos pera l'excursionisme català.

SECCIÓ METEOROLÒGICA

ESTACIÓ METEOROLÒGICA DE VIELLA (VALL D'ARAN)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE FEBRER

TEMPERATURES (a l'ombra)				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES A 0° Y AL NIVELL DE LA MAR	
MITGES MENSUALS		MÁXIMA EN 24 HORES	MÍNIMA EN 24 HORES	MITGES MENSUALS	
8 matí	8 tarda			8 matí	8 tarda
— 0°.92	3°.90	19°. (dia 28)	—11°.5 (dia 7)	776'85 mm.	776'02 mm.

ESTAT DEL CEL		8 m.	8 t.		
	Dies serens	18	25	Dies de pluja	2
	» nuvolosos	10	3	» de neu	0
	» coberts	0	0	» de glaçada	21

HUMITAT RELATIVA		NÚVOLS		NUVOLOSITAT	
MITGES MENSUALS		CLASSE DOMINANT		MITGES MENSUALS	
8 matí	8 tarda	8 matí	8 tarda	8 matí	8 tarda
74'85	62'03	CIRRUS	CIRRUS	2'28	0'78

TOTAL DE PLUJA MENSUAL: 4'7 mm.

VENT		
DIRECCIÓ DOMINANT		VELOCITAT: EN 24 HORES
8 matí	8 tarda	MITJA MENSUAL
Calma	**Calma**	5'94 kms.

J. S. S.

El Centre Excursionista de Catalunya y la Direcció del Butlletí deixen íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.

Barcelona.— Tip. «L'Avenç»: Rambla de Catalunya. 24. — Telèfon 113

Butlletí
del
Centre Excursionista de Catalunya

EXCURSIÓ A ALQUEZAR

PER anar a Alquezar, ab En Juli Soler, seguírem les indicacions del *posadero del Pilar,* En Bernabé Coello, pujant a les quatre de la tarda a Angüés, a la diligencia que anava d'Osca a Barbastro (no hi havia, com ara, servey d'automòvils). Baxàrem avans d'arrivar á Las Cellas, al entroncament de la carretera de Colungo, hont hi para un carret del moliner d'Abiego que espera passatgers. Nos enfilàrem a ell, per esser l'únich servey públich d'aquelles montanyes.

Trevall costà acomodar-nos-hi tots, puix apart del gran nombre de farcells, havien d'encabir-se també, dos capellans, un artesà, dugues dònes, una criatura y *el molinero.*

Passem per Abiego, petita població que compté una iglesia romànica d'interessant campanar, y s'alça damunt la volta del crehuer, com lo de Sant Pons de Corbera. No hi ha temps de fotografiar-lo y lo dexem per altre ocasió millor.

Recorreguts los 18 kilometres que separen a Alquezar de la carretera d'Osca, ab no poca pena, per lo molt que 's puja, arrivavem a posta de sol a Alquezar, població, estratègicament situada a les vores d'un dels espadats del riu Vero. Aquest riu, que passa per Barbastro y va a parar al Cinca, té son naxement en la conca formada per la serra de Crapamonte al E., la de Sarsa de Surta al O. y la montanya de Morcate al N. Surt del Puy-Morcate y fins a Lecina, no té aygues per fer girar un molí. Bona impressió produeix, artísticament considerada la atrasada y solitaria vila al desplegar-se als ulls del foraster, sots la protectora ombra del *alcazar* antiquíssim que li donà nom, vida y prosperitat y qual retallada muralla y fexugues torres, se destacaven de blau celátge.

La serra al avançar-se damunt lo riu, remata en un gran penyal

espadat y quasi inaccessible, que 'n diuhen *Muñon* [1] o *Mullon,* situació altament a propòsit per la primitiva població.

Quan lo reyalme d'Aragó ab les terres del Sobrarbe, arrivava a les serralades de Guara y d'Arbe, era aquest un lloch extremer dels sarrahins, si, com podem suposar, lo *barranco de Argatin,* constituhí lo limit de la Barbatania en lo segle XI. No pot dubtar-se de

VISTA GENERAL D'ALQUEZAR, PRESA DEL CAMÍ DE COLUNGO

que l'*alquezar* o fortificació que ocupava tot lo *Muñon* ja existia al reconquerir-se aquell territori.

La Vila, com a montanyenca que es, no pot dir-se-li petita. Presenta segell d'haver disfrutat certa importancia relativa. Son progrés s'ha estancat y la urbanisació que 's nota en les vies públiques, recorda a la Edat Mitjana de la que devalla.

S'hi entra per voltes y portals fortificats, puix la població segueix oprimida, formant recinte clos y fort. Ja dintre, cal pujar y baxar' inseguint los accidents naturals de la montanya, poch modificats per la mà del home. Los carrers són empedrats ab lo primitiu procehiment dels còdols clavats de punta a terra y estretament apretats

1) *Muñon* era una paraula orogràfica molt extesa en les regions septentrionals d'Espanya, denotant roca enesprada y isolada. Un d'aquets *Muñons,* entre Burgos y Valladolid, fou sede episcopal a mitjans del segle X.

uns ab altres, tant usitat en los segles xiv y xv. La superficie del empedrat presenta fort devallant al centre, por hont constantment s'escorren les aygues brutes, que, seguint aquelles pendents, van aconduhides afora, a desayguar al riu. Axò ocasiona al istiu, una desàgradable fetor produhida per lo llot negre y putrefacte que hi resta, quan s'han escorregut del tot aquelles aygues.

La plassa principal es de voltes irregulars, anant-hi a parar los carrers que 's ramifiquen als diferents indrets de la vila : es com un

Plaça principal d'Alquezar

centre de camins, a semblança del *forum* dels romans. Com al arrivar-hi (26 de maig) estavem en plena primavera s'havien ja tret los fanals de totes les cantonades, restant-hi los ferres aparellats per tornar-los-hi a clavar quan sobrevingués la tardor, ja que sols en la temporada dels dies curts y trists, s'acostumen encendre.

Nos dexà a la plassa lo moliner d'Abiego, per haver-hi allí una casa que fa de posada. Nos reberen dugues dònes seguides de criatures de totes edats, mostrant esglay al saber que desitjavem aposentar-nos. Després de moltes preguntes, averiguàrem que no hi havia més llits que los dels dos matrimonis y que procurarien arreglar-nos una habitació. Fou aquesta la millor, ab finestra a la plaça. Prompte nos enteràrem de que allí prop hi vivia una beltat festejada dels minyons. Una ronda composta de sis noys, quatre d'ells tocant una guitarra, una bandurria, un pandero y unes castanyoles y los altres

dos cantant coples ab veu de tro, comensà a cantar-li a les dèu del vespre. Estavem a punt d'adormir-nos, a les onze, quan los matexos instruments y veus, tornaren a dexar-se sentir. Nos adormim : y

LO «MUÑON» AHONT ESTIGUÉ LA PRIMITIVA POBLACIÓ

a tres quarts de tres de la matinada, trencan nostre sòn los matexos cantayres. ¿Es que no aniran al llit per esser festa? Provem de dormir-nos altre colp, y quan ja ho haviem lograt, la ronda preludià ab sos instruments de corda, los cantars, que ab castanyoles y pandero, se dexà sentir més afanyosament, sens dubte per esser la albada, puix a campana senyalava un quart de cinch.

Nos tocà passar una nit *alquezarana* y com la feyna nos esperava sobradament, puix voliem partir a les dotze, no tardem en vestir-nos y a empendre al Rector, a punta de dia, abans que 's tanqués al confessionari.

La iglesia parroquial de Santa María la Major, successora de la santa casa prioral y aquesta a son lloch del *alquezar* o *al-castre* com pretén N'Andreu Gimenez Soler, té despulles de tot plegat. Situada en l'esglaonat del Mullon presenta siluetes variadíssimes. Unes vegades es la emmarletada cortina del *alcazar* la que 's desplega a nostra vista : altres aquesta desapareix totalment, per veure-s tant sols un gran espadat que conté un vast edifici ab fort cloquer y dugues torres isolades sense presentar conexió ab aquell.

La entrada al Muñon o Mullon s'efectúa per una rampa empedrada que comença en curta cruilla de camins ahont hi ha una de les tres o quatre creus de terme existents a Alquezar. Defensa la entrada al primer circuỳt de la fortificació, una torra y muralla.

No 's necessita esser gens fort en historia per entreveure derrera aquells negres murs, un llarch passat. Deturem nostra excursió y obrim llibres y fullegem documents per saber-ne quelcom del que s'hi esdevingué allí.

La situació d'Alquezar en lo curs del riu Vero, després que aquest ha atravessat la serra d'Arbe per una llarga y interminable gorja [1] feya que 's conceptués lo lloch, com una de les claus o entrades del antich reyalme de Sobrarbe. Posició forta per la naturalesa ab facilitat la mà del home la féu inexpugnable als elements de guerra de que 's disposava al segle x.

Fins al any 1069, estigué en mans dels sarrahins, conquerint-lo Galindo o Galí, primer prior de la sua colegiata [2]. En lo mateix *Mullon* o *Muñon*, hi hagué la primitiva població, o millor dit, la vila sarrahina.

(1) L. Briet descriu l[illegible]ngudament aquesta gorja, que divideix en quatre parts, ço es : «*Garganta de Lecina*», «*desfiladero de los Oscuros*», «*desfiladero de las Clusas*» y «*Garganta de Villa Cantal*».

(2) Vegis Fr. Ramon de Huesca, *Teatro histórico de las iglesias del reyno de Aragón*, v. VII, p. 265; F. Carreras y Candi, *Miscelánea histórica catalana*, v. II, p. 233; Lucien Briet, *Le Bassin supérieur du rio Vero* (Château Thierry, 1908); R. del Arco, *Guia artística y monumental de Huesca y su Provincia* (Huesca, 1910), p. 145. També existeix un M. S. titulat *Santa María de Alquezar. Capilla real fundada por los señores reyes de Aragón*, etc., que Muñoz y Romero creu esser fet per Manuel Abat y Lasierra per trovar-se en lo v. III de la colecció dels seus manuscrits, en la Biblioteca de la Real Academia de la Historia. Altres dos M. S., *Lumen eclesiæ Colegialis insignis sanctæ Mariæ Virginis villæ de Alquezar instauratum et coordinatum a doctore Josepho Mathia*

Perquè, si tractessim de remontar-nos més enllà, hauriem de senyalar com a molt probable, que, los primitius habitants d'aquesta part de la antigua Vasconia [1] residiren en les nombroses grutes de les afraus del Vero, que allí reben lo catalanisat nom de *foraus*. Les *viles* romanes, escampades en los conreus dels volts, tindrien per recullir-se, en cas de necessitat, l'*ars* o fortalesa del Mullon.

Alquezar cristiana, vegé instaurar-se una canònica agustiniana (1070). Y al ensemps, en lo civil, la governaren valents capdills del rey Sanxo Ramirez, los que resistiren, en 1075, un setge dels sarrahins.

CREU DE TERME A LA ENTRADA DEL CLÓS FORTIFICAT D'ALQUEZAR

Més avant, los Priors d'Alquezar obtingueren la vila de Lecina y lo famós privilegi del ferre roent, del que nos ocupem en altre lloch [2].

La abadía d'Alquezar, sigué tan honorificada per los reys Sanxo Ramirez y Pedro Sanxeç, que, en 1098 se la veu possehint les iglesies dels llochs següents : Abiego, Alaquestro, Azara, Adosca (¿Adahuesca?) Castillazuelo, Coscollola, Costean, Estada, Lazano, Lecina, Las Cellas, Peralta, Perapiza, Ponzano, Pozan, Salas, Salinas, Sant Joan de Matirero, Suelves, les salines de Naval y la iglesia del Sant Sepulcre de Barbastro.

de Tomas et Abizanda, conservat al Arxiu parroquial d'Alquezar y *Memoria de* 37 *privilegios contenidos en este libro, que los señores reyes de Aragón concedieron á la villa de Alquézar y sus aldeas; los cuales sacó de los registros originales que están en el Archivo de Barcelona, D. Joseph de Cáscaro y Ferriz, capitán de cavallos etc.* (any 1702), conservat per lo Municipi d'Alquezar.

(1) Vegi-s la làpida ab reminiscencies vasques trovada a Ovarra (Ribagorça) y de la que tracta lo P. Fita en el *Boletín de la Real Academia de la Historia*, vol IV. p. 222, de quin estudi ne depenja, que, la serra d'Arbe estava dintre la Vasconia.

(2) F. Carreras y Candi, *Notes sobre los origens de la enfiteusis en lo Territori de Barcelona (segles* XI y XII*)*.

Los abats dels primers temps d'Alquezar després de sa reconquesta, finexen al esser guanyada la ciutat de Tortosa (1148) als sarrahins, per Ramon Berenguer IV. Nostre Comte, no pogué reintegrar, de moment, a la nova Diòcesis restaurada, la totalitat de les sues rendes,

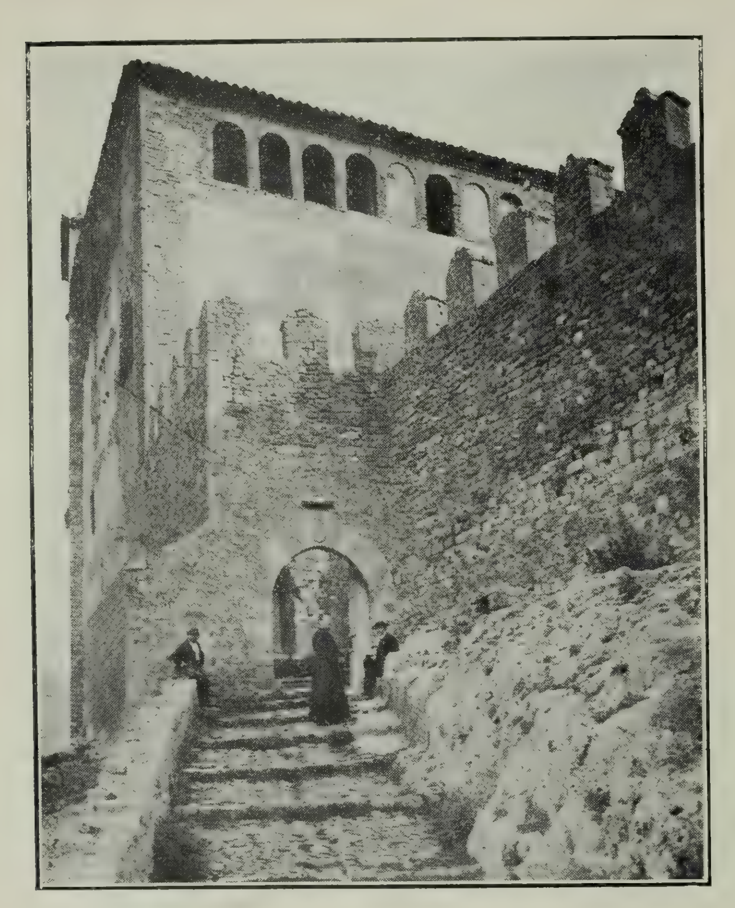

Pujada al castell, defensada per una torra al enfront

per restar encara molt territori de la vella circunscripció eclesiàstica, en mans dels sarrahins de Valencia. D'aquí que lo bisbat de Tortosa, quedés migrat de rendes y de jurisdicció. Y al guanyar Lleyda en l'any següent (1149) se tractà de compondre aquesta deficiencia ab compensacions.

Reconstituïda la vella diòcesis ilerdense, que havia radicat a Roda bona temporada, ab caràcter interí, s'afegíren als limits juris-

diccionals d'aquesta, tot lo territori del Segre guanyat als sarrahins, aparexent ab una circunscripció eclesiàstica molt gran, que, precisament, contrastava ab la exigüitat de la de Tortosa. Si bé semblaria lo més propri, haver adjudicat a Tortosa tota la part de Lleyda que hi colindava, lo Sobirà s'estimà més evitar noves perturbacions a la seu lleydatana, dexant-la íntegra, y buscant més enllà les compensacions. D'aquí que li adjudiqués la circunscripció eclesiàstica d'Alquezar, que no era natural formés part del bisbat de Lleyda al ajuntar-se-li lo de Roda al que pertanyia. La reforma de moment no perjudicava a ningú, puix lo bisbat d'Osca no disfrutava d'aquell territori. Y mitjançant aquest *statu quo* eclesiàstich en dites montanyes aragoneses, s'esperaven temps millors, per variar-lo segons fos procedent. Desde llavors los bisbes de Tortosa se nomenaren també priors d'Alquezar.

ENTRADA AL CASTELL, AL PEU DEL MUR EMMARLETAT

Les reclamacions dels bisbes d'Osca continuaren. Existeix d'Inocenci III una sentencia acabant les discusions entre les Seus d'Osca y Lleyda, sobre la possessió de Barbastro, Bielsa, Gistain y Alquezar (27 de Maig de 1203). Més en definitiva no 's pogué segregar Alquezar del bisbat de Tortosa y incorporar-se al d'Osca, fins conquerida Valencia per Jaume I y en l'any 1242.

Lo castell d'Alquezar, o *castrum Vigeti* com se trova en alguns documents, fou en lo civil residencia del justicia, al que estava afecta una circunscripció de *aldeas* del entorn. En l'any 1145 Peregrí hi exercia aquesta superior autoritat.

Lo Monarca, a qui pertanyia Alquezar, entregà son castell y lo de Montclús, en 1286, a Pere de Cervera, a *costum d'Espanya* [1] y

Entrada a la Iglesia y creu de terme del renaxement

Claustres de la iglesia parroquial d'Alquezar

1) 1286. En lo nomenament de Cervera per alcayt de Alqueçar y Montclús, diu lo Rey «concedimus uobis dilectum nostrum petro de cervaria, *ad forum ispanie,* castra nostra de alqueçar et de monte clusa. Ita quod uos sitis alcaydus dictorum castrorum et ipsa castra teneatis et custodiatis per nobis», dant-li 1,500 sous en les rendes dels castells y 500 sous per retinença del castell de Montclús (Reg. 64, f. 68, A. C. A.)

en calitat d'Alcayt, senyalant-li un bon sou, percibidor en les rendes del castell. Aquestes rendes se conceptuaven valer, en 1315, uns 2,500 sous jaqueses.

La creu del Renaxement de davant de la iglesia

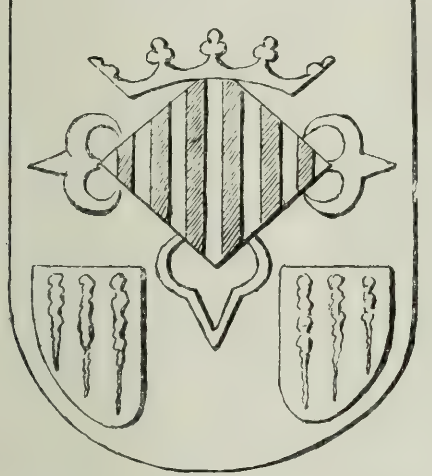
A mitjans del segle XIV, lo Sobirà, freturós de diners, enagenà jurisdiccions y rendes, no eximint-se Alquezar d'aquesta fi. En 1357, lo majordom reyal Pedro Jordan d'Urries, obtingué lo castell y aldees d'Alquezar rescatant-les en 1381, mitjançant la suma de 50,000 sous. Més avant y en lo propri regnat, passà a mans de Gonçalvo Gonçalvez de Lucio, de quina familia fou redimit mitjançant 115,000 sous jaqueses, pagantne 70,000 los vehins [1]. Més axò no privà de que Anfós *de Napols*, encara empenyorés dits llochs, una curta temporada, fins al 1429, a Gondiçalvo de Lucio.

Es per nosaltres interessant y mostra la gran influencia catalana a Alquezar, que, una confirmació [2] dels privilegis d'Alquezar y Colungo de

1) 1422 (30 d'Octubre) «Et dudum Castrum de Alqueçar situm in Regno Aragonum in terra barbastri cum suis aldeis et terminis per dominum Regem petrum tercium proauum nostrum alienatum fuit certo precio in nobilem Gondiçaluum gondiçalui de lucio. Et ex post idem dominus Rex certis justis et racionabilibus causis cum adiutorio hominum dicti Castri eundem Castrum redemit ab vxor filiis et heredibus dicti nobilis Gondiçalui precio centum quinque mille solidorum jaccenses de quibus hominis ipsius Castri solverunt Septuaginta mille solidus jaccenses paciscens idem dominus Rex petrus in dicto actu luicionis» prometé no segregar may més Alquezar de la regia corona (Reg. 3110, f. 157, A. C. A.)

2) Axis ho manifesta Ricart del Arco, dolent-nos no haver vist aquest document, puix no sabem si dita incorporació a Barcelona se féu ab caràcter de *carrer de Barcelona*, segons era costum llavors, o en altre forma per nosaltres desconeguda.

Martí I, en 1398, manifesta la incorporació d'aquestes poblacions a la reyal Corona y ciutat de Barcelona.

Escut de la dovella de la entrada

Conegut quelcom del passat d'Alquezar, tornem-nos-en a la porta del castell o colegiata, puix abdós edificis formaven un sol recinte.

Guanyada aquesta, segueix la metexa rampa que obliga al visitant a passar junt a una robusta torra defensiva, integrament conservada. Com totes les torres mitjaevals, té los paraments exteriors sense cap obertura, esceptuada la finestra que feya de porta y ahont s'hi enfilaven ab escala llevadissa. Y là rampa va seguint, per acabar d'assolir lo cim de la montanya, portant-nos al peu de la cortina emmarletada y de la derrera porta del fort *alcázar*. La dovella que la clou porta esculpides les barres reyals d'Aragó y dessota dos escudets ab senyals que semblen espigues de blat y que crehem sigan la ensenya del priorat, o tal vegada d'algun prior.

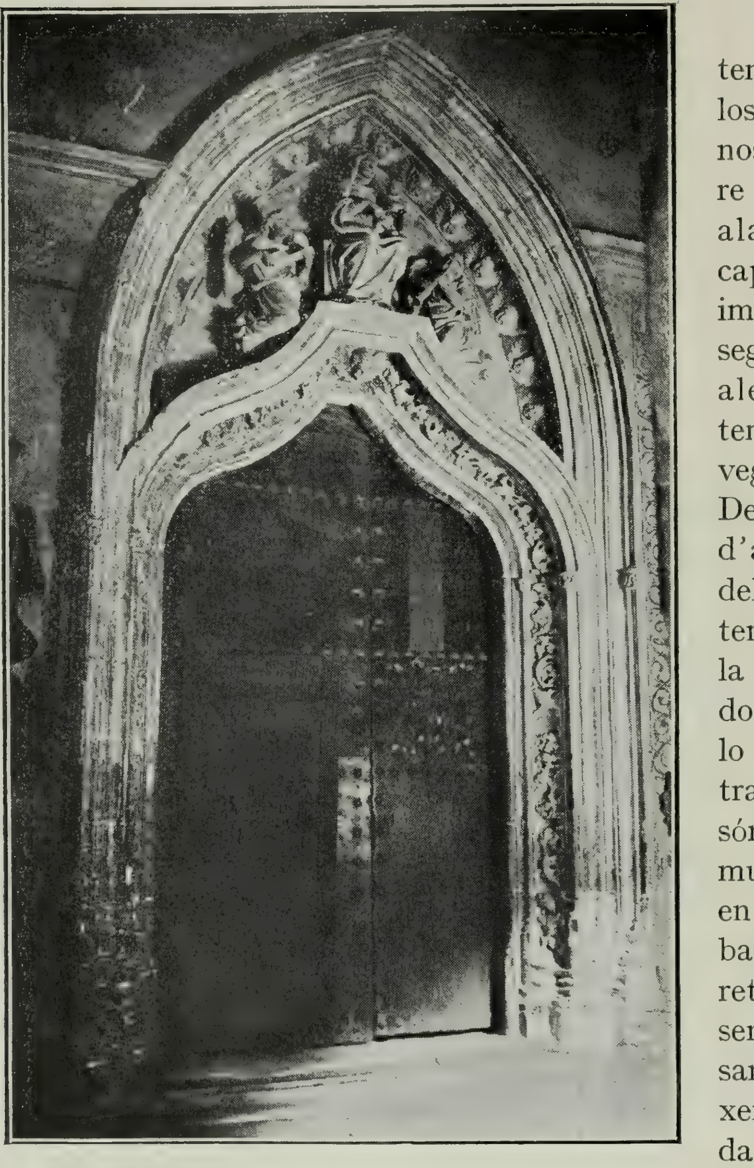

Detall de capitell de la ala románica dels claustres

La casa prioral, ve enfront mateix d'aquesta derrera entrada, essent de remarcar-hi una petita porta ab reminiscencies de gust alaràbich.

Seguim pujant encara, per arrivar a la petita porxada que dóna a la iglesia, enfront d'una gran plassa, molt accidentada, puix no s'ha cuydat ningú d'igualar lo paviment de la roca. S'hi veu en ella un calvari. Davant meteix de la porxada, interessant creu del

renaxement (segle XVI o XVII), en una cara ostenta la representació de Jesuchrist y en la altre la Ascensió de la Verge, voltada de querubins feta ab molta art.

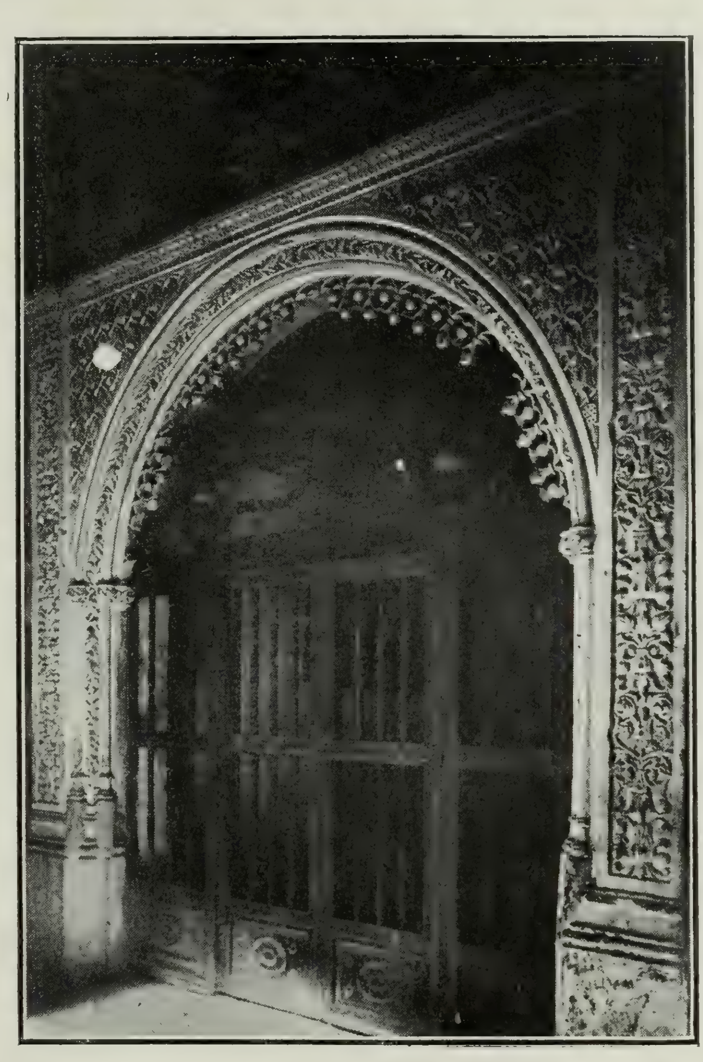

PORTA D'ENTRAR A LA IGLESIA. SEGLE XIV AL XV

Per ingresar al temple s'atravessen los claustres, ahont nos sorprengué veure conservada una ala bizantina ab capitells qual tosca imatgería acusarà lo segle XI. Les demés ales pertanyen a temps posterior, tal vegada al segle XVI. Del XIII serà la pica d'aygua beneyta; del XIV al XV la interessant porta de la Verge María, ab dos àngels sonant, lo hu ab laut y l'altra ab flauta; del XV són unes pintures murals, malparades en lo segle XVII per barroer trevall de retoch; y del XVI serà la molt interessant porta del renaxement, emmotllada ab guix empedreit, ínseguint les tradicions del art alarabich espanyol, de les que 's veuhen alguns interessants exemplars en la Barbatania y en altres llochs de la provincia d'Osca.

Lo temple es espayós, gòtich y d'una sola nau e inseguint la pràctica de totes les colegiates té lo chor al derrera. La bondat d'aquesta obra del 1523, deguda al arquitecte Joan Segura, los trevallats capitells y la bona orga, mostren una prosperitat que no ha de tornarli facilment a la montanyenca vila.

També se custodíen, ab molt zel, alguns retaules y pintures de drap, deguts a bones mans, pertanyents als segles xv y xvi, dos dels quals ostenten nostres reyals barres roges, segell de la munificencia dels sobirans de la confederació catalano-aragonesa, vers la arreconada casa prioral de la Barbatania. Pró hont sa passada prosperitat més se exteriorisa, es al contemplar lo tresor parroquial, compost d'interessants peces d'orfevreria moderna (segles xvi al xviii), que no crehem del cas detallar.

Porta del Renaxement en una capella del claustre

Fa notar lo senyor Arco, la probabilitat de que puga esser de Murillo una pintura de la Sagrada Familia, que publica y descriu. Un Jesús resucitat, porta la signatura *Canus pincit,* creent-lo d'Alonso Cano. Y una imatge de la Magdalena es atribuïda al Tiziano o a un bon dexeble seu.

Francesch CARRERAS y CANDI

Clixès de J. Soler.

EL PRIMER CONGRÉS EXCURSIONISTA CATALA

CONVOCATORIA

Els desitjos y aspiracions arreu manifestats d'aplegar en un lloc y dia determinat a excursionistes de tots endrets de la catalana terra, van realitzar-se, la passada primavera, a Poblet, ont, responent a la crida del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, van reunir-se un bell nombre d'excursionistes vinguts de diferents encontrades, y nombroses representacions de tots els «Centres Excursionistes» existents a Catalunya. Com resultat y fruit d'aquell aplec germanívol, esdevingué l'acord, près allà mateix, de celebrar, el prop-vinent estiu, el primer Congrés Excursionista Català, escollint a dit objecte l'històrica ciutat de Lleida.

A dit efecte, y en compliment de l'honrosa comanda que va fer-se a la Junta organitzadora allí constituïda, per la present cridem y convoquem a tots els Centres y Agrupacions Excursionistes de la nostra terra, y en general a tots els excursionistes catalans, pera que assisteixin al *Congrés Excursionista de Lleida* que se celebrarà el prop-vinent mes de Juny, baix les Bases més avall consignades, a l'objecte d'aplegar novament a tots els aimants devots de l'excursionisme y de realitzar tasca profitosa y patriòtica, començant a bastir l'obra colectica de l'excursionisme català, de finalitat altament educadora y d'historia no menys honrosa, que venim a continuar assentant una nova fita que marqui 'l camí del seu progressiu avenç.

Allí esperem retrobar-vos pera bé y profit de la nostra aimada Catalunya, pera honra y gloria del nostre excursionisme.

Barcelona, 15 *de Març de* 1911.

LA JUNTA ORGANITZADORA

BASES

Primera : El Congrés celebrarà les seves sessions, matí y tarda del dia 24 del prop-vinent mes de Juny, en el local y hores que oportunament s'assenyalaran.

Segona : Seran congressistes per dret propri tots els socis dels Centres Excursionistes catalans; y ademés aquelles persones que s'inscriguin com a tals abans de la data del 20 de Juny vinent y paguin la cuota de 10 pessetes.

Tercera : Tots els congressistes podran enviar a la Junta Organitzadora, memories, treballs y comunicacions referents als temes indicats a continuació; presentar propostes escrites a la Mesa del Congrés; prendre part en les seves deliberacions, y assistir a totes les festes y a tots els actes que s'organitzin en

son honor. Tindran ademés dret a la rebaixa de preu que pugui obtenir-se en els trens y excursions.

Quarta : La llengua oficial del Congrés, pera tots els seus actes y treballs, serà la catalana. No obstant, tots els congressistes no catalans podran usar de la llur llengua propria en les deliberacions del mateix.

Quinta : Els temes posats a la deliberació del Congrés són els següents : Establiment de bases pera la delimitació de les comarques catalanes; Establiment de bases pera l'estudi de la toponomastica catalana; Bases pera la formació del catalec general y metodic dels objectes monumentals y arqueologics, y belleses naturals de Catalunya; Estudi de les bases pera establir una federació de les entitats excursionistes catalanes.

Podran també ser remeses al mateix les comunicacions referents a qualsevulga punt o assumpte relacionat ab l'excursionisme, y, entre ells y d'una manera especial, an els següents : Aportament de datos pera la formació del mapa de Catalunya. Conservació, defensa y repoblament de boscos. Ordenació y classificació dels arxius per tot allí ont hi hagi bon nucli de documents. Millorament de comunicacions y hostalatges. Instalació d'estacions meteorològiques. Senyalament de camins en les montanyes, especialment en els ports dels Alts Pireneus. Construcció de refugis de montanya. Habilitació de guies especials y reglamentació de tarifes pera cavalleríes. Publicació de guies populars pera facilitar les excursions. Instalació de museus comarcals. Conservació de la flora y fauna de Catalunya, y especialment de les especies objecte de caça y pesca. Estudi dels costums tipics de les localitats. Aplecs comarcals de balls y cançons populars. Conservació y restauració de monuments y obres d'art, y estudi de medis pera impedir la llur expatriació. Defensa y conservació de les belleses naturals. Relacions de l'excursionisme ab l'higiene y l'educació física. Manera de fer popular l'excursionisme entre la clase obrera, les dònes y els nois d'estudi. Y tants y tants altres que podrien ser indicats en vistosa barreja.

Podran també presentar, els senyors congressistes, totes les proposicions que creguin convenients, de les quals se darà compte si la Mesa del Congrés les declara pertinents.

Sols seran objecte de discussió ·ls temes y les proposicions, però no les comunicacions.

Sisena : Totes les memories y comunicacions hauran de dirigir-se a la Secretaria de la Comissió Organitzadora (Centre Excursionista de Catalunya : Paradís, 10; Barcelona), y hauran de ser entregades abans del dia 10 del vinent mes de Juny.

Setena : Totes les memories y comunicacions hauran d'anar termenades per un resum de llur contingut, o bé formulant les corresponents conclusions.

Octava : La Mesa o Junta Permanent del Congrés estarà formada d'un president, dos viç-presidents, dos secretaris y dos vocals, que seran nomenats en la primera sessió del Congrés, immediatament desprès de sa constitució.

Novena : En les sessions del Congrés sols se llegiran, en tota llur extensió

o per extracte, els treballs y les comunicacions que hagi proposat la Junta Organitzadora a la Mesa del mateix.

Desena : En les sessions del Congrés cada congressista sols podrà usar un torn pera cada tema, en el qual no invertirà més d'un quart d'hora, y altre torn pera rectificació o resum, en el qual no podrà emplear més de dèu minuts. Aquests torns se refereixen als autors de les memories y proposicions. La Mesa podrà concedir ademés dos altres torns, en els quals no podrà invertir-se més de dèu minuts para cada un.

La Mesa del Congrés tindrà facultats discrecionals pera impedir tota discussió que no cregui pertinent.

Onsena : La Mesa del Congrés quedarà constituïda com a Junta Permanent pera portar a cap tots els seus acords y decisions y estatuir tot lo referent a la celebració del segon Congrés Excursionista Català, que ·s reunirà en el lloc que aquest Congrés designarà.

El Congrés se reserva el dret exclusiu, durant un any, de publicar els treballs, que li seran presentats. Si passat aquest termini no ho ha verificat la Mesa del Congrés, els autors queden en llibertat de fer-ho.

Adicionals : Ab motiu del Congrés, y apart dels actes y festes que puguin celebrar-se en honor dels senyors congressistes, s'organitzaran, entre altres, excursions a Granja d'Escarp, Mequinença, Fayó, Pinya, Camarasa, Bellpuig, Balaguer y Monçó, a més d'una visita a tot quant de notable guarda la ciutat de Lleida.

En els números successius anirem donant datos y detalls referents an aquest Congrés, els treballs d'organització del qual van avançant rapidament, tenint-se noves ben falagueres de llur èxit. De tot lo que s'hi refereixi tindrem enterats als nostres llegidors.

FOLK-LORE DE TOSSA[1]

SENYORES :
SENYORS :

M'han convidat a dar una conferencia, y fins m'han escollert el tema : un viatge a Tossa. Així, encara que més me convé y m'agrada l'escoltar que ·l parlar, vos llegiré unes quantes ratlles que he escrit, ple ·l pensament d'agradosos records del meu viatge, pera complaure a l'estimable amic que m'ho ha demanat y a tots els que volgueu escoltar-me.

1) Conferencia donada en el CENTRE EXCURSIONISTA ·l dia 11 de Juny de 1910.

El meu viatge d'ara fa dos anys va ser curt, molt curt; que ben poca cosa són vuit dies : just el temps de mirar, admirar y deixar ab força recança les belleses d'aquell recó de món («es cul des món»), com diuen despectivament els seus veins.

D'aquí a poca estona us n'ensenyaran algunes vistes; y, a pesar de lo hermoses que són en sí, no us diràn ni la meitat de lo que es aquell recó de món si no hi poseu de vostra fantasía la seva llum de sol encegadora; els colors del seu cel, de la seva mar, dels seus boscos; l'aire, o, millor encara, el vent esbojarrat ab sa flaire, barreja de flors boscanes y algues marines. Imagineu la millor exuberancia de color y llum, de sons y flaire; d'entusiasme y goig de viure; en dues paraules : bellesa y alegría!... Això es Tossa.

Y, un cop evocat el seu ambient únic, no us costarà gens de veure-hi la seva gent tal com es : alegre, descreguda si voleu, y burleta; però hospitalaria y afable; capaç de totes les virtuts y potser de tots els vicis, fòra ·l d'amagar-los.

En lloc la bella virtut de l'hospitalitat es més ben practicada. Van contar-men un fet ab tota senzillesa : Un home extranger, enemic de les armes y forçat a prendre part en una guerra lluny de la seva terra, va desertar; y fugitiu, mal vestit y afamat, va arribar a Tossa. Era jove y robust : per caritat demanava feina. A la primera casa que va trucar, van acollir-lo, van asseure-l a taula, y l'endemà, vestit ab les robes del noi de la casa, ab una barcada sortia a la pesca.

Jo mateixa vaig cullir-hi un bell feix de delicades mostres de tant agradosa virtut.

Ja al primer dia, visitant «sa Vila veia» me seguien dues hermoses criatures d'uns set o vuit anys que devien viure en algun d'aquells casalots arruinats; descalces, escabellades y colrades pel sol. Timides al principi, aviat vam ser amigues, sobre tot ab aquella que duia a coll ab tant carinyosa solicitut una nina de cartró encara més malgirbada que ella. Al veure-m collir algunes floretes camperoles que naixen entre les runes, va oferir-men també una d'elles : «— ¿Les vols? me va dir. Y a l'admetreles jo ab totes les mostres possibles d'agraiment, me deia : « — Aquella no volia que té les des : deia que no t'agradarien.» Y desseguida varen subjectar-me en aquell interrogatori particular de la mainada : « — ¿Com te dius, tu?... ¿D'ont has vingut?... ¿Te quedaras sempre més?...» Al tornar, ja ben fosc cap al poble, me ·n duia un bon pom de flors : les meves amiguetes m'havien collert totes les que hi havia a «sa Vila veia» : fins les que creixien arran arran del cingle que dóna a la mar, me les anaven a buscar,

totes arrupidetes, agafant-se a les roques punxagudes y rient-se del meu esglai.

Y més endavant, quan després d'haver fatigat a l'amable joveneta, que espontaniament va venir a oferirme ·l seu saber, ab llargues estones de música vella, me dirigia ab mes cosines y «es Pico», l'inteligent guia de les meves recerques, cap al tard, a l'antiga rectoria de «sa Vila veia»; algun cop haviem trobat l'amo de la casa, que ·ns deia, al passar : « — ¿Aneu a casa?... No hi trobareu pas la dòna, encara : vos farà esperar un xic; però entreu-hi : la porta es ajustada.» Y hi entravem talment com si ·n fossim amos; y ens hi sentiem tant a casa, que fins ens semblava que ·ls pollets que piulaven a l'entrada, al voltant de la lloca, y el gat que se ·ns fregava ab fruició per les faldilles, ens donaven la benvinguda.

L'humorisme de la gent de Tossa ·ls ha portat moltes desavinences ab els seus veïns, que no tenen raó d'enfadar-se : les seves burles no respecten ni lo més sant y respectable. Y no per incredulitat, sinó per una necessitat irresistible de dir un acudit a temps, una *espiritualitat,* podriem dir-ne. Si hi aneu algun cop, fèu-vos contar alguna d'aquelles anècdotes burlesques que solen contar dels seus veïns : aquella de la troballa de la reliquia, o la de l'àngel de la professó. No més vos les sabran explicar ells : en traient-ne unes quantes paraules estrafalaries, y no obstant insustituibles, perden tota la gracia.

A canvi d'aquestes intransportables, vos contaré una de les petites rondalles que aprèn a contar la mainada, tant fidelment com sàpiga :

«En Xixenet era un noi petit, petit, y tot ple aixurit.

Un dia sa seua mare, que era una pobre viuda ben pobre, me li diu :

— Té, aquí tens es citrill : ves-me a cercar una grossa d'oli. Emperò no t'aturessis pas a sa plaça a jugar a baletes, que ·s bailets te trencarien es citrill, y poc hi han més diners que aquests sis cortos en tot casa.

En Xixenet pren es citrill y es sis cortos, y se n'hi va corrent. A l'anar, poc s'hi va aturar, a sa plaça, per més que sos companys el cridessin; emperò a sa tornada, quan ja duia ·s citrill ple, no se ·n va sebre estar. Deixa ·s citrill a terra, y se posa a jugar a baletes.

Tot jugant jugant, una baleta toca ·s citrill y me li trenca.

En sent a câ seua, sa mare, enquimerada de veure que torna ab ses mans buides, me li crida :

— Així te n'anessis al dimontri!

Es dimoni, al sentir-ho se n'hi va corrents y se ·n porta ·s noi.

Llavors, sa mare, que no ho volia fer tant fort, se ·n corre a sa capella y se posa a cridar, tot agafant sa imatge de sa Mare de Déu per ses faldilles.

— Mare - de - Déu des Socors! Correu, ajudeu-me! que ·s dimoni se m'emporta ·s meu noi!

Y vet-aquí que sa Mare de Déu se ·n baixa de l'altar ben depressa; tant depressa, que encara va trobar es dimoni a mig carrer, y, ab un bastó rodó, vinga pegar-li, vinga pegar-li : tant, que fins li va trencar ses banyes. Llavors es dimoni deixa en Xixenet y arrenca a córrer que no va parar fins a ser a l'infern.

Y conten que, quan es altres dimoniets el veren arribar tot esborniat, mal parat y sense banyes li preguntaven :

— D'ont vens?

Y ell va respondre-ls :

— De Tossa!»

També van contar-me una variant de la tant coneguda rondalla *de la rateta*, localitzant-la en una de les cases importants de Tossa. Es prou sapiguda pera que us la conti ara : vos assenyalaré no més les petites variants que potser interessin als folk-loristes. Comença així :

«Sa rateta de càn Rissech va trobar un dineret.»

Un cop empolainada y guaitant a la finestra, a totes les bestioles que li demanen pera casar-se ·ls diu :

— Sí! ¿Veiam quin só fas?

Cap tonada o cant li agrada.

— Passau, passau, que no m'agradau — els diu a tots; fins que ve ·l gat, que es acceptat, y ·s casen.

Un dia que, com a bona mestressa de sa casa, fa un *ansat* de sopes pera ·l seu home, a l'enfilar-se dalt de l'olla pera tastar-les cau a dins.

El gat, a l'hora de dinar, arriba, s'escudella les sopes, y, prenent la rateta per un galant tall ab que la seva dòna l'ha volgut regalar, se la menja, y no s'adona que es ella fins que veu la cua.

A pesar del gran desconsol, conten que la va trobar tant rebona, que es desde llavors que ·ls gats van començar a menjar rates, y encara no se n'han sabut desvesar.

JULITA FARNÉS Y PAGÈS

(Seguirà)

CRÒNICA DEL CENTRE

MARÇ DE 1911

SOCIS ENTRATS DURANT EL PRIMER TRIMESTRE DE 1911

RESIDENTS : Lluís Comella y Fleixà. — Joan d'Urruela y Morales. — Joan Massó y Ventós. — Ricard Moragas y Gracia. — Joan d'Armengol de Pereyra. — Enric Balet Duràn. — Francisco Ardiz Morull. — Francisco Genové. — Severí Izaguirre. — Facundo Morral. — Emili Carbó. — Francisco Muns. — Joan Rigall y Casajoana. — Pau Llorens y Gispert. — Ramon Forcades Palau. — Antoni Gallardo y Garriga. — Josep Vilalta Rafols. — Josep M.ª Armengol y Viver. — Manel M.ª Armengol y Viver. — Levis Alexander. — Elíes Rogent y Massó. — Josep M.ª Armengol y Bas. — Miquel Samsó. — Rafel Llorenç Compañà. — Joan Fàbregas y Fontrodona. — Josefina Savall. — Agustí Campanyà. — Bartomeu Bosch y Garriga. — Francisca Güell de Moxó. — Manel Vilà. — Josep Mata. — Enric Mallot. — Andreu Vial. — Joan Mallol. — Josep Carles. — Manel de Chopitea. — Estanislau Planas y Amell. — Baldomer Esteve. — María Rusiñol. — Ferran Coll y Castell. — Josep Planàs y Amell. — Emili Buxeres. — Joan Augé. — Ricard Rocafort. — Enric Bartrolí. — Joaquim Ruvira de Lampinet. — Joan Valentí. — Antoni Rocamora y Vidal. — Santiago de la Riva. — Marian Recolons. — Josep Planas y Vila. — Amat Casajoana. — Ròmul Bosch y Catarineu. — Antoni López Llausàs. — Joaquim de Quesada y Ferrer. — María de Bofill de García de Quesada. — Narcís Ricart y Coll. — Marguerida Planas de Bosch. — Lluís Gaspar. — Joan Ribot. — Antoni Castell de Descatllar. — Ignasi Coll y Castell. — Lluís Pujolar y Castells. — Josep Castelló Rabés. — Josep M.ª Martino. — Gregori d'Egiolor y Montero. — Emili Bertrana y Serra. — Emili Solé. — Francisco Esquerdo y Grau. — Joaquim Lloret. — Sebastià Barceló y Roca. — M. Soler y Farnés. — Pau Bertran y Fosés. — Josep M.ª Camps y Fàbregas. — Gonçal Arnús y Pallós. — Joaquim Vivó y Soler. — Walter Horn. — Ramir Faro. — Alfons Jensen y Carrera. — Esperança Gonzáles. — Jaume Arau. — Josep López. — Josep M.ª de Guillem y Gómez. — Francisco Cortina. — Josep Tapbioles Carné. — Pere Gatuán Ticó. — V. Corominas Mendoza. — Ramón Garriga Lluís. — Antoni Creus y Palau. — Angel Suñé y Marié. — Jaume Sans. — Joaquim Campañà. — Joan Arola Bosch. — Francisco Arola Bosch.

DELEGATS : Bartomeu Ramon y Capmany y Artur Pérez Cabrero, a Iviça. — Mn. Pau Vila Timó, a Queralps.

EXCURSIONS

A BLANES, LLORET Y TOSSA. — Organitzada per la Secció de Fotografía del nostre CENTRE, va realitzar-se dita projectada excursió durant els dies 25

y 26 d'aquest passat mes de Març, ab assistencia dels companys Srs. Argullós, Bordas, Campañà, Girona, Llatas, Madrenys, Roig (Gabriel y Joan), Salvany y Soler y Escofet. Sortiren tots ells ab el primer tren de la via del litoral fins a Blanes, desde ont se dirigiren cap a la platja y ermita de Santa Cristina y Lloret, ont se pararen a dinar. A la tarda anaren vers la pintoresca població de Tossa, trajecte que feren en carruatge perquè l'estat de la mar no ·ls permeté fer-lo en barca, com era ·l llur propòsit. A Tossa hi feren nit, sortint al sent-demà cap a Llagostera y Caldes de Malavella, ont prengueren novament el tren, retornánt a la nostra capital el mateix dia. El mal temps regnant va destorbar un bon xic els propòsits y plans dels nostres companys. De totes maneres, l'excursió va resultar ben profitosa.

Al xalet-refugi d'Ull de Ter. — Durant aquests mateixos dies, els nostres amics Srs. Amat, Campañà y Sala, de la Secció de Sports de Montanya, van efectuar aquesta interessant sortida, dirigint-se a Ull de Ter per la via natural Camprodon-Setcases-Murens, passant la nit dintre ·l nostre xalet. La neu, desde ·l pla inferior dels Hospitalets en amunt, era ben abundosa y aguantava regularment, malgrat la seva quantitat, que en molts llocs arribava a una gruixaria de més de 2 metres, lo qual els permeté valer-se dels skis en tot aquell trajecte. El mal temps regnant, y l'impetuós torb que imperava en els cims, va impedir-los fer cap ascensió, retornant pel mateix camí cap a Camprodon y Barcelona, ont arribaren al matí del dia 27 del prop-passat mes.

RESSENYES D'EXCURSIONS

Una excursió per Andorra y el Pallars. — Durant les sessions dels dies 3 y 10 d'aquest mes de Març, el nostre consoci Mn. Jaume Oliveras va donar compte d'una de les seves moltes excursions montanyenques, descrivint, ab son llenguatge pintoresc y fantasiós, varis dels itineraris, belleses y monuments de les valls d'Andorra, de les serres de Sant Joan de l'Erm y Alt Pallars, y de les riberes de Santa Madalena y Espot entre altres, presentant-se una bella colecció de projeccions fotogràfiques.

Una anada hivernenca al xalet del Canigó. — El dia 17, el nostre viç-president, D. Eduard Vidal y Riba, va ressenyar una excursió pel Canigó, feta a ple hivern y seguint l'itinerari Vernet, vall de Sant Vicenç, serra de la Casteille, pla dels Cortalets, Balatg y retorn al Vernet, presentant ab tal motiu nombroses projeccions fotogràfiques, degudes en llur majoría als seus companys d'excursió Srs. Gener y Roig.

Una excursió per l'Alt Bergadá y serres del Moixaró. — El nostre amic y company D. Guillem de Barnola va descriure, el dia 24, l'excursió feta aquesta mateixa temporada cap a Figols, Gosol y Cerdanya, seguint tota la serra pirenenca desde coll Tarrés fins a coll de Jou, y aturant-se principalment al davant de les pintoresques belleses de la serra del Moixaró, de la qual va

presentar una artística colecció de vistes fotogràfiques que anaren projectant-se durant el transcurs d'aquesta interessant ressenya.

Una visita a Verona y un passeig pel llac de Garda. — En la sessió del dia 31, darrera d'aquest mes, el nostre consoci D. Emili Llatas va fer una ressenya d'una petita excursió efectuada durant un dels seus viatges per Italia, deturant-se a descriure la ciutat de Verona y les belleses naturals del gran llac de Garda, presentant-se nombrosos clixés fotogràfics, que completaren l'acabada descripció del Sr. Llatas.

SECCIÓ D'ARQUITECTURA

Durant aquest passat mes han vingut donant-se en el nostre Centre una serie d'interessants conferencies organitzades per aqueixa Secció y que han anat a càrrec dels Srs. Domenech, Bassegoda, Llatas y altres coneguts arquitectes.

El dia 20, al vespre, va tenir lloc una altra important sessió, organitzada per la mateixa, a fi de parlar de la Reforma Interior que s'està portant a cap a la nostra ciutat y ab l'objecte de tractar de la manera y forma com se realitza dita obra d'urbanització desde ·l punt de vista artístic. Va presidir la sessió ·l nostre benvolgut president, D. César A. Torras, fent ús de la paraula, ademés, els senyors D. Geroni Martorell y D. Josep Puig y Cadafalch. Com a resum de lo manifestat per dits senyors, varen ser redactades y aprovades unes conclusions que seran presentades a l'Excelentissim Ajuntament de la nostra capital, y que van tant solament dirigides a procurar el millorament de les dites obres de Reforma y la conservació de diversos monuments arquitectònics la desaparició dels quals sembla estar decretada. A l'acte, que va veure-s força concorregut, van adherir-s'hi varies corporacions artistiques de la nostra ciutat.

CONVERSES D'ARQUEOLOGÍA

Veus-aquí ·l resum-programa de les donades durant aquest mes per D. Pelegrí Casades y Gramatxes :

Dia 8 : Conversa CXLIV (5.ª de la ceramica grega en el periode classic). De les àmfores panatenaiques. Llur objecte. — Plaques votives d'argila ab figures negres. — Vasos ab figures rogenques sobre fons negre. — Els mestres decoradors de vasos en el segle v abans de J. C.

Dia 15 : Conversa CXLV. Els mestres decoradors de la ceràmica en la segona meitat del segle v abans de J. C. — Socías y Brugos, Panfeus, Maeron y Hieron. Llurs obres y estil. — Vasos ab figures polícromes sobre fons blanc. — Els lècits. Llur procedencia, destí y assumptes figurats en els mateixos. — La ceràmica en el segle iv. Son caràcter. — Les lutrofores. Llur objecte y decoració.

Dia 22 : Conversa CXLVI. Continuació de l'estudi dels mestres decoradors

dels vasos en el segle IV abans de J. C. — Assumptes. — Lècits-aribaliscs. Llur objecte y decoració. — Vasos ab relleus aplicats, de la segona meitat del segle IV abans de J. C. Causes d'aquest estil. — Vasos imitacions dels metàlics. Llur procedencia. — Els vasos figures. — El riton. — Acabament de la ceràmica grega en el segle III de J. C. Son caràcter. — Influencies de l'art alexandrí. — Vasos cirenaics. — Renaixement de l'art ceràmic en les ciutats italo-gregues. Exemplars.

Día 29 : Conversa CXLVI. — De la ceràmica italo-grega. — Vasos campanyensos. Llur caràcter. — Exemplars d'Assteas. — Assumptes. — Les fliaques. — Decadencia de la ceràmica en el segle III. — Vasos siamiensos y aretins. — Desaparició dels vasos pintats. — Imitació dels metàlics. Darrers exemplars. — Fiales. — Ceràmica del segle II. — Les llanties d'argila. — Ceràmica esmaltada o vidriada. Son origen, desenrotllament y exemplars. — Ceràmica pintada d'aplicació a l'arquitectura.

SECCIÓ D'ARQUEOLOGÍA Y HISTORIA

El dia 15 d'aquest darrer mes de Març va quedar definitivament constituïda dins del nostre Centre la seva nova Secció d'Arqueología y Historia. Pera formar la seva Junta Directiva van ser designats els senyors següents : D. Pelegrí Casades y Gramatxes, *president*; D. Daniel Girona, *secretari*; D. Juli Vintró, *arxiver*; D.ª Lluisa Ballés, D. Melcior Rodríguez Alcantara y D. Francisco Jorba , *vocals*.

NOVA

El XVIII.è Congrés Pireneista. — Tal com anunciàrem en el nostre darrer número, el dia 19 del prop-passat mes de Març va celebrar-se a Tolosa (Navarra), el XVIII.è Congrés organitzat per la Federació Internacional de Societats Pireneistes. El nostre Centre Excursionista va estar-hi deguda y dignament representat pel seu antic soci senyor Comte de Saint-Sand. La sessió oficial tingué lloc al saló de sessions de l'Ajuntament, essent presidida per D. Ramon Iragusta, president del «Ski-Club Tolosano», y actuant de secretari, el que ho es de la federació, M. Le Bondidier.

Després de tractar varis altres punts que estaven a l'ordre del dia, va donar-se llegida d'una Memoria de Mr. Maussier sobre la conservació de la fauna pirenenca; va parlar-se de les qüestions referents a repoblació forestal, y habilitació de guies, y va acordar-se celebrar l'any vinent el campeonat de Sports d'hivern de la Federació, a Catalunya, deixant al nostre Centre l'organització del mateix. En el número vinent donarem més detalls referents an aquest particular.

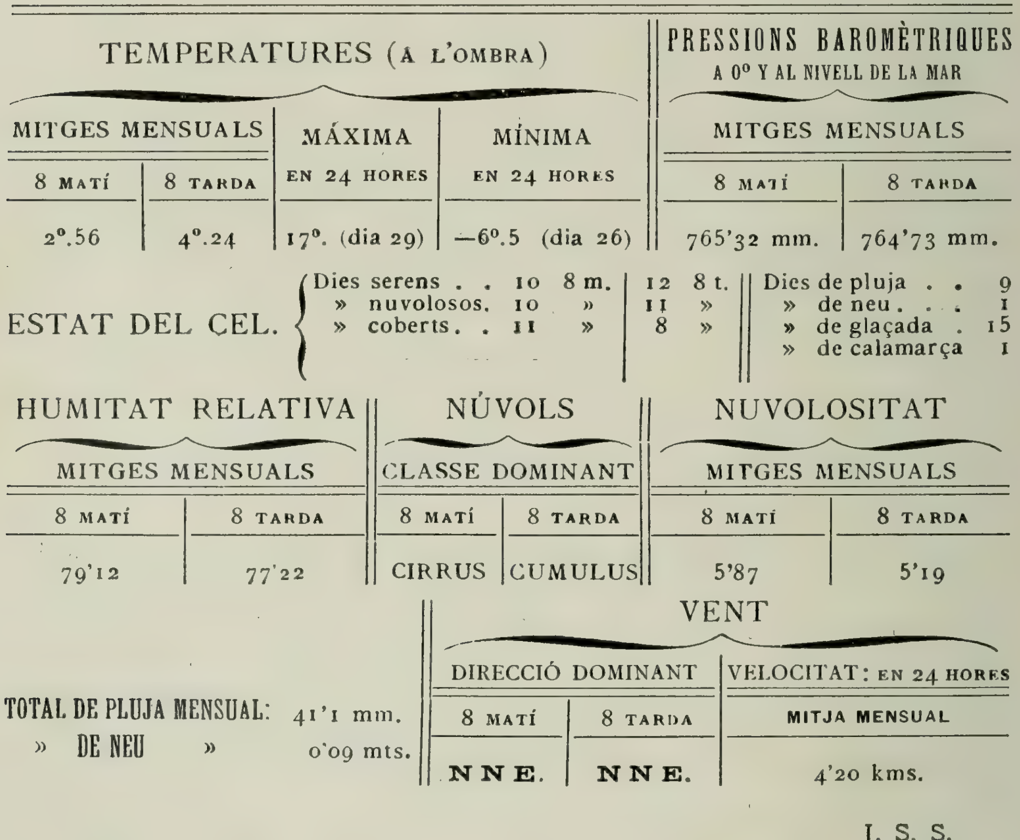
El proper congrés o reunió de la Federació Pireneista, tindrà lloc el vinent mes d'Agost a la vila de Cauterets.

Omissió. En el número passat y al peu de l'article referent a *La Setmana de Sports d'Hivern*, varem oblidar de consignar que 'ls clixés reproduïts per medi dels gravats que l'acompanyaven eren dels senyors Branguli, Sala, Botey, Puget, Mas y Delgac, lo que 'ns complavem en fer constar.

SECCIÓ METEOROLÒGICA

ESTACIÓ METEOROLÒGICA DE VIELLA (VALL D'ARAN)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE MARÇ

TEMPERATURES (A L'OMBRA)				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES A 0° Y AL NIVELL DE LA MAR	
MITGES MENSUALS		MÁXIMA EN 24 HORES	MÍNIMA EN 24 HORES	MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA			8 MATÍ	8 TARDA
2°.56	4°.24	17°. (dia 29)	—6°.5 (dia 26)	765'32 mm.	764'73 mm.

ESTAT DEL CEL.	8 m.	8 t.
Dies serens	10	12
» nuvolosos	10	11
» coberts	11	8

Dies de pluja	9
» de neu	1
» de glaçada	15
» de calamarça	1

HUMITAT RELATIVA		NÚVOLS		NUVOLOSITAT	
MITGES MENSUALS		CLASSE DOMINANT		MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA
79'12	77'22	CIRRUS	CUMULUS	5'87	5'19

TOTAL DE PLUJA MENSUAL: 41'1 mm.
» DE NEU » 0'09 mts.

VENT		
DIRECCIÓ DOMINANT		VELOCITAT: EN 24 HORES
8 MATÍ	8 TARDA	MITJA MENSUAL
NNE.	NNE.	4'20 kms.

J. S. S.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA y la Direcció del BUTLLETÍ deixen íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.

Barcelona.— Tip. «L'Avenç»: Rambla de Catalunya, 24. — Telèfon 115

ANY XXI BARCELONA, MAIG DE 1911 NÚM. 196

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

NOTES D'UNA EXCURSIO

PER L'URGELL, LA SAGARRA Y LA CONCA DE BARBARÀ

Fou ab motiu de l'Aplec Excursionista de Poblet que va celebrar-se en la prop-passada primavera que, junt ab en Juli Soler y els germans Joan y Gabriel Roig, emprenguerem aquesta excursió que vaig a ressenyar, y que no tenia altra finalitat que la de visitar alguns monuments existents en aquelles comarques y que encar se serven com a llegat de passades generacions. Y a dir veritat, fou ab gran gust y complasença que organitzarem aqueixa sortida, y es ab igual satisfacció que avui passo a fer-ne aquesta ressenya.

Temps feia que no n'havia realitzat jo cap d'aquesta naturalesa : l'amor a la Natura, l'entusiasme per les nostres montanyes, havien atret darrerament tota la meva atenció; y les ascensions pels enlairats cimals de la nostra carenada pirenenca havien ocupat preferentment les meves ansies y realitats excursionistiques, lo mateix en les temporades estiuenques, que en els rigors de les passades hivernades. I així mateix podem dir que quasi tots els meus pobres treballs publicats en aquestes planes s'han referit quasi exclusivament a ressenyar excursions montanyenques. Diguin-ho, si no, entre altres, les meves descripcions del Canigó, del Puigmal, del Carlit, etc.

Just es, doncs, que avui agafi la ploma pera rendir tribut a les obres dels homes que en tots temps han contribuït a hermosejar l'obra de la propria natura, y que constitueixen les pàgines més vivents de la nostra gloriosa historia. I, dit això, no us penseu que vaig a publicar cap treball seriós descriptiu d'aquelles comarques y de llurs belleses monumentals, sinó que 'm limitaré a ressenyar-vos l'anunciada visita feta en alguns castells y iglesies de les mateixes que eren pera nosaltres desconeguts. Ademés, no espereu re original, ni cap descobriment : tots els llocs visitats han sigut ja descrits per altres excur-

sionistes : jo no faré més que completar les meves personals impressions tot espigolant entre 'ls treballs dels altres. Y, feta aquesta aclaració y deixant-nos de més preàmbols, entrem en materia.

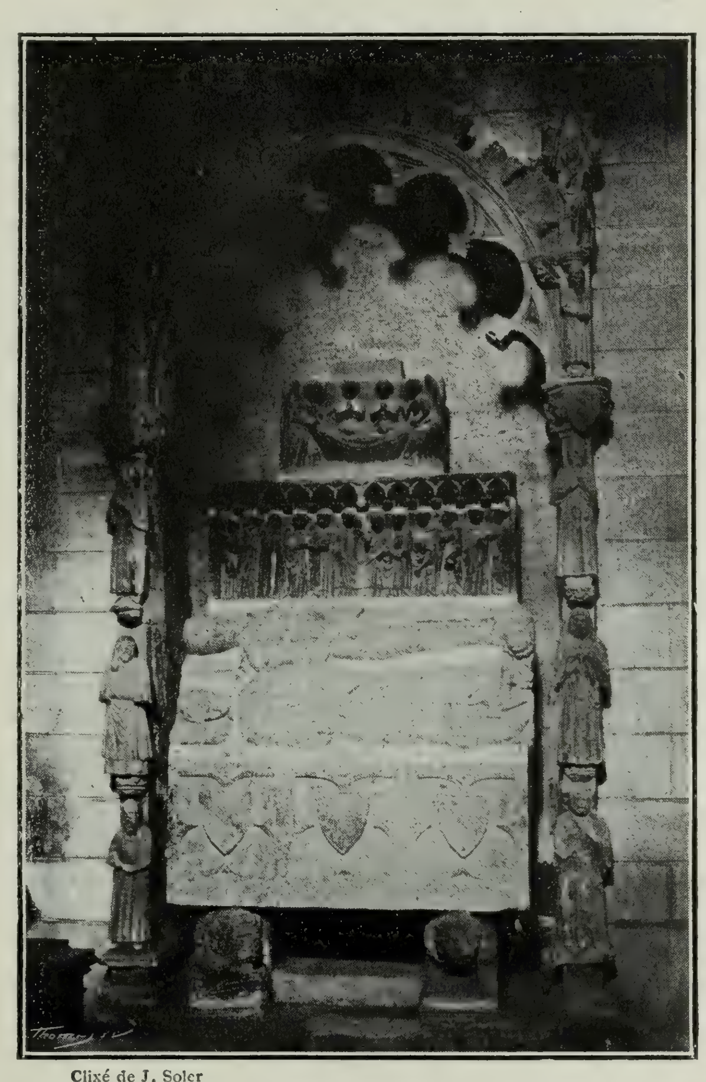
Clixé de J. Soler

TÁRREGA : ANTIGA CASA SOBIES

Tàrrega fou el punt de sortida de la nostra excursió. Just es, doncs, que li dediquem unes ratlles, encar que no deixa de ser ben coneguda per la majoría de vosaltres, com ho era ja per mi en aquesta ocasió. No estarà de més el fer una recordança de sos més importants monuments arqueològics, ja que, donats els nostres intents y el nostre

plan, no 'ns interessa momentaniament el conèixer els moderns edificis y construccions dels llocs que anirem recorrent.

Tàrrega, ciutat d'uns 4,500 habitants, antic cap de la veguería del seu nom, està en el llindar de les dues comarques del pla d'Urgell y de la Sagarra, si bé enclavada dins de la primera, a la dreta y properament del Reguer o riu Cervera, que baixa de dalt de la Panadella y que en temps de pluja dóna les seves aigües a la productiva plana d'Urgell, per ont se perd. Està al peu del petit turó del castell y del puig de Sant Eloi, y es centre y enllaç d'importants vies de comunicació.

Clixé de J. Soler

Tárrega : Sarcòfac en la capella de la Sagrada Familia

L'antiga vila es d'aspecte típic força interessant. Per sos tortuosos carrers, algun d'ells ab els característics escuberts o porxades, són de bon veure notables y antigues edificacions. Entre elles són, sens dubte, les més importants l'antiga casa Sobies, o palau dels marquesos de la Floresta (bell exemplar de casa senyorial del segle xiii), d'estil romànic, avui proprietat de la familia Càrcer, existent al carrer del Carme, al costat de l'iglesia o capella de la Sagrada Familia y quasi a l'enfront d'una altra casa de gòtics finestrals, també proprietat de la mateixa familia de Càrcer, pel cap de casa de la qual vam ser molt ben atesos y complaguts al passar a visi-

tar-lo pera que ·ns autoritzés pera poder veurer l'interior d'aquella capella. Abdues cases són dos exemplars d'habitacions senyorials de l'Edat mitjana, dels quals pocs ne queden ja a la nostra terra. En quant a la capella esmentada, que respon a l'estil característic del segle XIV, ha sigut restaurada recentment. En son interior es de veure un ric y interessant sepulcre y altres detalls arqueològics que ·l seu actual proprietari hi ha fet reconstruir, encar que alguns d'ells són d'altre procedencia. L'iglesia parroquial, de construcció relativament moderna, no té gran cosa de particular apart de les seves dimensions y del seu vuitavat campanar, gran mole de pedra desde ·l terradet de la qual se disfruta de dilatat panorama per sobre aquella extensa plana. Al passeig del Carme hi ha ·l convent del qual ha près nom, convertit en cases particulars, excepte la seva iglesia, que apar ser de principis del segle XVII. A l'iglesia de l'Hospital (en una de les travessies que donen a la plaça Major) se guarda ·l Sant Crist trobat, bella imatge del segle XIII, força interessant. La renomenada creu gòtica termenal, hermós exemplar del segle XV que hi havia a Tàrrega, existeix avui fragmentariament en el Museu Arqueològic provincial de Lleida.

Pera disfrutar del panorama sobre la població, se pot pujar al veí turó de Sant Eloi, ont hi ha l'ermita, voltada de fortificacions.

De l'antic castell de Tàrrega ja re ·n queda. No se ·n sab sinó ·l que ·n conten els historiadors de la nostra terra, l'amic y company Sr. Carreras y Candi entre altres, que se n'ha ocupat en sos treballs sobre ·ls castells del Maresma y sobre la guerra del 1462 al 1465 a Cervera.

Aquella mateixa tarda ·ns arribàrem fins a la propera vila de Vilagrassa, a menys de tres quarts de Tàrrega y al peu de la propria carretera de Madrid. Es una vila d'escassa importancia, de sols 600 habitants aproximadament. El seu aspecte general no crida pas l'atenció del seu visitant. En canvi, la seva iglesia parroquial, baix l'advocació de la Verge, es força interessant, tant per la seva estructura interna, època de transició, com per la seva esvelta portada d'escaient estil romànic, del segle XIII, y que pot posar-se al costat de les més belles que existeixen pertanyents al propri tipo, la que no ·ns entretenim en descriure com se mereix, per excusar-nos-ho la seva reproducció gràfica que acompanyem.

Feta aquesta visita, ens n'entornàrem cap a Tàrrega pera preparar l'excursió de l'endemà, que esperàvem ab força interès.

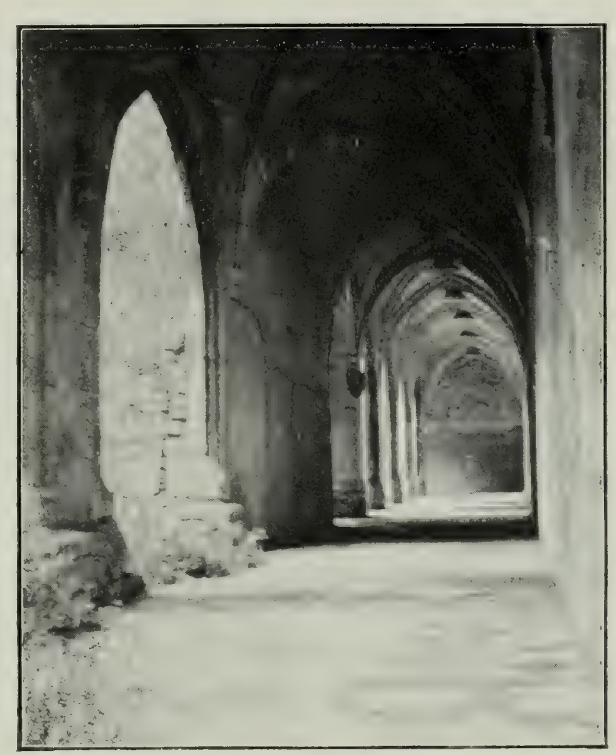

Clixé de J. Soler

VILAGRASSA : PORTADA DE L'IGLESIA

Bellpuig d'Urgell, vila distant sols uns 11 kilòmetres, seguint la mateixa carretera de Madrid, no entrava dins del nostre plan. Ab tot, essent lloc ben important y pera mi conegut, com resultat d'altres excursions per la plana d'Urgell, vos ne diré alguna cosa, ja que guarda encar notables vestigis de passades grandeses dignes de perpètua recordança. Y, si al deixar aquella carretera pera retornar a Tàrrega anava recordant les impressions que va causarme la primera volta que vegí Bellpuig, just es que ara vos les recordi a vosaltres.

Clixé de M. Cases

Bellpuig : Claustre del convent
Galeria inferior

Bellpuig es una població de prop de 2,500 habitants, situada al peu d'un turó ont encara hi ha les ruïnes del seu antic castell senyorial. Està a uns 300 metres sobre ·l nivell de la mar, y es estació de ferrocarril de la linia del Nord. Lo més sobressortint de Bellpuig es la seva iglesia parroquial, les ruïnes del castell y l'antic convent de franciscans. La primera està dalt d'un turó, an el que ·s puja per llarga y vistosa graonada, dividida en diferents trams separats per amples explanades. La seva nau es molt espaiosa, y hi són d'admirar un antiquissim Sant Crist rublert de tradicions, y el sepulcre de D. Ramon de Cardona, preciosa joia artística, estil renaixement, esculpit en marbre blanc, ab relleus d'un bon gust molt remarcable y que està muntat allí desde el 1842, any en el qual hi fou traslladat desde l'antic convent de franciscans existent en els entorns de la població y del qual després parlarem. Aquesta obra, deguda a l'esculptor Joan Nolano, es, sens dubte, una de les més sumptuoses d'aquella època (segle XVI) que existeixen a Catalunya. Està constituït per una especie d'arc monumental ab dos frisos representant combats terrestres y navals,

episodis de la vida de l'hèroe, y surmuntat per una bonica cornisa ab una làpida coronada per una grossa petxina, sobre la qual reposa una estatua de la Verge. Als costats de l'arcada y dalt de la cornisa hi ha varies estatues; y al fons, y a tall de timpà, l'escena del davallament de la creu. El sepulcre descansa sobre un pedestal sostingut per quatre sirenes, y sobre la tapa ressalta la figura del noble guerrer.

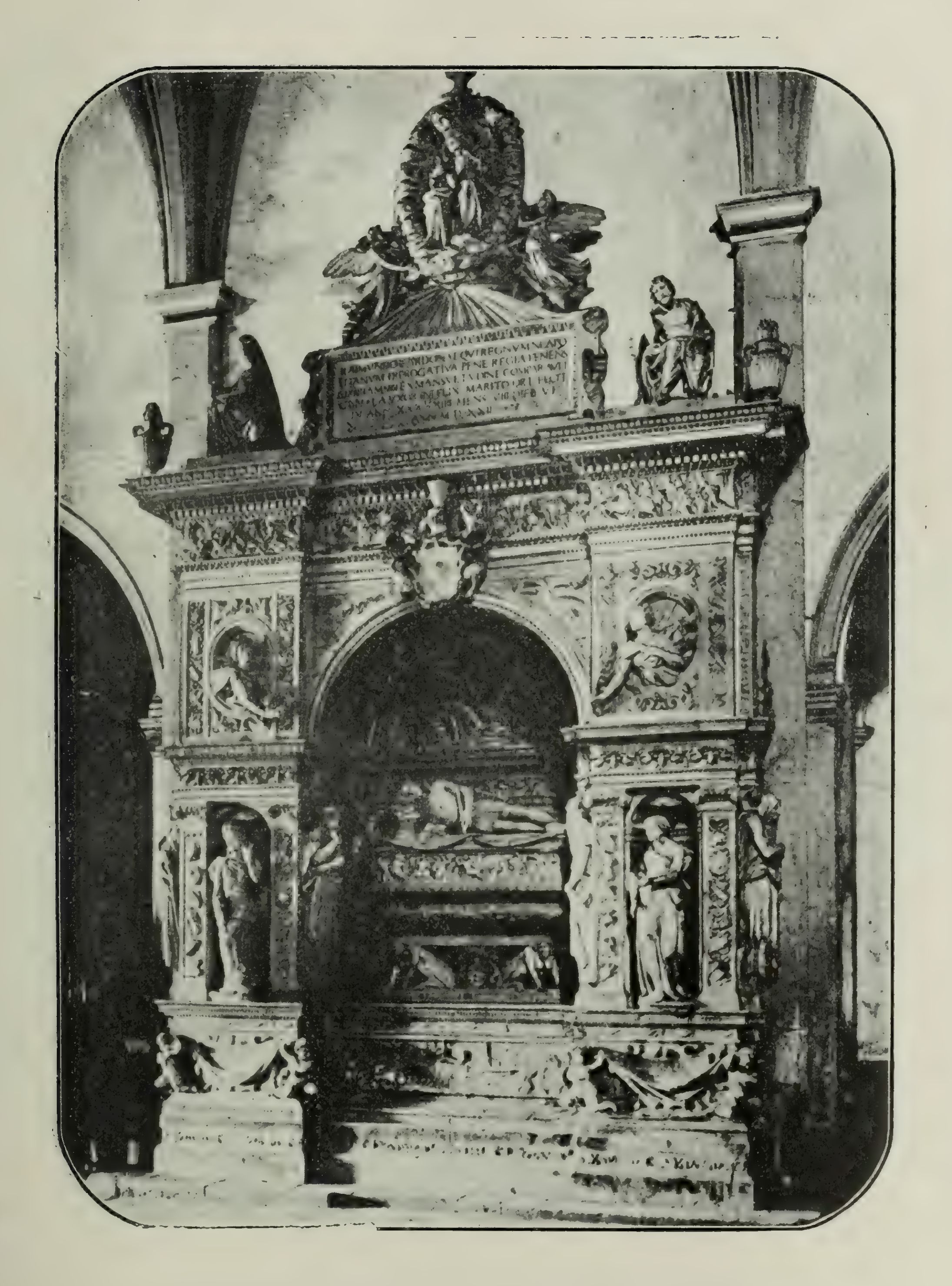
Clixé de M. Cases

BELLPUIG : CLAUSTRE DEL CONVENT
GALERIA PRIMER PIS

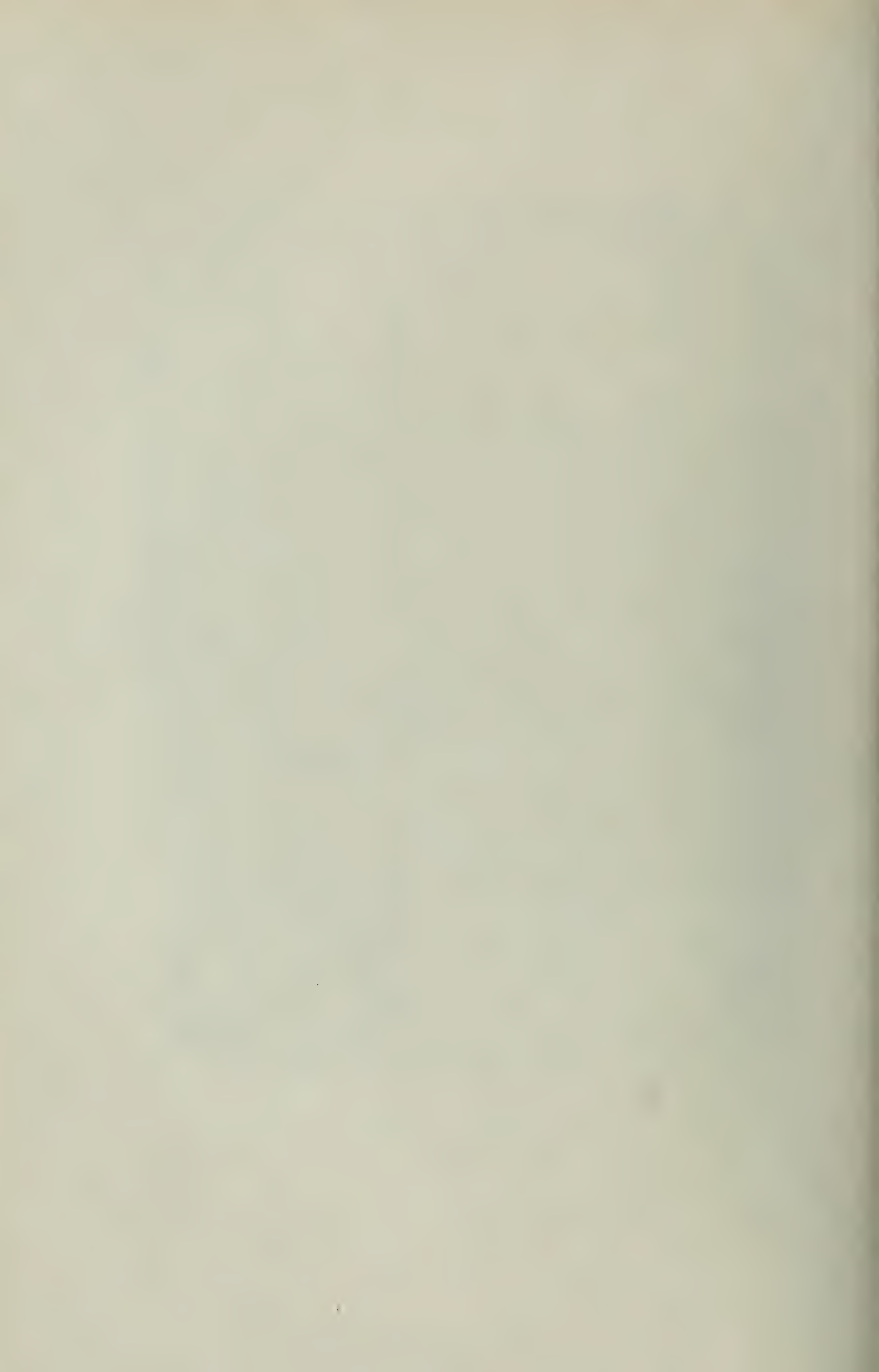
Del castell, situat al cim d'un altre turonet, poc ne queda : tot ell està enrunat, y de ses pedres s'han edificat y van edificant-se no poques cases de la vila. Un parell d'arcades y troços de murs enderrocats es lo únic que queda en peu d'aquelles antigues construccions.

No succeeix el mateix respecte a l'antic convent de franciscans o monastir de Sant Bartomeu, relativament ben conservat y en el qual es d'admirar el característic claustre gòtic-plateresc de tres pisos, que tant crida l'atenció. Es aquest de forma quadrada, ab quaranta arcades a les seves galeríes superiors, dels segles XVI y XVII respectivament; y setze a l'inferior, que rematen en uns pinacles piramidals estrebats a les mateixes. La galería del mig, de tendencies abarrocades, ab ses columnes jòniques o acanalades y sos capitells esculpturals, es el més original y el que més crida l'atenció. La del pis superior està formada per una balustrada de pedra y unes elegants columnes dòriques estriades, acabant ab una cornisa ben correcta y interessant. Són de bon veure, també, en aquest claustre, una font, la cisterna, una escala de cargol y una portalada interior, molt ben treballats y de bon estil ogival.

Respecte a l'iglesia y dependencies d'aquest monastir, quasi no 'n

Bellpuig : Sepulcre de D. Ramon de Cardona

queda re : sols enderrocs mostraven, en aquell temps en que vaig visitar-lo, la llur passada existencia. Avui ha sigut restaurat pel poble, y hi ha instalada una comunitat religiosa, de Sant Vicenç de Paul si mal no recordo; havent-se així salvat la probable destrucció o desaparició d'aqueixa joia arquitectònica.

Tal es lo més important que guarda la vila de Bellpuig, de típic

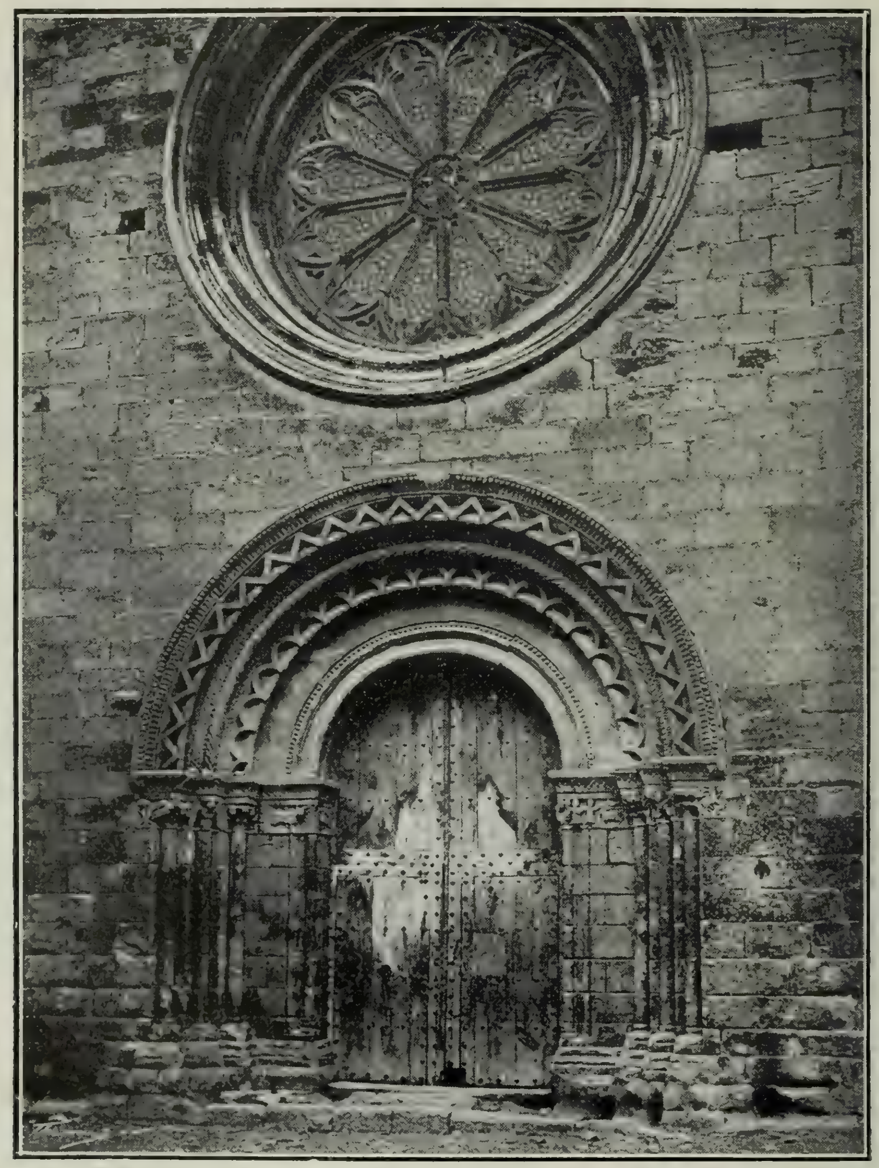
Clixé de J. Soler

CASTELL DE VERDÚ

aspecte en son conjunt, ab carrers porticats y altres vestigis de temps passats. Y ara entornem-nos-en a Tàrrega pera seguir la nostra projectada excursió, deixant, a Bellpuig, la carretera directa que per Belianes va a Maldà, ont la retrobarem en el transcurs de la nostra caminada.

Verdú, la coneguda vila de les fires de bestiar y dels cantirs, dista prop d'una hora de Tàrrega seguint la carretera de Montblanc y un petit brancal que hi arriba. L'aspecte d'aquesta població, que no arriba als 2,000 habitants, es d'una vila migeval ab tipics carrers

y espaiosa plaça. En quant a monuments, hi ha l'antic castell senyorial y la seva iglesia, apart d'una molt bonica creu termenal, gòtica, de fust octogonal y treballat capitell, existent al davant de la ca-

Clixé de J. Soler

VERDÚ : PORTADA DE L'IGLESIA

pella de Sant Miquel, propera al cementiri. El castell, un bon xic desfigurat, adquirit pels monjos de Poblet que hi exerciren jurisdicció, es a la plaça, ont té l'entrada, sobre la qual se destaca una grossa barbacana o lladronera de quatre obertures. La seva torra de l'homenatge, o Torra de guaita, de forma cilindrica completament aillada

y ab sos vint-y-cinc metres d'alçaria, se redreça encara majestuosament per sobre aquelles construccions recordant-nos encara de temps molt més antics. A l'interior hi ha un pati de típic aspecte y la grandiosa sala de juntes, de forma esvelta y atractívola y gòtics finestrals.

L'iglesia parroquial es també força interessant, sobressortint-hi la portalada romànica, de la mateixa època y estil que la de Vilagrassa,

Verdú : Vista general

de darrers del segle xiii. Com ella està formada de varis semicercols en degradació ab treballades figures rectilinees y esbelts capitells contenint esculpturades formes humanas y besties, formant una faixa entrellaçada. Sobre aquesta severa portalada hi ha un gòtic rosetó o ull de bou d'esbelta configuració. Les demés construccions són del xvi y posteriors, quedant ben poc més de la p imitiva fàbrica. L'iglesia consta avui de tres naus; avanç era de planta de creu llatina. A l'interior hi ha un interessant Sant Crist imatge gòtica de les darreries del xiii segle, y l'altar de Sant Flavià, del xvii, que ·s distingeix per la seva gran ornamentació.

A Verdú ·s conserven encara restes de les muralles, que són de bon veure desde ·l jardí de la rectoría o desde ·ls voltants de la població, y que junt ab els murs de l'antic castell, el conjunt de les edificacions que ·s veuen a son darrera y per sobre de les mateixes,

y la seva situació enlairada, ofereixen desde abaix el peu de la torrentera un aspecte simpàtic y pintoresc que no té aquesta població, vista desde altres endrets.

Tal es la vila de Verdú, coneguda per la fabricació de sos cantirs, que es l'única industria típica del país, y cèlebre per les seves fires que desde 'l XIV.^{èn} segle ve celebrant per concessió reial a fi d'enriquir al poble y quina celebració es ben coneguda per tot Catalunya y terres veïnes, que de per tot hi acudeixen donant per uns dies vida y animació an aqueixa trista vila. Y ara continuem la nostra excursió.

E. VIDAL Y RIBA

(Continuarà.)

LA BARBOTANIA O BARBATANIA

¿ES ETHNICAMENT CATALANA?

Al formar-se la nacionalitat catalana hi gravitaren certs precedents que aprés modificaren alguns fets de caràcter polítich. Dificultós resulta esbrinar lo que èthnicament pot considerar-se com terra catalana. Indubtablement que lo llenguatge prestarà una llum bastant segura per arrivar-ho a trovar, sempre aproximadament.

Pro ¿es absoluta aytal llum? ¿No 'ns enganyarà, lo llenguatge, en los territoris del S. de Catalunya?

Axís com en aquests pot induhir a errades conseqüencies, havem de cuydar que no nos succehesca lo mateix, per la rahó contraria, al estudiar los limits del O. Hi ha dintre les poblacions en que avuy se parla lo dialecte aragonès, arrán de la frontera èthnica de Catalunya, llochs que tenen nostre mateix origen, pro que, influïts per un mohiment social llinguístich, han arrivat a perdre l'idioma. Aquest fet no es nou a Espanya : lo trovem a cada instant repetit en poblacions de la antiga Vasconia, ab l'euskar.

La pretensió d'averiguar ahont acabava lo territori, que ara s'ha transformat y reduhit en la Catalunya del present mapa d'Espanya, nos ha portat a inquirir personalment en la frontera aragonesa. Per ço, després d'alguns anys de labor, tractarem aquest problema, sense pretendre-n altre cosa que assenyalar un camí, guiats per la investigació històrica, complement del trevall excursionístich.

Lo Cinca ha sigut tradicionalment considerat límit de Catalunya. La Ribagorça, dominada en certs llochs per los antichs Reys d'Aragó y

en altres per los Comtes de Barcelona, s'ha vist comprovat èthnicament que era part integrant de Catalunya. Com també ho fou políticament fins a les corts de Montçó del 1300.

La *Barbatania* y la *Boletania,* dugues regions aragoneses avuy fronterises del nostre Principat, tenen un origen molt remot. Certament que elles no figuren ni en les obres dels geògrafs de la època romana, ni tampoch en los epítomes de la numismàtica ibèrica. Pro en cambi una y altra se traslluexen en dugues interessants làpides romanes trovades en la antigua capella de Nostra Senyora del Socorro, en la montanya de Las Cillas en terme de Coscojuela de Fontova[1].

¿Com clasifiquen los antichs geògrafs aquest territori, poblat y rich, allunyat de les vies més practicades y conegudes en la època romana, si be atravessat per una de les vies secundaries?

L'autor més complet dels que han descrit la Hispania, Strabon, assenyala als *Ilergetes* com essent un gran poble ibèrich, los quals confinaven ab los *Jacketans* o de *Jacka.* La renomada ciutat d'Osca pertanyia als Ilergetes : per tant les conques del Segre, del Ribagorçana y del Cinca eren d'aquest poble.

Axò, donchs, resolt part de la qüestió per lo que respecta a la època romana y al segle I de J. C. A la *Ilergecia* y a la sua capital *Ilerda,* no's pot dexar de conceptuar catalana, èthnica, filològica y històricament considerada.

Zobel de Zangroniz[2] estudía detingudament les monedes d'aquests pobles, y segons elles, clasifica tota la regió Oriental d'Hispania en quatre distintes, esplicant-ne les similituts numismàtiques que li feyen establir aquesta subdivisió. Nomena un districte *Ilerdense,* formant-lo tota la part plana de les provincies de Lleyda, Osca, Çaragoça, Terol y Tarragona. De manera que la numismàtica no contradiu a Strabon.

1) Hübner *Inscriptionum Hispanioe latinarum Supplementum,* Fita *Boletín Real Academia Historia,* vol. IV, 1884, p. 214.

Núm. 5841 P. AEMILIO....
DVCTO - BARB *
PATRI - ÆMILIÆ
PLACIDÆ-H-EXT

Núm. 5843 L-VAL-L-F GAL
MATERNO
BOLET-H-EXT

Núm. 5845 L-VAL-GAL
MATERNO
BOLETANO
M. COR. POMPE
IANVS AMICO OPTI
MO OB MERITA

*) La paraula *Barb* la tradueix lo P. Fita per *Barbotano,* o natural de Barbastro.

2) *Memorial Numismático Español,* vol. IV.

Malaventuradament, de les divisions polítiques romanes, no ·n conexem detalls, los quals haurien resolt aquesta qüestió.

Segons lo P. Florez [1], los bisbats, al desarrollar-se en la època romana, s'atemperaren als límits civils. «Y como antes del establecimiento de las cátedras pontificias, tenían ya las ciudades prefijados sus límites, no se necesitaron concilios para repartir á cada obispo términos, sino obligar á todos á guardar los que había.» Mes axò no vol dir que un sol poble, una sola nació, hagués de constituir un bisbat únich.

Si bé en la època wisigoda vehem modificarse les subdivisions romanes, com v. g. la creació del bisbat d'Egara, no obstant trovem que la Sèu ilergeta, lo bisbat de Lleyda, d'acort ab lo que abans s'ha expressat, entra terra endins de les conques dels rius Noguera Pallaresa y Cinca, y segueix assenyalant-nos aquella unitat èthnica que indicava lo geògraf Strabon y refermada en son mut llenguatge per la numismàtica.

No conexent, donchs, divisions administratives romanes y wisigòthiques que pugan servir-nos d'orientació per la determinació de les comarques èthniques, nos havem d'acullir a la documentació secundaria.

Existeix un document geogràfich de la època wisigòthica, del regnat d'Agila, datat a 29 de Setembre de 551, que mereix se li dongui capdal importancia, fins y tant no ·s demostri la sua falsetat [2]. Lo considerem com un engranatxe històrich entre les famoses làpides de Las Cillas y la subsegüent documentació mitjaeval, ahont, precisant més les designacions topogràfiques, s'hi transpira certa indicació de comarques.

Convindrà que ·ns hi aturem una mica. La idea de *comarca* geogràfica hi reb lo nom de *terra*, figurant en tal conformitat les *terra hilardensi* (ilerdense) y la *terra Labitolosano*. Los llochs que se assenyalen a la *terra ilerdense* mostren perdurar la tradició, en lo pays ilergeta, d'extendre-s dintre del que ara es reyalme d'Aragó.

«*In terra hilardensi* : *Paternianico* porcionem meam; *Cerco magno*, porcionem meam; *Ad domum Eulali*, porcionem meam; *Ad domum Retiari*, porcionem meam; *Lacuna rupta* (Lagunarrota junt a Berbegal) porcionem meam; *Anduso*, porcionem meam; *Ausevero* (Azlor, entre

1) *España Sagrada*, vol. IV, p. 108.

2) La sua procedencia nos es extremadament sospitosa. Se trova en la biblia antiga de la Catedral d'Osca; lo publicà, en 1792, Traggia en l'apendix III al volum II de *Aparato á la historia eclesiástica de Aragón;* y lo comentà Fidel Fita en lo *Boletín de la Real Academia de la Historia*, vol. IV, p. 211.

Las Cellas y Adahuesca) porcionem meam ex integro; ita ut in *monasterium Lobe* (Cillas tal vegada) si ipsi jusseritis debeat desservire.»

De les poblacions assenyalades a la *terra ilerdense* deurem deduirne que, per la part septentrional, envoltaría, clouría y se confondría aquesta terra ab lo *Barbotano*. Aquesta terra, hi ve indicada en tres llochs no definits :

«*In terra Barbotano* : *Arcaracino* porcionem meam; sub monte *Polenario* cum *Mariano*, porcionem meam.»

Atenent-nos a les indicacions úniques del text wisigoth, la Barbotania poca cosa havia de compendre, puix se veu cohibida per lo territori *Labitolosano*, quals llochs definits nos assenyalen una mica llur extensió vers lo S.

«In terra *Labet[o]losano* : *Calasanci* (Calasanz al limit de la Litera) porcionem meam; cum eleceto (alzinar); *Borgisali*, porcionem meam; *Abditinne*, porcionem meam; *Berce*, porcionem meam; *Mare mortuum*, porcionem meam; *Petra roveida* (Perarrúa) porcionem meam [1].»

Lindant ab lo territori Labetolosano hi havia la *terra Boletano*, que també figura en lo document. Y lindant ab *Boletano* (Boltanya) se trovaria la *terra Terrantonensi*, nom pervingut de la vila de Tierrantona, prop del antiquíssim monestir d'Asan, en lo districte de La Fueva. Finalment, se consigna també la *terra Cesaraugustana*, que no cal dir era la comarca de Çaragoça.

Al dexar totalment son caràcter de sèus catòliques les velles sèus de Lleyda y d'Osca, aquest servey eclesiàstich se concentrà en lo territori Pyrenench, dominat per los cristians. Primer Tremp y després Roda, són caps de la diòcesis ilerdense, mentres Jaca se constitueix en única diòcesis, absorbint les funcions de la de Osca. Les histories reconexen lo fet, pro no saben quan s'efectúa. Cal presumir seria en la segona meytat del segle IX, al cessar la tolerancia y protecció a la religió cristiana en los territoris sarrahins d'Espanya.

Passat lo segle X, en que s'efectuà lo notable avenç de les armes muslímiques, en la gloriosa època d'Almanzor, los reyalmes cristians guanyan ab aument tot lo que llavors perderen. La Barbatania, que formava part del magnífich reyalme de Çuleiman, rey de *Sarkusta* (Çaragoça), al esser repartit entre los quatre fills d'aquest (any 1046) no sabem si passà a Ahmed Almoctadir, rey de Sarkusta, o si, havent correspost a Iúsuf Almudafar rey de *Lérita* (Lleyda), Ahmed se n'apo-

1) Fidel Fita *Patrología visigótica* en lo *Boletín de la Real Academia de la Historia*, vol. XLIX, p. 152.

21

derà. Axò nos sembla lo més probable, tenint en compte lo que diuhen los historiadors alaràbichs[1] y que lo reyalme de Lleyda subsistí molt decaygut.

Llavors, lo Comte de Barcelona, Ramon Berenguer I, en pau ab lo rey Iúsuf Almudafar de Lleyda, se llençà a combatre al Rey de Çaragoça en una lluyta que durà del any 1058 al final del 1062 o començament del 1063. Lo Comte de Barcelona, ajudat per los Comtes de Cerdanya y d'Urgell, s'apoderà de gran part de la comarca de Litera, ocupant los castells d'Estopanyà, Purroy y Canyelles, arrivant fins al terme del castell de Benavarre y encara atravessant lo riu Cinca, puix sembla que Castelló Ceboller (avuy Castejón del Puente) estaria certa temporada a mans del Comte de Barcelona, puix ne disposa, com a pertenencia sua, en la donació condicional del castell de Montsó feta a Pere d'Estopanyà[2].

La guerra contra lo Rey de Sarkusta interessà a tota la cristiandat. Venen guerrers forasters instats per la Sèu Apostòlica[3], se soliden les possessions de nostre Comte. Queda son avenç limitat a la Comarca de Litera : segurament allí se li senyalà, per Roma, lo Cinca com a frontera o limit de la sua expansió; y tot seguit lo Rey d'Aragó, ajudat per les mateixes hosts catalanes, se n'entrà al cor de la Barbatania, apoderant-se de Barbastre després d'un fort setge de 40 dies (Juny o Juliol de 1064). Hi morí molta gent, comptant-se en dit nombre lo comte Ermengol d'Urgell. A la presa de Barbastro se seguiren altres llochs de la comarca, com lo fort castell d'Alquezar (1069).

D'aquesta època es nostra creença que lo Cinca quedà determinat com a límit geogràfich de Catalunya, quedant políticament fraccionada la vella ilergecia. En aquesta època se trencà evidentment, una de les fronteres èthniques dels pobles ante-romans.

1) Dels quatre fills de Çuleiman beni Hud, Ahmed, rey de Sarkusta, «fué el favorecido, oprimiendo con perfidia á sus hermanos, hasta que les quitó lo que estaba en poder de ellos, y los destruyó, de modo que desapareció su nombre y prevaleció sobre ellos». (F. Codera : *Estudios críticos de historia árabe española* [Çaragoça, 1903], p. 363. — Vege-s també F. Carreras y Candi : *La frontera a Camarasa y á la Ribagorça en lo segle* XI, en *Boletín de la Real Academia Buenas Letras de Barcelona*, vol. III, p. 18.)

2) Document sense data publicat per l'Autor en l'article *La frontera a Camarasa*, etc.

3) En l'any 1063 ja predicava lo Sant Pare la guerra santa contra los sarrahins espanyols. Lo Bisbe d'Ausona, o de Vich, s'aprestava a concorre-hi ab la sua gent (7 Octubre 1063), en quals dies arrivaven al Comtat de Barcelona, del estranger *fidelium turmas*, o multituts de guerrers, comanades per Guillem de Montreuil, esforçat capdill de la esglesia (*Boletín de la Real Academia de la Historia*, vol. XVII, p. 405). Zurita posa al 1065 aquesta presa de Barbastro.

La Barbatania no fou agregada per lo Rey d'Aragó al bisbat de Jaca, continuador del d'Osca, sinó al de Roda, continuador del de Lleyda. Fet significatiu que demostra la voluntat, per part de la Iglesia, de no rompre una unitat èthnica preexistent. Los bisbes de Roda prengueren nom «de Roda y de Barbastre».

Pro los sarrahins tornaren a embestir fortament, recobrant a Barbastro, Alquezar y demés llochs de la Barbotania. Les histories no 'ns diuhen quan fou, emperò, lo cert es que, en 1080, lo rey Sanxo Ramirez declarava que, cas d'expulsar als sarrahins de les sues fronteres, tota la comarca *Barbotana*, desde la serra d'Arve als castells de Naval, Salinas y Alquezar y altres, fins al riu Alcanadre, seria, de la jurisdicció eclesiàstica de Roda [1].

Molt s'enfortiren los alarbs en la Barbotania; tant, que, per recobrar la comarca, los Reys d'Aragó anaren envoltant-la de per tots cantons. Primer Sanxo Ramirez guanyà Montsó en 1089; aprés Osca caygué a mans de Pere Sanxez, en 1096; y, finalment, en 1101, un notable esfors del propri rey Pere lo féu apoderar-se de Calasanz, Pertusa y Barbastro, arrivant avall del Cinca, fins a Velilla y Ballobar (Zurita).

Llavors lo Rey d'Aragó manifestà que ja lo rey Sanxo havia declarat donar tot Barbastro, fins al Alcanadre, a la Sèu de Roda [2], com en efecte hi fou novament adjuntada dita Comarca.

De manera que la serra d'Arve per la part N., y los rius Alcanadre y Cinca per O. y E., se presenten com límits històrichs y geogràfichs de la Barbotania.

Aquests límits, per la part S., esdevenen un enigma. Aquí precisament no hi han serralades definides ni conques fluvials que vingan a interrompre la harmonia geogràfica d'aquell territori, ordinariament planer.

Sols indicarem, aprofitant-nos de les llums que facilita lo document del 551, que lo lloch de Laguna-rota, situat al S. de Berbegal, y quasi a la mateixa latitut de Selgua, no era *Barbotania*, sinó *terra ylerdense*.

Per consegüent, los límits meridionals històrichs de la Barbotania, a judicar dels pochs datos que d'ella 'n tenim, serien, Selgua,

1) Any 1080: «Iterumque constituit ut si, miserante Deo, fuerit gens Ismaelitarum, a nostris finibus expulsa, sicuti ipso largiente in proximo futurum esse credimus et speramus omnis regio Barbutana sicuti descenditur ex suprascripta serra Arvi, habens ex meridiano latere castra quae vocantur Nabal, et Salinas et Alchezar et alia quamplurima, usque ad rivum qui dicitur Alcanadre» (Villanueva : *Viaje literario*, vol. XV, p. 283.)

2) Villanueva : *Viaje literario*, vol. XV, p. 363.

Berbegal y Torres d'Alcanadre. Aquest es, d'altre part, lo límit, reculat y mutilat, de la antigua *Ilergecia,* com a comarca natural o popular en la època visigoda.

En posterioritat a aquestes èpoques antigues, tot s'ha regirat y transmudat per causes polítiques, que, al alterar les divisions geogràfiques convencionals, no han pogut modificar les condicions èthniques dels pobladors. No crehem ja del cas assenyalar los aconteximents polítichs que han portat lo tradicional límit de Catalunya del Cinca al Ribagorçana, a la clamor d'Almacelles y al pla de la Ràpita, entre Fraga y Alcarraz.

Y, dintre d'aquestes comarques, tant del Segrià, com de la Litera, com de la Barbatania, lo caràcter dels seus habitants es lo mateix : los seus jòchs, expansions y fins propensió a determinats actes de violencia y brusquedat, es consemblant. Donant-se lo cas de que lo districte judicial de Balaguer, que es lo que abarca los actuals pobles catalans d'aquella frontera, es lo que registra major criminalitat de tots los de Catalunya.

En aquelles comarques la unitat èthnica es interrompuda per la unitat de llenguatge. Allí, lo català, al perdre-s y evolucionar vers lo navarrès en la forma aragonesa, presenta gradacions tant interessants y curioses com los dialectes catalans parlats a Estada y Estadilla, molt dignes d'estudi per los filòlechs. Allí la fonètica catalana se n'entra en pobles que manifestadament han pertanyut a la Vasconia, com la vall de Gistain, ahont s'estila encara la *j* ab nostra eufonía. Y de la llengua catalana no cal parlar-ne : bastarà repetir que a Jaca, en lo segle XIII, se redactaven escriptures notarials en català. Y s'hi conserven encara en aquelles montanyes entre tants de noms baschs, paraules netament catalanes, com *Campfranch, Sobre-arbre* o *Sobrarbe, So-montano, Vall-Onsera,* S. Salvador de *Sorribas,* Santa Eularia de *Peguera, Montclús, Fontova* o Fantova, S. Jordi de *las Boqueras,* etc.

Per resumir lo que acabem de ressenyar, afegirem tenir lo convenciment de que la *Barbatania,* comarca intermitja entre la catalana *Litera* y l'aragonès *Somontano* (ab la que avuy s'ha vingut a confondre), èthnicament la podem considerar catalana.

Es cert que avuy axò semblarà a tothom tant nou com lo mateix nom de *Barbatania,* del que ningú se ·n recorda, ni a Barbastro ni en cap dels pobles de la seva jurisdicció. Es també cert, que, lo recort de la vella comarca *Barbotana,* ja s'havia perdut en lo segle XV [1] y

1) Any 1429 «Castrum Vigeti Dalquezar, situm in Regno aragonum, *in terra Barbastri*» (B. Martínez y Herrero : *Sobrarbe y Aragón,* vol. II, pl. 138).

tal vegada en lo XIV. Pro la present conclusió no ·ns la inventem pas. La consignem com a resultat d'un estudi y investigació. Acabantla ab la màxima, sempre oportuna, de que, qui més hi sàpiga que més hi digui.

FRANCESCH CARRERAS Y CANDI

FOLK-LORE DE TOSSA

(Continuació)

Y... tornem a la gent de Tossa.

Jo crec que l'admirable independencia del seu caràcter (apart de l'ambient, que per força ha d'influir-hi) es deguda principalment al seu origen.

L'historia ·ns diu que Tossa ha estat romana, però jo crec (y molts ab mi ho creuen) que ha estat y es grega. Les costums, la música, el caràcter franc y independent; en fi, tot, tot recorda lo que havia de ser l'antiga Grecia.

El seu amor a la llibertat, ni ·l treball pot trabar-lo : en lloc hi ha més poc desnivell entre patrons y treballadors; ningú més lliure que ·ls pescadors y els tapers. La mar es de tothom; y, fòra ·ls pocs dies que està malhumorada, tothom hi troba feina. Compto que es la millor riquesa del poble y la més ben repartida.

L'ofici dels tapers, me deien allavores que dequeia molt. No hi ha de bon troç tanta feina com abans : a més han posat màquines manejades per dònes, que, si bé fan molta més via, la feina no ·n resulta tant primorosa. Prou m'ho demostraven els bons treballadors, que les màquines, per més bé que les guiin, no podran fer-ho mai ab la perfecció que ho fan ells ab les llurs ganivetes.

Vaig visitar una fàbrica, un dissabte a la tarda, y apenes hi havia treballadors. Alguns casats ab moltes obligacions per atendre, y els aprenents escairant per força, preparant la feina pera la setmana següent : de fadrí ni un. En havent dinat havien anat a comptar la feina y cobrar la setmanada, que ·ls hi paguen a tant el mil, y no tornarien al treball fins al dimars.

En quant a les dònes, fòra de les que treballen a les fàbriques de taps, que no són gaires, adoben xarxes y fan puntes de casa estant.

La gran repugnancia que ·ls catalans, en general, senten pera

concórrer als hospitals y a tot arreu ont els mantinguin per caritat, es ben marcada a Tossa, ont, a l'esplèndid edifici fundat per un ric tossenc a l'entrant del poble, destinat a hospital, no hi ha mai ni un sol malalt, com no siga algunt mendicant foraster.

Les germanes de la Presentació que ·n tenen compte, a falta de cuidar malalts, hi han establert una important escola de noies. De les dues iglesies que hi ha, descomptant la capella de l'hospital, la més venerada es l'iglesieta de la Mare-de-Déu del Socors, a qui tenen gran devoció ·ls tossencs. A la placeta d'aquesta capella s'hi ballaven antigament, en dia assenyalat, nou [1] contrapassos en honor dels dolors de la Verge, substituint-se més tard els contrapassos per sardanes quan aquells caigueren en desús.

D'aquesta capella emprèn el seu romiatge ·l Pelegrí quan, el dia de Sant Sebastià, va a Santa Coloma a complir el vot del poble.

La professó que surt de la parroquia, de bon matí (després d'haver oït missa y combregat el Pelegrí, vestit ab la tradicional vestidura de petxines), fa cap a l'iglesia del Socors, ont es deixada la reliquia de Sant Sebastià. Allí ·l Pelegrí reb de l'Ajuntament, que l'ha acompanyat a la professó, un passaport y una moneda d'or. La professó torna a la parroquia, y el Pelegrí, després d'esmorsar al sortir del poble, emprèn el camí de Santa Coloma de Farnés.

Ja fòra de poblat, essent a Terra Negra, ont l'esperen multitut d'homes y dònes que pera demanar una gracia, o pera complir una prometença, acompanyaran el Pelegrí, aquest, de cara a mar, beneeix y s'encomana als Sants. La multitut respon an els parenostres a Sant Sebastià, Sant Vicenç y l'Angel de la Guarda. D'aquí en endavant, fins que hagin arribat a Santa Coloma, no sortirà ni un sò de la llur boca que no sigui d'oració, ni entraran en cap casa.

Al pas de la devota comitiva surten la gent de les masíes a demanar la benedicció al Pelegrí y oferir-li caritat pera ·l Sant.

A mig camí, a ple bosc, el Pelegrí s'atura : es l'hora de dinar. La silenciosa multitut asseguda per terra, menja ·l recapte que cadaú se n'ha portat.

En marxa altra vegada. Atravessant pobles reben dels veïns manifestacions de totes menes : pedres y insults dels uns; fruites y bones paraules dels altres.

A l'entrar al terme de Santa Coloma l'Ajuntament surt a rebre ·l Pelegrí, qui, mentres sigui a la població, tindrà l'agutzil al seu servei.

1) L'Iglesia venera els Set Dolors de la Verge; algunes cançons populars ne contemplen *vuit;* però a Tossa són més complets y n'hi han afegit un més.

La gent del poble s'ajunta an els de Tossa y els acompanya a dir el rosari a la parroquia, tenint per un gran favor el rebre dels pelegrins alguna petxineta de les que porten, de gran virtut pera curar el mal de cap.

L'endemà, després d'haver oït missa, entregades les caritats y revisat el passaport del Pelegrí pel Rector y l'Ajuntament, que hi posen la llur firma, torna la pelegrinació a Tossa, ont, al veure-ls arribar d'un troç lluny, voltegen les campanes; y, ab crits d'alegria y ballant pels carrers una mena de galop que nomenen *sa corra*, ab la mateixa tonada de lo que a Lloret nomenen *amorra sa reliquia* y a Sant Feliu de Codines *el ball de bastons*, entren al poble, dirigint-se a l'iglesia del Socors a buscar la reliquia, y d'allí, en professó, cap a la parroquia. Acabada la funció religiosa, l'Arcalde diu al poble : «— S'ha complert el vot.»

Allavors comença una de les festes majors, la de Sant Vicenç, que dura tres dies. A l'estiu fan una altra festa major : la de Sant Pere.

L'origen del romiatge del Pelegrí conten que ve d'un vot que va fèr el poble de Tossa en temps de pesta, fa moltíssims anys.

Era una vegada que una gran pesta assolava la població : tothom era près del mal, y an els pocs que quedaven ab salut els faltava temps pera fugir. Vet-aquí que una pobre vella, molt vella, que també fugia, essent un trocet enllà del poble troba un jove alt, bonic y ben plantat, que l'atura pera preguntar-li si es gaire lluny Tossa.

— ¿A Tossa aneu? — exclamà la bona dòna. — No hi anessiu pas : la gent s'hi mor com a mosques : la pesta ho assola tot. Fins jo ·n fujo, y això que poc haig d'esperar viure gaires anys. Si Déu no ·ns ajuda, aviat no hi quedarà ànima vivent.

— ¿Tant malament estan? — digué ·l jove. — Doncs ¿com no ·s recorden de Sant Sebastià? Bé ·ls havia ajudat altres vegades. Aneu, bona dòna : torneu al poble y no tingueu por : si fèu lo que jo us diré, d'aquí a poc ni ·s parlarà de la pesta. Digueu als prohoms del poble de Tossa que invoquin Sant Sebastià. Que vagin en professó a buscar la seva imatge, que a tal casa tenen arreconada darrera de la porta de la golfa, y que l'honrin ab oracions y dejunis. Mentres durin les pregaries, que matin un bè, y un cop mort, el pengin de cap per avall en lo més alt d'una torra de la muralla. Al cap de tants dies que mirin de quin cantó s'ha tornat negre. De la banda que hi hagi la negror, d'allí ve ·l mal : aneu-hi en romiatge a fer pregaries. Y la pesta s'haurà acabat.

— Tant de bo! — va respondre-li la vella. — Però ¿com els ho faré creure, jo? Se pensaran que repapiejo.

— Aneu, y an els que no us vulguin creure ensenyeu-los això.

Y, posant la mà extesa sobre la caputxa de la vella, hi va deixar la mà estampada. Y va desaparèixer.

La dòna va tornar al poble, va contar el fet y fou creguda. Fet tot tal com ho havia manat Sant Sebastià (que no era altre el jove ben plantat que va trobar la fugitiva), el bè va ennegrir-se del cantó de Santa Coloma.

Cap allí va encaminar-se ·l poble en professó demanant auxili. Sant Sebastià ·ls va escoltar, y mai més hi ha hagut pesta.

La gent de Tossa sempre més s'ha recordat del gran benefici rebut, y cada any, el que pera complir una prometença o pera obtenir una gracia assenyalada vol encomanar-se a Sant Sebastià, es investit de la representació de tot el poble pera anar a Santa Coloma a dar una mostra d'agraiment al Sant y demanar-li protecció.

Van contar-me una altra tradició : la que dóna nom a la casa nomenada *del Sant Drap*. Aquesta casa, situada a l'entrant de la Vila vella, al costat de l'antiga rectoría, està deshabitada y es proprietat, segons diuen, d'un prohom catòlic.

Conten que un vespre va arribar an aquesta casa un pobre pelegrí demanant acolliment. Va concedir-se-li franca hospitalitat, acompanyant-lo, en havent sopat, al millor llit; y quan, essent l'endemà, de bon matí, van anar pera cridar-lo, trobaren la cambra deserta : sols en el llençol ont havia dormit el pobre hi van trobar l'imatge de Jesús en Creu. El llençol ont havia reposat el Senyor fou guardat y venerat per molt temps. No sé, desprès, ont va anar a parar. A l'iglesia de Tossa hi ha una reliquia nomenada també *el Sant Drap*, el sudari de Nostre Senyor, suposen. Podria ser que fos un mateix, o bé ·s tracta de dues reliquies distinctes.

Una germana de l'hospital, antigament mestra meva, m'escrivia al fer-li saber jo que volia estudiar la música popular de Tossa, «que ·m prenia una feina ben inútil, tota vegada que a Tossa no hi havia ni música ni músics». Y era ben errat el seu judici, perquè, dada l'importancia de la població, el moviment musical satisfaria ·l més exigent.

Un benefici a l'organista-mestre de capella, fundat fa molt temps, assegura la parroquia contra l'intromissió de professionals de poca cultura en la música sacra, y una escolanía ben disciplinada canta (a cant pla) els oficis que ·l seu director acompanya a l'orgue magnífic, que posseeix l'iglesia.

Fins poc abans d'anar-hi jo, Tossa havia tingut la seva copla, que ·s va dispersar, segons sembla, per desavinences (lo que no es d'extranyar tractant-se de músics); però ja ·s parlava de reorganit-

zar-la, perquè trobaven que feia molta falta. A les festes majors, mai hi falta ·l concert executat per músics forasters de fama, quasi sempre de Barcelona.

L'afició a la música de la terra me la provaven prou aquelles canturies que les nits de les festes sentia desde la meva cambra y ·m feien fugir la sòn.

En el cafè del centre veí, una pila de treballadors hi cantaven a l'unissò, o a l'antiga manera de dues veus en terceres y sextes, tot un enfilall de cançons populars arreglades en forma de sardana pel mestre Narcís Dardé, que ·ls les acompanyava al piano; o bé d'altres cançons descriptives, quasi totes sardanes, que componia ·l mateix mestre imitant an en Clavé. Tothom volia la seva: cantaven *La Cacera*, *La Pesca*, una de política (*La Solidaria*), y moltes y moltes més.

Una de les bases, la principal, de la meva afirmació de la Tossa grega, es la seva música. Analitzeu les tonalitats de les seves cançons, y hi trobareu, si no en totes en la majoría, les antigues tonalitats del sistema grec.

L'hermosa indecisió de les cadences finals de dominant, y els seus ritmes clars y precisos com de dança, donen an aquesta música l'encant de lo eternament bell: un s'extasia, sentint-la, ab la mateixa fruició que sent l'esperit al llegir les obres dels antics grecs, mal siguin traduïdes, o al contemplar les llurs arquitectura y esculptura, anc que no sigui més que en gravats.

Vos les cantaré; y, si no us agraden tant com a mi, podreu anar-vos-en almenys ben convençuts, si ja no ho estaveu, que la música catalana no té re que veure ab aquella faula que vol que tota ella sigui tristesa.

Per tot arreu de Catalunya, fins allà d'ont me citeu les cançons més borroses y ensopides (les de tonades «ab sò de pobre», que ·n deia una noia de Tossa); fins allà y tot, hi trobarieu, buscant ab bona voluntat, alguna espurna d'alegría: no n'hi ha cap, de poble sempre trist.

Julita FARNÉS y PAGÈS

(Continuarà.)

BIBLIOGRAFIA

Fa ja molt de temps que teniem preparades pera la llur publicació una serie de notes bibliogràfiques donant compte de les diferents obres rebudes pel CENTRE EXCURSIONISTA ab destí a la seva biblioteca; més l'excés de material ens ha obligat a retirar sempre dites notes; y avui, no volent demorar més lo que creiem un compliment de cortesía, passem a donar-ne compte, encara que sia molt breument, per medi de la present *Nota*.

A l'efecte 'ns cal fer constar que, entre altres varies publicacions rebudes y follets de menys importancia y relacionades ab l'obra de l'excursionisme, hem rebut darrerament les següents :

Nomenclator histórico, per D. Francisco Monsalvatje. — Formant el volum XVIII de la colecció meritíssima publicada per D. Francisco Monsalvatje y Fossas, y el IV de la seva part destinada als monastirs y iglesies de la provincia y bisbat de Girona, ha aparegut aquest nou volum, interessant com tots els demés y com ells necessari pera tot el qui vulgui conèixer y estudiar aqueix troç de terra catalana. En aquest nou volum se continúen per ordre alfabètic totes les iglesies parroquials, capelles y santuaris d'aquell territori, acompanyant una reproducció gràfica dels més importants o dels objectes arqueològics més notables que conserven, y un índex geogràfic pera facilitar el maneig de dita obra, que no deixem de recomanar als nostres llegidors.

La Espeleología de Cataluña, per Mn. Marian Faura. — Aquesta nova publicació de l'actiu y infadigable espeleòleg català constitueix una de les memories que ve publicant la «Real Sociedad Española de Historia Natural», y es el treball més complet, dins de la seva índole, de tots els que s'han publicat fins avui. S'hi estudía someramente l'objecte y l'historia de l'espeleología y la seva introducció a Catalunya com a basa d'estudis seriosos, pera passar després a fer-ne aplicació especial a la nostra terra, exposant en forma metòdica els principals fenomens en la mateixa existents baix tots aspectes y els treballs realitzats en la seva exploració. En forma d'apèndix publica unes instruccions pràctiques pera exploracions espeleològiques, contenint també una acabada ressenya bibliogràfica. Acompanya aquesta memoria o assaig d'espeleología catalana, com modestament la nomena 'l seu autor, una trentena de gravats y divuit làmines en tiratge apart.

Ella 'ns fa esperar ansiosament el *Catàleg espeleològic* de Catalunya que Mn. Faura 'ns té promès com a complement del treball que ara 'ns ocupa.

Del propri Mn. Marian Faura y Sans portem rebuts també 'ls següents treballs : *Noticia Necrológica del Dr. D. Norberto Font y Sagué*, *Recull espeleològic de Catalunya*, *Les Coves den Bolet*, y *Les Coves del Bals de les Roquetes a Carme*.

Guía artística de Huesca y su provincia, per D. Ricard del Arco. — Donat el seu caràcter de guia, es força recomanable aquesta publicació del digne arxiver municipal de la ciutat d'Osca. Obres així contribueixen sempre al coneixement y divulgació de tot quant de notable guardi un territori determenat, y són ademés basa y fonament pera estudis de més volada. Comença ab una ressenya geogràfica de tota la provincia, y estudía després les vicissituts històriques y els monuments més importants de la capital y dels seus contorns, en lo qual inverteix la meitat aproximadament de les 232 planes de que està formada aquesta obra. Totes les demés estan dedicades an alguns monuments notables de la provincia, com el castell de Loarre, Alquezar, Barbastro, Jaca, Monçó y algun altre, encloent tots els demés en un apèndix ab el qual se pot dir que acaba aquesta obreta que va acompanyada d'un gran nombre de gravats.

Navarcles. Notes històriques, per Mn. Fortià Solà. — Formant un volum de prop d'unes cent cinquanta planes y varis gravats, ha aparegut aquest estudi monogràfic, l'utilitat del qual no hem de deixar de remarcar. Treballs d'aquesta naturalesa són els que ·ns manquen a Catalunya, ja que, per medi de generalitats y obres voluminoses que molt vulguin abarcar, mai tindrem un estudi complet y perfet de la nostra terra. Limitant-nos tant sols an aquells llocs que ·ns siguin ben coneguts es com se pot fer obra ben profitosa. Això es el que ha fet Mn. Solà en l'obra de que ·ns ocupem y que ve a contribuir a la definitiva constitució de la bibliografía històrica de Catalunya, com ab molt bon encert diu el nostre distingit consoci D. Lleonci Soler y March en el pròleg d'aquest estudi de Navarcles, complet baix tots aspectes, y portat a cap per son autor ab tota cura y pacient afecte.

Gualba, per D. Pere Vergés y Moreu. — La riallera població de Gualba y els seus hermosos contorns per la serra montsenyenca han sigut objecte de curós estudi per part de D. Pere Vergés, qui ·ns ofereix com a fruit del mateix l'obreta de que ara ·ns ocupem. S'hi estudía y s'hi descriu aquell poble deliciós, la seva situació y les seves belleses, desde la seva pintoresca iglesia parroquial fins als poètics Gorc Negre y salt de Gualba, format per la seva riera, que davalla de la petita plana de Santa Fe; no mancant-hi tampoc la seva part de ressenya històrica desde la seva fundació fins als nostres dies. La darrera part de l'obra està dedicada a ressenyar algunes excursions cap a Santa Fe, castell de Montsoriu, Campins, Riells, Breda y Montnegre. Acaba l'obra ab un apèndix estadístic y documental. Lo més criticable que hi trobem es el no estar escrita en la nostra llengua.

Excursions curtes, per V. de Lasserra. — Formant part de la «Biblioteca Popular de *L'Avenç*», ha aparegut aquest nou tomet, que ·l seu autor ha tingut l'amabilitat de remetre-ns pera la nostra biblioteca. Es una obra sense pretensions, de caràcter pràctic y ab destí a fomentar el petit excursionisme. Està constituïda per vint-y-cinc itineraris d'un sol dia per les comarques veïnes a la nostra capital, y va completada amb un índex toponímic que facilita l'examen

del seu contingut. L'acompanya un mapa plegadiç de les regions descrites degut a D. Juli Vintró y que està fet ab tota cura y coneixement.

També hem de fer constar, en aquest lloc y ocasió, que, formant el volum VIII de la «Biblioteca Folk-lòrica» publicada pel propri CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, ha aparegut y s'ha posat a la venda l'obra del nostre antic y distingit consoci D. Cels Gomis titulada *Zoologia popular catalana*, recull importantíssim de modismes, aforismes, creencies y supersticions, que constitueix un conjunt y una obra altament interessant. El nom del Sr. Gomis, l'elogi que la premsa diaria ha fet de la mateixa, y l'estar ella editada pel nostre CENTRE, ens priva y ens relleva de dir re més en son favor.—E. V. R.

CRÒNICA DEL CENTRE

ABRIL DE 1911

EXCURSIONS

Durant les passades festes de Pasqua de Resurrecció, que s'esqueia ser el diumenge dia 16, varen esser moltes les excursions realitzades per diferents consocis del nostre CENTRE EXCURSIONISTA. Entre elles citarem tant sols les següents, de les quals se 'ns ha donat compte:

A LES VALLS DE RIBES Y DE LA MOLINA. — Fou organitzada per la Secció Sports de Montanya al rebre noves de la gran quantitat de neu que encara hi havia per aquelles altes carenades. La varen realitzar els nostres companys Srs. Amat, Miret, Sala y Valls, que, proveïts de skis, varen efectuar diferents sortides pels vessants de la deliciosa vall de La Molina y serres del Puigllançada, pla d'Anyella y cims del Ginebrar durant els dos dies que estigueren per aquelles encontrades.

ALS PORTS DE BECEIT. ASCENSIÓ AL MONT CARO. — Efectuaren aquesta excursió 'ls nostres companys D. Francisco X. Parés y Bartra y D. Pere Rius y Matas, que sortiren de la nostra ciutat, el dia 14, ab l'exprés de Valencia, deturant-se a Tortosa, ont visitaren els més importants edificis de la població, anant a dormir al barri den Regués, situat a cosa d'hora y mitja de distancia. L'endemà emprengueren la marxa vers la montanya del Caro, passant per Coll-Ventós, Volta-Plana, Coll-Roig y collada del Caragol, a més de 1,000 metres sobre 'l nivell de la mar, fins a la caseta de Matamoros, desde ont l'amic Parés féu en cosa d'una hora, l'ascensió al cim del Caro (1,430 ms. alt.), el més alterós de tota aquella extensa regió, y desde 'l qual se gaudeix de bell y dilatat panorama, que s'extén vers territori de Tarragona, Castelló y Terol. Reunits altra volta 'ls nostres companys a la dita caseta de Matamoros, ont havia quedat

el Sr. Rius (que per no anar convenientment equipat, y donada l'existencia de fortes congestes, havia desistit de fer l'ascensió), emprengueren la davallada vers els masos den Millés y de l'Amat, en el qual passaren aquella nit. Al dia següent realitzaren una altra bonica excursió cap a les mirandes de la Vallcanera, anant a dormir a La Cenia. El dia 17 l'invertiren entre les poblacions d'Ulldecona, Benicarló y Penyíscola, y el 18 visitaren el renomenat Desert de les Palmes de Benicassim, grandiosa y ben cuidada possessió dels PP. Carmelites descalços; retornant el mateix dia a Barcelona, satisfets de sa visita an aquelles atractívoles encontrades.

A LES SERRES DE CARDÓ. — El diumenge dia 16, ab l'exprés de Madrid, anaren fins a Mora la Nova 'ls nostres companys Srs. Danès y Vernedas y Vidal y Riba, junt ab els Srs. Bedós, Folguera, Saló y Sabater, del «Centre Excursionista del Vallès». Desde Mora 's dirigiren a Cardó, arribant an aquell establiment al caient de la tarda, després de passar pels pobles de Ginestà y Rasquera. El dia 17 y el matí del 18 l'invertiren en seguir aquella pintoresca y hermosa montanya, fent les ascensions al cim de Creu de Santos y de La Serra y als cercles de Pouet de Xacra y Caçola del Diable, y visitant tots aquells contorns ab llurs escampades fonts y ermitatges. A Cardó foren rebuts els nostres companys pel proprietari d'aquelles terres y establiment, D. Salvador Cavestany, l'enamorat d'aquella serra y devot de ses aigües medicinals, que ve esmerçant els seus cabals a fi de dar facilitats y oferir bon confort a tot el que visiti aquells llocs, y que va acollir y hostetjar els nostres amics, prodigant-los generosament tota classe de serveis y obsequis. A la tarda del mateix dia 18 se dirigiren els nostres excursionistes cap a visitar les notabilissimes coves de Benifallet, de sorprenent bellesa y gran riquesa, que constitueixen un dels exemplars més hermosos y interessants de la nostra terra. D'allí baixaren al peu del riu Ebre y, en una barca que a propòsit els esperava, se dirigiren riu avall fins a Xerta, desde ont continuaren en carruatge fins a Tortosa, ont donaren per acabada aquesta aprofitada excursió.

També hem de fer esment, aquí, de l'excursió detallada a Penyíscola portada a cap pels germans Gabriel y Joan Roig; y d'altres vers les valls de Coll-Fret y Pla-Travé, al Puigsacalm; serres de Cabrera, La Salut y El Far; y vers les encontrades montsenyenques.

CONFERENCIES

LES GORGES DEL FRESSER Y LES SERRES DEL CATLLAR. — El dia 7, el nostre benvolgut y infadigable president D. César A. Torras, va donar una conferencia, força interessant, ressenyant aquesta encontrada pirenenca de desde l'entrada de les gorges del Fresser, a la vall de Ribes, fins als cims alterosos de la serra del Catllar, presentant una serie de projeccions fotogràfiques de clixés obtinguts pel propri conferenciant en les seves varies excursions realitzades per aquella hermosa regió.

DEL PUIGMAL AL PIC DE BASTIMENTS PEL FIL DE LA CARENA PIRENENCA. — Tal fou el tema d'altra nova conferencia que ·l nostre president, D. César A. Torras, va donar, la vetlla del dia 21 del propri mes, descrivint els extensos paisatges y belleses naturals que s'oviren desde ·l cim d'aquella carenada. Durant la sessió varen projectar-se igualment gran nombre de clixés fotogràfics.

NOTES D'UNA EXCURSIÓ PER L'URGELL, LA SAGARRA Y LA CONCA DE BARBARÁ. — En la sessió del dia 28, el nostre company D. Juli Soler y Santaló va llegir un treball del nostre viç-president, D. Eduard Vidal, ressenyant aquesta excursió, de la qual degudament donàrem compte y que avui comencem a publicar en aquestes planes. El treball del Sr. Vidal fou acompanyat, com de costum, ab la projecció de gran nombre de clixés fotogràfics, obtinguts, en llur immensa majoría, pels seus companys d'excursió, l'expressat D. Juli Soler y el benvolgut consoci D. Gabriel Roig.

SECCIÓ DE FOLK-LORE

Dues són les conferencies d'aquesta Secció durant el mes que acaba de transcórrer : una que donà ·l nostre consoci D. Ramon Nonat Comas, el dissabte dia 8, sobre ·l tema *Notes folk-loriques barcelonines*, en la qual son autor demostrà una vegada més el seu coneixement y el seu amor vers les coses passades de la nostra ciutat; y una altra que fou donada ·l dia 22 pel president honorari d'aquesta Secció, D. Rosend Serra y Pagès sobre ·l tema *L'Infern y el Purgatori segons el poble*, que ·s proposa desenrotllar en conferencies successives, de les quals oportunament donarem compte.

CONVERSES D'ARQUEOLOGIA

Programa de les lliçons explicades per D. Pelegrí Casades y Gramatxes durant aquest mes :

Dia 5 : Conversa CXLVIII (1.ª de la numismàtica grega). — De la numismàtica de Grecia en son concepte històric. — El bestiar com instrument de canvi abans del segle VII. — Els metalls preuats com indicació del valor de les coses. — Els banquers o *trapezites*.—Circulació de lingots marcats. La forma y la regió que començà a usar-los. — Tipos y forma de les primeres monedes. Llurs figures y emblemes. — La moneda privada. Son caràcter. — Causes que motivaren el que exclusivament el Poder pogués emetre moneda. — Creso, rei de Lidia y ses monedes d'or y plata purs. — Phidó d'Argos. — Ses estateres d'argent. — Tipo. — Monedes divisionaries creades per Phidó. — Obols y dracmes. — L'or y l'argent. Sa monetisació. — Unitats monetaries, estateres, dracma y asarió. — Independencia monetaria entre les ciutats gregues fins al període alexandrí. — El sistema àtic com a tipo monetari únic. — La moneda de coure. — Aspecte extern de la moneda. — Coexistencia de numeraris emès pels prínceps y per les ciutats a l'època de la dominació persa, aquemènida y alexandrina. — Principals emblemes o tipos en les monedes a partir del segle V, vertaderes obres d'art. —

Llur importancia baix diferents conceptes. — Artistes cèlebres, gravadors de tipos monetaris.

Dia 12 : Conversa CXLIX. Etimología de la paraula *numismàtica.* — Metalls y lligues y altres materies monedades. — Procediment pera fabricar-les. — Monedes incuses. — Tipos monetaris. Llur valor artístic. — Dret d'encunyar monedes. — Funcionaris y artífex que intervenien en el monedatge. — Medalles commemoratives. — Resumen dels períodes en que 's divideix l'historia de la moneda grega.— Unitats monetaris essencials (talens, minor, dracma y òbol).— La moneda grega d'Empuries y Roses.

Dia 19 : Conversa CL. De la glíptica grega en el período clàssic. Etimología. — Materies de la glíptica. Son desenrotllament històric. Caràcter en la de l'indicat període. — Camateus y *entalles.*

Dia 26 : Conversa CLI. De la torèntica grega en el període clàssic, especialment dels petits bronzes votius y d'adornament, y dels miralls en llur concepte decoratiu.

VETLLADA DE SANT JORDI

El dilluns dia 22 va celebrar-se la tradicional vetllada dedicada a festejar la diada del Sant Patró de Catalunya, que enguany s'ha escaigut en dia ja festiu. En la mateixa varen llegir-se valuosos y meritissims treballs d'erudició sobre *Sant Jordi segons els textos catalans antics*, *Les representacions plàstiques de Sant Jordi y el Drac*, y *Celebració de la diada de Sant Jordi a la nostra ciutat en temps antics*, deguts a la ploma dels nostres consocis senyors D. Ramon Miquel y Planas, D. Francesc Carreras y Candi y D. Joaquim Miret Sans. La sessió, que va veure-s força concorreguda, va ser presidida pel darrer de dits senyors.

NOVA

Ens escriuen de Ribes que l'agrupació «Sports y Excursions», d'aquella vila, ha realitzat darrerament varies sortides, que s'han vist força concorregudes y a les quals han assistit varies senyoretes socies de la mateixa. Entre elles ne realitzaren una vers les Gorges dels rius de Nuria y del Freser, visitant els salts del Sastre y del Grill, que hermosegen aquelles encontrades. Aquesta, que fou la primera d'una serie d'excursions realitzades, va veure-s molt animada, assistint-hi una vintena de socis, que dedicaren una recordança al nostre CENTRE EXCURSIONISTA, que de veres els agraim. Actualment n'estant organitzant una altra cap a Campdevànol, Gombreny, Montgrony y collada de Grats, que promet igualment veure-s força concorreguda.

SECCIÓ METEOROLÒGICA

ESTACIÓ METEOROLÒGICA DE VIELLA (VALL D'ARAN)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES D'ABRIL

TEMPERATURES (a l'ombra)				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES A 0° Y AL NIVELL DE LA MAR	
MITGES MENSUALS		MÁXIMA	MÍNIMA	MITGES MENSUALS	
8 matí	8 tarda	en 24 hores	en 24 hores	8 matí	8 tarda
6°.11	6°.17	22°. (dia 22)	—6°.5 (dia 8)	766'60 mm.	767'36 mm.

ESTAT DEL CEL.

		8 m.	8 t.
Dies serens	14	9
» nuvolosos.	5	»	11 »
» coberts.	11	»	9 »

Dies de pluja	5
» de neu	4
» de glaçada	9
» de glaçada total.	2
» de boira	8

HUMITAT RELATIVA		NÚVOLS		NUVOLOSITAT	
MITGES MENSUALS		CLASSE DOMINANT		MITGES MENSUALS	
8 matí	8 tarda	8 matí	8 tarda	8 matí	8 tarda
70'43	72'58	CIRRUS	CIRRO-CUMULUS	4'86	5'55

TOTAL DE PLUJA MENSUAL: 12'5 mm.

VENT		
DIRECCIÓ DOMINANT		VELOCITAT: en 24 hores
8 matí	8 tarda	MITJA MENSUAL
NE.	NE.	4'22 kms.

NOTA.—Les mitges de temperatura, pressió, humitat y nuvolositat, corresponents a la tarda, se refereixen a 29 dies d'observacions.

J. S. S.

El Centre Excursionista de Catalunya y la Direcció del Butlletí deixen íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.

Barcelona.— Tip. «L'Avenç»: Rambla de Catalunya. 24. — Telèfon 115

ANY XXI — BARCELONA, JUNY DE 1911 — NÚM. 197

Butlletí
del
Centre Excursionista de Catalunya

NOTES D'UNA EXCURSIÓ

PER L'URGELL, LA SAGARRA Y LA CONCA DE BARBARÀ

(Continuació)

Ciutadilla. Eren les set del matí que, en la mateixa tartana que haviem près a Tàrrega, sortiem de Verdú, tornant a la carretera de Montblanc, que seguírem tot atravessant la plana oriental de l'Urgell pera endinsar-nos per la baixa Sagarra. Al baixar an el riu Corb, que nascut a les montanyes de Conesa, a l'Alta Sagarra, se perd també a baix a la plana, dins el terme d'Arbeca, deixàrem, a dreta y esquerra respectivament, les carreteres de Sant Martí de Maldà y Vallfogona; y, atravessant-lo, baixàrem del carruatge pera emprendre la forta pujada de Ciutadilla, no sens haver menjat abans una mossada a l'hostal del peu de la carretera. Eren les vuit quan arribavem an aquesta vila, de poc més de duescentes cases, agrupades al peu de l'antic castell senyorial. Aquest que 's troba actualment en un estat llastimós, està situat en la part alta de la població, dominant la mateixa. La seva extructura y construc-

Clixè de J. Soler

CIUTADILLA : CREU DE TERME

ció respon a un bon estil Renaixement. L'exterior es sobri, de murs feixucs y alta torra quadrada. A l'interior hi ha un bonic pati, mig enderrocat, d'esveltes arcades que pugen desde ·l pla fins al primer pis, tot salvant el desnivell de l'ampla graonada; com també restes d'una bonica galería gòtica. En un dels seus costats hi ha una habitació ab interessant volta romànica, convertida en femer, y que bé pot ser l'antiga capella del castell dels nobles marquesos de Ciutadilla, que tant descuidada tenen l'antiga mansió dels seus avantpassats.

Clixè de G. Roig

CASTELL DE CIUTADILLA

L'iglesia parroquial, baix l'advocació de Sant Miquel, no té pas re de particular. La població es d'aspecte miser y no gaire nèt, malgrat les seves fonts públiques. A la plaça y prop de la bassa de l'aigua hi ha una bonica creu de terme. Al baixar ens paràrem un moment a esguardar les ruïnes de l'anticconvent

Clixe de G. Roig

RUÏNES DE VALL-SANTA

del Roser, fundat en el segle xvi, de l'iglesia del qual, així com dels seus esquifits claustres y adjuntes habitacions, poca cosa queda.

Retornats al carruatge, emprenguerem la carretera de Vallfogona, que, tot vorejant el riu Corp, ha d'arribar, temps a venir, fins a Santa Coloma de Queralt.

Guimerà. Deixant a cosa de mig camí y a la nostra dreta les poètiques ruïnes de Vallsanta, antic convent de monges cisterianes, gaia-

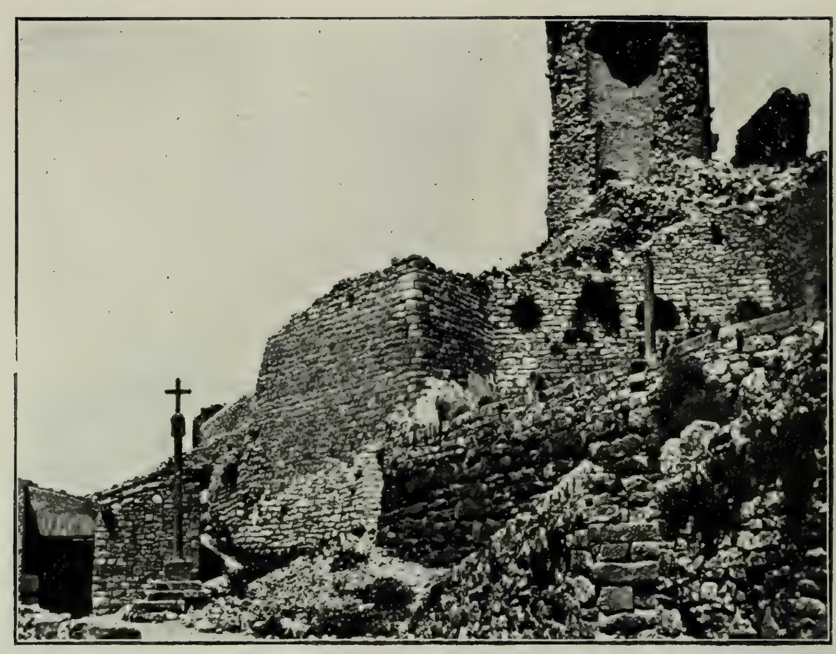

Clixé de J. Soler

Vista general de Guimerà

ment situades entre la carretera y el riu, y del que sols se conserven murs y voltes mig enderrocades y uns airosos y gòtics finestrals, al punt de les dèu arribavem a la vila de Guimerà, que, vista desde 'l peu del riu, ofereix l'aspecte més tipic que donar-se puga. Està tota ella, y agafant bastant llargaria, graonada en un turó, al cim del qual hi ha la seva iglesia parroquial y les ruïnes del seu antic castell. L'interior de la vila no pot tampoc ser més característic, ab sos tortuosos y estrets carrers y ses típiques reconades. Del castell poc ne queda en peu; sols la seva mig enderrocada torra de l'homenatge y restes de les seves muralles ens recorden la llur passada importancia. A l'iglesia es d'admirar una portada gòtica y un esvelt finestral. Hi ha també una creu termenal de no molta vàlua artística.

A les onze deixavem aquesta típica població, y, seguint per la

Clixé de G. Roig

RESTES DEL CASTELL DE GUIMERÁ

Clixé de J. Soler

IGLESIA DE GUIMERÁ

carretera, al cap de mitja hora arribavem a Vallfogona de Riucorp.

Vallfogona de Riucorp està situada a prop de 600 metres d'altitut, a la vessant septentrional de les montanyes de Segura, que separen la Sagarra baixa de l'alta Sagarra, formant uns pocs carrers ab un centenar de cases aproximadament. La seva vall es alegre y envoltada d'alsinars y pinedes que l'hermosegen, corrent pel seu fons el petit riu Corp y estant limitada per les montanyes de les Forques, Penjat y Vadecelis.

Clixé de J. Soler

Un carrer de Guimerá

Dominant tot el poble 's troba la seva parroquial iglesia, dedicada a Santa Maria y a Sant Llorenç, y que féu cèlebre 'l seu rector, el poeta Vicenç García, que va regentar-la desde 'l 1607 al 1623 y les despulles del qual jauen a la bonica capella de Santa Bàrbara, de la mateixa. Es d'una sola y senzilla nau de pedra de fil, y fou construïda en el segle XIV. A la seva fatxada hi ha un petit cobert o vestibol, sota 'l qual se veu la portalada principal, de caràcter bizantí. La citada capella de Santa Bàrbara, feta construir pel cèlebre rector de Vallfogona, es d'estil xurrigueresc, ab bonica portada y diferents relleus de relatiu bon gust. Prop la petita portalada nord de l'iglesia, y sota la pica de l'aigua beneita, hi ha la sepultura del popular escolà del rector de Vallfogona.

De l'antic castell de Vallfogona poc ne queda : avui es sols un

gran y mig destroçat casal, sense re que cridi l'atenció ni per son conjunt ni per sos detalls. El mateix podem dir del seu vell Hospital y iglesia de Sant Miquel.

Prop de Vallfogona, y dins del seu terme, hi ha ·l gran establiment-balneari, ab les corresponents fonts minero-medicinals; essent

Clixé de G. Roig

Vallfogona de Riucorp

desde ·l 15 de Juny al 15 de Setembre la seva temporada oficial, en la qual se veu força concorregut per part de malalts y estiuejants.

Després de dinar a l'hostal de la població, en el que forem molt ben servits, tornàrem a pujar al nostre carruatge, desfent altra volta ·l camí cap a Ciutadilla, ont tornavem a ser prop de les tres de la tarda; y, prenent la carretera de Sant Martí de Maldà, seguírem rieral avall, deixant a l'altra banda, encar que no a molta distancia, els pobles de Nalech y Rocafort, y arribant a dita vila als tres quarts d'haver sortit de Ciutadilla. La població de Sant Martí no conserva pas ni ofereix al excursionista cap cosa realment digna d'especial menció; una creu de terme, situada prop de la carretera, no es pas de les més notables que vegerem durant la nostra visita per aquelles encontrades. Aquí acaba actualment la carretera; per lo qual, baixant del carruatge

y seguint per mal camí, pujàrem en mitja hora a la població de Maldà, ont trobàrem la carretera que ve de Bellpuig, distant 12 kilòmetres.

Clixé de G. Roig

SANT MARTÍ DE MALDÁ

Maldà es una població de sols 900 habitants aproximadament y no té altra cosa de particular que la seva iglesia parroquial, del segle XVIII, de grans dimensions, y el castell dels barons de Maldà, antiga mansió senyorial del segle XII, que, dominant la població, presenta encara les seves senzilles si bé severes despulles. Del seu veí poble de Maldanell no ·n queda sinó ·l record. Sortint de Maldà, després de ràpida visita, ja que ·l temps ens apremiava, y seguint la mateixa carretera que arriba fins a dalt de la serra del Tallat, passàrem per Llorenç, arribant a la vila de Vallbona a prop de dos quarts de sis d'aquell dia tant aprofitat y desitjosos de visitar un dels més bells monuments de la nostra terra.

Clixè de G. Roig

MALDÁ

Vallbona de les Monges es una població d'uns 550 habitants, situada a la baixa Sagarra, essent de típic aspecte y cèlebre pel seu monestir de monges bernardes, que fou l'origen, causa y fonament de la població. La vista exterior d'aquest monestir, fundat per la casa d'Anglesola a les darreries del segle XII es verament molt atractívola en son conjunt, per

Clixé de G. Roig

VALLBONA DE LES MONGES

ses belles proporcions, son elegant y esvelt cimbori y sos gòtics finestrals. La seva vista desde la plassa produeix igualment corprenedora impressió per son aspecte típic y artístic alhora, ocupant son conjunt dos de les parts o costats de la mateixa. A mà dreta 's veuen els murs de la seva gòtica iglesia, coronada per l'esmentat cimbori d'afiligranades ornamentacions y calats finestrals. Al llarg del mur, y en sa part superior, hi ha altres quatre finestrals. A la part baixa hi ha una portalada, també gòtica, avui tapiada, sota la qual, descansant sobre columnes, hi ha un sepulcre pertanyent ab tota probabilitat al segle XIII, així com els altres quatre que, ab parescuda disposició, hi ha adossats al llarg de dit mur. Al fons se destaca un dels braços del creuer ab sa bonica y interessant portalada romànica, constituïda per un jòc d'esveltes columnes y capitells sostenint varies arcades en degradació, sota les quals se veu l'esculptural timpà representant

la Verge y son diví Fill entremig de dos àngels; estant tot ell surmontat per una altra arcada adovellada y una cornisa a doble vessant ab onze arcuacions que acaben de donar-li ·l caràcter d'aquella època y d'aquell estil.

D'aquesta mera visió ·s dedueix ja la diversitat d'estils d'aqueixes

Clixé de J. Soler

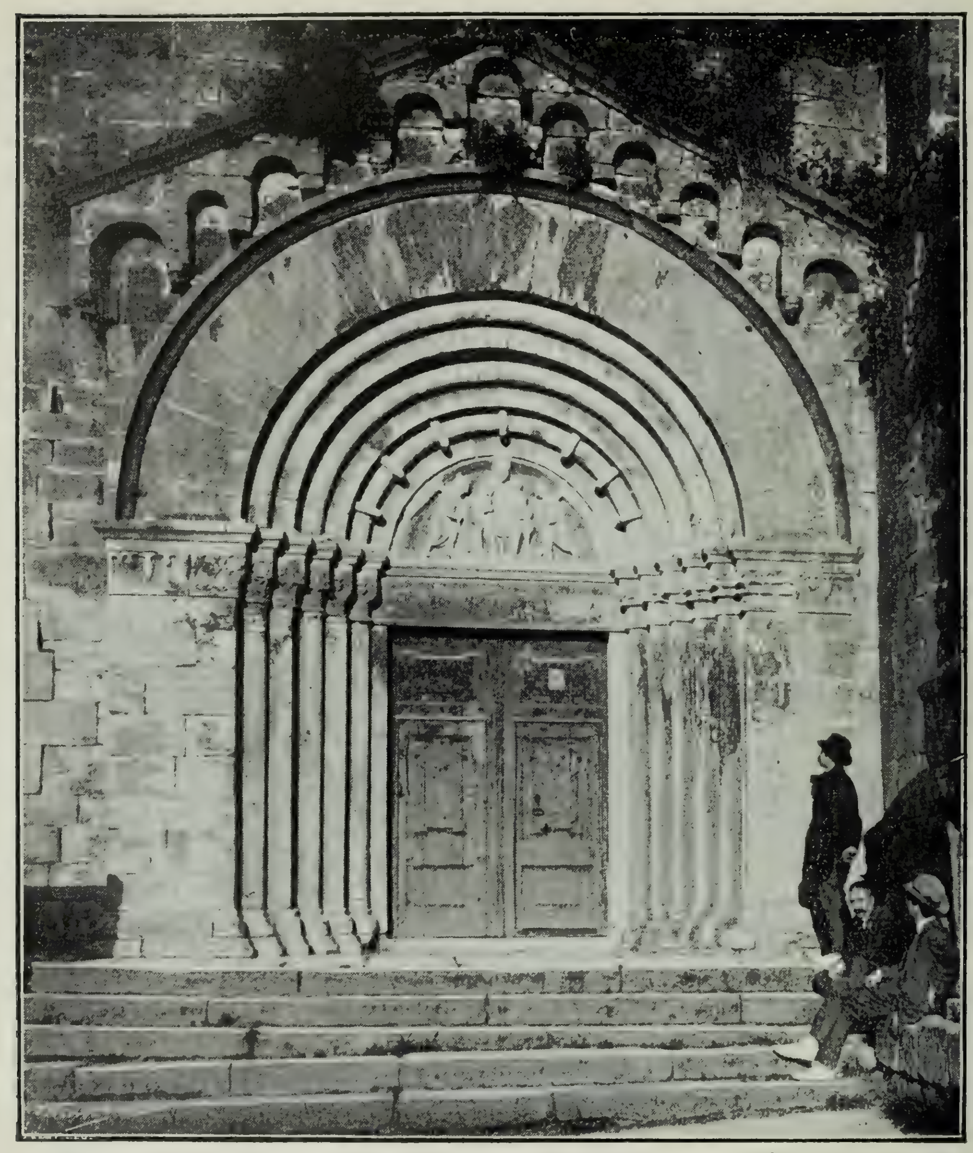
Monestir de Vallbona de les Monges

construccions. L'interior de l'iglesia revela igualment la transició entre aquells dos grans y característics estils. Dins la mateixa hi ha que veure y admirar el regi chor, els artístics claustres ab ses diverses y variades galeries, y els seus rics sepulcres y lloses sepulcrals, dels segles XIII y XIV en la llur quasi totalitat. Nosaltres no poguerem pas visitar l'interior del monestir per no portar el corresponent permís o autorització del senyor arquebisbe de Tarragona a fi de poder entrar dins la clausura que serveix de modesta y trista estada d'aquelles monges successores d'aquelles importants comunitats que formaren el reial monestir de Vallbona, pare de molts altres, ab plena jurisdicció sobre ·ls pobles de la baronía, y entre l'abasiologi del qual són

de veure ·ls noms més distingits de l'antiga y vera noblesa catalana.

Fòra de la vila, y al peu de la carretera per la qual haviem vingut, hi ha una preciosa creu de terme.

Era al caient de la tarda que deixavem aquella plassa, donant un

Clixé de J. Soler

PORTADA DEL MONESTIR DE VALLBONA

volt pels contorns de la població y de l'hort del convent, pel qual se veien passejar les blanques siluetes de les monges, destacant-se per sobre la verdor de les plantes que ·ls proporcionen goig y riquesa.

E. VIDAL Y RIBA

(Acabarà.)

FOLK-LORE DE TOSSA

(Continuació)

De Tossa, y en general de l'Empordà, vos diré que no 'n conec cap de cançó trista. De la colecccioneta de disset cançons que hi vaig recollir, les menys alegres són forasteres. Tant la de *l'Adriana* com la *de Jerineldos* són ben castellanes : ni l'assumpte de que tracten (sobre tot la *de Jerineldos*), ni la forma del vers, ni la tonada, han estat mai catalans.

La tonada de *l'Adriana* es així :

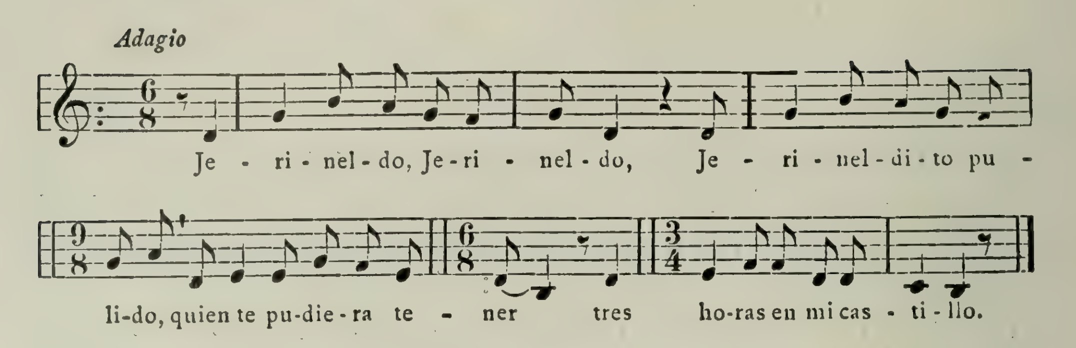
Del romanç nomenat comunment *de la Diana* o *de les dues Dianes*, ne té tres variants magnífiques l'Aguiló en *Cançons feudals*. En Duran, en Briz, en Milà y en Menéndez Pidal també l'han publicada. La meva variant es quasi tota castellana, y re afegiria a les publicades.

L'altre romanç, el *de Jerineldos* o *Carinel·lo*, com diuen a Tossa, a més de l'Aguiló, que 'n té una sola variant molt completa, l'han publicada en Milà, en Menéndez Pidal, l'Almeida Garret, y en Braga. La que publicà en Duran se pot dir que es la mateixa variant que vaig recollir : sols que ni en el *Romancer* den Duran ni en lloc he trobat el final que hi canten a Tossa, que, si bé 's coneix d'una hora lluny que hi es afegit d'una altra cançó o d'allà ont se vulga, no deixa de tenir interès.

En aquell final respon en Jerineldos al Rei, quan aquest promet casar-lo ab l'Infanta :

«Mi buen Rey, no puede ser,
porque lo tengo jurado
á la Virgen de la Estrella :
la mujer que fué mi dama,
no he de casarme con ella.»

Veus-aquí la tonada recollida a Tossa :

D'una colecció de refrans valencians, me n'han ensenyat un que diu :

«Es més test que Jerineldos.»

El comentador d'aquest refrany deia en el seu llibre que, per més que havia buscat, li havia sigut impossible trobar qui era ·l tal Jerineldos, d'ont era fill, etc. Però a mi ·m sembla que no es pas tant dificil el trobar l'origen d'aquesta dita, perquè no pot referir-se a ningú més que al famós patge del romanç tant popular per tota l'Iberia y més enllà; prescindint, naturalment, de si fou un personatge real o imaginari.

De música religiosa no vaig recollir-hi més que engrunes : una prosa de difunts aplicada a una cançó política, llarguíssima. La lletra, del temps de Napoleó Bonaparte, a qui va dedicada, va ser publicada en fulles impreses a l'estil dels goigs. En Milà ·n té un fragment en el *Romancerillo*. Vos ne cantaré la primera estrofa.

De tonades de goigs no vaig poder-ne copiar cap de les moltes que s'hi canten.

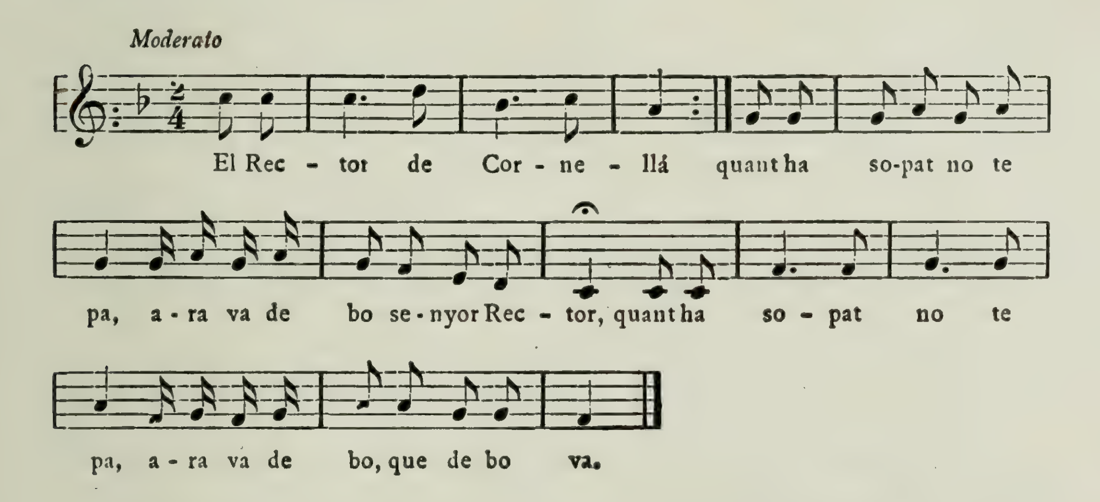
Els goigs més cantats són els de la Mare-de-Déu del Socors,

Sant Vicenç, patrons de Tossa; els de Sant Sebastià, el seu advocat contra la pesta; els de Sant Grau, que ·s venera en una ermita prop del poble; els de Sant Telm; Sant Pere, patrons dels pescadors; y, a més, els de Sant Antoni, de Sant Llucià y de la Mare-de-Déu del Roser.

La tonada de la cançó humorística *El Rector de Cornellà* (publicada ab altre sò per en Bertran y Bros) té ·l mateix començament que la nadala *del Rabadà* que canten a Sant Feliu de Codines, que diu :

«A Betlem me ·n vui anar...»

Aquests quatre compassos, comuns a la cançó humorística y a la de Nadal, pertanyen igualment a una *seqüencia* nomenada *rectoral,* que se solia cantar en algunes iglesies del Vallès mentres oficiava ·l rector. Diu la cançó humorística recollida a Tossa :

¡Llàstima que no ·s reculli tota aquesta música religiosa : seqüencies, lletaníes de difunts, etc. ! Cada poble té les seves, que de viva veu se transmeten els capellans y estan sempre a punt de perdre-s o malmetre-s. Es un estudi ben interessant aquest de seguir les tonades populars, de l'iglesia a la taverna y de la taverna a l'iglesia; en cants liturgics, de Nadal, d'amor, de lladres y de tota mena.

En la colecció de cançons de que us estic parlant hi abunden les humorístiques : irreverents moltes d'elles; d'altres, en canvi, com *El berenar de les veïnes* (de la qual, en Milà ja ·n va publicar la lletra), y la d'*El Gat baire*[1] que semblen més aviat cançons de mainada.

1) A Tossa diuen *gat baire* al gat selvatge, anomenat *gat mesquer* en altres indrets de Catalunya.

«Les veïnes del veinat — sovint sovint se criden,
que volen fê un berenar — que ·ls seus marits no hi siguen.
Que foc a la ximenera, dònes, — foc a la ximenera.
Quan ne són a mig brenar — lo seu marit arriba.
— ¿Què es això, meua muller, — que flaire n'he sentida?
— Són les orelles del gat — que ·l foc les hi ha rostides.
— No n'es flaire de gat, no, — que es flaire de gallines.
Se ·n va dret al galliner : — no hi troba cap gallina.
Se ·n va dret al ponedor : — no hi troba cap ou del dia.
Ja se ·n va dret al celler : — gafa un garrot d'alzina.
— Pare, no ·m pegueu a mi : — pegueu na Caterina,
que ella s'ha menjat els ous, — els ous y les gallines.»

La tonada d'*El frare de les alforges* es una variant del ballet *L'Esquerrana.* La lletra, que no he vist publicada, es bon xic lliure, Vos faré conèixer la tonada.

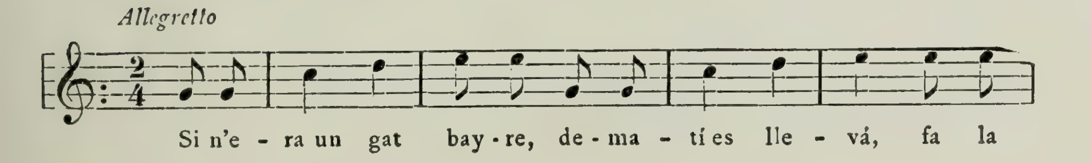

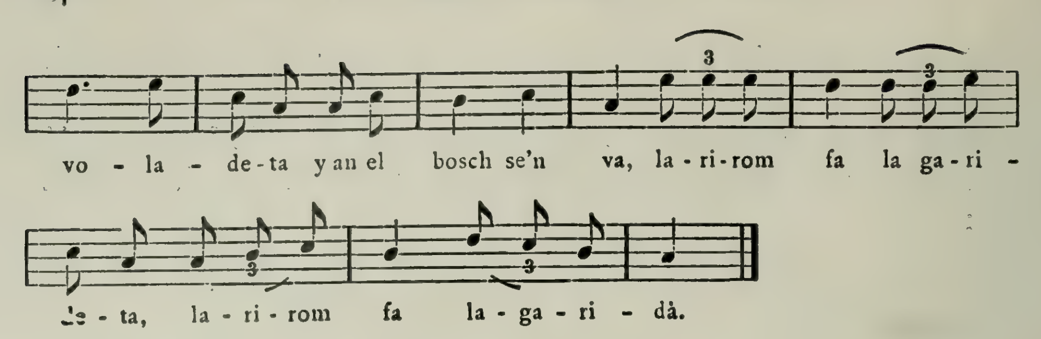
Altra humorística es la d'*El marit vell,* sobre ·l tema, tant comú, de ridiculitzar els casaments desiguals.

La tornada, sense sentit, tal com es ara, sembla la corrupció d'una estrofa en diferent llenguatge que ·l de la cançó. Heus-la aquí :

«El pare m'ha casada — a un vell de cinquanta anys.
Jo encara no ·n tinc quinze; — jo encara no ·n tinc tants.
Rum rum rum.
Sal a baila
que tra la la,
sai de pa.
El dia de les vetlles — me pensava alegrâ.
El vell me ·n va per casa — un garrot a la mà.
Me ·n venta garrotada : — del llit me ·n fa saltâ.
Me ·n vaig a câ la mare — y tot li vaig contâ.
— Filla, la meva filla : — ab el vell auras d'anâ.
Si una poma n'es cuita, — crua no ·s pot tornâ :
el mateix fan les dònes : — no ·s poden descasâ.
Ara ve la Quaresma, — que ·l farem dejunâ,
y a copia de dejunis — el vell se morirà.»

Si n'era un gat baire : dematí ·s llevà,
fa la voladeta — y an el bosc se ·n va.
La - rirom fa — la guerideta
la - rirom fa — la gueridà.
En una olivera — se va anâ a posà :
l'olivera es seca, — y el coll se trencà.
Van a buscâ ·l metge — pera visitâ-l.
Lo metge els hi deia — que cura no hi ha,
y ell li responia — ..... *(Aquí falta un vers.)*
un ansat de sopes — y un crostó de pa.»

La de *Mestre Joan,* se troba per tot Catalunya, y la té publicada ab altra tonada en Bertran y Bros. Vos ne diré una estrofa.

JULITA FARNÉS Y PAGÈS

(Continuarà.)

EXPOSICIÓ DE FOTOGRAFÍES

L'Exposició fotogràfica organitzada per la Secció corresponent del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA ha tingut un vertader exit. Tot seguit d'arribada l'hora del dia de l'inauguració (el 20 de Maig) se reuní en el saló de la casa Reig ont està instalada, lo més selecte de la societat barcelonina; y no sols els interessats en saber el resultat del Concurs, que havia de fer-se públic aquella tarda, sinó bon nombre de senyoretes que, escampades com flors dintre un jardí, embellien y animaven la festa, presentant un conjunt corprenent y encisador.

L'Exposició 's compon primerament, y com a part més important, del concurs organitzat pel CENTRE, cridant poderosament l'atenció les fotografíes premiades ab el I premi del grupo de Monuments, presentades ab el lema de *Laletania* per D. Joan Comabella y executades ab una perfecció admirable; havent reproduït ab tanta fidelitat els més amagats detalls arquitectònics dels nostres monuments, especialment de Poblet, que fins arriba en alguns casos a haver-hi novetat en un tema tant conegut, per haver enlairat la màquina fotogràfica fins a llocs verament inaccessibles.

El tema de Paisatge també ha estat molt concorregut. Pera formar-se concepte de l'importancia de les coleccions, no hi ha més que llegir el veredicte del Jurat, ont estan classificades per ordre de mèrits; tenint la satisfacció de consignar que una de les mencions honorífiques ha estat adjudicada a unes senyoretes.

Una part de l'Exposició ha estat dedicada a fotografíes que, per circumstancies especials y per propria voluntat dels expositors, estan fòra de concurs, havent-n'hi algunes de molts notables, ja degut a efectes de llum més artístics que documentals, ja a abdues coses reunides; essent precís fer constar el nom del Sr. Puget com un dels que tenen un lloc més important.

Finalment, el conegut professional Adolf Mas hi té una saleta dedicada a les fotografíes artístiques, especialment ampliacions de monuments, retaules y objectes d'art, que acrediten una vegada més la seva competencia, ja de tots reconeguda.

Veus-aquí, a continuació, el veredicte del Jurat, que, com saben els nostres llegidors, estava constituït pels Srs. D. César A. Torras,

EXPOSICIÓ DE FOTOGRAFIES

Clixé del Sr. Mas

VISTA PARCIAL DE LA SALA DE CÂN REIG, ONT LA MATEIXA ESTÁ INSTALADA

D. Josep Baltà y R. de Cela, D. Cristòfol Fraginals, D. Enric Moncerdà y Vidal, y D. Emili Llatas :

GRUPO A

I. — MONUMENTS

1.r premi : De la casa *Goerz*, de Berlin. Concedit al lema *Laletania*, resultant-ne autor D. Joan Comabella.
2.n premi : De la casa *Cuyàs*, de Barcelona. Concedit al lema *Catalunya*, resultant-ne autor D. Josep Roset.
3.r premi : De la casa *Agfa*, de Berlin (extraordinari per haverse traslladat el I del grupo B, 1 que no s'adjudica). Concedit al lema *Recull*, resultant-ne autor D. Gabriel Roig.
Menció honorífica al lema *Art de ma terra*, resultant-ne autor don Juli Soler.

DE LA COLECCIÓ «LALETANIA»

DEL SR. D. JOAN COMABELLA

Claustres de Pedralbes

El Jurat fa remarcar que, encara que ab el lema *Patria* hi ha una fotografía de l'interior de la Seu barcelonina molt notable, no es lo suficient pera concedir-li recompensa, puix els premis se concedeixen a una colecció.

II. — PAISATGE

1.r premi : De la casa *Cosmos*, de Barcelona. Concedit al lema *Garona*, resultant-ne autor D. Enric Ribera.
2.n premi : De la casa *R. Rovira*, de Barcelona. Concedit al lema *Natura*, resultant-ne autor D. Josep Roset.

3.r premi : De la casa *Demaria frères*, de París, y de l'*Art fotogràfic*, de Barcelona (extraordinari per haver-se traslladat el III del grupo A, que no s'adjudica). Concedit al lema *Els cims atrauen*, resultant-ne autor D. Frederic Juandó.

Menció honorífica al lema *Nuria* : autor D. Lluís Suñol.

DE LA COLECCIÓ «CATALUNYA»

DEL SR. D. JOSEP ROSET

CLAUSTRE DE LA CATEDRAL DE GIRONA

Menció honorífica al lema *Empordà* : autor D. S. Jordi y Vidal.

Menció honorífica al lema *Art-Natura* : de les Srtes. Josepa y Conxa Pinilla.

Cal remarcar les notables fotografíes presentades ab el lema *Notes*, d'un gran resultat artístic; més com l'assumpte de dues d'elles, en especial, mancava de valor documental, fins al punt que podrien esser de fòra de Catalunya y regions fixades a les bases, han quedat fòra de concurs a judici del Jurat.

III. — AMPLIACIONS

No s'adjudica.

IV. — POSITIUS PER PROJECCIÓ

Premi únic, ofert per D. C. A. Torras (president del C. E. de C.), consistent en guies del Pireneu, Bergadà y comarca d'Olot.

DE LA COLECCIÓ «GARONA»

DEL SR. D. ENRIC RIBERA

Estret de Collegats : Noguera Pallaresa

Repartit entre ·l lema *Neu*, de D. Guillem de Barnola, y el lema *Fem patria*, de D. Francisco X. Parés.

V. — ESTEREOSCÓPIQUES DE 45 × 107 MILÍMETRES

1.r premi : De la casa *Richard*, de París. Concedit al lema *Puigmal*, resultant-ne autor D. Antoni Ubach.
2.n premi : De la casa *Riba, S. en C.*, de Barcelona. Concedit al lema *Cu-cut*, resultant-ne autor D. A. Serra y Feliu.
3.r premi : De la casa *Casellas y germà*, de Barcelona (extraordinari per haver-se traslladat el VII del grupo A, que no s'adjudica). Concedit al lema *Pompea*, resultant-ne autor D. Enric Mallat.
Menció honorífica al lema *Fe* : autor D. Rafel Julià.
Menció honorífica al lema *Lux* : autor D. Pere Monistrol.

VI. — ESTEREOSCÓPIQUES 6 × 13 CENTÍMETRES

1.r premi : De la casa *Gaumont y C.a*, de París. Concedit al lema *Pla y montanya*, resultant-ne autor D. Gabriel Roig.
2.n premi : Del C. E. DE C. Concedit al lema *Llum y color*, resultant-ne autor D. Bonaventura Solà.
3.r premi : De la casa *Müller germans*, de Barcelona. Concedit al lema *Ester* : autor D. Josep M.a Balcells.
Menció honorifica al lema *Veni, vidi, vici*, de D. Francisco X. Parés.

VII. — ESTEREOSCÓPIQUES, TAMANY MAJOR DE 6 × 13 CENTÍMETRES

No s'adjudica.

GRUPO B

Fotografíes de la Setmana de Sports d'hivern de Ribes, any 1911.

I. — PROVES EN PAPER

1.r premi : No s'adjudica.
2.n premi : No s'adjudica.

II. — ESTEREOSCÓPIQUES

1.r premi : De la Secció Sports de Montanya del C. E. DE C. Concedit al lema *Ski*, resultant-ne autor D. Lluís Botey.
2.n premi : De la Comissió de festes de Ribes (extraordinari per haver-se traslladat el II del grupo B-I, que no s'adjudica). Concedit al lema *Skis*, resultant-ne autor D. Gaspar Sala.

Durant els dies que fa que permaneix oberta aquesta Exposició, s'ha vist força concorreguda, havent rebut el CENTRE, y en especial la seva Secció de Fotografía, moltes felicitacions y enhorabones pel resultat de la mateixa, l'importancia numèrica y artística de la qual hà superat els càlculs optimistes dels seus organitzadors.

El dia 31, a les dèu del vespre, va celebrar-se, en els propris salons de cân Reig, una sessió de projeccions fotogràfiques de les proves presentades a dit concurs. Ab aquest motiu va congregar-se novament en aquell local una concorrencia nombrosa y selecta, que va aplaudir

merescudament els Srs. Barnola, Botey, Parés, Sala, y demés autors dels clixés presentats.

L'Exposició continúa encara oberta, estant-se organitzant alguna altra festa, de la qual parlarem en el número vinent.

PRIMER CONGRÉS EXCURSIONISTA CATALÀ

A mida que s'apropa la data de la celebració d'aquest Congrés, se va posant més de manifest la seva importancia y la trascendencia que ·l mateix pot arribar a tenir. L'entusiasme que regna entre ·ls excursionistes y dins totes les entitats de cultura de la nostra terra, són penyora del seu segur èxit. Les adhesions y demandes pera inscriure-s'hi augmenten cada dia : de Lleida, Reus, Tarragona, Sabadell y altres llocs, ens vénen cada jorn noves ben falagueres, y són ja varis els treballs y comunicacions rebuts ab destí a les sessions del Congrés, havent-se acordat, a petició de nombroses persones, prorrogar el plaç d'admissió fins al dia 20 del corrent.

La Comissió organitzadora no deixa de treballar pera ultimar tot lo referent a dit Congrés y als actes que ab tal motiu se celebraran. Veus-aquí, a continuació, la circular que acaba de publicar pera guia de tots els congressistes, contenint el programa dels actes a realitzar y una serie d'indicacions de pràctica utilitat a tenir en compte pels mateixos :

SESSIONS DEL CONGRÉS

Tindran lloc a la ciutat de Lleida durant el matí y la tarda del dia 24 de Juny, d'acord ab les Bases publicades ab data del 15 de Març prop-passat y de conformitat ab el següent horari :

A dos quarts de dèu del matí. — Sessió Inaugural y reunió del Congrés en ple.

A les tres de la tarda. — Reunió de les seccions en que puga dividirse el Congrés.

A les sis de la tarda. — Reunió del Congrés en ple y sessió de clausura.

Les reunions del matí y la de seccions se celebraran en el Palau de l'Excma. Diputació Provincial, y la sessió de clausura a la sala de sessions de l'Ajuntament o antiga Paería.

Tots els socis d'entitats y agrupacions excursionistes que vulguin

inscriure-s com a congressistes hauran de fer-ho per mediació d'aquella a la qual pertanyin, per conducte de la qual rebran el corresponent títol y el carnet d'identitat pera l'obtenció de la rebaixa concedida per les companyíes de ferro-carrils. Tot títol de congressista devengarà, al ser expedit, la quota d'*una pesseta* pera despeses d'expedició y secretaría. Les demandes d'inscripcions, hauran de fer-se abans del dia 20 del corrent. La presentació de dit títol es indispensable pera prendre part en les deliberacions del Congrés.

Important.—El plaç pera la presentació de memories y comunicacions queda prorrogat fins al 20 del mes que som.

FESTES

A més de la recepció dels congressistes a l'Ajuntament, acordada per aqueixa corporació, en honor y obsequi dels mateixos se celebraran els següents actes y festes :

Dia 24, al vespre. — Funció en honor dels congressistes en el Teatre dels Camps Eliseus.

Dia 25, de nou a dotze del matí. — Visita a la Catedral vella.

A les dotze. — Vermut d'honor en el Cafè Suïç, ofert als congressistes pel «Centre Excursionista de Lleida».

A les quatre. — Visita als monuments y museus de la població.

A les vuit del vespre. — Sopar d'honor en el Restaurant de l'Estació del ferro-carril. El preu del cobert serà de *dèu pessetes,* y els que vulguin inscriure-s'hi hauran d'avisar-ho a la Secretaría del «Centre Excursionista de Lleida» per tot el matí del dissabte dia 24.

EXCURSIONS

Se realitzaran el dia 26 si ·l nombre d'inscripcions ho permet; y, entre altres, hi ha organitzades les següents :

Excursió a Balaguer y Camarasa.

Excursió a Bellpuig.

Excursió a Monçó.

Excursió a Pinyana.

Excursió pel riu cap a Granja d'Escarp, Mequinença y Fayó.

Les inscripcions hauran de fer-se, per tot el matí del dia 25, a la Secretaría de l'esmentat «Centre Excursionista de Lleida», on se trobaran y facilitaran tots els detalls que ·s demanin sobre dites excursions. El preu del passatge en barca, pera la darrera, desde Lleida a Fayó, serà de *sis pessetes.*

HOSPEDATGES

Fonda d'Espanya y Hotel Suïç, els preus dels quals varíen entre 6'50 y 10 pessetes diaries; y els d'Agramunt, Tres Reis y altres, els preus dels quals varíen entre *quatre y cinc pessetes* per día.

TRENS

Per la via del Nord surten cap a Lleida, desde Barcelona, els següents : el mixte de les 7.15, que hi arriba a les 13.43; el de les 14.16, que hi arriba a les 20.51; y el correu de les 18.40, que hi arriba a les 0.28.

Pera retornar per la mateixa via hi ha ·ls trens que, sortint de Lleida a la 1.50, a les 7.5 y a les 14.4, arriben a Barcelona a les 7.37, a les 12.28 y a les 20.30 respectivament.

Per la via de França, ab enllaç a Picamoixons, hi ha ·ls trens que, sortint de Barcelona a les 5.08 y a les 17.47, arriben a Lleida a les 11.24 y a les 0.22 del matí.

Pera la tornada pot sortir-se de Lleida a les 5.30 y a les 15, arribant a Barcelona a les 13.15 y a les 22.

De Tarragona cap a Lleida hi ha ·ls trens que, sortint de la primera ciutat a les 7.37 y a les 19.40, hi arriben a les 11.24 y a les 0.22; podent-se retornar ab els que, sortint de Lleida a les 5.30 y a les 15, arriben a Tarragona a les 10.34 y les 18.37 respectivament.

La Junta organitzadora del Congrés ha obtingut de les companyíes de ferro-carrils importants rebaixes sobre ·l preu dels bitllets ordinaris. Pera aprofitarse de dites rebaixes es indispensable a tots els congressistes, la presentació del llur carnet d'identitat.

OFICINES

Pera més detalls, datos y informacions, dirigir-se a la Secretaría del Centre Excursionista de Catalunya (Paradís, 10, pral.; Barcelona), o bé a la del «Centre Excursionista de Lleida».

En el vinent número donarem compte, ab l'extensió deguda, de la celebració d'aquest Primer Congrés Excursionista Català, en el que han de tractar-se assumptes de tanta importancia pera la nos-

tra terra com el de l'estudi de les bases pera la delimitació de les seves comarques, y altres molts que són de capital interès pera tots els excursionistes. Es per això que no es de duptar que ·l Congrés se veurà força concorregut, y que ab motiu del mateix podrem celebrar enguany, a Lleida, un altre aplec germanívol de tots els excursionistes catalans.

CRÒNICA DEL CENTRE

MAIG DE 1911

RESSENYES D'EXCURSIONS

CARDÓ Y LES RIBERES DE L'EBRE. — Els dies 5 y 19, el nostre soci delegat a Sabadell D. Francisco de Paula Bedós, va donar dues interessants conferencies descriptives de la pintoresca vall de Cardó y de les riberes del riu Ebre desde Mora a Tortosa, deturant-se a ressenyar les llurs belleses naturals, y els llurs cants populars y tradicions, en forma agradosa y escaient. Durant les sessions varen projectar-se nombrosos clixés fotogràfics d'aquelles poètiques encontrades.

EXCURSIONS PELS VOLTANTS DE ZERMATT. — El dia 12, el nostre consoci D. Hermenegild Arruga, ressenyà alguna de les seves excursions per la pintoresca y atraient Suïça, limitant-se en aquesta conferencia a descriure varis itineraris a realitzar desde la població de Zermatt vers les altes montanyes que encerclen la seva riallera vall. Va presentar igualment una vistosa colecció de projeccions fotogràfiques d'aquella regió.

UNA VISITA A LES CIUTATS DE TOLEDO Y BURGOS. — En la sessió del dia 26, el nostre company y bon amic D. Francisco X. Parés y Bartra, va donar compte d'una seva detallada visita vers aquelles dues importants ciutats castellanes, descrivint els més bells monuments arquitectònics que recorden les llurs passades grandeses, presentant dels mateixos nombroses vistes fotogràfiques, que s'anaren projectant durant la sessió.

SECCIÓ DE FOLK-LORE

El dia 6, D. Rossend Serra y Pagès, president honorari d'aquesta Secció, va donar la seva segona conferencia, desenrotllant el tema *L'infern y el purgatori segons el poble*. En ella va donar, el Sr. Serra, una idea detallada de les creencies y supersticions populars referents an aquest tema, narrant alguna rondalla y citant textos d'escriptors mig-evals ab les mateixes relacionades. L'erudit treball del Sr. Serra fou amenitzat per la Srta. Adelaida Cots y Verdaguer, que,

acompanyada al piano per la Srta. Pilar Rodon, va cantar un aplec de notables cançons populars molt curioses y interessants.

El dia 20, D. Miquel S. Gatuelles va donar una altra interessant conferencia sobre *La rondalla dels tres pretendents comparada ab una narració persa y ab la verema dels antics egipcis.* En forma atractívola desenrotllà aquest tema 'l Sr. Gatuelles, fent atinades consideracions sobre les dites narracions y explicant el veritable origen del popular *ball de les gitanes* tal com se balla pel Penadès, la qual dança fou presentada per l'«Esbart Català de Dançaires» ab tota cura y proprietat.

El dia 22, el nostre bon amic Mn. Ramon Garriga y Boxader, vicari de Sardanyola, va donar-nos les primicies d'un nou llibre seu, proper a publicar-se, que, baix el títol *Estampes y calcomanies*, està constituït per un vistós aplec y curós recull de narracions populars propries pera infants; la lectura del qual va valer al seu autor corals felicitacions y aplaudiments.

CONVERSES D'ARQUEOLOGÍA

El dia 3 d'aquest mes de Maig, D. Pelegrí Casades y Gramatxes va donar la conferencia número CLII d'Arqueología, darrera de les corresponents a Grecia, explicant el següent programa : De l'orfebrería en el periode clàssic. — Precedents històrics. — Les joies gregues. — Llur caràcter y tipo. — Mestres de la torèntica grega. — El tresor de Bosco-Reale.

NOVA

La Junta Directiva del nostre CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, ha emprès altra volta, ab tota decisió, l'obra de la construcció de refugis en els Pireneus, havent acordat ja, en principi, l'edificació d'un prop de la Renclusa, al peu de les Montanyes Maleïdes, a fi de facilitar les ascencions al cim del gegant pirenenc. An aquest fi han començat ja les degudes gestions, de les quals un altre dia parlarem ab el degut deteniment. Per arbitrar recursos ab els quals atendre les despeses d'aquesta utilísima empresa, la Junta Directiva del CENTRE, d'acord ab valuosos elements del mateix y principalment d'un nombrós grupo de distingides senyoretes, ha organitzat una serie d'actes y festes que han començat ab unes sessions de cinematògraf al «Cine Ideal», que s'han vist molt concorregudes y que han deixat un bon benefici per aplicar an aquella empresa. Es de creure que, ab la decidida cooperació de tots, ab els elements de que podem disposar y ab les simpatíes que 'l CENTRE té en aquesta capital, prompte podrà ser un fet la continuació de l'obra començada ab la construcció del xalet-refugi d'Ull de Ter, al Pireneu, y del refugi de la Castanya, al Montseny.

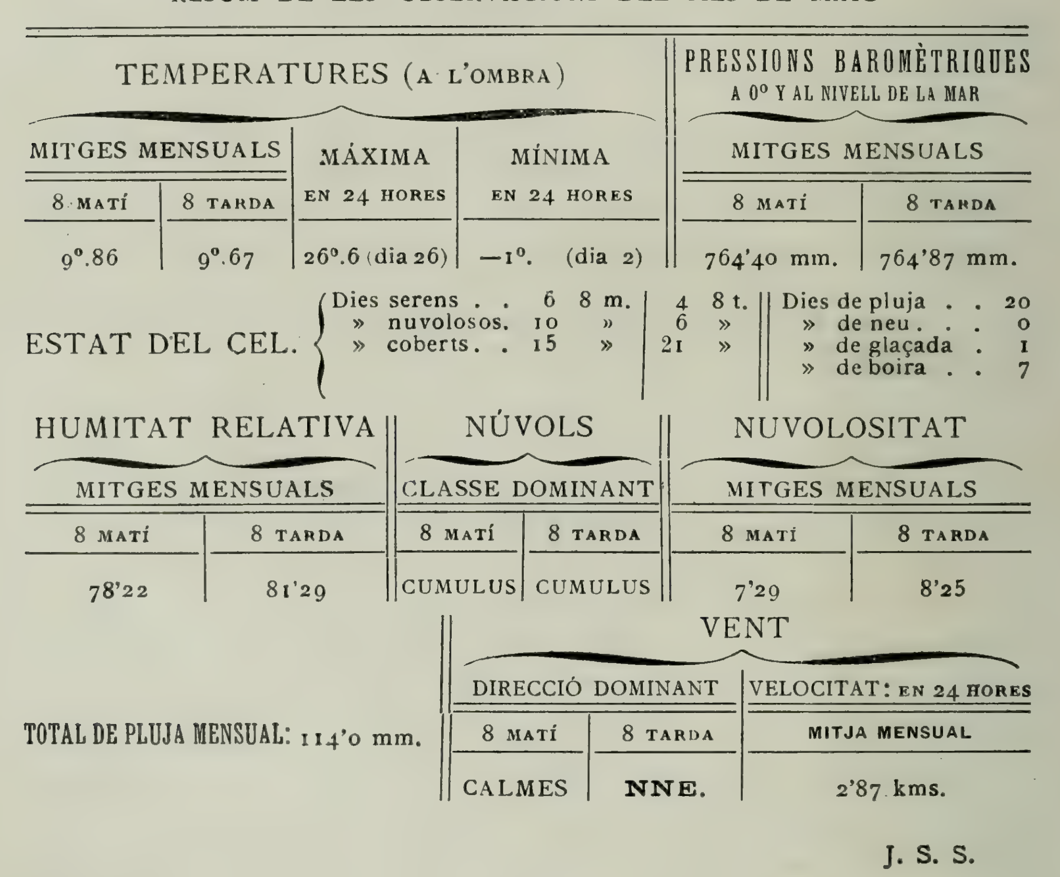
AVÍS OFICIAL

La Junta Directiva del Centre Excursionista de Catalunya ha convocat pera 'l dia 21 del mes de Juny que comencem la reunió de la Junta General ordinaria que anyalment ha de celebrar-se d'acord ab els nostres Estatuts socials.

SECCIÓ METEOROLÒGICA

ESTACIÓ METEOROLÒGICA DE VIELLA (VALL D'ARAN)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE MAIG

TEMPERATURES (a l'ombra)				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES a 0° y al nivell de la mar	
MITGES MENSUALS		MÁXIMA	MÍNIMA	MITGES MENSUALS	
8 matí	8 tarda	en 24 hores	en 24 hores	8 matí	8 tarda
9°.86	9°.67	26°.6 (dia 26)	—1°. (dia 2)	764'40 mm.	764'87 mm.

ESTAT DEL CEL.

	8 m.	8 t.
Dies serens	6	4
» nuvolosos	10	6
» coberts	15	21

Dies de pluja	20
» de neu	0
» de glaçada	1
» de boira	7

HUMITAT RELATIVA		NÚVOLS		NUVOLOSITAT	
MITGES MENSUALS		CLASSE DOMINANT		MITGES MENSUALS	
8 matí	8 tarda	8 matí	8 tarda	8 matí	8 tarda
78'22	81'29	CUMULUS	CUMULUS	7'29	8'25

TOTAL DE PLUJA MENSUAL: 114'0 mm.

VENT		
DIRECCIÓ DOMINANT		VELOCITAT: en 24 hores
8 matí	8 tarda	MITJA MENSUAL
CALMES	NNE.	2'87 kms.

J. S. S.

El Centre Excursionista de Catalunya y la Direcció del Butlletí deixen íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.

Barcelona.— Tip. «L'Avenç»: Rambla de Catalunya. 24. — Telèfon 115

ANY XXI   BARCELONA, JULIOL DE 1911   NÚM. 198

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

NOTES D'UNA EXCURSIÓ

PER L'URGELL, LA SAGARRA Y LA CONCA DE BARBARÀ

(Acabament)

L'endemà al matí, quan els raigs del sol naixent no colorejaven encara aquella vall, sortiem per la mateixa carretera en direcció a la serra del Tallat. Eren les quatre del matí. Als tres quarts passàrem per Rocallaura, en l'iglesia del qual poble ·s venera l'imatge de la Verge del Tallat. En el seu terme, tocant a la carretera, hi ha un modest establiment d'aigües medecinals. Abans de dos quarts de sis erem al cim de la carena del Tallat (800 metres aproximadament), les ruïnes del qual oviravem a la nostra dreta. La seva esvelta galería, junt ab altres restes, se troben conservats y reconstruïts en el castell de Santa Florentina, que ·l senyor D. Ramon de Muntaner té en el terme de Canet de Mar. Aquí acaba actualment la carretera que sortint de Bellpuig ha de continuar fins a trobar la de Tàrrega a Montblanc.

La vista panoràmica, principalment sobre la Conca de Barberà, a la qual ens dirigiem, es força hermosa y atraient, ovirant-se viles, pobles y llogarets escampats per la plana y per les serres que la formen. Davallant a la carretera abans esmentada, a dos quarts de set arribavem a Solivella, distant sols 8 kilòmetres de la vila de Montblanc, aont ens dirigiem.

Solivella. Es una població d'un miler d'habitants, a l'extrem septentrional de la Conca de Barbarà. Son principal carrer es la propria carretera, al costat dret de la qual s'obren una mitja dotzena de carrers més, ab cases y construccions que no tenen re de particular, entre les quals sobressurten l'iglesia parroquial de Santa María y l'antic castell pertanyent als barons de Solivella, de l'obra d'estil gòtic del qual sols

queden les fermes parets mestres y unes quantes ruïnes. El seu aspecte exterior es de seriosa grandiositat, y a son redós hi ha l'antiga casa senyorial, que podria ser facilment restaurada.

Sortint de Solivella abans de les set, y seguint en carruatge per la carretera, al cap de mitja hora forem al caseriu o poble de la Guardia dels Prats, dalt d'un petit toçal, davant l'embrancament de les carre-

SOLIVELLA : VISTA DE LA POBLACIÓ Y CASTELL

teres de Tàrrega y de Santa Coloma de Queralt. A la seva iglesia parroquial hi ha un retaule gòtic, provinent del monestir de Santes Creus, del qual hi ha un altre fragment a la propera ermita dels Prats, que haviem deixat a mà dreta de la carretera. Conté ademés varies imatges y les despulles de Sant Pere Ermengol, retirat a dita ermita y mort a principis del segle XIV.

Montblanc. Seguint carretera enllà, a tres quarts de vuit d'aquell matí arribavem a n'aquesta històrica vila enclavada dins la plana de la Conca de Barbarà, a la ribera dreta del riu Francolí y al peu de les estrebacions darreres de la serra oriental de Prades. El seu nombre d'habitants s'acosta als 5,000, y la població està constituïda per una cinquantena de carrers y varies places, entre les quals mereix citar-se la del Mercadal, de grans proporcions y típica porxada, encara que un

xic irregular. L'aspecte general de la vila, ab els murs y les torres emmarletades que la rodejen, els esvelts portals que la franquejen, y la gran mole de la seva iglesia parroquial que la domina, es de sever, grandiós y típic caient. Pera entrar-hi desde la carretera o passeig de l'estació, se passa per sota ·l portal den Bové, obert en una airosa torra quadrada coronada per tapiats marlets y en la qual se destaca un alt

Vista general de Montblanc

matacà de dues obertures. De les demés torres que defensaven la població, n'hi ha encara més d'una dotzena en peu, essent les més importants la dels Cinc Cantons, la de Sant Jordi y la del Baluart. De l'antic castell, situat dalt del petit toçal conegut avui ab el nom del Pla, y desde ·l qual se gaudeix de bella vista sobre tota la Conca y les montanyes que la volten, quasi re ·n queda. Sols enrunats fragments són penyora de la seva passada existencia, afiançada per mil records, tradicions y datos històrics. Per dins els carrers se troben arreu vestigis de les passades generacions que visqueren en aqueixa noble vila de Montblanc. Les cases Gardeny, Aguiló, Garxet, Petrus, Monjó y Farriol entre altres, y l'antiga mansió senyorial dels Castellví, ofereixen encara l'aspecte de les edificacions de l'Edat mitjana. Hi ha ademés, com edificis antics notables, l'Abadía, l'Hospital y les parro-

quies de Santa María y Sant Miquel, que sobressurten entre les altres iglesies y edificis religiosos d'aquella població. La primera té un frontispici y portada del renaixement, obra del segle XVII, que va substituir el d'estil gòtic que fou destruït durant la guerra dels Segadors. Es també de recomanar la portalada de la sagristía. En son conjunt hi predomina aquell estil, malgrat les successives renovacions de que ha sigut objecte. Apar dels segles XIV y XV, y 's distingeix per un escaient absis. L'interior es d'una sola y atrevida nau, y a la seva capella de Sant Joan pot veure-s'hi un bonic y esculpturat retaule gòtic del XV, dividit en nou compartiments. En sa part exterior, y tocant a la mateixa, hi ha la gòtica creu termenal, ab esvelta columna y cisellats detalls. L'altra parroquia, la de Sant Miquel, es un hermós exemplar de l'art romànic, ab frontis bizantí y quadrat campanar a un de sos costats. L'interior ha sigut renovat ab tendencies barroques. S'hi conserva un Sant Crist de talla, del segle XIV probablement; unes taules del XV, y l'altar major nou, d'estil ogival.

MONTBLANC : PORTAL DEN BOVÉ

A l'Hospital hi ha un claustre del XVI, de transició del gòtic al renaixement. A la seva iglesia 's conserva una bonica imatge de Santa Madalena, una altra del Sant Crist, y el retaule de l'altar major. En els voltants de la població hi ha 'ls convents de Sant Francesc, ab sa ben conservada iglesia gòtica; el de la Mercè, que quasi re guarda de sa primitiva edificació; y el de Santa Clara, tocant el santuari, ont se

venera la Mare-de-Déu de la Serra, patrona de la Conca, bonica imatge gòtica de tamany natural.

Tal es lo més notable que guarda de l'antigor l'històrica vila de Montblanc.

Espluga de Francolí. Seguint per la carretera, trobàrem, a cosa de 5 kilòmetres y no lluny de la mateixa, l'estació de l'Espluga, desde la qual ens dirigírem a dita vila, sentada a l'altra banda del Francolí, ab algunes de les seves cases escalonades en el rampent de la ribera, mentres la major part s'escampen per l'esplanada que s'extén fins al peu de la veïna montanya. Sobre ·l riu hi ha un pont de tres arcades, sota ·l qual se forma un bonic saltant. A l'extrem oposat hi ha un passeig o placeta, ab la seva font de més de vint raigs, que converteixen el Riussec de Milans en el més important Francolí.

MONTBLANC : PATI DEL HOSPITAL

L'aspecte de la població, d'uns 3,500 habitants, es típic, servant encara velles construccions, entre les quals se destaquen la seva iglesia vella, l'antiga casa dels Templers, avui hospital, y la de l'Ajuntament.

La primera es molt notable, bizantina, bell exemplar del segle XIII. La seva portalada es molt esvelta, y sobre d'ella ·s remunta la quadrada torra campanar tallant airosament l'espai. L'absis es senzill y ab tres finestrals ogivals, y els seus murs y contraforts li donen bonic

aspecte. L'interior era d'una sola nau ab volta, sostinguda per tres arcs en forma d'ogiva.

La nova iglesia parroquial re té de notable. La seva construcció

Montblanc : Plaça Major

es del prop-passat segle. De l'antic casal dels Templers són de veure, encara, els gotics finestrals.

* * *

Aquí a l'Espluga donàrem per acabada la nostra excursió, dirigint-nos xano-xano cap al grandiós monestir de Poblet, distant uns tres quarts pel camí veïnal carreter que hi condueix, boi tenint a la nostra dreta la plana de Milans y ovirant de pas l'artística creu termenal de tots coneguda. Era encara aviat que, seguint el rialler passeig Reial, ens trobàrem a la plaça de Poblet, enfront d'aquelles venerandes construccions a redós de les quals s'havia de celebrar, y va celebrar-se, el primer Aplec Excursionista Català. Allí 'ns trobàrem ja ab alguns dels nostres companys capdavanters, y, al cap de poca estona, per tots endrets, ab amics, companys y coneguts, que durant

aquell matí interromperen animosament la preuada solitut d'aquella encontrada.

Y, acabada l'excursió, acabada la seva ressenya, ja que aquest modest treball no té, com ja hem dit al principi, altre objecte ni finalitat que deixar sentades unes quantes notes de la nostra visita an alguns bells monuments històrics de l'Urgell, la Sagarra y la Conca de Barbarà, que puguin servir de datos o indicacions pera treballs de més volada, reservats a ploma més ben trempada o a persona més coneixedora d'aquelles comarques rublertes de velles iglesies, antics castells y senzilles creus termenals ben dignes de ser conegudes y estudiades.

E. VIDAL Y RIBA

Clixés de Juli Soler

FOLK-LORE DE TOSSA

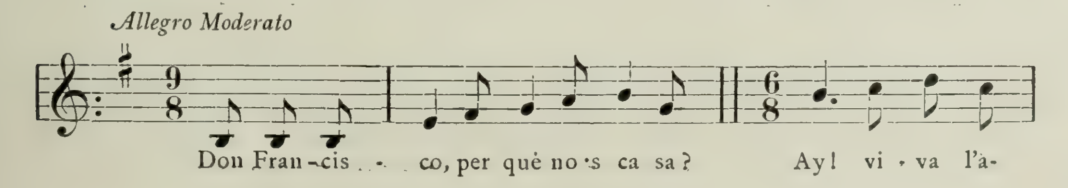
(Acabament)

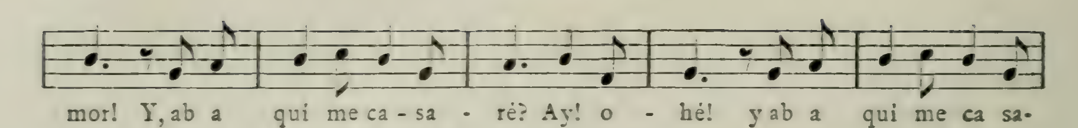
Altres cançons, de les més conegudes per tot arreu, també 's troben a Tossa : *La mort de la nuvia,* per exemple. Diu així :

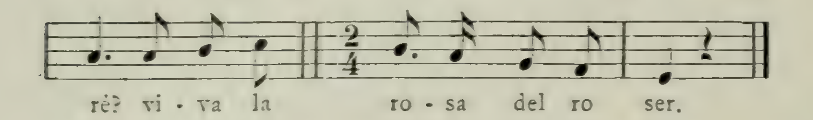

La Porqueirola es igual, en la lletra, a tantes com ja se n'han publicat. El començament, que varía, se veu ben bé que s'ha arreglat pera aludir an alguna parella de la població :

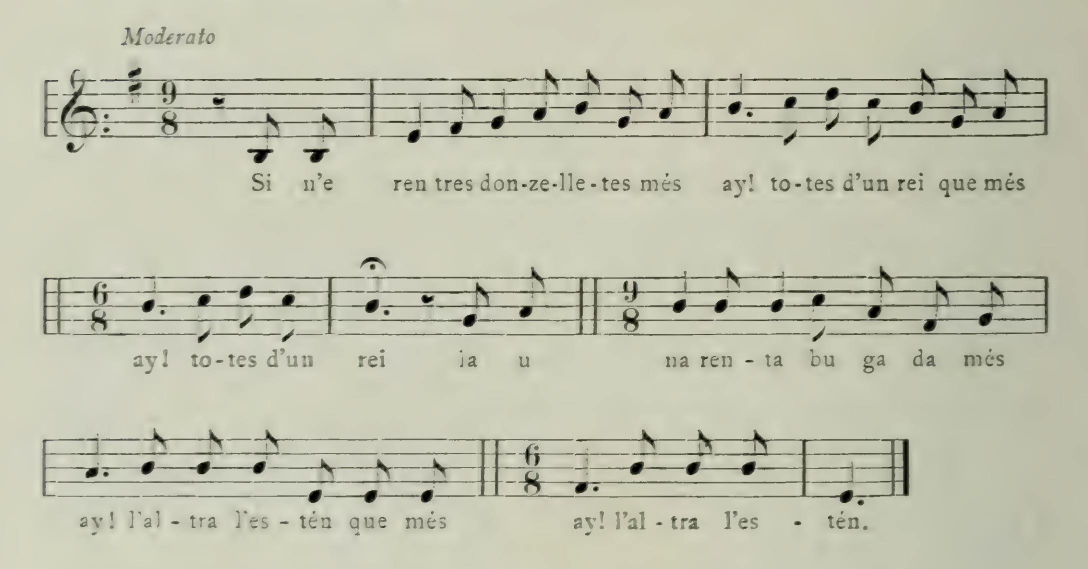
Comença així :

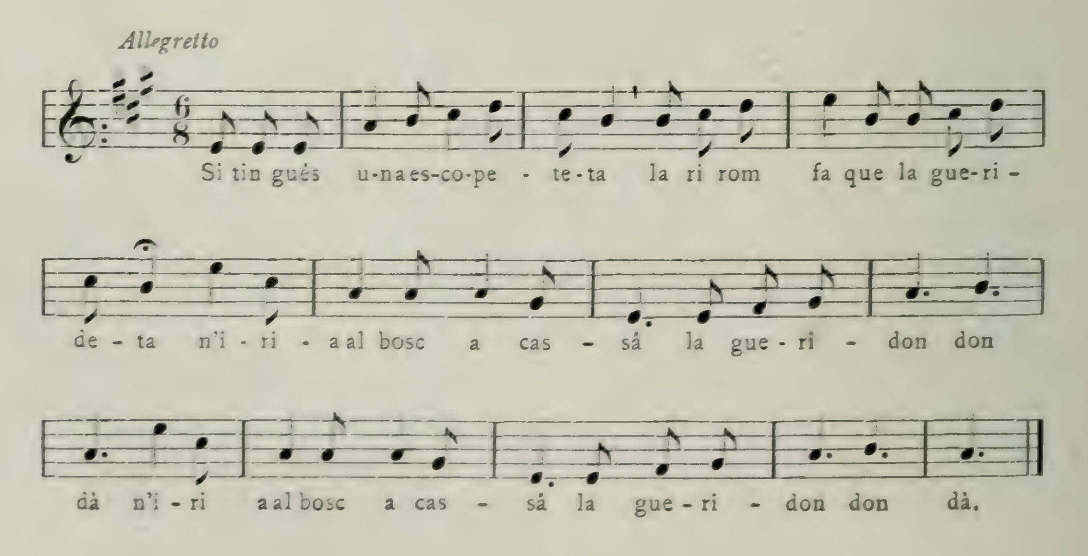

El fill del rei, té aquesta tonada :

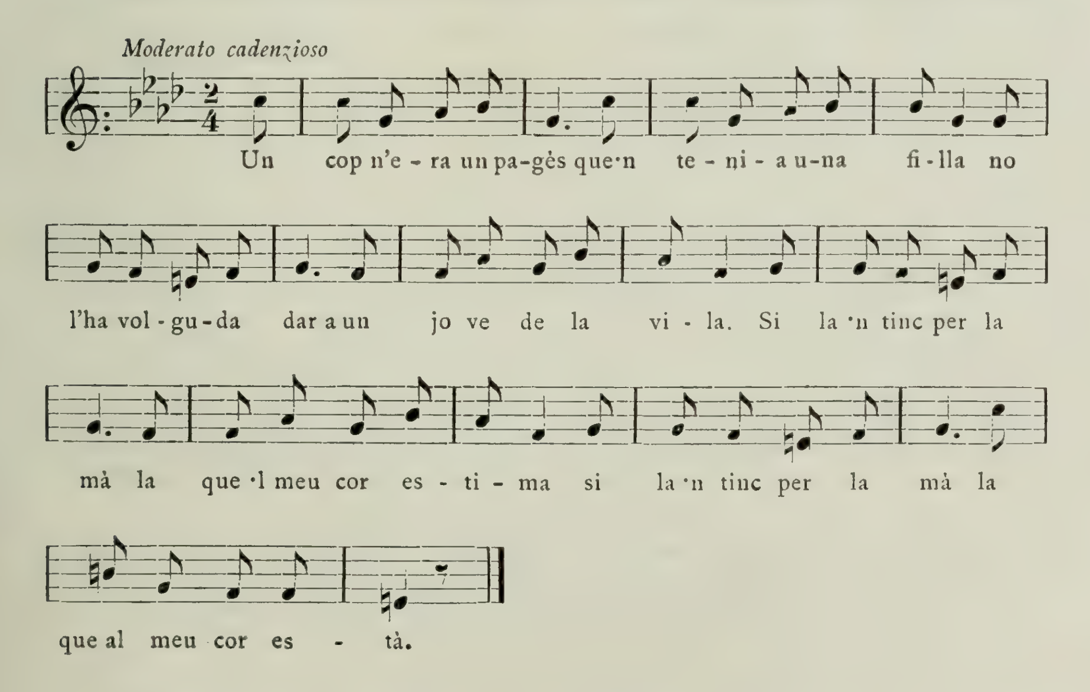
Una tonada tota bufona que vaig recollir-hi, no més duu una estrofa. No crec que 'm sigui gaire difícil trobar lo que falta. Sembla que 's tracta d'una variant d'aquella que anomenen *La ploma de perdiu*, y també *La Carta*. Es àquesta :

En la cançó d'*El Repropi* la lletra es ben moderna, de les que, més que populars, podriem dir-ne vulgars. La música ha de ser més antiga. Es així :

Molt més important y antiga es la de *L'Espineta del bosc.* Diu :

En un volum de nadales del segle XVI, publicat fa poc tamps, n'hi ha una que porta aquesta indicació : «Al sò de l'espineta del boy.» ¿Se referiria an aquesta tonada?... Bé podria ser.

De follies, a Tossa, ne tenen diferents tonades. Jo vaig recollir-ne una y algunes estrofes humorístiques. Són aquestes :

Barrabist y barrabast,
abrigat ab un llençol
es pensaven que era un home
y era una fulla de col.
A la lè tinc tinc... etc.

Un altre encara : aquella amorosa que diu :

«Ab un pastor me n'ha dada
que me ·n fa guardar les cabres;
som perduda la més maca,
y un cabrer me l'ha trobada.
— Tu, cabrer, torne-m la cabra!
— Què ·m daràs per la troballa?
— Un petó y una abraçada.»

Totes aquestes cançons, treient-ne la prosa a Napoleó, se canten tot ballant les sardanes de carrer. Avui ja no ·s ballen, com abans, cada festa al vespre. Emperò encara, la nit de Sant Joan, tothom hi es, a ballar-les, al voltant del foc.

A pesar de totes les festes majors, jo crec que la millor festa es la d'aquella nit. Una pila de dies abans ja se ·n fan els preparatius. S'ha d'anar al bosc a buscar la llenya pera ·ls focs, arbres sencers y tot. S'han de fer força escombres de bruc y deixar-les assecar bé pera fer faita.

Quan se ·n ve la nit de la festa, ¡quina gatzara, pels carrers, a l'àpilar tota la llenya y al calar-hi foc! y ¡quin victorejar la flama, que pren depressa y s'alça en-l'aire, ben en-l'aire, fins a encendre ·l cap-d'amunt de l'arbre que sosté la foguera.

Y, ¡quin cop d'encendre-hi el bruc, y, cridant : «—Faita! —Faita!», escometre ·ls xicots a les noies y elles an ells, fugint de la foguera al perseguir, y tornant-ne a la vora pera demanar treva a l'anar a ser alcançats!

Rendits de la baralla, perseguits y perseguidors s'agropen al voltant del foc, y, donant-se les mans, comencen una cançò rodant pausadament, però, essent a la primera tornada, la rodona comença a giravoltar depressa, depressa, fins a fer un remolí que aviva la foguera aixecant-ne les darreres flamarades, envolcallades ab la fumerola de la llenya, olorosa com d'encèns; y canta a chor la jovenalla, y fins els vells que s'hi afegeixen, cada cop més fort y depressa :

«Si la ·n tinc per la mà
la que ·l meu cor estima;
si la ·n tinc per la mà
la que al meu cor està.»

O aquell diminut diàleg :

«A la lè tinc tinc
que m'han robat el cor que tinc.
Jo encara 'l tinc,
jo encara 'l gordo y el gordaré
fins al dia que 'm moriré.»

HE DIT.

JULITA FARNÉS Y PAGÈS

EL PRIMER CONGRÉS EXCURSIONISTA CATALÀ

TAL com s'havia anunciat y tal com s'havia previst, acaba de celebrar-se a l'històrica ciutat de Lleida, y ab tot l'èxit y fruits que era d'esperar, el Primer Congrés Excursionista Català, la celebració del qual havia sigut acordada en l'Aplec de Poblet celebrat l'any passat a redós d'aquelles venerables ruïnes y a l'objecte d'estrènyer cada dia més els llaços de germanor que han d'unir a tots els excursionistes catalans.

Aquest primer Congrés Excursionista ha sigut un veritable èxit, tant per la gent en el mateix congregada com per l'entusiasme y l'altesa de mires que va regnar-hi; tant per la trascendencia dels temes posats a discussió com per l'importancia dels acords presos y dels treballs llegits, reveladors del veritable caràcter de l'excursionisme català ab altes finalitats educatives y pràctiques realitzacions. Y per sobre de tot va surar-hi aquell esperit de germanor que ha de presidir y regnar en totes les manifestacions verament catalanesques del nostre poble. Y ara anem a ressenyar les tasques d'aquest Congrés.

* * *

Poc després de l'hora assenyalada, van començar, el dia 24 del darrer mes de Juny, les sessions del Primer Congrés Excursionista Català, celebrades a la gran sala del Palau de la Diputació Provincial de Lleida, el president de la qual, D. Gil Doria, que tenia a sa dreta 'l president del nostre CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, D. César August Torras, y a sa esquerra 'l Sr. Sol, alcalde de ciutat, dita va

obrir la sessió ab sentides paraules de salutació y oferiment als congressistes y fent vots pera que ·ls fos agradosa l'estada en aquelles encontrades y ben profitoses les tasques d'aquell Congrés. Seguidament va cedir la presidencia al Sr. Torras, qui va llegir un discurs inaugural ressenyant les tasques de la Comissió Organitzadora del Congrés y la seva finalitat, dedicant un record als fundadors de la primera associació excursionista de Lleida, fent vots pera la germanor intensa de tots els excursionistes catalans, y dedicant breus paraules a fer ressaltar l'importancia de cada un dels temes objecte de discussió del Congrés y la trascendencia de l'obra colectiva que pot portar a cap l'excursionisme català.

Acabat el parlament del Sr. Torras, aquest anuncià que havia de procedir-se a l'elecció de la mesa definitiva, la qual, a proposta de l'eximi poeta lleidatà D. Magí Morera y Galicia, fou nomenada per aclamació, quedant constituïda pels senyors següents : D. César A. Torras, de Barcelona, president; D. Enric Arderiu, de Lleida, y D. Oleguer Miró, de Manresa, viç-presidents; D. Cassimir Lagarriga, de Sabadell; D. Eduard Giralt, de Tarrassa; D. Joan Ferrater, de Reus, y D. Joan Soler y Granell, de Tarragona, vocals; D. Fidenci Kirchner, de Barcelona, y D. Manel Herrera y Ges, de Lleida, secretaris. Després de llegides pel senyor secretari, D. Fidenci Kirchner, les adhesions rebudes, va passar-se a donar compte de les comunicacions enviades, essent llegides íntegrament o per extracte les següents:

Un criteri sobre la construcció de refugis de montanya a Catalunya, per D. Juli Soler y Santaló.

Conservació y ordenació d'arxius, per Mn. Antoni Vila.

Nota sobre la formació del Mapa de Catalunya, per D. Pere Domènech y Roura.

La fotografia en l'excursionisme, per D. Manel Herrera y Ges.

El fonograf en l'excursionisme, per D. Magí Morera y Galicia.

Necessitat del millorament de comunicacions y hostatges, per don Alfons Benavent.

El excursionismo y la mujer, per la Srta. D.ª Francisca Gómez.

L'excursionisme com a medi de desenrotllo fisic y intelectual dels infants, per D. Josep Massot y Palmers.

Necessitat de la conservació y protecció de la fauna pirenenca, per D. Alfons Oliveda.

Conveniencia d'anotar els jòcs, costums y cançonetes infantils, y de procurar un sistema pedagogic popular, per D.ª Maria Baldó de Serra.

Els sports de montanya, per D. Guillem de Barnola.

El folk-lore com objecte d'excursionisme actual, per D. Ramon Miquel y Planas.

Utilitat d'un recull d'adagis en els quals se concreti una educació perfecta, per D. Josep Esteve.

L'excursionisme y l'escola, per D. Frederic Godàs.

El folk-lore y l'excursionisme, per D. Rossend Serra y Pagès.

Llegides que foren les anteriors comunicacions, y essent ja la una de la tarda, va aixecar-se la sessió pera reprendre-la en el mateix lloc a les tres tocades. Aquesta nova sessió fou presidida per D. Enric Arderiu.

Després de llegir-se alguna nova adhesió que s'havia rebut, va passar-se a donar compte dels diferents treballs rebuts sobre ·l tema *Establiment de Bases pera la delimitació de les comarques catalanes,* llegint-se pels autors dels mateixos D. Josep Esteve, D. Josep Massot y Palmers, D. Joan Ferrater, Mn. Josep Guitart, D. Eduard Vidal y Riba y D. Rossend Serra y Pagès, les llurs respectives conclusions. Després d'alguna discussió, s'acorda, a proposta del Sr. Torras, que ·s reuneixin els autors dels diferents treballs pera procurar un acord entre ells.

Respecte al tema *Establiment de Bases pera l'estudi de la toponomàstica catalana,* se llegeix un erudit treball de D. Antoni Griera, y després d'alguna discussió s'acorden en part les seves conclusions ab un aditament, quedant encarregat el Sr. Vidal y Riba de concretar dites Bases pera donar-ne compte seguidament.

Referent al tema *Bases pera la formació del Cataleg general y metodic dels objectes monumentals y arqueologics y belleses naturals de Catalunya,* després de llegir-se un notable treball de D. Geroni Martorell, s'acorda que ·s reuneixi una secció especial pera discutir y aprovar les Bases presentades.

Per últim, referent al tema *Estudi de les Bases pera establir una federació de les entitats excursionistes catalanes,* se dóna a conèixer un treball que es llegit pel seu autor, D. Joan Ferrater, qui defensa les conclusions o Bases en ell concretades. Al passar a ser discutides les mateixes, el Sr. Morera y Galicia fa avinent el seu criteri, contrari a la creació de tot nou organisme, per creure-l innecessari; y el senyor Vidal y Riba apoia dit criteri, oposant-se obertament a tota federació orgànica. Després de breu discussió, en la qual intervenen principalment els Srs. Esteve, Massot, Serra y Pagès, Torras, Pereña y la presidencia, se pren per unanimitat el següent acord : «El Congrés acorda mantenir la federació espontania y espiritual nascuda a l'aplec de Poblet y mantinguda en aquest Congrés, y que la Junta del

mateix sigui ·l seu director fins a la celebració d'un nou Congrés.» S'acordà igualment convidar els catalans de totes les comarques ont no existeixen Centres Excursionistes, a que procurin constituir-ne pera contribuir als alts fins als mateixos assenyalats.

Seguidament passen a reunir-se les diferentes seccions, y al cap de poca estona torna a reunir-se ·l Congrés en ple pera donar compte y aprovar els acords per aquelles presos. Represa la sessió, el Sr. Vidal y Riba exposa que, després de llarga discussió, els Srs. Esteve, Mn. Guitart, Serra y Pagès y ell havien arribat a un acord; y que, davant la impossibilitat de concordar de moment els llurs respectius treballs, proposaven l'aprovació de la següent basa, en la qual no estaven conformes els Srs. Massot y Ferrater : «El Congrés acorda deixar pera un pròxim Congrés el definitiu establiment de Bases pera la delimitació de les comarques catalanes, al qual fi acorda ·l nomenament d'una Junta o Comissió General, y de Juntes comarcals, pera fer la presentació de dites Bases. Els treballs y acords de les diferents Juntes comarcals designades per cada Centre Excursionista allí ont n'hi agi, y per la Central ont no n'hi hagi, presentaran els treballs an aquesta, que serà designada per la taula d'aquest Congrés y que serà l'encarregada de redactar el definitiu projecte.» El Sr. Massot, en nom propri y del Sr. Ferrater demana que, a fi de no perdre temps, puguin ja en el vinent Congrés presentar-se treballs sobre delimitació de comarques. S'hi oposa ·l Sr. Vidal; y després de breu discussió, en la qual intervenen diferents congressistes, s'aprova dit acord, ab el vot en contra dels Srs. Ferrater y Massot.

Tot seguit s'acorda que, per part de tots els Centres Excursionistes, se crein seccions especials de toponimia pera dedicar-se a l'estudi y possible rectificació dels noms toponímics catalans, y que la mesa del Congrés designi una Comissió encarregada de rebre y coordinar els treballs que les diferents seccions o persones li enviin y dels quals donarà compte a la secció especial dels successius congressos.

El Sr. Puig y Cadafalch s'aixeca a defensar les conclusions del tema referent a l'Inventari o Catàleg dels objectes monumentals y arqueològics, y belleses naturals de Catalunya; y diu que, atesa la molta feina a fer en aquest sentit, creu preferible limitar-se a l'inventari dels objectes monumentals y arqueològics, sens perjudici que ·s procuri atendre a la defensa y conservació de les belleses naturals de la nostra terra. En conseqüencia proposa ·ls següents acords : «Un dels fins principals de l'excursionisme ha de ser contribuir a la formació de l'inventari gràfic de Catalunya. Els medis apropriats pera conseguir-ho seran : publicació d'una fulla d'instrucció arqueologica y

divulgar el coneixement de les obres d'art catalanes; formació, per part dels Centres Excursionistes, d'un inventari per cèdules de tots els datos que constin en les llurs coleccions y publicacions; solicitar, per medi de qüestionaris, datos dels objectes artístics existents arreu de Catalunya; organització d'excursions, visites, concursos y exposicions, ab especial propòsit d'obtenir reproduccions gràfiques; publicació de fulles monogràfiques, guies, àlbums, targetes postals, etc. La taula del Congrés nomenarà una Comissió que 's cuidi d'assenyalar mètodes y procediments pera conseguir l'execució de les anteriors conclusions.»

D. Leonci Soler y March fa una excitació en pro d'una acció constant pera evitar la destrucció o emigració de les nostres joies artístiques; y els Srs. Torras y Serra y Pagès, fan avinent la necessitat que lo mateix se faci respecte a les nostres belleses naturals. Mn. Anton Vila dedica un fervorós record al bisbe Dr. Morgades, que tant féu per la conservació del tresor artístic català, y D. Alfons Par y Tusquets llegeix en extracte un treball en defensa de les belleses forestals. S'accepten les conclusions proposades pel Sr. Puig y Cadafalch, y la conclusió del Sr. Par proposant demanar al Govern l'exacte compliment de la llei Besada, del 1908, sobre defensa y repoblació forestal.

A proposta del congressista D. Emili Llatas s'acorda demanar al Govern la declaració de monument nacional a favor de la Catedral vella de Lleida. Igualment, y per unanimitat, són presos els següents acords, involucrats en conclusions de diferents comunicacions presentades al Congrés : fer un recull d'adagis catalans, demanar a Ajuntaments y parroquies la catalogació y organització d'arxius; construcció de camins a l'alta montanya, y demanar la creació d'estacions meteorològiques; proposició, aquesta darrera, inclosa en una comunicació de D. Alfons Benavent *Sobre estacions meteorològiques* y acceptada en part després de les observacions dels Srs. Torras y de D. Juli Soler.

Després de presos els anteriors acords, el Sr. Arderiu va aixecar la sessió pera continuar-la seguidament a la sala de sessions de l'Ajuntament o antiga Paería, ont havia de tenir lloc la sessió de clausura.

Aquesta fou presidida per D. César A. Torras, qui va manifestar que, pera donar per acabades les tasques d'aquest congrés, sols mancava l'acord sobre designació de lloc pera reunir el vinent; y, havent proposat el Sr. Pereña que fos a Manresa, s'acorda de conformitat. El Sr. Miró, president del «Centre Excursionista de la Comarca de Bages», dóna mercès per haver-se escollit dita ciutat de Manresa, y promet fer tot lo possible pera son millor èxit. Després d'acordar-se

enviar un telegrama a l'alcalde de Manresa fent-li assaber dita designació, y de regraciar el senyor president a la Diputació y a l'Ajuntament de Lleida per les llurs atencions y deferencies pel Congrés, y als excursionistes lleidatans per la bona organització donada al mateix, pren la paraula el viç-president D. Enric Arderiu, y ab sentides paraules clou les tasques del Congrés, resumint la feina feta, historiejant l'obra de l'excursionisme, fent vots pera l'èxit dels vinents congressos, y regraciant a tots els que havien contribuït a la celebració del Primer Congrés Excursionista Català.

* * *

Respecte als demés actes celebrats ab motiu del Congrés, hem de manifestar que aquell mateix vespre va obsequiar-se als congressistes ab una representació teatral als Camps Eliseus, que va veure-s força concorreguda.

L'endemà va dedicar-se a la visita de la ciutat y de sos vells monuments. El matí fou destinat a la Catedral vella o Castell, la minuciosa visita de la qual va fer-se ab tota cura y deteniment mercès a les facilitats donades per l'Excm. Sr. General governador de la plaça, que va rebre personalment als congressistes, ajuntant-se a la visita en companyía de varis quefes y oficials, fent d'amable y entès *cicerone* ·l jove, entusiasta y inteligent capità Sr. Martínez Vallespí, fill d'aquella ciutat y enamorat de sa joia més preuada.

Després de fer l'ascensió al cim de l'alta torra campanar pera ovirar l'hermós panorama que desde ell se frueix sobre tota la plana d'Urgell y montanyes que l'envolten, va davallar-se novament a la ciutat, visitant el casal de l'Ajuntament o antiga Paería, ont foren rebuts pel senyor alcalde y regidors de totes les fraccions polítiques que componen aquell Ajuntament, y obsequiats ab un lunch d'honor esmeradament servit, canviant-se ab aital motiu frases d'atenció y de gracies entre l'alcalde, Sr. Sol, y el Sr. Torras en nom dels congressistes.

A la tarda va visitar-se ·l Castell de Gardeny, antic convent de Templers; les iglesies de Sant Joan y Sant Llorenç, l'Hospital, y els Museus Diocesà y Provincial, entre altres edificis antics y moderns.

Cap al tard se reuniren els congressistes als jardins dels Camps Eliseus, ont foren obsequiats pels excursionistes lleidatans ab un refresc; y al vespre varen reunir-se novament en sopar de germanor y despedida, que va celebrar-se a l'espaiós restaurant de l'estació. En el mateix varen reunir-se una cinquantena de congressistes (car

molts d'ells havien ja marxat a llurs respectives residencies), y durant més de dues hores la més franca y expansiva germanor va regnar entre ·ls comensals, sentint-se sols amigables y entusiastes converses referents a excursions, plans y bons desitjos. Després de dedicar-se uns *bans* a les senyoretes presents, y als diferents Centres Excursionistes, el mestre Morera y Galicia, com li diuen a Lleida, dirigí sentides paraules de comiat y d'a reveure a tots els congressistes en nom dels lleidatans, a les quals respongué ·l Sr. Torras oferint a tots els excursionistes la casa pairal del nostre CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA.

* * *

Y així va acabar aquest Congrés, aquest aplec germanívol, que durant un parell de dies va unir catalans de diferents encontrades. Aquell mateix vespre, o, millor, aquella mateixa matinada, quasi tots els congressistes forasters retornaren a llurs respectives llars, els uns directament, els altres realitzant alguna de les excursions projectades.

D'aquestes se portaren a cap les de Balaguer, Bellpuig y Fayó, que fou la més concorreguda y més interessant. Aquesta la realitzaren els socis del nostre CENTRE Srtes. Pilar y Josefina Savalls y Srs. Bas, Kirchner, Llatas, Madrenys, Miret, Puig y Cadafalch, Puig y Says, Soler y Santaló, Vidal y Riba, y Vidal y Parés, acompanyats de la Srta. Francisca Gómez, del seu senyor pare, D. Enric Gómez, y de D. Alfred Pereña, del «Centre Excursionista de Lleida», que s'embarcaren a quarts de sis del matí pera seguir Segre avall cap a Torres de Segre, Monestir y Granja d'Escarp (aigua-barreig del Cinca y l'Ebre) y Mequinença, ont desembarcaren, visitant aquella típica població; pera continuar després fins a Fayó, ont dinaren y agafaren un tren de càrrega fins a Mora pera esperar l'exprés, que ·ls retornà a Barcelona després de tant agradosa excursió.

CRÒNICA DEL CENTRE

Juny de 1911

SOCIS ENTRATS DURANT EL SEGON TRIMESTRE D'ENGUANY

Frederic Utzet. — Cristòfol Bas y Llopart. — Carles Papirer y Portabella. — Josep M.ª J. Cervera. — Enriqueta Miquel. — Pau Olivella y Vidal. — Francisco Soler y Vilumara. — María Esperança Torras y Buxeda. — María de la Mercè Torras y Buxeda. — María Antonia Escrivà. — Joan Pujolar. — Montserrat Par. — Albert Aluart. — Lluís Reig. — Ramon Barnet. — Josep Morera Saqué. — Santiago Gambús Misponlet.

JUNTES GENERALS Y DE SECCIONS

En virtut de les eleccions fetes per la Junta General de socis celebrada el día 21 del mes de Juny, quedà constituïda en aquesta forma la Junta Directiva:

President : D. César August Torras y Ferreri. *Viç-President* : D. Eduard Vidal y Riba. *Tresorer* : D. Juli Vintró y Cardellach. *Secretari primer* : D. Fidenci Kirchner y Catalan. *Secretari segon* : D. Lluís Coll y Serra. *Vocals* : D. Josep Amat y Durán, D. Guillem de Barnola y Escriva de Romaní, D. Joaquim Miret y Sans, D. Emili Llatas, D. Marian Ros y Soler, y D. Emili Juncadella.

En virtut de les eleccions particularment efectuades, han quedat constituïdes en la forma que s'indica a continuació les següents seccions :

Secció d'Arquitectura. — *President* : D. Geroni Martorell y Terrats. *Viç-President* : D. Josep Domenech Mansana. *Tresorer* : D. Emili Porta. *Arxiver.* D. Enric Matas Ramis. *Secretari* : D. Josep M.ª Miró Guibernau. *Vocals* : D. Ferran Tarragó Nogué, D. Benvingut Rius y D. Josep Danès Torras.

Secció de Sports de Montanya. — *President* : D. Manuel Miret y Maymir. *Viç-President* : D. Romul Bosch y Catarineu. *Tresorer* : D. Martí Botey y Puig. *Secretari* : D. Josep Tatxé y Piñol. *Vocals* : D. Enric Ribera y Llorens, D. Antoni Barrie y Gutiérrez, y D. Santos Mata.

Secció de Fotografía. — *President* : D. Francisco Xavier Parés y Bartra. *Arxiver* : D. Gabriel Roig y Font. *Secretari* : D. Gaspar Sala y Rosés. *Vocals* : D. Bonaventura Solà y Andreu, y D. Alfred Bosch y Batlle.

Secció de Geografía física y Geología : *President* : D. Joan Rosals : *Viç-president* : D. Josep Salvany. — *Secretari* : D. Melcior Marcet. — *Vocals* : D. Camil Valls y D. Joan Danès.

La Junta de la Secció de Folk-lore queda formada de la mateixa manera que ja estava constituïda.

EXCURSIONS

A més de les excursions realitzades ab motiu del Congrés Excursionista de Lleida, y de les quals ja parlem en altre lloc d'aquest mateix número, s'han portat a cap, durant aquest mes de Juny, gran nombre d'excursions, entre les quals hem de citar les següents, de que se ·ns ha donat compte :

EXCURSIÓ A MANRESA, BALSARENY, SANT CUGAT DEL RECÓ, SURIA Y COANER. — Va realitzar-se aquesta excursió ·ls dies 20 y 21 del darrer mes de Maig, ab assistencia dels socis Srtes. Montserrat y Mercè Amat, Pilar y Josefina Savalls, Mercè y Rosa Torras y Buxeda, y Srs. Amat, Botey (Lluís y Martí), Caritg, Goig, Kirchner, Llatas, Miret, Parés, Roig (Joan y Gabriel), Torras (César August) y Xicoy, entre algun altre que no recordem.

El primer dia ·s quedaren a dormir a Manresa, y a l'endemà sortiren en tren a visitar la població de Balsareny. Desde allí seguiren en carruatge cap a Sant Cugat del Recó, visitant la seva típica y notable iglesia, anant a dinar a Suria. Després de dinar se dirigiren a visitar la romànica y interessant iglesia de Santa María de Coaner, pera retornar després vers Suria y Manresa, desde ont tornaren a la nostra capital ab el darrer tren de la tarda.

EXCURSIONS AL MONTSENY. — Ab el primer tren del dia 3 de Juny sortiren vers la vila de Breda ·ls nostres consocis D. Salvador Bordas, D. Martí y D. Lluís Botey, D. Enric Goig, D. Casimir Lagarriga (del «Centre Excursionista del Vallès»), D. Facunde Morral y senyora, D. Albert Santamaría y D. Josep Tarragó; trobant-se en aquella pintoresca vila ab els senyors D. Francisco Blanch y fill y D. Daniel Girona, que hi eren ja del dia abans.

A prop de dos quarts de dèu sortiren de Breda, y per l'ombrejat camí de cân Pega y cân Fogueras, pels sorrals de cân Perarbau, y vorejant aquell hermós rieral, se dirigiren vers la vall y ermitatge de Santa Fe, ont arribaren abans de les dues de la tarda. En havent dinat, y en mig d'un temps boirós y tot plovisquejant, seguiren, per entre aquella hermosa fageda, cap al pla de l'Espinal y font del Briansó (1,500 ms. altitut aproximadament), ont els nostres companys acamparen pera disposar-se a passar la nit. En un moment quedaren muntades les tres tendes que portaven; y, després de sopar y encendre bona foguera, tots anaren a descansar.

Al sent-demà, a quarts de vuit, continuaren la ruta vers el cim de les Agudes, a gaudir del seu extèns y encisador panorama; seguint després la serralada vers el turó de l'Home, desde ont davallaren al poble de Montseny, ont dinaren, continuant després, per les vores del Tordera, cap al molí de câ l'Illa y pobles de Sant Esteve y Santa María de Palautordera, per agafar el darrer tren, que ·ls retornà a Barcelona.

Ab el segon tren del mateix dia, 3 de Juny, altre colla d'excursionistes, formada de les Srtes. Mercè y Marguerida Roig y Mercè Ros, y dels senyors D. Josep Amat, D. Josep Gallany, D. Macià Ros y senyora, D. Josep Tatxé y D. Eduard Vidal, va sortir cap a l'estació y poble de Gualba, ont foren molt ben rebuts y atesos pel senyor alcalde, D. Joan Ragué, soci delegat del nostre Centre.

En havent esmorzat seguiren cap al torrent y casa de l'Illa; y remuntant el riberal de Gualba, l'hermós saltant del qual constantment va ovirant-se, se dirigiren a la pintoresca vall de Santa Fe, arribant-hi a poc de marxar la colla abans nomenada, que vegeren enfilar-se per entre les fagedes que encerclen aquella vall, un dels llocs més deliciosos de la nostra Catalunya. Després de visitar aquells contorns se retiraren a l'ermitatge de Santa Fe, ont, lo mateix que a la veïna hostalería de cân Trompu, s'hi estan fent grans obres en benefici y comoditat de tots els que visitin aquell lloc. Durant aquells dies eren moltes les persones que habitaven en dites cases. Abans d'anar a dormir, els nostres companys pogueren fer-se senyals ab la colla acampada a la font del Briançó.

L'endemà, dia 4, pel propri pla de l'Espinal y font del Briançó, pujaren fins al turó de les Agudes, per anar revoltant la serralada fins al poble de Montseny, seguint sempre ·l vessant del Tordera. Després de dinar continuaren fins a Palautordera, ont, junt ab l'altra colla, retornaren a la nostra capital.

A les Guilleríes. — Durant les mateixes festes de Pasqua, els nostres consocis D. Geroni Castelló y D. Pere Fius Matas efectuaren una interessant excursió per aqueixa hermosa encontrada. De la nostra ciutat se dirigiren vers Hostalric, Arbucies y Sant Hilari, ont passaren la nit del dia 2 d'aquest mes de Juny. A l'endemà, y passant per coll de Carós, serrat de les Tres Creus, font Samallera, y Vallclara, se dirigiren cap a Sant Andreu de Balcells, Vilanova y Sant Romà de Sau, a l'antic molí del qual s'hostetjaren y trobaren bona taula y confortables habitacions, mercès a les obres allí realitzades. Al següent dia escalaren les cingleres de Tavertet y visitaren aquest pintoresc poble, dirigint-se després, per la casa de l'Avenc y poble de Rupit, als santuaris del Far y de la Salut, ont donaren per acabada aquella jornada. L'endemà al matí baixaren cap a Sant Feliu de Pallarols, pera retornar a Barcelona ·l Sr. Rius y continuar vers Olot el Sr. Castelló.

Al engorjat de Sant Aniol y cims de Bassagoda y de Finestres. — Fou realitzada aquesta interessant excursió pels nostres consocis D. Joan y D. Gabriel Roig, y D. Xavier Parés y Bartra, durant els dies 15, 16, 17, 18, y 19 del acabat mes de Juny. A l'efecte sortiren de la nostra capital, el dia de Corpus, ab el tren de les 5 del matí, dirigint-se per Girona y Sant Feliu de Pallarols cap a Olot. Després d'haver dinat y recorregut la població, sortiren vers Sant Joan les Fonts, el romànic monastir del qual poble visitaren, anant a dormir a Tortellà. L'endemà, de bon matí, emprengueren la caminada vers el Pont del Llerca, y, seguint la ribera dreta del riu, continuaren fins a la romànica parroquia de Sadernes, bon xic desfigurada. A poca distancia ·s troba ·l molí de Sadernes o de Galceran, y el nomenat pas dels Aures, ont hi ha l'aigua-barreig

dels rius de les Escales y de Sant Aniol, qne formen el Llerca. Deixant enrera l'espadat rocatam o Castell se Espasa, se segueix per pintoresc camí completament adossat a l'encinglerada penya fins al pas den Roca, pel qual s'atravessa 'l riu, arribant-se al Pont y casa Valentí, ont feren alto 'ls nostres companys. Aquí deixaren el camí de ribera, emprenent la forta pujada de Riu, visitant l'iglesia, y seguint després per l'important casa de pagès de câ l'Agustí y santuari de la Mare-de-Déu de les Agulles, ab intenció de fer l'escalada de Bassagoda. L'espessa boixeda que s'anà formant y extenent, y l'hora avançada que era, va fer-los desistir d'aquest propòsit, que deixaren per l'endemà, dirigint-se desde el coll de Riu cap a cân Sala, ont passaren aquella nit. Al sent-demà, abans de sortir el sol, ja estaven en marxa 'ls nostres companys; y pel pla de la Batería, o camp dels Emigrants, pujaren fins al encinglerat cim del Bassagoda, que assoliren salvant aquell murallam per la seva única part accessible, que mira vers ponent, gaudint desde ell de sa dilatada y hermosa vista panoràmica desde la mar fins als més enlairats cims pirenencs. La davallada la feren pels colls de Vallespir y de la creu den Principi cap a cân Coix y la Comella, portell de la Guilla, y escales y iglesia de Sant Aniol, dinant en el proper molí. A la tarda visitaren l'hermós salt d'Escales, continuant ribera avall fins a Sant Jaume o Palau de Montagut, desde ont retornaren a Olot.

Al següent dia, a les cinc del matí, sortiren cap a Sant Pau, visitant de passada 'l cràter de Santa Marguerida, santuari dels Arcs, iglesia modernitzada sobre 'ls vestigis de la primitiva, que apar del segle XI, y cim de Finestres. Després d'haver dinat a la rectoría, emprengueren la llarga davallada fins a a ribera dita de Sant Aniol, seguint després vers l'escampat poblet de les Ancies y les Planes, ont agafaren el darrer tren que va a Girona, arribant l'endemà a Barcelona ben satisfets d'aquesta pintoresca y interessant excursió.

A L'ALT BERGADÁ. — Durant els dies 23, 24 y 25, els nostres consocis D. Daniel Girona y Llagostera, D. Facunde Morral y senyora, y D. Albert Santamaría y Armengol, feren una bonica excursió per les altes encontrades bergadanes, valls de Bagà y del Grasolet; itinerari que no ressenyem per ser el mateix d'altres excursions realitzades per aquella comarca y per no disposar de prou espai en aquestes planes.

SESSIONS Y CONFERENCIES

LA VALL DE TENA. ALTS PIRENEUS D'OSCA. — Els dies 2 y 9, el nostre benvolgut company D. Juli Soler y Santaló, va donar dues interessants conferencies sobre aqueixa vall aragonesa, fent una completa ressenya de la mateixa baix tots aspectes, y presentant una serie d'itineraris d'excursions a realitzar per aquelles hermoses y interessants encontrades. El treball realment valuós del Sr. Soler no es altra cosa que continuació d'altres treballs, dels quals oportunament donarem compte com a fruit de les excursions y estudis que curosament y ordenadament està portant a cap el nostre amic per les comarques

de l'alt Pireneu. Durant les sessions va presentar una notable colecció de vistes fotogràfiques.

UNA VISITA A LES ROMÀNIQUES IGLESIES DE SANT CUGAT DEL RECÓ Y SANTA MARÍA DE COANER. — Com a fruit y resultat de l'excursió que en altre lloc ressenyem, el dia 30, el nostre bon amic D. Emili Llatas, va donar una conferencia descrivint y estudiant aqueixes interessants construccions, presentant al propri temps varies vistes fotogràfiques de les mateixes, que s'anaren projectant durant la sessió.

SECCIÓ DE FOLK-LORE

L'INFERN Y EL PURGATORI SEGONS EL POBLE. — El dia 3, D. Rosend Serra y Pagès, president honorari d'aquesta Secció, continuà 'l desenrotllament d'aquest tema, citant fragments en els quals s'apoya l'idea de la gent vulgar sobre aqueixos llocs, y ocupant-se de la narració o novela den Pere Porter referent a la seva anada y tornada de l'Infern.

LA LLEGENDA «EL TRIBUT DE LES CENT DONZELLES» EN LES RELACIONS AB ALTRES NARRACIONS EXTRANGERES. — El dia 17, D. Miquel S. Gatuelles va donar una altra conferencia estudiant aquella narració del llegendari ibèric en comparació de la llegenda de Terrens vencedor, ab les de Sant Jordi y ab altres varies pertanyents a terres y nacionalitats diverses.

SECCIÓ DE GEOGRAFÍA FÍSICA Y GEOLOGÍA

Havent-se procedit a la reorganització d'aquesta Secció y al nomenament de la nova Junta Directiva pera la mateixa, aquesta té acordat emprendre activa campanya de treballs científics a fi de posar-se a l'altura de les seves companyones d'aquest CENTRE EXCURSIONISTA.

Per això, tenint en compte l'especial caràcter de la nostra associació, el sagell científic y cultural de la qual tant la distingeix de les entitats excursionistes extrangeres, donant-li un aspecte y una tradició científica sempre conresada (com ho testimonien, entre altres, els treballs dins de la mateixa portats a cap per homes com els Srs. Cumí y Martorell, Bofill y Poch, Cardona, Lluís Marian Vidal y Antoni Novellas, y sobre tot l'important tasca realitzada pel malaguanyat Mn. Norbert Font y Sagué, les brillants conferencies, excursions y pràctiques del qual estan en el record de tots el nostres consocis), ha projectat, l'esmentada Junta, un plan o programa d'excursions curtes, de visites y d'estudis geològics y topogràfics, que, junt ab una tanda de sessions, conferencies y altres treballs, s'aniran desenrotllant ordenadament y de mica en mica, ab mires científiques y patriòtiques. Igualment se preocuparà y cuidarà de l'arranjament, ordenació y ampliament de les nostres coleccions mineralògiques y paleontològiques, testimoni eloqüent de les nostres tasques y correríes per la nostra terra.

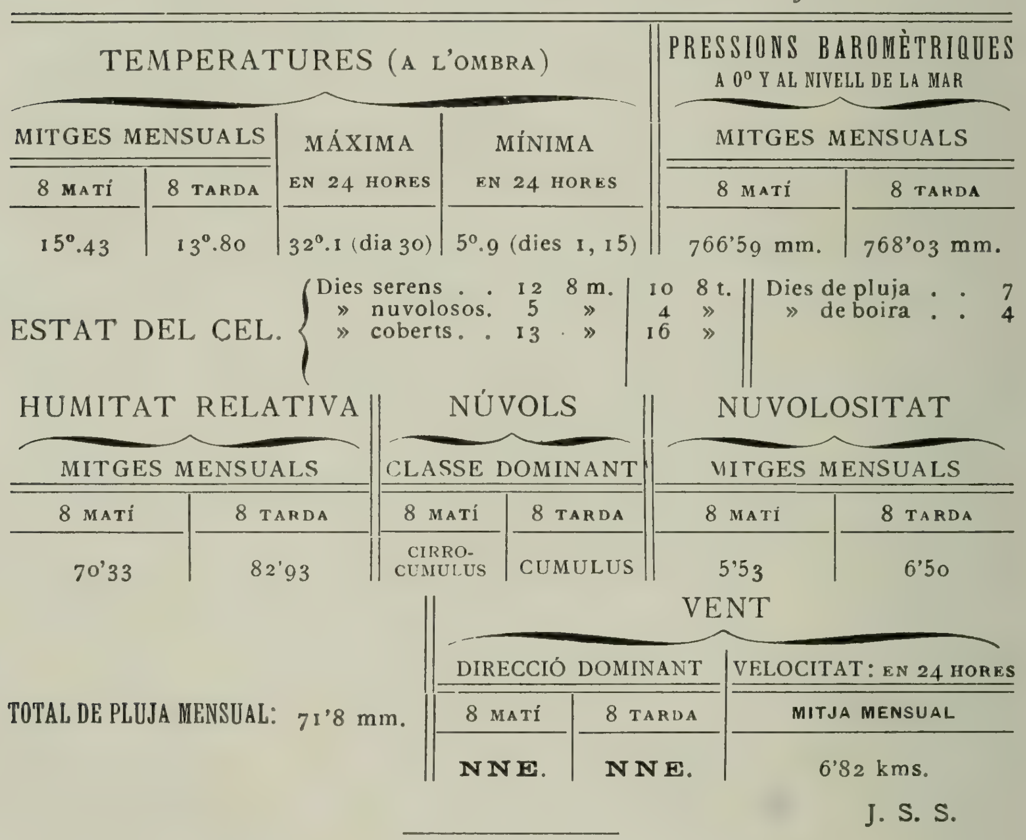
A dit fi la Junta de la Secció esmentada fa una crida a tots els nostres consocis que per llurs aficions o aptituts sentin entusiasme per l'excursionisme científic pera que s'agrupin a son redós ingressant en l'esmentada Secció (pera lo qual no cal altre requisit que inscriure-s a la mateixa, deixant el nom al conserge o a la secretaría del CENTRE), ab la cooperació decidida dels quals podrà portar a terme y realització tots els seus propòsits.

Igualment recomana y agrairà a tots els socis, residents y delegats, la remesa de fòssils y minerals pera les nostres coleccions, y la notificació de llocs ont se trobin belleses naturals, jaciments fossilífers, coves o avencs, y demés fenomens dignes d'estudi, a fi d'augmentar el nostre naixent museu y organitzar excursions y visites pera 'l curs vinent.

SECCIÓ METEOROLÒGICA

ESTACIÓ METEOROLÒGICA DE VIELLA (VALL D'ARAN)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE JUNY

TEMPERATURES (a l'ombra)				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES a 0° y al nivell de la mar	
MITGES MENSUALS		MÁXIMA en 24 hores	MÍNIMA en 24 hores	MITGES MENSUALS	
8 matí	8 tarda			8 matí	8 tarda
15°.43	13°.80	32°.1 (dia 30)	5°.9 (dies 1, 15)	766'59 mm.	768'03 mm.

ESTAT DEL CEL.	8 m.	8 t.
Dies serens	12	10
» nuvolosos	5	4
» coberts	13	16

Dies de pluja . . 7
» de boira . . 4

HUMITAT RELATIVA		NÚVOLS		NUVOLOSITAT	
MITGES MENSUALS		CLASSE DOMINANT		MITGES MENSUALS	
8 matí	8 tarda	8 matí	8 tarda	8 matí	8 tarda
70'33	82'93	CIRRO-CUMULUS	CUMULUS	5'53	6'50

TOTAL DE PLUJA MENSUAL: 71'8 mm.

VENT		
DIRECCIÓ DOMINANT		VELOCITAT: en 24 hores
8 matí	8 tarda	MITJA MENSUAL
NNE.	NNE.	6'82 kms.

J. S. S.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA y la Direcció del BUTLLETÍ deixen íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.

Barcelona.— Tip. «L'Avenç»: Rambla de Catalunya, 24. — Telèfon 115

ANY XXI BARCELONA, AGOST DE 1911 NÚM. 199

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

UNA ASCENSIÓ AL POPOCATEPETL

Notes preses durant l'excursió, aprofitant les impressions de moment, y que ara 's transcriuen en tota la llur integritat.

Dia 1.r de Març de 1910.

A les cinc de la tarda, en el tren de l'interocciànic, emprenc la marxa tot solet, ab els bagatges propris d'aquestes excursions, camí del Popo Park. El tren passa pel costat del llac de Tescopo, atravessa terres planes, deixa enrera varies estacions, arriba a Amecanseca, ciutat santa; y a dos quarts de vuit del vespre arriba al Popo Park.

L'hotel està fet en l'estil volcanic (?), que diuen aquí : es rústic a l'interior, y ab apariencia externa d'una casa d'estil anglès. Les habitacions són ben acondicionades, y la sala menjador es d'estil Mission. Està enclavat en una vall, la d'Ozumba, rodejat d'abets per tots costats. La construcció del parc que l'envolta en senzilla, aprofitant els elements naturals ab que compta : tot vol recordar la constitució volcànica, lo qual, ab una mica de bona voluntat, arriba un a creure. Els americans, que són, a mon entendre, uns nens grans, tot s'ho empassen, y sempre estan disposats a admetre y acceptar tot quant els diuen. A ma arribada, aïr, hi havia poca gent : sols dues families, tots americans. Ara acaben d'arribar cinc persones, més també americans. La lectura dels diaris ens fa passar una estoneta. Els matrimonis estan fent solos ab cartes americanes. Per ma part no sé què fer : m'avorreixo. Són les onze, y bufa un vent molestós que no permet sortir a veure ·l panorama y la visió del Popo y l'Ixtaccihuatl, a causa de la pols, que tot ho domina. Tota la nit he sentit el constant soroll del vent al fer moure ·ls arbres ab tota furia, semblant, a voltes, un ver uracà.

A la una anem a dinar. Sembla que ·l vent calma. Si es així, encara podré sortir, després, a donar una volta per aquests encontorns.

M'han de presentar al capità Holt, que es el *ménager* y proprietari de l'hotel y el que arregla les ascensions al cim. Veurem que dirà.

Acabo de parlar ab el capità y hem arreglat l'excursió pera demà al matí. M'ha fet una pila de recomanacions, tals com que no fumi, y sobre tot que avui no prengui cafè; que ·l dia de l'ascensió no mengi re abans de ser a dalt, ja que ·l cor necessita de tota la sang y, a l'omplir l'estòmac d'aliment, l'esforç que aquest hauria de fer pera la digestió fóra perdua de sang, de força, que aquell necessita. L'explicació m'ha convençut. Faré l'excursió a tot luxe, tal com se requereix y pot fer-se solament.

He sortit a donar una volta y torno a l'hotel, jugant, per invitació, una partida de pool ab un americà, a qui he guanyat. De segú que dirà que he sigut poc galant.

La vera situació de la vall ont està enclavat l'hotel del Popo Park la resguarda dels vents del N., que no deixa passar la carena que lliga l'Ixtaccihuatl ab el Popo, que ·s dirigeix de N. a E., ocupant un quadrant de bruixula. Al S. hi ha ·l poble d'Ozumba y les montanyes que formen el límit dels estats de Mèxic y Morelos. Vers l'O. se destaquen unes serres sense importancia.

L'aspecte del Popo es molt hermós. Forma un turó cònic. L'Ixtaccihuatl té la forma d'una dòna ajeguda, que es lo que significa ·l seu nom en l'idioma indígena.

Estic contemplant el Popo, un xic impressionat pel temps que fa que no he fet ascensions y per les dificultats que ·m diuen que ofereix la meva projectada excursió, principalment per l'aire, pel mal de montanya y per què sé jo més, que fa recular a molts y que ·m fa pensar si, ara que ja soc aquí, podré realitzar l'ilusió de tant de temps, o bé ·m mancaran les forces.

Vaig a sopar, y, seguint els costums d'aquí, aniré aviat a dormir, tant més sent ja demà dia de fadiga, per lo qual cal repòs pera preparar el cos. Repassant el llibre de l'hotel, trobo firmes d'importancia : la del president y moltes altres de ben conegudes, y uns versos que copío per anar dedicats al Popo Park y al Popocatepetl, y que, si no són molt bons, per llibre d'hotel són ben passables. Diuen així :

«Hermoso Popo Park : en ti se goza
de eterna paz y venturosa calma :
quien en un instante en tu vergel reposa
siente de dicha estremercerse el alma.
Aquí, á la sombra de tu bosque umbrío,
se sueña un paraíso de ventura :

por eso te consagra el pecho mío
este canto que entona á tu hermosura.
Guardan tus lindes montañas nobles
de altivas frentes y cabellos canos :
Popocatepetl y Ixtaccihuatl, robles
que desafían al tiempo y sus arcanos.
Orgullosos ostentan sus penachos
de blanquecinas plumas que el sol dora,
porque ellos dan abrigo á sus picachos
al águila de Anauhac vencedora.
Bajo el verde ramaje de tus frondas
se respira un ambiente de frescura,
y se escapan del pecho, en dulces ondas,
mil suspiros de amor y de ternura.
Todo es hermoso en tu fecundo suelo :
no hay flores más divinas que tus flores,
no hay otro cielo azul como tu cielo,
porque eres, Popo Park, edén de amores.
Y eres tan hermoso y tan divino,
que estando en ti se cree estar en la gloria :
para ti tendrá siempre el peregrino
un recuerdo de amor en su memoria.

Febrero 26 de 1908. — Lic. E. J. Aguilar.»

AL POPOCATEPETL

¡Oh! ¡qué grande es!... Miradle coronado
de blanca nieve en la estación ardiente.
¡Con cuánta majestad alza la frente,
monarca de este suelo afortunado!
Guarda fuego en su seno dilatado,
que pudiera abrasar un continente,
y sólo manda delicioso ambiente
y frescas aguas al vecino prado.
Acaso ha de llegar tremendo día
en que fiera erupción su entraña ahonde,
y haga del fértil valle tumba fría...
¡Cómo su aspecto a mi ánimo responde :
— Así mi alma ostenta la alegría
y mis cadidantes lágrimas esconde!

Enero 1 de 1909. — Lic. Bolaños Castro.»

Dia 3 de Març.

Són les vuit. He esmorzat ja. El dia ·s presenta clar. El vent sembla que ha minvat bon xic. Tant-de-bo que demà faci un dia com avui! Tot esperant els preparatius de la marxa, surto a donar una volta. Tinc a l'enfront el Popo, ont se veu lleugera boira pel mig de la montanya, que segurament s'esvanirà a mida que ·l dia avanci.

Comencen ja ·ls preparatius de la marxa. Veig el fato, que ·s compon de tres bultos : a l'un el menjar, a l'altre ·l matalas, y en el tercer els llançols y demés. El guia encara no ha vingut : en canvi ·ls cavalls estan ja a punt.

Acaba d'arribar el guia ab un altre cavall. Es un xicot jove, d'estatura quasi bé alta y tipo d'indi, ben fet y ben proporcionat. Son nom es Lázaro Ibarra. Un cop tot preparat, formem una caravana composta de tres cavalls, quatre homes y un bailet o *xamaco*, com per aquí ·ls diuen. Els moços se diuen Inocencio Ibáñez y Jesús Ibarra, y el noi Benito Ibáñez.

Se revisa tot per darrera vegada. Pujem a cavall, y són les dèu quan deixem l'hotel ab les salutacions de tots els pasatgers, que ·ns desitgen bon èxit en la nostra excursió.

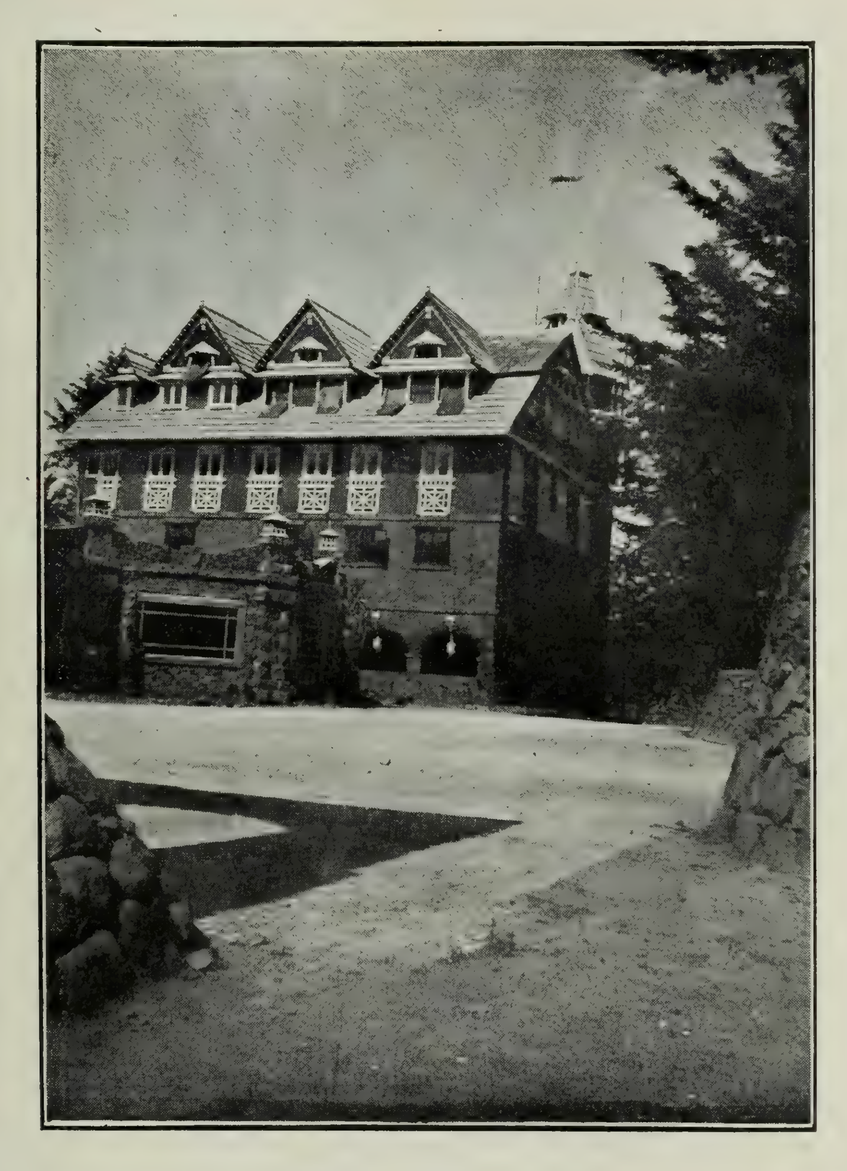
Atravessem el parc, y més enllà, per una carretera en estat primitiu, uns conreus de blat, tenint sempre ·l Popo a l'enfront. Passem, poc més amunt y per espai de cosa d'una hora, per entre un bosc de cedres, arribant a les dotze a la canyada, ont dinem. En havent dinat tothom reposa. Els indis dormen baix la remor dels arbres y el ritmic soroll del torrent que tenim al costat. M'han dit que sortiriem a dos quarts de dues, però ·m sembla que seran ben tocats. Els cavalls també dormen. Tot convida al repòs.

L'aspecte del bosc es ben joliu, no pas feréstec; y el torrent s'esmuny suaument, com si no volgués contradir la característica del seu país. Estem al peu mateix de les avançades del volcà, el qual se veu pujar altiu ab la rigidesa d'aquelles momies encarcarades que per l'acció del temps han devingut en estat quasi fòssil.

Afortunadament el dia continúa bo, y per l'aspecte del temps el guia assegura que demà ·l tindrem esplèndid. A un quart de tres reprenem la marxa, arribant a un quart de sis al *rancho* de Pilagallinas.

Desde la nostra sortida ha canviat totalment l'aspecte del paisatge. De primer comencem a pujar, y per tant recte pendent, que sortosament es el cavall qui tira. El panorama es magnífic, y anem atravessant diversos vessants del coll de la Creu, a quin més bonic. Els abets o

cedres de gegantesques proporcions ens van acompanyant. Per fi arribem al collet, an el qual millor li escauria ·l nom de *collas*, format per un pla esplèndid que atravessem en un quart d'hora. Estem ja als 3,500 metres d'altitut.

Hotel del Popo Park

El paisatge es hermós. A mà dreta ·l Popo, que sembla que ·l tinguem a tocar; a l'esquerra l'Ixtaccihuatl; a l'enfront, entre boires, me diuen que ·s veu Puebla; y, girant-nos, veiem al lluny, com a microscòpic, l'hotel y el conjunt de cases de l'hisenda de Guadalupe. Més enllà, per sobre uns turons, se deuria veure Mèxic. «¿Y cuándo?», que diuen per aquí. La línia de la carena segueix ben bé de N. a S.

de l'Ixtaccihuatl al Popocatepetl. Parlar més aquí fóra llàstima: prefereixo veure ·ls preparatius que ·m fan pera sopar y dormir.

El llit bé mereix la pena que se ·n parli: un matalas, coixí, llençols, coixinera; tot igual que si estigués a ciutat o en un hotel confortable. Pel contrari, l'estatge consisteix en dues barraques: una pera cuina

VISTA DEL POPOCATEPETL

y una altra que serveix pera dormitori y per les escletxes de la qual passa ·l vent con si tal cosa. Però demanar més no es possible en aquella altitut y tant lluny de poblat. Preparen el sopar, y jo poques ganes tinc d'escriure: les cames me fan mal de debò, degut a la tiradeta de cavall que porto feta montanya amunt.

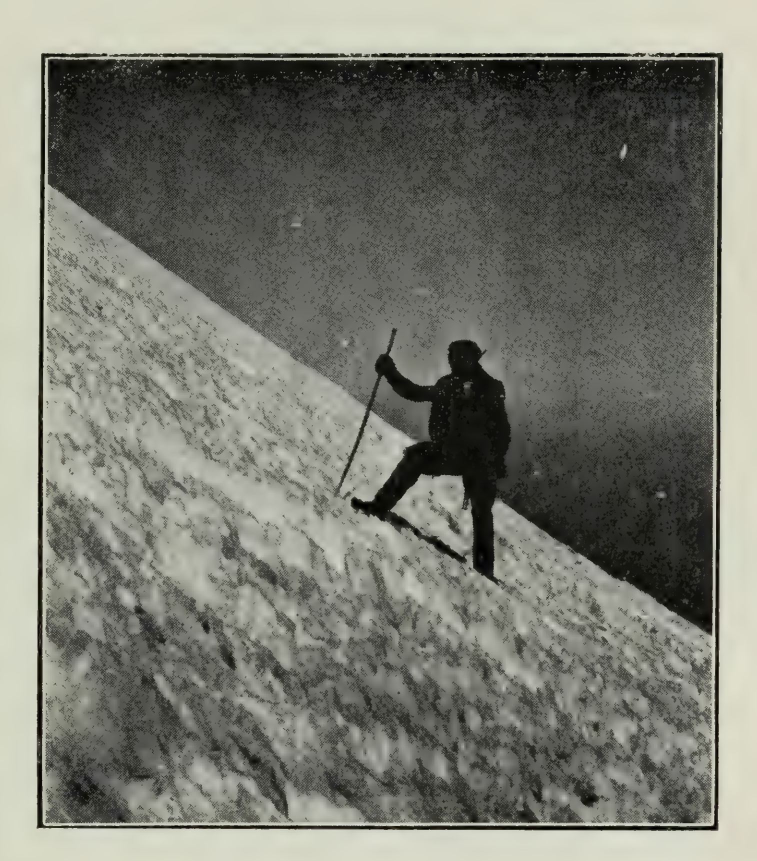
Una cosa se m'acut, y es que al sortir de l'hotel hem trobat l'hisenda de Guadalupe, hem fet cinc hores de camí, y ·ns trobem encara en territori de la mateixa hisenda. Altra: els indis que hem trobat pel camí van vestits de manta tant sols.

He sopat esplèndidament d'un menú compost d'un biftec, tres plats més, postres y tè: quasi un banquet. Són dos quarts de set y me ·n vaig a dormir, ja que demà es dia de traqueteig y ·m diuen que ·ns hem de llevar a la una pera sortir a les dues. Ja serà bon xic més tard!

Dia 4 de Març.

Ens hem llevat y acabo d'esmorzar: dos ous y un tè. Són les tres del matí quan emprenem la marxa; el guia y jo muntats a cavall;

a peu un moço. Deixem Pilagallinas, y, guiats per la claror de la lluna y per la pràctica del guia, anem fent camí quasi sense sentir-lo. ¿Quin es l'excursionista que no ha fruït aquesta impressió? L'aire fret, pur, que ·s respira en aquesta hora de la matinada; la quietut de la boscuria, sense altra remor que ·l xiu-xiu de les fulles dels arbres y el fort respirar dels cavalls; la poesia d'una clara nit de lluna; el canvi de tons que va adquirint el paisatge a l'anar colorejant-se; l'aspecte de la neu que tenim a l'enfront, passant del to plata, que ·ls raigs de la lluna li feia tenir, al rosat de l'aurora y al brillant del ple sol: tot convida a l'admiració y a entonar un cant d'hermosa poesía. Més a un senzill excursionista com jo, que va escrivint aquestes ratlles aprofitant parades de moment, no se li acut re més que covar l'ilusió, el desig, d'arribar al cim com més prompte millor.

PUJANT AL POPOCATEPETL

A tres quarts de set som a Las Cruces, ont desmontem y, entregant els cavalls al moço, que ·ns esperarà més avall, emprenem la conquesta de l'altura ·l guia y jo tots sols. Una darrera mirada als cavalls que deixem; altra al cim que volem assolir ab l'ilusió de ser superiors pera acostar-nos més a l'altíssim de lo que generalment se pot arribar, y perquè, degut a l'aillament en que ·ns trobem y al domini de que per uns moments gaudim sobre la naturalesa, ens veurem més forts y poderosos que ·l més fort dels magnats.

Són les set quan decididament emprenem la marxa. El guia que es molt pràctic, me va fent pujar sense sentir-ho. A mig camí ·ns aturem y seiem cosa de vint minuts, ja que, segons diu, es necessari

reprendre forces. Mengem un bocí de xacolata, y a dos quarts de nou reprenem la caminada.

El sol comença a picar de valent, y jo començo a sentir els seus efectes en la meva pell. La neu, glaçada, està revolta a causa dels vents, agafant la forma d'agulles o punxes en direcció al cim, que van fent-se més grosses a mida que ·ns hi anem apropant.

A un quart d'onze arribem al cràter. El guia deixa anar solemnialment la frase — Ya estamos.

Però jo, sense dir re, ja que ni paraula tinc per l'emoció causada per aquell espectacle, li assenyalo ab el dit una altura que les desigualtats del cràter assenyalen com a punt culminant.

— No es posible — replica ·l guia.

— Lo intentaremos — dic jo.

Y de pas en pas, ab la força de la voluntat que ·s necessita pera aguantar els batecs del cor, arribem, no sense fadiga y perill, al bell cim.

— Es la segunda vez que he llegado á este pico en las doce ascensiones que llevo hechas — me diu el guia.

— Todo lo puede la voluntad — replico jo per tota contesta.

Ens trobem als 5,600 metres d'altitut, la més gran alçada de Mèxic : he realitzat ja l'ilusió de la meva estada en aquest país. L'emoció que sento es gran, y no deixo de recordar els amics ab els quals he pujat montanyes de ma terra, no tant altes, però que a nosaltres ens feien igual ilusió. Tot reposant, procuro coordinar les meves idees, els meus sentiments, a la vista d'aquell cràter immens, caçola gegantesca d'ont surten constants vapors de sofre y ont se senten seguides explosions parcials. El vent, que suaument bufa, apar un cant de fades que ·ns donin la benvinguda : una cançó en premi a la meva fadiga; cançó endreçada a nosaltres, que tant petits resultem comparats ab aquella immensitat. Per altra banda, la posició dolenta, perillosa, d'aquell cim, la farum del sofre, y la pregunta — ¿No tiembla V., señor?, — que ·m dirigeix el guia, me fan tornar a la realitat, me fan sortir dels meus ensomnis de grandesa pera comprendre la trista realitat de dos sers aillats y infusoris.

— ¿Por qué me lo pregunta? — li dic jo.

Y ell respon :

— Siempre que subo al volcán me da miedo.

Y, realment, fa feredat veure-s en aquella altura, dominant una extensió tant gran de terra a les vores d'aquellla gola de fons sens fi y d'ont mai més se sortiria.

El cràter té uns 500 metres de diametre per altre tant de profun-

ditat. Son aspecte es majestuós, oferint diferents tons per les terres cremades al tocar-hi ·l sol y que formen com diversos anells concèntrics que davallen fins al fons.

La vista que ·s domina es d'immensa grandiositat. El massiu del Popo es una montanya que s'enlaira, de les planes que l'envolten,

L'Ixtaccihuatl desde ·l cim del Popocatepetl

quasi uns 3,000 metres; de manera que desde ·l seu cim no teniem re que ·ns privi l'esguard vers l'oritzó. Desde aquí dalt dominem l'Ixtaccihuatl, veiem la ciutat de Puebla, y molt enllà Mèxic, més ben dit, la vall de Mèxic. Al lluny, a uns 160 kilòmetres, ovirem el pic d'Orizaba. A un costat tenim un extès vel de blanca neu; a l'altre s'aixequen les vaporoses emanacions d'aquell volcà. Davallant l'esguard tenim primer els arenys del Popo, més avall boscos y conreus, y més enllà ·l tons diversos que gradualment se van perdent y esfumant vers l'oritzó.

El sol es esplèndid : el guia afirma no haver tingut mai dia igual: sols la neu està en condicions detestables. Mai hauria deixat aquell cim; però ·l guia ·m recorda que ·l temps passa, y ·ns anem a posar en un recó, ont esmorsem.

A causa de l'estat de la neu no podem utilitzar, pera baixar, el

medi generalment empleat, que es el tobogan, y hem de fer-ho de pas en pas, sentint a cada trepitjada en fals els dolors de fortes punxades y cops per tot el cos : es molt més dolenta la baixada que la pujada. El guia diu que, si haguessim pogut baixar en tobogan, hauriem fet en dèu minuts lo que are hem de fer en dues hores.

Com que no tenim temps per perdre, anem fent camí, y a un quart de tres arribem més avall de Las Cruces, ont trobem els cavalls; y, desfent el camí del dia abans, arribem a tres quarts de quatre al *rancho* de Paradas, ont dinem de cara al Popo, que es encara pera mi una vera atracció.

A tres quarts de cinc tornem a pujar a cavall; y, desfent igualment el camí del dia abans, arribem a les vuit del vespre a l'hotel. Grans felicitacions dels hostes. Vaig a prendre un bany, sopo, y cap al llit.

He terminat feliçment l'excursió al Popo. ¡Déu sab quan la tornaré a fer! Ben segur que mai més.

Dia 5 de Març.

El capità Charles Holt m'ha demanat la meva adressa pera enviar-me un certificat de la meva excursió al Popo; certificat que 's dóna a tots els que arriben a dit cim. Crec que es una tontería, però mai està per demés. A la tarda agafo 'l tren y retorno a Mèxic.

Es aquesta excursió la que més m'ha satisfet de totes les que porto realitzades, ja que en ella he vist un volcà y he assolit una d'aquelles altituts que no sempre 's té ocasió d'escalar. Per això la crec la més important de la meva vida[1].

ANTONI MARQUÈS

Clixès de l'autor

EXCURSIÓ A LES COVES DE RIALP (RIBES)

LES nostres campanyes espeleològiques fetes durant antany foren un èxit continuat, augmentant considerablement les noves recollides.

Entre altres ferem aquesta excursió a les coves de Rialp (al 14-VIII-1910) donades a conèixer per en Sala, qui 'ns acompanyà a resseguir-les, podent-les avui descriure per primera volta.

Ab l'Albert Santamaría y en Gaspar Sala, sortírem de Ribes, y,

1) Forma part, aquest treball, d'un altre del mateix autor en el qual, baix el titol *Records de la meva estada a Mèxic*, s'anoten un recull de datos y impressions interessantíssims sobre aquell país. — Nota de la Redacció.

seguint la frondosa y riallera vall de Ribes aigües amunt del rondinaire Freser, arribàrem a les oficines de les mines de Queralps, deixàrem el camí de Nuria, y seguírem les vies de les vagonetes de descàrrega. A pocs passos una gran bauma d'extraordinaria dimensions ens sorprengué.

Ja som a les coves, y els tres entusiastes excursionistes ens dis-

Les coves de Rialp : Vall de Ribes

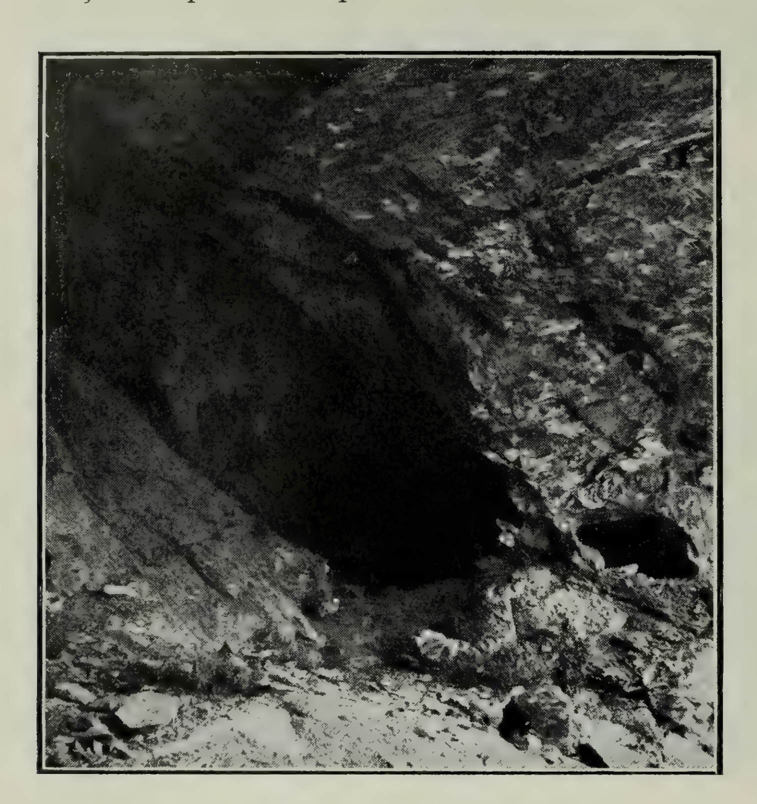
posem a començar la tasca pera fer les excavacions d'aquelles coves, de les quals la gent d'aquells pobles ignora la seva llargaria, creient que arriben a foradar les entranyes de la terra.

Llur paratge es hermosíssim : una plataforma s'avança com a balcó damunt els vessants del Freser. El terreny es d'un caliç arcaic cristallí, com a marbre cendrós, y corcat pels efectes d'eroció de l'impertinent aigua que s'ensorra entre les escletxes del terreny, allí metamorfosejat per la dinàmica oragènica de l'aixecament de la carcanada pirenenca, y de la qual s'han borrat totes les impressions de forilització.

Aquella bauma, de 38 metres d'ample, es l'amfiteatre de les coves; y a la dreta, per un túnel fabricat pels minaires, continúen les vies de descàrrega de les vagonetes, que arriben fins a les oficines

abans nomenades. En un recó d'aquella bauma, en una clotada, hí neix una riera subterrania. Després, remuntant el fons de la bauma, a la dreta, es ont hi ha ·l pas que dóna entrada a les coves, en direcció al N.; y les boques petites del recó d'enfront y de l'esquerra no són més que grutes embrionaries.

Entràrem a les coves, amples y d'un aspecte fúnebre per les lluiçors crepusculars que, temeroses, s'endinsaven en aquelles cambres. Són de volta contínua, sostinguda per dues gruixudes pilastres de formacions estalactítiques. Ab lleugera pendent s'arriba a una gran y espaiosa plaça, en la qual se bifurca la cova. Abandonàrem el corredor de la dreta per preferir seguir el de l'esquerra en direcció al O., per ont la cova continúa humida y tètrica. Abundor de narlets blancs y cristallins pengen del sostre, punxaguts y ploraners; y aquella aigua, que mansoia s'escorre pel sòl, broda les pedres cantelludes, y les endorca germanívolament.

ENTRADA A LES COVES

Ens arroçegàrem per un roca-llis inclinat, y pujàrem una altra cambra continuació de l'anterior, en la qual un arpeig armoniós ens entretingué extasiats en el sò d'aquelles cambres nupcials de les fades subterrànies. A la dreta un llarg estany estava ple d'una aigua puríssima y quieta, en la qual s'emmirallaven les blanques figures que amorosament se petonejaven en l'eterna foscor fins al jorn feliç en que ·l sostre reflector les iluminà y ·s conegueren y estimaren, entre elles, llurs belleses naturals.

El públic atrevit que visita aquestes coves no arriba més que fins an aquest estany, que tanca ·l pas. Emperò nosaltres serpentejà-

rem, comprimits, per entre les roques que 'ns deixaven un pas difícil de seguir per no caure en el fons del llac; traspassàrem aquest, y les coves continuaven, grandioses, ab grans masses rocoses després, que s'enfonsen a l'abim de la caverna, de revolució caòtica al final. Una terra esponjosa y negra omplen les últimes clotades; y, a cada mostra que n'agafavem, hi trobavem una munió d'escarbatets cecs, dotats de gran agilitat y que han resultat una especie varietat cavernícola desconeguda, el *Speonomus* (s. str.) *Delaurouzeei* (suberp), *catalonicus* (n) Geannel; com també recollirem algunes aranyes blanques molt extranyes pera 'l naturalista.

Tornàrem enrera, y després, al peu d'aquell roca-llis, en una recolzada al N., hi continúa una gruta de poc interès, al sortir de la qual buscàrem escarbatets cavernícols y trobàrem quatre individus nous pera la ciencia espeleològica, els quals s'enviaren a Ch. Geannel, del Laboratori de Banyuls-sur-Mer, qui 'n féu un genre nou de l'especie y se dignà dedicar-nos-la, *Perriella* (g. n.) *Faurai* (n. m.) Geannel, y aprofito l'ocasió per fer públic mon agraiment per sa atenció.

Y, per últim, al tornar a la placeta, ont se dividia la cova, seguírem pel corredor de la dreta que haviem abandonat. Aquest baixa ab lleugera inclinació y en estanyols esgraonats. Vegerem un gran crustaci de petites dimensions; emperò no 'ns fou possible poder-lo agafar per raó de sa minetima, confondre ab lo roquer.

El total recorregut fou de 1'70 metres; y el lloc de major profunditat era d'uns vuit metres de desnivell ab relació a l'entrada de la cova; y el sostre era d'una alçada de 5 a 8 metres per lo general.

A l'entrada de la cova hi ha una extraordinaria vegetació de molces gemades, arribant molt endins de la primera sala, emperò que, per mancar-los la llum necessaria, s'extingeixen.

Se caracteritzen aquestes coves per la constant infiltració d'aigua pura que s'hi escorre, y per llur humitat y temperatura favorables pera la vida cavernícola.

Mn. M. FAURA Y SANS

Clixès de G. Sala

LES PRÀCTIQUES JURÍDIQUES DE CATALUNYA [1]

SENYORS :

La càtedra de Dret civil dels «E. U. C.», que, com altres del mateix Institut, se proposa donar conferencies d'extensió universitaria, ha demanat, pera fer-ho, un lloc en aquesta casa (que li haveu cedit graciosament) per lo què, al donar-vos les conferencies, desitja fer-vos un prec.

Vosaltres, senyors del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, portats del vostre amor a la terra catalana, la seguiu de cap a cap, en devot romiatge, pera recollir-ne ses belleses y fer-ne ofrena a la ciutat; y els «E. U. C.» vénen a recordar-vos que, ademés dels paisatges y monuments, ademés de la fauna y de la flora, de la geología y de la geografía, en que estudieu sa part material; fins ademés de sa historia, ses cançons y rondalles, sa llengua y ses costums socials; hi ha un altre element moral que forma part de sa vida íntima, que ha nascut de les entranyes de Catalunya y ha contribuït més que molts altres a que la nostra terra sigui lo que ha estada : gran, plena y poderosa, rica y expansiva, formal y emprenedora : parlo del *Dret català*.

Jo prego als que no estiguin versats en l'estudi del Dret que aquesta paraula no ·ls retregui ni desanimi : que apartin de llur imaginació, si l'associació d'idees els l'hi porta, l'austeritat severa de la toga del jutge, el garbuix indigent de les fórmules curialesques, l'encongiment d'esperit que produeix l'idea del plet y de la causa criminal, de les quals el poble fuig ab espant.

Tot això y molt més, que ·s presenta sempre ab negres tintes, són síntomes patològics del dret malalt; y jo vinc a parlar-vos del dret sanitós, del dret que s'exercita tractant, ab l'alegria del cor y el somriure als llavis, una escriptura de capitols matrimonials; que ha de fixar la sort d'una nova familia y sagellar l'aliança de dues cases; del que s'usa, ple d'esperances, el que constitueix una societat en que ·s xifra ·l pervindre de la familia, el que arrodoneix el seu patrimoni, ab la compra de la peça de terra que li faltava, el que serenament preveu el seu pas a l'eternitat y vol deixar ben arreglades y clares les seves coses d'aquest món, pera poder-ne eixir ab tranquilitat y sense recança quan li sigui arribada l'hora; del dret, en una paraula,

1) Conferencia donada en el CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA ·l dia 9 de Febrer de 1911.

del qual s'ha dit que es la vida, perquè es el ritme d'armonia ab que l'eterna justicia anima la vida social y li procura l'ordre y la pau, el feliç concert dels interessos de tots; del que posa una barrera a les injusticies y un aturador a les ambicions desmesurades y als egoïsmes desenfrenats; d'aquest dret que dóna a cadaú lo que li pertoca, y ensenya a no perjudicar ningú y a viure honradament.

Aquest dret no es paorós ni repulsiu : ens protegeix abans de venir al món, ens acompanya tota la vida, y fa reputar fins més enllà la nostra darrera voluntat.

D'aquest dret ens servim, sense parar-hi esment, cada dia y cada instant, com de l'aire que renova la nostra sang. Per això ·us deia que ·l Dret es la vida.

Catalunya ha fet el Dret català, y el Dret català ha fet Catalunya, com l'home que fa la casa y la casa que fa l'home, com la persona produeix els seus hàbits y els hàbits fan la persona; perquè Catalunya, sense sos capítols matrimonials, sos heritaments y fideicomisos, ses llegítimes y sa emfiteusi, no seria la Catalunya que coneixem, encara que tingués les mateixes montanyes, els mateixos rius y la mateixa parla; y un altre poble que no tingués les condicions internes del nostre no hauria adoptat el Dret català.

Sense ·l seu dret, Catalunya no hauria guardades les seves tradicions al recés de la casa pairal, sinó que aquesta hauria estada trocejada pels judicis de testamentaría, y repartides ses despulles entre ·ls fills que, sense medis de sostenir-la, haurien malvenudes ses porcions. No fóra la familia catalana la que per espai de segles ha posseït el patrimoni de la casa, passant-hi ·ls hereus com depositaris temporals, com sacerdots de la llar; sinó que l'esperit individualista, l'egoïsme inconsiderat de cada proprietari, hauria sigut la força propulsora de la vida social.

L'amortització de la proprietat, no contrapesada pels establiments emfitèutics y l'abono de millores, hauria produïda la ruïna de l'agricultura.

El nostre sistema de llegítimes y la llibertat civil en totes ses manifestacions no haurien estimulat les iniciatives del caràcter català, sinó que, cohibit aquest per la pressió d'una legislació absorvent y dominadora, s'hauria clos dins la rutina y l'encongiment, no arribant mai a l'expansió y la riquesa que fa de Catalunya y de les seves regions forals del norest un oasi dins de l'encongiment de la vella Espanya.

A Catalunya el caràcter del poble y el Dret s'han agermanats y fosos, formant un conjunt orgànic, els fruits del qual són el nostre orgull llegítim.

Tant essencial li es a Catalunya son Dret, que ·l dia que s'arribés a perdre-l s'hauria també perduda la nostra nacionalitat. Quedaria encara la Catalunya geogràfica, podria subsistir y prosperar, tal volta, sa industria y son comerç; l'agricultura, vivificada per infusió de nova ciencia, podria encara multiplicar els fruits de la terra... però la vida de la familia no fóra la nostra vida; l'esperit de la societat no seria ·l que ha animat un poble que viu desde ·l segle IX fins al segle XX; y el poble que perd el seu esperit deixa d'existir com a poble.

Així ho han entès sempre ·ls catalans, que han mirat com a tresor el llur Dret : se l'han fet a la mesura de la llur manera d'esser quan han tinguda llibertat pera fer-ho, y han protestat ab energía quan se ·ls ha volgut arrabaçar.

Per això avui, que tinc la gran satisfacció de parlar del Dret català en el CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, vinc a dir-vos una sola paraula : estimeu el Dret català; treballeu per coneixe-l y per estimar-lo. Millor diré : procureu coneixe-l perquè si ·l coneixeu no deixareu d'estimar-lo y de treballar pera sa conservació.

Com heu de treballar-hi?

Ja fa dotze anys que, donant una conferencia a l'«Academia de Llegislació y Jurisprudencia» d'aquesta ciutat, els deia :

«Si, per sort meva, m'escoltés algun soci del simpàtic CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, an ell especialment faria l'encàrrec pera que ·l transmetés als seus dignes companys.

Vosaltres, que, de vall en vall y de plana en plana, recorreu en patriòtic romiatge tot el sòl de la nostra patria pera sadollar-vos de la flaire de la terra y guardar les despulles de la nostra grandesa y els germens del nostre renaixement; vosaltres, que, ab tant d'afany, recolliu les cançons y rondalles del poble, el record dels monuments y paisatges, y els típics giros de la llengua; colliu una altra flor pera ·l vostre ramell : completeu el vostre folk-lore ab les tradicions y costums jurídiques. Pregunteu a tothom ab quins tractes conreuen la terra, y tallen els boscos, y vènen les collites al troç y al graner; entereu-vos de com fan els testaments y capítols, com se parteixen les herencies y ab quines condicions y mida pacten els dots; averigueu com donen pas al veí per terres propries; quan y com resindeixen els contractes de venda d'animals, per exemple; què ·s té sempre per entès encara que no ·s tracti. Volgueu-ho saber tot, tot; perquè són coses de casa, de les quals ens convé enterar-nos. Y no tingueu por d'esser indiscrets : ab més raó que ·l poeta llatí podeu dir-los : «*Homo sum; nihil humani a me alicuum puto.*»

Oh! Fent-ho així, si ·n trobarieu de pràctiques tant més perfetes

com més amagades y desconegudes! prova que amparen el dret de tothom sense protestes de ningú; prova que resolen conflictes sense soroll, sense que surti cap qüestió pera anar als estrados dels tribunals! Oh! si ·n trobareu de profitoses combinacions y de savies interpretacions del Dret natural y del català, y d'adeqüades solucions ab que resol els problemes de la contractació ·l recte y perspicaç criteri dels nostres cristians pagesos! Y ho resol sense imposició de ningú per consentiment tàcit en guardar regles de dret no promulgades, aplicant l'esperit de llibertat catalana, que desitja esser poc governat, que té prou iniciatives y força de caràcter pera regir-se a sí mateix.

Ja veieu senyors, quina es la cooperació que ·us demanem. Desitgem que ·ns porteu material d'estudi.

No tot el Dret, ni tant sols el més interessant, el trobem a les lleis escrites, sinó a les costums y pràctiques; y jo ·m complasc en parlar de la costum de la terra clàssica y de les costums jurídiques.

A les lleis, an els llibres, hi trobem el Dret format, y sovint sols hi veiem el Dret mort; més en el cor del poble s'hi troba ·l Dret viu, el Dret en vies de formació. Aquí ·s manifesta espontàniament la consciencia de Catalunya, buscant solucions jurídiques als problemes que s'ofereixen relatius a la familia, als béns, a la contractació y a les successions per causa de mort. Aquí pot estudiar-se com un contracte convingut entre dos, que han trobada una feliç solució pera combinar interessos oposats, es imitat, y ·s generalitza, y ·s fa pràctica constant y arriba a costum, que tanca les portes de la llei pera que ho accepti com a regla general aplicable, ab caràcter supletori, en els casos consemblants.

Axís se formen les lleis més perfetes, creades pel poble y no imposades pel legislador; y axís s'ha formada en gran part la legislació de Catalunya.

Coneixeu els noms de les lleis catalanes? Mireu : si les anem repassant, hi trobem un cos legal nomenat *Usatges*, es a dir, costums; *Recognoverunt Proceres*, sanció de costums; les costums feudals coleccionades per Pere Albert; les *Consuetudines civitatis Gerundiae*; el *Llibre de les Costums de Tortosa*... Y, dins de l'ordre mercantil, tinguerem el *Llibre del Consulat de Mar*, que, per son sentit pràctic, fou acceptat, com dret comú, per tots els pobles comerciants d'Europa. Què vol dir, això? Vol dir que la major part de les lleis catalanes són filles de la costum.

El Dret creat per la costum no sols serveix pera interpretar la llei, donant-nos son vertader sentit, y pera suplir ses deficiencies y resoldre ·ls casos que ella no ha previstos; sinó que fins arriba a

deixar sense força la llei escrita quan la consciencia jurídica del poble la rebutja, creant una costum contraria a la llei que havia siguda promulgada.

El mateix Còdic civil espanyol, que tanta pertorbació ha portada a Catalunya, mana guardar les costums que a la nostra terra han guanyada força de llei.

De manera que ·l Dret no baixa del poder al poble, sinó que del cor del poble puja a la categoría de llei; no l'imposa arbitrariament el legislador, sinó que aquest, inspirant-se en la pública utilitat, estudía les necessitats del poble, la manera com ell les resol dins de l'ordre jurídic; hi busca la doctrina que informa les pràctiques populars, la generalitza; y, donant-hi forma dogmàtica, la tradueix en articles del que ·s nomena *Dret escrit*. Y ·s nomena així perquè no es menys Dret el nomenat *no escrit* o *consuetudinari*, es a dir, el que roman encara dins del cor del poble, sense que ·l legislador l'hagi fet seu.

Per això no pot dir-se que conegui ·l Dret el que desconeix les costums jurídiques.

Per altra part, les regles del Dret varíen ab el temps. Fins mantenint-se sempre dins dels principis generals de la Moral y del Dret natural, les aplicacions pràctiques han d'emmotllar-se a l'estat social del poble an el qual s'ha de aplicar; y així ·ns ensenyen la lògica y l'historia que a distinct poble y a distincta civilisació correspon dret distinct, y que, dins d'una mateix poble, a distinct desenrotllament pertoquen distinctes regles jurídiques.

Aquesta aparent anomalía ·s comprendrà clarament per medi d'algun exemple.

La dòna catalana, voltada del prestigi que li ha donat la civilisació cristiana, mort el marit, sol quedar constituïda en senyora, majora, y usufructuaria, ab facultat d'elegir hereu entre ·ls fills, y cap de casa, per consegüent. ¿Compreneu possible otorgar aquests privilegis a l'infeliç musulmana educada pera viure reclosa a l'harem entre altres, ab sos fills respectius?

Un altre exemple. A Catalunya, la *rabaça morta* y les aparceríes són formes molt profitoses d'explotació de la terra, en que s'associen els interessos de proprietari y parcer en benefici de tots. A Andalusía volgué copiar l'institució ·l comte de San Bernardo, esperant-ne idèntics beneficis y buscant-hi un remei an els inconvenients dels latifundis; més el caràcter apàtic dels treballadors d'aquella terra ha fetes fracassar tant laudables iniciatives.

Y no us parlaré de la llibertat de testar, sols viable ont el sentiment familiar y tradicionalista d'una banda, y l'esperit d'iniciativa

d'altra, mantenen l'equilibri salvant la desigualtat entre ·ls fills, que resultaria un desastre aplicat a pobles mancats d'energíes.

El legislador, doncs, ha d'estar amatent a canviar les lleis que resulten inadeqüades, les que no responen al fi que les inspirà; y pera coneixe-ho ha de consultar la consciencia del poble, manifestada en les seves pràctiques jurídiques.

Hi hagué un temps en que ·l que venía una cosa, un cop l'havia entregada al comprador, s'entenia deslligat de tota obligació y responsabilitat. Però s donà ·l cas d'algú que havia comprada una finca al que de bona fe se creia esser-ne proprietari; y al cap d'algun temps el proprietari vertader l'hi reclamava, quedant-se sense finca y sense preu, ni manera d'indemnitzar-se.

Pera evitar una injusta perdua com la soferta per aquell comprador, un altre, que volia comprar una casa, tingué la pensada de pactar una indemnització a son favor si esdevenía un cas semblant. Aquest pacte serví d'exemple a molts; y tant se generalitzà, que la llei acatà per presumir l'existencia del pacte, encara que no s'hagués fet constar, interpretant la voluntat dels contraients en el sentit de que ·l donaven per sobreentès. Desde aquest moment l'obligació del senajament de la venda en un cas d'evicció entrà a formar part de les regles supletories del Dret civil.

Veus-aquí un exemple viu de com les pràctiques jurídiques arriben a la categoría de lleis escrites.

Y això ·ns demostra palesament l'utilitat, la necessitat moral d'acostar-se al poble pera descobrir y prendre nota de les seves aspiracions dins de l'ordre del Dret.

Avui, no sols Catalunya, Espanya, y podriem dir tot el món civilisat, està passant una crisi profunda, a la qual s'ajunten les crisis que, per motius locals, se senten a les varies nacions y a les varies regions.

Un dels factors d'aquesta crisi es la tendencia a donar a les relacions jurídiques un caràcter social, que encara troba forta resistencia en la tradició individualista y egoïsta que informava y segueix informant moltes relacions econòmiques y socials.

El legislador que ·s preocupa de que les noves corrents, en lo que tenen de justes, entrin per evolució pacífica, a informar la societat de l'esdevinador, ha d'atendre les manifestacions que en aquest sentit se veuen sorgir a la consciencia del poble, pera donar-los estat legal y transformar el regisme legislatiu en consonancia ab les noves necessitats. Aquest es el camí que la prudencia aconsella, ab preferencia al de copiar inconsideradament legislacions extranyes, que,

per perfetes que fossin, y ab major motiu si són perfetes allí ont se dicten han de tenir forçosament (y l'experiencia ens ensenya que ·ls tenen) defectes fills de la manera d'esser del país d'ont se copíen; ja que, encara que ·l fi general de les lleis socials sigui cosmopolita, la forma especial d'adaptació ha de respondre a les costums, a la vida, a la concepció intelectual, fins a les preocupacions dels països a que ·s destinen.

Veus-aquí com les pràctiques y costums ens ofereixen el Dret en estat de formació; y, per medi de llur estudi, podem seguir per llurs passos l'evolució jurídica y sorprendre la gènesi del Dret futur.

Per això ·ls que no volem veure en el Dret regles arcaiques y mortes, pera aplicar-les servilment y inconsideradament a la vida pràctica, sinó una regla viva de la societat, desitgem sorprendre l'evolució de les pràctiques jurídiques, y en elles trobem les fonts més pures pera interpretar la llei, pera formular regles ab que resoldre els casos pràctics que ·l dret escrit no ha previstos, y pera preparar les reformes legislatives.

Y els gelosos socis del Centre Excursionista de Catalunya són els que poden ab més eficacia, recollir, com flairoses flors boscanes, les pràctiques jurídiques de tots els endrets de Catalunya, pera oferir-les, com material d'estudi, als juristes de ciutat, portant-los-les com una fresca alenada que vivifiqui ·ls estudis fets sobre ·ls documents morts dels llibres.

Els llibres solen esser fruit de meditacions solitaries, y, molt sovint, de cavilacions de mentalitats forasteres. Les teoríes científiques, tant més ens encisen com més l'inteligencia, y fins l'imaginació, arrenquen llur volada y s'allunyen de la terra, y sovint ens convé que la realitat vingui a despertar-nos del nostre somni d'idealismes; y re millor pera conseguir-ho, que rebre directament del poble les seves idees jurídiques.

En aquesta ciencia del Dret, apar, moltes vegades, que portem dues centuries de retras : forcem el nostre esperit pera desentranyar conseqüencies y formular teoríes apriorístiques, com els metafísics ho feien en el camp de les ciencies que avui ja ·s nomenen experimentals.

Y, pera que ·l Dret no sigui una abstracció, sense realitat pràctica, hem de fer-lo també experimental, hem d'atendre més l'observació de la realitat; y an això tendeix eficaçment el recull de les pràctiques jurídiques.

***

Però no es sols desde ·l punt de vista pràctic que té una gran importancia ·l recollir les costums. Aquest punt de vista pràctic, es, tal volta, el que menys interessaria als socis del CENTRE EXCURSIONISTA. Avesats a recórrer les regions catalanes pera fins desinteressats y patriòtics, podrien, tal volta, considerar menys nobles o menys interessants les investigacions que ·s tradueixen en utilitat, malgrat sigui tant enlairada com la que ·s refereix a la vida social, desde ·l punt de vista de la justicia; però, els que teniu predilecció per les investigacions arqueològiques, penseu que en les costums pot estudiar-se un interessant aspecte de l'arqueología; els que teniu aficions històriques, trobareu en les costums un element d'informació sobre l'estat social d'altres èpoques; y aquells a qui criden l'atenció ·ls descobriments ètnics, trobaran en l'estudi comparatiu de les costums, elements precisos d'investigació.

Com? Escolteu-me per uns moments.

En el segle XII ·s trobà a Amalfi un exemplar de les *Pandectes*, de Justinià, que l'emperador d'Alemanya, Lotaró II, regalà a la república de Pisa.

Mercès, tal volta, an aquesta troballa, se fundaren escoles de Dret a Ràvena y a Bolonia, la celebritat dels mestres de les quals atragué nombrós concurs d'estudiants de tot Europa; y, al retornar a llurs països els juristes procedents d'aquelles Universitats y de la de Lleida, que prompte ·s féu cèlebre, se feren coratjosos propagandistes de la nova ciencia, introduint en els tribunals les doctrines jurídiques de Justinià.

Es cert que desde les primeres conquestes que feren els romans a Espanya, y de les fetes més tard pels soldats de l'imperi de Bisanci, els savis principis y l'admirable construcció científica d'aquell Dret influí poderosament en el regisme legal de Catalunya; però no es menys cert que la tradició jurídica ibèrica sobrevisqué, en varies institucions, a l'influencia romana; y a mantenir aquesta tradició y a conservar el Dret indígena s'encaminava segurament la cèlebre constitució d'aquell rei tant català, nomenat D. Jaume *el Conqueridor*, prohibint alegar en els tribunals el Dret romà, y volent que, en defecte de Dret escrit, s'apliquessin les regles del seny natural.

Aquesta patriòtica disposició fou falsejada pels jurisconsults de l'època, que cercaren les regles del seny natural dins del mateix Dret romà que ·s volia desterrar.

ANTONI M.ª BORRELL Y SOLER

(Seguirà.)

CRÒNICA DEL CENTRE

JULIOL DE 1911

EXCURSIONS

A LES COSTES DE GARRAF Y SITGES. — El dia 2, gran aplec de consocis (entre ells bon nombre de senyores y senyoretes, de les quals recordem a donya Rosa Amat, viuda de Puig y Llagostera; á les Sres. de Parés, Quer y Ros; y a les Srtes. Mercè Amat, Margarida Roig, Mercè Ros, Rosa Torras y Maria Vidal) van realitzar una agradable excursió en automòbil, dirigint-se a visitar les costes y caseriu de Garraf y la vila de Sitges, ont dinaren després de visitar el Cau-Ferrat y tot quant de notable té aquella població. A la tarda sortiren cap a Sant Pere de Ribes, Canyelles y Vilafranca, retornant per Ordal y el pont del Lladoner cap a la nostra capital, ont arribaren a entrada de fosc.

A MONTSERRAT. — El dia 8, els nostres amics y consocis els germans D. Joan y D. Gabriel Roig y D. Albert Santamaría, sortiren ab el darrer tren cap a Martorell, d'ont seguiren el mateix vespre cap a Esparraguera y Collbató, anant montanya amunt per la drecera, y arribant a dalt del cim o penyal de Sant Geroni abans de la sortida del sol; espectacle, objecte principal de l'excursió, del qual pogueren fruir els nostres companys sens cap desagradable contratemps. Desde ·l cim se dirigiren vers el monastir de Montserrat y estació de Monistrol, d'ont retornaren ab el darrer tren d'aquell dia.

SESSIONS Y CONFERENCIES

Cal fer constar que durant el passat mes de Juny, y apart de les conferencies ressenyades en el número darrer, el dia 8, a les dèu del vespre y en els propris salons de càn Reig, va fer-se una altra sessió de projeccions fotogràfiques com a clausura de la notable exposició organitzada per la nostra Secció de Fotografía; que ·l dia 16 va tenir lloc la sessió preparatoria del Congrés y excursions a Lleida, presentant-se un gran nombre de clixés fotogràfics d'aqueixa ciutat y encontrada que eren descrits pel nostre president, D. César A. Torras; y que ·l propri senyor, després de la conferencia del dia 30, va fer ús de la paraula per donar per acabades les sessions y conferencies d'aquesta temporada, fent un resum de les tasques realitzades pel CENTRE durant el present any, y exposant el plan de varies excursions pera aquest estiu.

NOVA

ELS VINENTS CONCURSOS DE SPORTS D'HIVERN. — Tots els nostres llegidors coneixen ja l'acord, près per la «Federació Internacional de Societats Pireneïstes» en el darrer Congrés reunit a Tolosa, de celebrar el Campionat pireneïsta de

sports d'hivern a Catalunya, y de confiar al nostre CENTRE EXCURSIONISTA tot lo referent a l'organització dels Concursos que en aquell van compresos. Per sa part, la Junta de la nostra Secció de Sports de Montanya, va acordar celebrar els nostres Concursos catalans en combinació ab les curses internacionals de la «Federació».

Després de l'èxit dels Concursos celebrats l'hivern darrer a Ribes, y donada l'importancia que han de revestir els vinents, la Junta de la Secció esmentada va començar els treballs preparatoris pera l'organització dels mateixos. Darrerament ha sigut designada una Comissió especial composta de la Junta de l'esmentada Secció, formada pels Srs. Manel Miret, Martí Botey, Ròmul Bosch y Caterineu, Josep Tatxé, Enric Ribera, Santos Mata y Antoni Barrie, y dels individus de la Junta Directiva del CENTRE Srs. Vidal y Riba, Guillem de Barnola, Josep Amat y Lluís Coll, que, ab plenes facultats y baix la presidencia del nostre president, D. César A. Torras, cuidaran de tot lo referent a dita organització.

Reunida aquesta Comissió especial, va acordar emprendre seguidament les seves tasques d'organització; y a dit fi una representació de la mateixa, composta dels Srs. D. Josep Amat, D. Josep Tatxé y y D. Eduard Vidal, va traslladar-se a Ribes y Puigcerdà, ont, previ avís y convocatoria, van celebrar-se dues importants reunions a fi de posar-se d'acord ab els elements més importants d'aquelles poblacions. En abdues reunions, y baix la presidencia dels senyors arcaldes d'aquelles respectives viles, van assistir-hi la majoria dels individus dels llurs Ajuntaments, els presidents de les llurs entitats y casinos, els amos de fondes y hotels, representants de diversos gremis, y altres persones de significació. En abdues reunions van exposar, els nostres companys, els llurs plans, propòsits y desitjos, y en abdues van trobar bon acolliment y entusiasta oferta de decidida cooperació; lo qual molt de veres ens plau poder comunicar als nostres llegidors.

A la vista d'aquests oferiments y entusiasmes va acordar-se celebrar dits concursos durant els dies 9, 10, 11 y 12 del vinent Febrer, baix la basa d'abdues poblacions de Ribes y Puigcerdà y de la vall de la Molina, ont se celebraran les curses y proves més importants.

Actualment la casa Barral està procedint al tiratge del corresponent cartell, degut al nostre consoci Sr. Blanch y Sintas, a fi de poder emprendre tot seguit una activa campanya de propaganda per la nostra terra y per l'extranger. Al mateix temps no descuida la Comissió tot lo referent a la part que 'n podrien dir tècnica, preocupant-se de la tria y arranjament de les corresponents pistes, com així mateix de l'aspecte econòmic, ja que, ateses les quantioses despeses d'organització y celebració d'aquests Concursos, se requerirà l'esforç y cooperació de tots els aficionats entusiastes d'aquests sports, de tots els nostres consocis, y fins de tots els aimants de la nostra terra; esforç y cooperació que creiem no mancaran an el nostre CENTRE, com no li han mancat en altres empreses per ell portades a feliç terme.

Per avui podem avançar que l'entusiasme dins del nostre CENTRE, dins de les demés entitats excursionistes y sportives, y per entre tots els aficionts y

elements de la nostra ciutat es gran; demostrant tothom veritables desig y decisió que, tant els Concursos com les festes que ab dit motiu se celebrin, siguin dignes de la nostra terra y de l'entitat que ·ls organitza. Un altre dia anirem donant compte de tots els treballs que ·s vagin realitzant, a fi de tenir-ne al corrent els nostres llegidors. Y prou per avui.

SECCIÓ METEOROLÒGICA

ESTACIÓ METEOROLÒGICA DE VIELLA (VALL D'ARAN)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE JULIOL

TEMPERATURES (a l'ombra)				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES A 0° Y AL NIVELL DE LA MAR	
MITGES MENSUALS		MÁXIMA EN 24 HORES	MÍNIMA EN 24 HORES	MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA			8 MATÍ	8 TARDA
20°.03	17°.95	34°.1 (dia 1)	8°.9 (dia 19)	767'56 mm.	768'51 mm.

ESTAT DEL CEL	8 m.	8 t.		
Dies serens	10	12	Dies de pluja	12
» nuvolosos	12	6	» de calamarça	1
» coberts	9	13	» de boira	2
			» de tempestat	7

HUMITAT RELATIVA		NÚVOLS		NUVOLOSITAT	
MITGES MENSUALS		CLASSE DOMINANT		MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA
69'83	78'74	CUMULUS	CUMULUS	4'90	5'22

TOTAL DE PLUJA MENSUAL: 115'5 mm.

VENT		
DIRECCIÓ DOMINANT		VELOCITAT: EN 24 HORES
8 MATÍ	8 TARDA	MITJA MENSUAL
SSE.	SSE.	59'87 kms.

Observacions particulars. — El dia 24 a les 2 h. matí, s'experimentaren oscilacions sísmiques de poca intensitat.

J. S. S.

Barcelona. — Tip. «L'Avenç»: Rambla de Catalunya. 24. — Telèfon 115

Butlletí
del
Centre Excursionista de Catalunya

CARDÓ Y RIBERES DE L'EBRE

Sol dir-se, en català, que la passió minva ·l coneixement y, si això en absolut es veritat, declaro lleialment que jo soc el menys indicat pera fer una ressenya sobre Cardó, perquè totes mes paraules, inspirades pel més profunde amor, no han d'esser més que un cantic de lloança envers aquell endret de la nostra terra.

Cardó!... Serra de Cardó!... Desert de Cardó!... Màgiques paraules, evocadores de les lluminoses visions; dels cims capçats d'or pel foc de les policromades postes; dels misteriosos fondals endolcits per sotil boirina y envellutats per tofes d'herbei esmaragdí; de les coves horribles, com goles de monstre, ont busquen refugi segur els ramats espaordits pel gruny del temporal; de les barreres ciclopies, guardadores del perfumat verger; dels penyals erts y cantelluts ont les abelles lliures fan llur rusc y deixen la mel que ningú tastarà mai!...

Cardó!... Desert de Cardó!... Paradís de Cardó!...

Ell ha vist esponcellar ma infantesa; ell ha vist desgranar ma vida; Per ses carenes y afraus he passejat mon cor jovenívol y mos anys madurs, y tot temps y en totes les edats he trobat a son redós les energíes pera ·l còs y les serenors pera l'esperit.

> «Una a una y de cor sé les llambordes
> que a cada caire de paret rebroten...»

diu el poeta en la *Lletra de convit,* parlant de la casa de l'aimada; y, així mateix, parodiant-lo, puc dir jo que «una a una y de cor» sé les dotze ermites que com flors boscanes floreixen entre ·ls penyals; que «un a un y de cor» sé ·ls corriols que porten als alterosos cims; que pedra a pedra tornaria a bastir la serralada si un cataclisme l'enfonsés.

Cardó!... Què voleu que us ne digui?... Jo no sé més que lloar-lo;

jo no sé més que cantar-lo; jo no sé més que admirar-lo!... En ell he après a estimar la natura; ell m'ha fet sentir l'amor als cims.

. . . .

Quan, assegut al peu de l'arbre de la creu de Santos, embadalit, guaito a l'entorn, sento dintre meu una ubriaguesa de llum y de color que ·m fa defallir. Els ulls no atinen a fixar l'esguard escorcollador cercant endrets, y el panorama immèns, indescriptible, se n'entra a l'ànima, que ·l reb freturosa com l'assedegat vianant reb a la gorja el doll de l'aigua cristallina.

Y segueixo mirant; y el meu esguard refet de la gran contemplació, furga atrevidament, en la llunyanía, vers la mar blava, que per migjorn s'extén com una gran catifa; puja per l'encinglerat del Montjúris, s'enlaira a son cimall, rellisca per son llom, gambeja fins al serrat del Port, acaricía la correcta faç del Caro, oneja per la crestería de la serra de Beceit, s'endinsa en l'Aragó, y, prenent embranzida en els maciços de la Fontcalda y de Gandesa, s'esmuny entre les montanyes navarres, serra de la Llena y Montsant per caure sobre ·l Pireneu, ont reposa com en un llit d'escuma.

Y segueixo mirant. L'esguard, encuriosit, deixa les serres de Tivissa y Balaguer, que l'aturen per sol-ixent; baixa a frec de terra, y vola pels plans del Perelló y de Mora; s'allunya fins a García, se capbuça a l'Ebre, y, confós en ses aigües, anguilejant, va a besar les villes riberenques desde Mora la Vella a la mar.

«Oh moment de gran bellesa
oh dolcesa del mirar!»

Entorn meu floreixen miraculosament els esplendors de la terra, y, en un suprem instant, enlairo ·ls ulls al cel, iluminat, y extenc els braços, com la creu del cim, per deixar-los caure sobre la dolça patria, bella y gran com el meu cor la sent.

EXCURSIONS

Es prop de mig-día quan s'arriba a l'estació, pera nosaltres de terme; y els companys que no han visitat mai aquells endrets, totseguit fan, de pregunta :

— Y l'Ebre?

— Ja ·l veurem — els dic.

Y tornen :

— Doncs... no som a Mora?

— Sí, però som en els antichs *masos*, avui *Mora la Nova*, y pera trobar el riu hem de sortir als defores.

Y com que Mora la Nova es una població que no té re de *mora* y té molt de *vella*, no en el sentit d'antigor, desperta poc interès y prompte sentim frisança pera eixir-ne y anar a saludar el riu, que passa a mig kilòmetre de les darreres cases, enfront de Mora d'Ebre. La vista del gran riu causa sempre una impressió d'alegría y d'orgull : d'alegría perquè 'ns apar que saludem una cosa desitjada y entrevista en somnis, y que 'l somni s'ha tornat realitat; d'orgull perquè, al contemplar aquella faixa argentada que solquen els llaüts y a la vorera de la qual floreixen pobles que de ses aigües viuen, tenim consciencia que 'ns pertany, que la naturalesa 'ns ha fet amos y senyors d'aquell tresor, y que, si algun día 'ns fos reconegut l'hereuatge, com altres pobles ab llur riu, podriem fer que 'l nostre no anés tant dolçament a la mar, com avui va, fent-li pagar tot el tribut de força y el maxim tribut de bellesa.

Feta la salutació al *pare Ebre*, com carinyosament li diuen els companys d'excursions estiuenques, y visitat *el pas de les barques*, conductores de gent, de ramats y de vehícols d'una riba a l'altra, reprenem el camí y ens allotgem a la tartana que ha de conduir-nos a Cardó en cinc hores pel cap baix, que a l'estiu se salven en poc més d'un hora d'*auto*.

Eixim per la carretera de Tivissa, ben cuidada y planera, que va parellament amb el riu, el qual no podem veure, per privar-no -en el marge esquerre, alt y atapaït d'ametllers; al cap de mitja hora trenquem pel folgat camí de Ginestar, an el qual poble arribem després de vorejar bon troç l'Ebre, que a la nostra vista passa majestuosament per entre canyars y vernedes de tonalitats indrescriptibles.

A Ginestar, ont no 'ns aturem, podem observar, al vol, els primers exemplars de caient típic : dònes descalces (la major part), ab estrenye-caps, restes de la *gandaia* o *ret*; gipó cenyit substituint la cotilla, *macador* virolat al coll y espatlles, y davantal curt y florejat. Les noietes, així que les calcen (millor podriem dir així que tenen edat per calçar-les), ja vesteixen com les persones majors; de manera que totes fan l'efecte de dònes petites.

Els homes, y així mateix els xicots, porten pantalons curts a genoll, oberts per un costat del camal y lligats ab betes; cama de mitja blava sense peu, y el peu nu o calçat ab espardenyes de complicades cintes; *macador* negre voltant el cap y ert com un con, doblegat en dins per la punta; faixa obscura guardadora dels estres de fumar, del capdal y de les eines pera defensar-lo, en el sentit *valent*

de la paraula; y gec sense manegues (ja 'n té la camisa!) y sense butxaques.

Sa parla, sense esser la valenciana, la recorda; y no tenen més que una sola tonalitat de *é*, que la fan tancada com la dels castellans.

. . . .

El drinc dels picarols del nostre vehícol crida tota la gent menuda, que segueix darrera nostre com un eixam cridaire, boi calcigant les dònes que estan assegudes als portals teixint palma o cosint *llata* per fer cabacets.

«A Rasquera fan cabaços,
a Ginestar cabaçoles,
a Miravet fan graneres
y a Mora plats y caçoles.»

Eixim del poble, y, per entre oliveres, ametllers, hortes y *cenies*, passem per davant de Benissanet, la *vella alquería mora*, la qual veiem a la dreta del riu com un ramat de blanques cabres en mig del pasturatge que baixa de la serra de Cavall.

MIRAVET, VIST DESDE 'L RIU

Seguim caminant planerament, vorejant el riu, que obre pròdigament ses riberes, deixant ençà y enllà petites illes.

Saludem el *molí de barques*, que sura en mig de les aigües com un cigne que bat continuament ses ales, emmirallant-se al fons. Més enllà, y en l'oposada riba, banya sos peus en la corrent el poble de Miravet, extenent son cos pel gran rocam que serveix de columna al empinat castell, d'accidentada historia, bastit pels sarraïns.

Els tortuosos carrers, molts d'ells coberts de macices voltes y costeruts, conserven tot el caràcter del període muslímic.

Les cases estan bastides sens ordre ni concert, seguint totes les

capritxositats o els accidents de la montanya, y patinades pels segles y per la miseria.

Els habitants tenen la vivesa d'imaginació y la facilitat de paraula que caracteritza ·ls riberencs; però són molt esquerps, tal vegada per la poca vida de relació, puix no reben altres visites que les dels llaü-

Dònes de Miravet tornant del riu

ters que de tard en tard atraquen les ventrudes embarcacions al rocam que serveix de basament al poble.

Les dònes van a cercar l'aigua al riu; y es una nota pintoresca, rica en color, veure-les ab llur *càntera* al cap o al muscle, caminant lleugeres, vinclant gentilment llur cos, sens jamai volcar una gota del rogent liquid, que tant els costa d'atényer. Miravet té algun bell mirador que penja sobre l'Ebre y desde ·l qual se frueix d'un bell panorama del gran riu, ab l'hermosa illa que parteix l'ampla corrent, formant un dels més productius *galatxos*, o branques, ont se reflecteix el camí de Cardó y la serra de Tivissa.

Prenem comiat de la gent de Miravet, que surt encuriosida als portals o deixa un punt la feina de rentar en el riu pera contemplar-nos, y atravessem la cinta d'argent, atapaïts en la barca que ·ns porta a la riba esquerra.

Mentres ens anem allunyant sembla que ·l poblat va creixent, les cases s'enfilen unes damunt les altres, pugen sobre ·l campanar, salten pel coster del castell, y allí s'aturen pera guaitar-se en l'espill de l'Ebre.

Quan hem deixat la barca y per entre garrofers ens dirigim al carruatge, que ·ns espera pera reprendre ·l camí, sentim una veu que canta :

«A Rasquera maten frares,
a Tivissa pescaters,
y a Miravet capellans
pera roba-ls los diners.»

Es el nostre cotxer que ·ns saluda alegrement y que, ab to mofeta després d'arriar els muls, torna :

«A Rasquera maten frares
y a Miravet capellans
a Ginestar no ouen missa
perquè són republicans.»

. . . .

Comencem a pujar : hem deixat a mà dreta el riu, que s'entafura entre ·ls serrats del Pinell y de Rasquera, y deixem a la nostra espatlla ·ls plans de Mora y Ginestar ab la serra de la Mola del Món per sol-ixent.

El camí va giragonçant per entre fantàstics oliverars y ufanosos ametllers, fins que petgem els costers erms de Rasquera, que s'ajoca en un replec de la montanya.

La quitxalla, ab vestimenta de persones majors, surt a *vore passar els sinyors*; però *els sinyors* duen pressa y passan al trot llarg dels nervuts muls, que, prenent branzida, deixen al poc temps la vall de Rasquera y no s'aturen fins a l'era de Pessols, desde ont donem l'adeu al pla.

Respirem l'aire reïnós dels primers pins : la mirada s'extén per l'oest, únic finestral obert, enfonsant-se en la Coma-negra y anant a perdre-s al lluny, sobre la carena de Beceit.

Una muralla feréstega, primer graó de la serra cardonenca, va barrant-nos el pas a mà esquerra. Hi ha moments que ·ns apar que ·l camí va dret an ella y que anem a estrellar-nos-hi; però l'ample camí serpeja dolçament y llisca sobre ·ls conreus.

Ja anem guanyant la montanya; ja ·ns aboquem al sot joliu de Costumà; ja perdem la visió de les serres de Ponent, Beceit y el Caro; ja la gran muralla se ·ns ha posat enfront; ja ·ns ha encerclat! Oh

Déu! Per ont eixir?... L'excursionista sent un moment d'angoixa. Quan el coneixedor li diu que dintre pocs moments se desplegarà a sa vista ·l panorama de Cardó, no ho pot capir : una ciclópea faixa vertical li barra ·l pas per tots endrets. No troba més que un punt, que per un moment creu vulnerable, allà en el fons, a la dreta : es el punt de conjuncció de les aigües de la gran copa, que en moments de torrentada s'estimben, udolant, en un salt de 20 metres.

Detall de l'Ebre

De sobte fixa la vista astorat : el carruatge va dreturer a una gran gola oberta en el maciç; penetrem en les entranyes de la terra; sentim l'esgarrifança de lo inconegut; sotgem la fosca; y, abans que ·ls nostres ulls hagin sentit l'anyorança del mirar, restem enlluernats davant de la vissió esplendida del oasi de Cardó, ab son antic convent, avui esplendit balneari, encastellat en una roca com una àliga capdal.

Cardó es un tany d'ars que una fada esqueixà pera teixir-ne una corona.

El tany mestre, arrencant del barranc de la cascada, que guaita sobre ·l clot de Costumà, puja cap al nord-est pera encerclar *la barca*, que redreça la proa damunt del coll de Casp, ont se vincla ·l tany pera redreçar-se atrevit fins a la Serra, que avança cap a llevant. D'allí s'aparta la primera espina que ·s clava en el cor de la roca de Migjorn; avança un brot de fulles vers el cercle del gran arc, en tant que ·l nirvi carenejant al sud, espargeix ses flors y arestes sobre la font del Teix per una banda y la caçola del Diable per una altra.

Se doblega un punt, l'ars florit, com si anés a trencar-se; però, a l'instant, com avergonyit de sa feblesa, s'enlaira brau, potent, vers als *revolcadors*, que guaiten la mar, retant-la ab sos pins nervuts com braços de tità.

Un branquilló s'aparta de la rama pera tancar per ponent el cercle del Diable. Sa punta avança al nord-est, apartant les aigües dels Torrents de Sant Roch y la Columna; y mor, florint, en el penjat del Martellet y la Testa de Camell.

La branca mare no perd de vista la mar. Forma ·l costellam del clot de Xàquera, ont varem descobrir la nova foradada; puja atrevidament; s'esqueixa-la en el portell, salta el barranc del Teixet, y envia al cim el pomell més exquisit pera encatifar la Creu.

TESTA DE CAMELL

L'ars torna a vinclar-se al nord-oest; escampa ses flors y espines vers Tivenys per fòra y l'embaumada font del Teixet pel vessant del Convent; un brot gemat sosté l'ermita de Sant Onofre; y la gran garlanda, passant pel collet de Sant Bernat, s'aparta de coll d'Odres y Puig l'Agulla, pera caure de la Roca-melera al fons del barranc d'ont nasqué.

. . . .

Tretze ermites com tretze aucells que han après a volar, refilaven sobre ·ls penyals o a la vorera de les fonts.

El niu ont se covaren va teixir-lo, al naixer el XVII segle, un cor bondadós que tingué per estoig, en el món, la persona den Pere Pau Revull, de Tivissa, més tard Fra Pau de Cristo, carmelita descalç.

En lo que avui, durant l'estiu, tot es moviment y vida, entrar y sortir d'automòbils, fressejar d'animades converses y guspireig de vaporoses vestidures, agudes veus de joventut que s'enfila per les enrunades ermites, cant victoriós del més ardits, que han calcigat els cims, y dolls d'armonía que s'escapen del saló de concerts pels amples finestrals... era aïr la gran solitut de lo que anomenaven *Desert de Cardó,* ont s'alçava la veu reposada dels sants varons que a chor lloaven Déu tot-poderós y contemplaven la seva obra. Pels

amples caminals, vorejats de xiprers, passaven com ombres les greus siluetes dels eremites, ab els ulls al cel. Una dolça pau baixava calmosament dels cims y omplia de misteri l'encerclada vall.

LA CASCADA

Baixem, cantant, l'escalinata de l'establiment vell; passem seriosament per davant del senyorívol *hotel* de Sant Salvador, y, com

Ermita del Carme

xicots que fan *moros* a l'escola, saltem fins al torrent del Carme, saludant els vells xiprers y l'ermita com amics volguts; trenquem a la dreta y rellisquem a la bauma de les Cabres; ens aboquem al fons del precipici, y als nostres ulls meravellats se presenta l'esplendida cabellera de la cascada, el ruixim de la qual ens ve a acariciar el rostre.

. . . .

L'espectacle es bell, d'una bellesa imponderable. Una roca segada en canal pel frec de l'aigua, buida en l'abim un tresor de fils d'argent que a voltes l'aire fueteja y pulveritza. Al fons la penya Melera, la del rusc immaculat, la guaita eternament ab ulls d'enamorada.

Ens allunyem del cingle; un moment se difuma la visió; pugem

pel camí vell de Benifallet, que s'ajeu sota la roca buidada de la carretera nova de Mora; y davallem ràpidament, menyspreant el camí. A mida que baixem s'ageganta el maciç que aguanta ·l balneari entre ·ls salts del Carme y Riudabelles, y arribem al fons.

Un gran breçol d'un centenar de metres ens envolta. Els nostres ulls no tenen esguards més que pera la gran tofa de filamentós her-

Torrent de la Cascada y Roca Melera

bei y trepades falsíes que cobreixen el rocam de la gran cova, y pera l'immensa cortina de regalims que apar que del cel baixa.

A grans gambades pugem els mal tallats graons que s'enfilen entre agullars y columnes pera arribar al Cambril, riquíssim estoig d'afiligranades estalactites.

Ens emmirallem en el petit estany que reflecteix aquelles joies, y retornem a mig aire a contemplar embadalits la gran volta de la bauma, finestral obert en el cor del rocater, per davant del qual penja l'auria cabellera d'una invisible y pressentida fada.

. . . .

Ab recança, ab un deix de fonda pena, abandonem el mirador, sentint endintre nostre la convicció que la naturalesa ·ns havia ofert

una de ses millors creacions; y entre grans blocs de tosca despresa del maciç, o entafurant-nos per la boscuria que voreja ·l barranc, anem a passar per davall de la segona cascada, que no té, ni de molt la grandiositat ni la bellesa de l'anterior.

L'excursió ha finit. El costum ordena que ·s desfaci ·l camí fet; però nosaltres hem sigut sempre arbitraris, y no falta qui, ab veu de capdill, ordena..

— Torrentera avall!

Tots a l'una, com moguts per un mateix desig, trasquem com daines pel llit rocós.

A mida que anem davallant, les dificultats augmenten : la roca ·s va polint, els salts són cada vegada més violents, el pas s'estreny, els gorgs se van succeint; algun d'ells, cavats a la penya, ressecs, semblen amfores colossals... La nostra agilitat, el nostre entusiasme, ho venç tot... tot menys la gran cinglera que faixa ·l terme de Cardó y que, sota la font del Manco, s'enfonsa d'improvís y estimba la nostra ardidesa.

Ermita de l'Angel

. . . .

EXCURSIÓ A L'ANGEL Y ROCA DE MIG-DIA

El dia es esplendid : la llum bat a la roca de Mig-dia, que lluu com metall roent y ·ns atrau com una fita copdiciada. Emprenem la marxa ab dalè, esperançant una deliciosa excursió de les de cada passa un metre, un metre enlaire... entenem-nos.

Carretera enllà, pel pont del Borboll, als pocs minuts deixem la Caseta, abans ermita de la Trinitat, y ·ns enfilem, per un pedregós camí, a l'Angel.

L'Angel era la més gran de les ermites de Cardó. Així com a les altres s'hi anava per serpejants corriols, an ella hi conduïa un ample camí ab tirats de carretera enllosada, de la qual se conserva algun troç.

Tres petites naus la formaven, y dos amples portals, que encara estan en peu, li donaven accés per les bandes del nord y de mig-jorn. Atapaïts xiprers la vetllaven, y les capelletes del Via-crucis li servien d'avançada pera donar la benvinguda als visitants que en processó hi acudien.

PORTALS DE L'ERMITA DE L'ANGEL

El panorama que desde ·ls finestrals y desde l'hostet del Frare ·s disfruta, es de lo més hermós, d'una bellesa corprenedora. La vall de Costumà s'obre a sos peus com un llac de verdor, que tanquen per aquell endret les montanyes de la Fontcalda y de Gandesa; per la banda de ponent l'aguda silueta de l'Agulla y l'esqueixalat coll d'Odres; més ençà ·l collet de Sant Bernat, que serveix de dosser a l'antic convent, penjat en l'abim; y al sud la majestuosa creu de Santos, ab sos graons de Sant Onofre y el Martell.

Desde ·l bell paratge, niu de recolliment pera la nostra ànima, elixir reconfortant pera ·l nostre cos, hem presenciat els més brillants espectacles, les més delicades postes, els més tumultuosos capgiraments de nuvols, que a la nostra vista esclataven com volcans en activitat o ·s difumien per l'aire en polsina d'or que oferia l'arc de Sant Martí, encamallat de serra a serra.

Amunt! Resseguint la muralla ab que les mans dels frares completaven el mur natural per millor aillar-se, girem a la dreta sens camí ni nord, com buscant aixopluc en la basamenta de la serra; y, sobtadament, se presenta als nostres ulls, com si ·ns anés a engolir, la boca enorme de la roca de Mig-dia, arbitrariament apelada per mi, segons frase d'un estimat company, *la Lluminosa*.

L'exemplar es superb. El bon amic a qui abans me referia, l'Anfós Par, enemic d'adjectivar, brau odiador (ben al revés de mi) de les estrepitoses demostracions de l'alegría que ·l feble cor no sab contenir ni ·l cervell enfrenar, no pogué menys que deixar caure,

La Lluminosa

assetjat per mon esguard interrogatiu, una frase sonora que majestuosament s'expandí pels aires com una campanada :

— Me plau!

El vent, barrinant la penya, havia fet el miracle. Furgant, segles y segles, s'havia obert pas a travers de ses entranyes; y avui, cada mig-dia, el sol s'hi aboca llampeguejant com una riuada d'or.

EXCURSIÓ A L'ARC, FONT DEL TEIXET Y LA LLÒBRIGA

Entre ·ls pins guaitavem el balneari, quan se féu el senyal. El sol, tramontant el planell de la Barca, vingué a acaronar-nos y a

abeurar-se a la font de la Columna, entorn de la qual estavem asseguts. Se donà la veu de marxa, y en dues gambades ens enfilàrem per l'escala de l'ermita, que reposa al pic d'un marlet com un aucell al cim d'una branca.

Tallat a la roca viva y a mig aire, avançant com un balcó, se conserva encara ·l petit hortet de l'ermità, ab son diminut xiprer.

El sol de l'ermita vibra al nostre pes, y sentim una esgarrifança

EL BALNEARI, DESDE ·L CAMÍ DE LA COLUMNA

com si anessim a caure en el buid. La tranquilitat reneix. Eixim a la plataforma altá, y sentim fretura d'encamallar-nos al cloquer. Pera satisfacció d'una petita vanitat vull fer constar que l'ardidesa ·s portà a cap, y que desde llavors, pera escarment d'atrevits, hi han posat una xarxa de punyent fil-ferre.

Deixem l'ermita, esmunyint-nos pel diminut portal obert a la soca, y, zigzaguejant camí amunt del Colom, donem l'últim adeu al barranc que baixa del Teixet y corre entre ·ls maciços de Sant Onofre y la Columna.

La perspectiva ha canviat al traspassar el collet : tota la carena de la Serra y cercle de l'Arc està enfront nostre; allà baix, entre alsines

y pins, aixeca son campanaret l'ermita de Sant Josep, descurullada. An ella ·s dirigim, y mentres anem baixant ens acompanya ·l dolç murmuri d'un regueró d'aigua cristallina que al ser a l'ermita ·s despenja en regalims que van teixint estalactites.

Fem cap al camí de Sant Roc, que puja a la dreta per la font del Prior; saludem a l'esquerra, el cap de Moro y la Velleta; y, a la fi

L'Arc de Cardó

donat el senyal de reposar, ens aturem a la placeta de la font dels Miracles (l'antiga font de la Ronya), l'actual de Sant Roc, la font arsenical que desde centuries va guarint els brianosos.

Un xic refets, tornem a emprendre l'excursió. El camí ·s va fent menys fressat, perquè aquí no més hi passen els que no estan malalts, y anguileja entre boix grèvol (aquí ·n diuen *carrasques*), alsines y pins. La salvia, el timó y l'espígol besen els nostres peus; el tè de roca ens envia sa flaire desde ·ls pelats roquers.

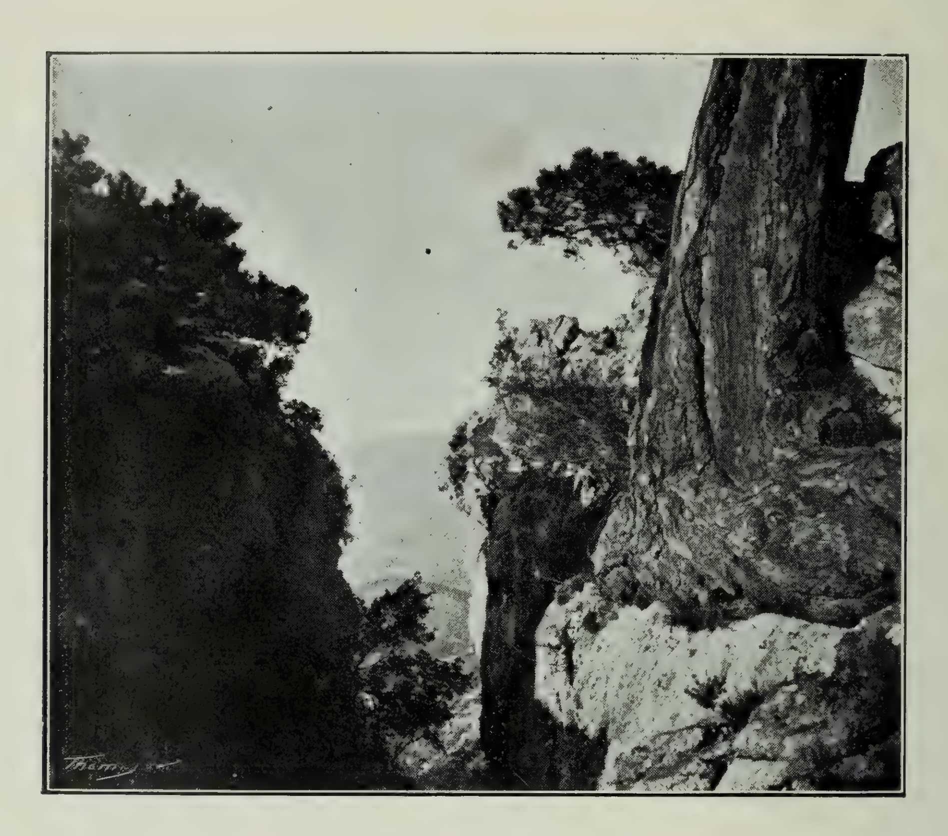
Amunt!... El camí ·s bifurca : la branca de la dreta va a la Caçola del Diable; la de l'esquerra a l'Arc, que als dèu minuts s'aixeca davant nostre com un gegantí portal.

L'Arc de Cardó, format per l'acció corrosiva de l'aigua, que ha

creat aquesta meravella, es un hermós pont natural de més de vint metres d'alçaria

L'excursionista guaita embadalit el riquíssim artesonat de la seva volta, y rellisca la mirada vers els muntants, que s'aferren al terreny rocós com cames de gegant.

De l'Arc a la Serra hi ha poc espai; y encar dels nostres ulls no

MIRANT AL CLOT DE COSP

s'ha apagat del tot la gegantina imatge, quan, al petjar la carena, queden encisats davant d'una ideal visió.

L'esguard s'esplaia : l'esguard se llança a volar pel gran goig de volar. Aliga poderosa, solca l'espai majestuosament. Plana sobre la mola del Món y la serra de Balaguer; plana sobre la mar, que a la nostra destra lluu, ferida pel sol, com cristall blavenc; plana sobre la gran serp de l'Ebre, que s'enrosca flonjament entre conreus y pobles.

Lo que foren, desde ·l pla, montanyes y turons, són pera nosaltres granitxons y arrugues de la mare terra; lo que eren caserius, són gavies d'aucellets ab l'era que ·ls serveix d'abeuredor; lo que era immensa vall, que la suor de l'home fa prolífica, es un gentil verger sense habitants, ni lluites ni miseries.

. . . .

Ens aboquem a l'abim que s'enfonsa al clot de Cosp, y comencem una ràpida davallada que no acaba fins a la font del Teixet, aigües enfòra de Cardó.

La font del Teixet, adossada al muradal de la Serra, es l'abeurador dels ramats de la rodalía.

Era propera l'hora de l'abeurada; y, mentres els ramats blancs s'anaven acostant com una gran oruga que s'arrocega pels costers, ens arribàrem a la Llòbriga, l'esquerpa cova que en dies de torb acull els ramats, que dins del seu sopluig belen espaordits per les ferestes negrors del temporal y per les negrors misterioses que de la cova baixen.

Al retornar de la font, ja hi era ·l pastor ab les assedegades cabres; y el pobre vell quedà sorprès y encongit a l'apropar-nos-hi.

Quan li ferem preguntes sobre la seva vida, sobre aquells paratges, o li demanàrem cançons, no sabia què respondre : la veu sortia a batzegades de son pit, y les paraules sense ordinació

A poc a poc s'anà asserenant, la confiança ·s féu mestressa d'ell y acabà per cantar com un rossinyol.

Ben remerciat, prengueren comiat d'ell; y quan saltavem el portell de la Caçola y queiem dins del cercle de Cardó, ens despenjavem entre els murs de la ciutat en runes o lliscavem per davant del carril, de retorn al balneari, la veu del bon pastor, com últim compliment, ens duia aquestes corrandes.

CORRANDES

Fontcalda, Fontcalda bella,
que ·m llevares lo dolor :
vull tornâ a vore la verge
que ·m cúrigue ·l mal d'amor.

Tivenysenca, tivenysenca,
vas voler-ne un llaüter :
lo llaüt prou puja y baixa :
s'ha canviat lo timoner.

Xiqueta, vas molt garrida,
maneta, y avui no es festa.
Guai, xica! y vas a la plana?
Vols que ·t diga la planeta?

Quell que vullga comprar sal
que no vaigue a les salines :
que vinga a Cherta y vorà
la sal de les xertolines.

A Rasquera fan cabaços,
a Ginestar cabaçoles :
ja no ·s por arribà a més
que a Mora ronden les dònes.

Ma barca baixa per l'Ebro;
mon cor puja riu amunt :
passa per Benifallet
y recala en los teus ulls.

A la vora del riu, mare,
he plantat un claveller :
la primera flor que esclata
té cara de llaüter.

Ma mare no vol que ·m case
que no tinga ·ls divuit anys :
ma tía vol que hasta els trenta,
que no passen tants afanys!

Si les cabres fossen dònes
jo no sería pastor,
perquè ·m manarien elles
y ara les mano jo.

Un remat de trenta cabres
portava a l'entrâ a Cardó :
vaig eixir-ne en vint-y-nou
després de vore al Priô.

Tins clavells a la finestra,
tins aufàbrega al terrat,
tins maraduix dalt la golfa.
tins molts pardalets al cap.

Cada dia, a l'eixî el sol,

ja ·t trobo al portal sentada :
les manetes cus que cus,
la llengua talla que talla.

FRANCISCO DE P. BEDÓS

(Acabarà.)

MEMORIA[1]

Senyors :

Al trobar-nos reunits per prescripció reglamentaria, tinc el dever de donar compte dels treballs fets per la Secció de Fotografía desde ·l dia que tingué lloc la reunió general extraordinaria en la qual va esser nomenada la Junta que actualment exerceix.

Al prendre possessió y entrar en funcions, aquesta va creure que la feina més interessant, y que més convenia fer, era inventariar y catalogar les vistes de projecció existents a l'arxiu fotogràfic; feina que, si bé era un xic entretinguda, no ·ns miràrem pas en emprendre-la ab entusiasme, mitjantçant el qual hem pogut enllestir-la o poc menys, per ser petits detalls els que hi falten.

L'inventari fet de dit arxiu ens demostra, com podreu veure seguidament, que, si bé es quelcom important, no ho es pas tant com pertoca an el Centre, sobre tot en la part que ·n podriem dir *inventari grafic de Catalunya,* a l'assoliment del qual es necessari que tothom treballi, portant-hi ·l seu esforç, y més, els de la Secció de Fotografía, que, per les nostres aficions, som els indicats per formar-lo, donant facilitats pera que quedin aquí arxivats els records fotogràfics de les obres d'art y llocs interessants que en les nostres excursions trobem.

Entenent-ho així, alguns benvolguts consocis han fet entrega a l'arxiu d'algunes de les llurs obres; y aquests, a qui tinc el gust de nomenar, han sigut, durant aquest curs : el Sr. D. Joan Comabella, que va regalar 5 interessants positius, pera llanterna, del monestir de Pedralbes, y un d'Agramunt; D. Guilllem de Barnola, que va entregar-ne 135 de diversos endrets de Catalunya; y D. Josep Amat, que ·n facilità 34, també ab paisatges catalans. Tots els quals, junt ab els que

1) Llegida pel secretari de la Secció de Fotografia del Centre Excursionista de Catalunya, en la reunió general reglamentaria celebrada ·l dia 22 de Juny de 1911.

ha fet confeccionar la Secció de Fotografía de negatius deixats pels Srs. Barnola y Llorens y els fets per ilustrar varies conferencies, han augmentat en 394 diapositives de projecció la nostra colecció, que, segons nota del senyor arxiver, se compon actualment de :

Diapositives	d'arqueología . . . . ,	961
Id.	d'assumptes de fòra de Catalunya.	1,223
Id.	» de Catalunya . . .	1,967
	Total.	4,151

Altra de les tasques portades a cap durant aquest any ha sigut el concurs fotogràfic que encara tots tenim present.

Aquest concurs, a l'iniciarse arran de la Setmana de Sports d'hivern celebrada a Ribes per l'activa Secció de Sports de Montanya, havia de comprendre unicament els aconteixements que ·s desenrotllesin durant la mateixa. Però com que ·l nombre de premis oferts era més important del que s'havia previst, se va creure convenient engrandir la seva acció, convertint-lo en un concurs en el qual entressin tres dels objectius del CENTRE : l'Art, la Naturalesa y els Sports de neu.

A l'efecte s'hi posà ·l grupo de Monuments de l'antic reialme d'Aragó y paisatges de Catalunya; y, subdividint-lo en varies especialitats del treball fotogràfic, se facilità la concorrencia de tots els aficionats, qualsevulga que fos la llur.

L'importancia que ha tingut, no haig pas de dir-ho : tots recordem l'hermosíssima visió que ofería la sala de càn Reig, no sols mirant-la en conjunt, sinó també en detall, pel valor de les obres exposades; essent prova de lo ben relacionat que està l'art fotogràfic ab l'excursionisme, y del prestigi que té ·l CENTRE, la manera tant brillant com va respondre-s a la seva crida y lo concorregudes que ·s vegeren les vetllades que van celebrar-se a l'exposició. Altra cosa s'ha demostrat també, y per cert ben falaguera; y es que ·ls nostres consocis no ·s queden pas enrera en el cultiu de l'art fotogràfic, com ho demostra la llista dels noms premiats.

Com a curiositat, y pera que ·us fèu ben bé carrec de l'importancia del concurs en quantitat, ja que en qualitat tots heu tingut ocasió de fer-vos-en, donaré ·ls següents detalls :

El nombre d'envius que entraren en concurs en el Grupo A va esser de 68, ab 638 proves sobre paper, 107 diapositives de projecció, 376 de verascop y 184 de estereoscòpiques de tamany 6 × 13 centímetres, ab un total de 1,305 fotografíes.

Del Grupo B, o sigui dels sports de Ribes, se varen rebre 2 envius de fotografíes sobre paper, ab 12 proves, y 5 envius d'esteroescòpiques ab 120 positives; o siguin, en conjunt, 7 envius ab 137 fotografíes.

La suma dóna per resultat 1,437 fotografíes, dividides en 75 envius; no comptant-hi les que ·s van exposar fòra de concurs.

Un altre aspecte de l'activitat portada per aquesta secció han sigut les conferencies que per varis consocis s'han donat sobre fotografía y ses aplicacions. Aquestes han sigut les següents :

Día 17 de Març de 1910 : D. Bonaventura Solà tractà de *La Fotografía de colors.*

El día 23 del mateix mes D. Alfred Bosch donà una conferencia sobre *Origens, progressos y conquestes de la Fotografía.*

El día 6 d'Abril, el nostre president, D. Emili Llatas, va fer una ressenya dels *Clixés d'art del* CENTRE EXCURSIONISTA.

El día 20 del mateix Abril, D. Alfred Bosch donà una altra conferencia sobre *Utensilis y material fotogràfic.*

El día 19 de Maig següent, D. S. Riera y Colom ressenyà *Impressions fotogràfiques d'una visita al monestir de Pedra,* projectant-se una cinta cinematogràfica, ademés de vistes fixes.

El día 2 de Juny, D. Alfred Bosch donà una tercera conferencia baix el tema *Preparació, desenrotllament y millorament del clixé.*

El día 16 del mateix mes, D. Josep Comas y Solà director de l'observatori Fabra, donà una interessantíssima conferencia sobre *La Fotografía astronòmica.*

Finalment, D. Alfred Bosch tancà aquesta serie de conferencies ab una que tractà de *L'Imatge positiva. Tiratge, ampliació y muntatge.*

Les excursions organitzades han sigut les següents :

Una a Sant Miquel del Fai, que tingué lloc el día 17 d'Abril de 1910.

Una altra als jardins del Laberint, efectuada ·l día 24 del mateix mes.

Pel Juny següent se visità ·l Museu de Reproduccions, y els dies 25 y 26 de Març, d'aquest any va efectuar-se una excursió a Blanes, Lloret y Tossa.

Tal es la feina feta durant els disset mesos que ha durat aquest curs, feina enllestida gracies a l'esforç que hi han posat tots els que formen aquesta Secció; y es d'esperar que, després del renaixement

que això significa, se ·ns multiplicarà l'entusiasme per fer-la reviure en vida plena y enlairar al mateix temps el CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA.

GASPAR SALA Y ROSÉS

LES PRÀCTIQUES JURÍDIQUES DE CATALUNYA

(Acabament)

Y resultà ·l notable fenòmen (que encara podem comprovar avui estudiant les pràctiques del nostre poble) de que, fins en aquelles relacions jurídiques en que ·ls tribunals apliquen el Dret romà, perquè es el dret escrit, el Dret que ·ls jurisconsults estudíen y comenten, y els advocats aleguen per defensar les qüestions litigioses; es a dir, en els casos de dret desconegut o malalt; en canvi, quan la mateixa relació jurídica viu pacíficament dins del cor del poble, quan pertany a la serie molt més nombrosa de casos que no surten del recés de la llar y no necessiten l'intervenció del poder públic, no ·ls aplica ·l poble ·l Dret romà, perquè ·s desenrotllen dins d'una atmòsfera que no es la romana, sinó que respon a la tradició jurídica indígena.

Aquest dualisme entre ·l Dret romà y el Dret de la terra, que l'experiencia demostra, està perfectament justificat per l'historia: respon a l'antítesi entre ·l seny natural de que parlava D. Jaume y el seny natural que varen entendre ·ls jurisconsults; entre ·l dret que viu espontaniament en la consciencia del poble y el Dret que han imposat els tribunals y ha infiltrat la ciencia dels notaris.

Y dins d'aquelles relacions jurídiques més íntimes, les que ·s desenrotllen en el sí de la familia, l'element tradicional s'es sobreposat sovint a l'element romà : viuen potents institucions que no són de les *Pandectas* ni del *Còdic* de Justinià; y aquí la tasca dels jurisconsults romanistes ha hagut de limitar-se a cercar *fórmules,* es a dir, subterfugis, que permetessin adaptar el Dret indígena dins del sistema foraster; o, tal vegada millor, a aplicar un Dret de Roma que no es pas el clàssic, sinó que es el que entenien els escriptors catalans, influïts més o menys inconscientment per l'esperit jurídic de la terra; forçant, ab el major bon fi, els textos del *Digest,* del *Còdic* y de les Noveles, a les exigencies de la consciencia jurídica del poble.

Veus-aquí una tasca hermosíssima que resta a fer dins de la

nostra historia jurídica : esbrinar, en cada institució, lo que té de propri y lo que té d'importat; lo que es Dret indígena y lo que té d'influencia romana; y, pera això, se fa indispensable no aturar-se a l'escorça de la cosa, no contentar-se ab estudiar el Dret que s'aplica als tribunals, ni tant sols la doctrina que ·s desprèn dels protocols dels notaris, influïda sempre per la ciencia apresa en els llibres; sinó analitzant els contractes privats, els preliminars de la contractació notarial; averiguant lo que ·l poble ·n pensa; perquè a Catalunya, que té un Dret set voltes secular, no es aquest una disciplina reservada a poques persones ilustrades, sinó que ses regles pràctiques són conegudes sovint per les persones més humils. Elles no us expressaran tècnicament les idees, però, en forma gràfica y pintoresca, donan a entendre perfectament la solució que ·l dret aconsella.

No us formularan sintèticament les regles sobre ·l *periculeum* y *commodum*, es a dir, les regles que determinen a càrrec de que corren els perills; els augments de les coses venudes, abans d'entregar-les al comprador, però us donaran solucions pràctiques que coincideixen ab els principis de la ciencia jurídica.

* * *

Però l'estudi de les costums jurídiques encara presenta punts de vista y materia d'estudi y de meditació tant o més interessants que ·ls que acabo d'exposar lleugerament. Poden esser (y passeu-me la paraula) com una ensenyança de geología moral de Catalunya.

Així com les aigües, al sortir a flor de terra ens denuncíen la composició del terrer que han atravessat, així les costums donen a conèixer l'esperit nacional de que ·s són impregnades les regles pures de la justicia al passar per la consciencia del poble.

El dret de Catalunya no està constituït per unes mateixes lleis : Tortosa, Tarragona, Barcelona, la vall d'Aran, etc., etc., tenen Drets especials. ¿Es capritxosa aquesta varietat legislativa? El Dret no imposat no es mai capritxós : sempre obeeix a circumstancies locals que són dignes d'esser tingudes en compte.

Y, si tractem d'esbrinar les causes d'aquestes varietats, ¿no trobarem que moltes d'elles responen a diferencies ètniques.

Mireu : Lleida y Tortosa, que estigueren subjectes a la dominació sarraïna molt més temps que altres regions catalanes; que havien fruïda intensament la civilisació romana, y que, en canvi, sentiren menys l'influencia franca; foren com un estoig en que ·s guardà la tradició jurídica del D. R. ab una puresa tal en algunes institucions,

que ·l Còdic de Tortosa, sobre tot, ens reserva agradoses sorpreses, oferint-nos, en ses costums escrites, interpretacions interessantíssimes de les lleis romanes.

Però, a Tortosa mateix, al costat del sistema dotal romà, se ·ns ofereix una altra institució absolutament diferent y fins incompatible ab el primer, o sigui ·l pacte d'*agermanament,* que constitueix una comunitat absoluta de béns entre ·ls consorts durant el matrimoni.

Tarragona, no obstant l'influencia romana, conserva també un record de la comunitat familiar ibèrica, ab el nom d'*associació* a compres y millores, associació a la qual poden entrar els pares dels nuvis; y tenim una institució semblant a l'altre extrem de Catalunya, a la vall d'Aran, regió aillada, que guarda més que ·l restant de Catalunya la tradició jurídica pirenenca, no desvirtuada per influencies feudals.

A quines causes hem d'atribuir que ·s conservi aquesta tradició ibèrica en tres claps distants de Catalunya, sense que ·n vegem rastres en cap de les altres comarques, fòra alguns pobles de la provincia de Lleida, tocant ab la de Tarragona, y quelcom a Girona?

Més fàcil es explicar, per efectes de tradició ibèrica, l'existencia d'una mena de consell de familia a l'extrem de la provincia de Lleida, tocant la ratlla aragonesa, y a l'Urgellet o alt Urgell, y algunes institucions a favor de la dòna casada, sens dubte d'origen celtic.

No puc ni vull ara detallar costums catalanes : sols me proposava cridar la vostra atenció sobre l'utilitat d'estudiar-les per completar la fesomía moral de les comarques de la terra.

Si per l'ordre arquitectònic de les llurs construccions, venim en coneixement dels pobles que passaren per una regió, deixant escrits en pedra llur carta de naturalesa y llur avenç en el conreu de les arts útils y belles; si, pel llenguatge, venim en coneixement de la raça y la familia a que pertanyen els pobladors d'una comarca; crec que hi ha un altre element, no prou estudiat encara a Catalunya, que reserva agradoses sorpreses als que recollin les seves costums per cercar-hi, mitjançant un discret estudi comparatiu, els rediments morals dels pobles que han contribuït a formar-les.

Y no penseu, ab desconfiança, que les costums que ·s puguin recollir avui hagin perdut tot record dels temps passats. Encara que ·l Dret consuetudinari no es com l'arquitectura, que, tenint una forma d'expressió plàstica, escriu en materials perennes l'historia de son passat, no per això l'historia del Dret s'esborra del tot ab el temps.

Si voleu, també les làpides antigues perden, ab el fregadiç, quelcom de les inscripcions que contenien; però ab lo que ·n resta n'hi

ha prou pera reconstituir-les. El llenguatge que ·s parla ofereix també restes que, en mans d'experts filòlegs, permeten descobrir els radicals primitius y les transformacions que ab el temps han sofertes, segons lleis que arriben a puntualitzar-se; y les ratlles fisionòmiques dels individus y el caràcter dels pobles perpetúen l'estampa dels llurs fundadors.

De la mateixa manera, dins de l'ordre social y jurídic, les costums perpetuen, per tradició, les tendencies del Dret antic, que en més o menys se conserva, malgrat els canvis introduïts per la llei escrita, fins quant s'es imposada, prescindint de l'esperit del Dret tradicional.

Perquè, ademés que tot element primitiu, a l'esborrar-se, deixa petjades que durant centuries donen fe de son pas, en quant a l'element jurídic, els pobles d'antiga historia conserven, com sagrada reliquia, les costums y pràctiques seguides en l'organització de la familia y en la contractació. Y, d'aquest respecte a la tradició, ne trobem hermosos exemplars a Catalunya; respecte que ·s tradueix sovint en resistencia a tota idea innovadora, malgrat sia portada pels contraris, aquests íntims consellers y amics del poble.

Els mals resultats d'un contracte celebrat en la forma que s'ha vist celebrar sempre, són soferts ab una resignació quelcom fatalista, com un mal inevitable; però ai del notari, les innovacions del qual donen ocasió a desavinençes o a conflictes.

Veus-aquí alguns punts de vista que demostren l'interès que tenen pera Catalunya ·l coneixement y l'estudi de les seves pràctiques jurídiques; y, desgraciadament, es poc lo que ·u coneixem.

Fòra dels estudis den Victori Santamaría sobre costums de Tarragona y alguns pobles de Lleida; dels den Corrioles sobre la vall d'Ager; d'altres menys importants sobre Vilafranca; d'algunes pràctiques mercantils recollides per l'Estosén y en Rahola, y de les conferencies sobre capítols matrimonials, den Faus y den Saguer, relativament a Guissona y a Girona; què més hi ha?

Pera conèixer les tradicions pirenenques hem de recórrer a l'aragonès Costa, que ha escrit ab afecte sobre ·l Dret consuetudinari de l'alt Aragó, y als francesos Brutails y Cordier, que ho han fet sobre Andorra y Baskonia.

Y avui que la ciencia jurídica espanyola està de dol, per tenir de cos present l'eximi jurisconsult que acabo de nomenar, permeteu-me, senyors, que li dediqui un modest record. Perquè en Costa, deixant apart ses opinions en altres ordres, y parant esment en sa obra d'investigador del Dret consuetudinari, era quelcom nostre, ja que les

ratlles que marquen les fronteres ètniques no ·s confonen ab les que assenyalen els límits de les divisions administratives, y en les obres den Costa podem estudiar-hi, com vos he dit, moltes costums aragoneses que trobem reproduïdes a Catalunya; y moltes més analogíes se descobriran, sens dubte, el dia que tinguem a casa un escorcollador tan habil y entusiasta com fou en Joaquim Costa.

Perseguint la tasca unificadora iniciada per les Corts de Càdiz, el ministre de Gracia y Justicia, D. Sadurní Alvarez Bugollal, volgué conèixer les institucions catalanes, aragoneses, biskaïnes, gallegues y balears, que fossin dignes de conservar-se y de generalitzar-se, y a tal efecte convocà congressos de jurisconsults forals, encarregats de redactar memories comprensives dels drets regionals respectius.

Fruit d'aquestes iniciatives fou, a Catalunya, el Congrés de Jurisconsults de 1881 y la magistral memoria de D. Manel Duran y Bas; y a Aragó, altre Congrés similar, del que fou l'ànima en Costa, que ab un patriotisme exemplar, defenía ab el braó que ell sabía posar en totes les coses, l'integritat del dret aragonès, cantant amorosament les seves excelencies.

Les discussions del Congrés y les excelencies del dret d'Aragó, sintetitzats en un llibre que vegé la llum l'any 1883, seran sempre una joia del regionalisme jurídic.

En Costa havía ja publicat a la *Revista general de Legislación y Jurisprudencia*, durant els anys 1879 a 1881, una serie d'estudis interessantíssims, de costums jurídiques aragoneses, que més tard reuní y completà, en una obra ja voluminosa, ab la colaboració de distingits jurisconsults, que donaren a conèixer altres costums de diferents regions espanyoles.

En fi, y prescindint d'obres jurídiques d'ordres distintes, escrigué uns estudis ibèrics (dels quals l'impremta sols ens ha deixat fruir el primer volum) ont se refereixen fets ocorreguts a l'altra banda de l'Ebre; y que, si ·s completa la llur publicació, seran sens dubte, d'interès grandíssim pera l'historia de Catalunya : tal es l'erudició, l'investigació pacient y la crítica rigorosa y discreta ab que aprofita les ensenyances dels més antics y afamats historiadors grecs y romans.

Tant-de-bo que Catalunya pogués comptar ab cors tant aimants de la llur terra com el den Costa, servits per inteligencies tant poderoses com la seva, y dedicades a l'investigació y a l'estudi de les fonts del Dret català.

Vaig a acabar, no sense anunciar-vos que, d'algunes interessants costums catalanes, vos ne donaran compte, en conferencies successives, els meus estimats companys Bassols, Roger y Marrugat; però

a vosaltres, gelosos socis del CENTRE EXCURSIONISTA, vos toca, principalment, en les vostres excursions cientifiques, recollir del poble les seves costums y pràctiques en ordre al Dret; perquè ·l poble es el que inconscientment es depositari d'inapreciables tresors de literatura, de música, de lingüística, de Dret, no desfigurats per l'esforç penós d'inteligencies fadigades, d'inspiracions fantasioses, de preocupacions convencionals.

A montanya, ont l'esperit cosmopolita, igualitari y prosaic no mustiga les fresques manifestacions de l'esperit popular, allí hem de anar a cercar les dèus de justicia que brollen del cor del poble, els que estem assedegats de ciencia jurídica catalana.

ANTONI M.ª BORRELL Y SOLER

NOVES

CONGRÉS PIRENEÏSTA. — Pera ·l dia tres d'aquest mes de Setembre, que comencem, està anunciat el XIX.è Congrés organitzat per la «Federació Internacional de Societats Pireneïstes». Dit Congrés se reunirà a Cauterets, y entre altres assumptes haurà de tractar de l'organització del proper Campeonat de Sports d'Hivern que se celebraran a Catalunya pel Febrer del 1912, segons consta ja an els nostres llegidors. Al propri temps, y en el mateix lloc, s'hauran reunit les diferents Comissions especials constituïdes a recers d'aquests Congressos. Pera celebrar dit acte s'han organitzat diferents festes y una excursió al Vignemale.

Oportunament coneixeran els nostres llegidors els acords presos en dit Congrés que puguin interessar-nos.

«CLUB ALPÍ FRANCÉS». — Aquesta important associació ha fixat ja la data y el lloc ont celebrarà ·ls Concursos Internacionals de Skis y Sports d'Hivern corresponents a l'any vinent. La població escollida es la xamosa vilà de Chamonix, y la data la de primers del mes de Febrer. Els augurem un èxit complet.

EXCURSIONS. — Són en gran nombre les excursions y els viatges efectuats per diferents socis del CENTRE EXCURSIONISTA durant lo que va de la present temporada estiuenca. Entre ells cal citar la campanya portada a cap pel nostre estimat company D. Juli Soler y Santaló, qui durant tota una mesada ha seguit encontrades pirenenques en prossecució del seu treball d'estudiar les altes valls aragoneses desde Navarra a Catalunya, tenint ja completades les de Tena, Broto, Vió, Puertolas, Tella, y Bielsa, y deixant pera l'any vinent les de Gistain

y Benàsque, ab les quals completarà 'l seu recorregut de l'Alt Pireneu. Enguany ha portat a cap l'ascenció al cim del Cilindre de Marboré (3,360 ms. d'altitut), y ha visitat novament el *glacier* d'Aneto (Montanyes Maleïdes), el cim del qual ha assolit ja diferents vegades. Resultat de la seva campanya són els profitosos estudis que té fets, y una colecció de dotze dotzenes de plaques fotogràfiques que porta impressionades.

SECCIÓ METEOROLÒGICA

ESTACIÓ METEOROLÒGICA DE VIELLA (VALL D'ARAN)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES D'AGOST

TEMPERATURES (a l'ombra)				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES A 0° Y AL NIVELL DE LA MAR	
MITGES MENSUALS		MÀXIMA EN 24 HORES	MÍNIMA EN 24 HORES	MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA			8 MATÍ	8 TARDA
19°.47	18°.22	35°.6 (dia 5)	8°.4 (dia 24)	765'61 mm.	767'15 mm.

ESTAT DEL CEL.		8 m.	8 t.		
	Dies serens	20	14	Dies de pluja	12
	» nuvolosos	9	10	» de rosada	2
	» coberts	2	7	» de tempestat	6
				» de pedregada	2

HUMITAT RELATIVA		NÚVOLS		NUVOLOSITAT	
MITGES MENSUALS		CLASSE DOMINANT		MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA
76'06	81'74	CUMULUS	CUMULUS	2'06	4'41

TOTAL DE PLUJA MENSUAL: 143'3 mm.

VENT		
DIRECCIÓ DOMINANT		VELOCITAT: EN 24 HORES
8 MATÍ	8 TARDA	MITJA MENSUAL
NNE.	NNE.	7'60 kms.

Observacions particulars. — El dia 24 a les 2 h. matí, s'experimentaren oscilacions sísmiques de poca intensitat.

J. S. S.

Barcelona. — Tip. «L'Avenç»: Rambla de Catalunya. 24. — Telèfon 115

ANY XXI — BARCELONA, OCTUBRE DE 1911 — NÚM. 201

Butlletí
del
Centre Excursionista de Catalunya

CARDÓ Y RIBERES DE L'EBRE
(acabament)

L'ERMITA CREMADA

LLEGENDA DE CARDÓ

DEIXANT de banda les excursions l'objecte de les quals es l'investigació (que allavors se fa ciencia, y per lo tant es un treball), hi ha dues menes d'excursions en les quals l'únic guia es el sentiment: les unes són les que desperten l'idealitat ab la visió y són font d'estusiasme, y aquestes no 's poden fer sens companyía; les altres són les que evoquen el passat, les que concentren l'esperit, les que punyeixen l'ànima, y aquestes s'han de fer indefectiblement a soles. Quan s'admira la naturalesa en tot son virginal esplendor; quan la mà de l'home, quan el pensament humà, no ha rectificat ni una corba ni ha bastit un mur; quan tot es goig y armonía pera 'ls sentits, brolla de nosaltres, com abundosa dèu, l'alegría sana, l'alegría estrident, que necessita trobar eco en el cor d'altres companys. Y es perquè nosaltres, davant dels espectacles de natura, deixem tota la crosta que envolcalla la nostra ànima, se fon tota artificialitat, y el nostre esser, purificat de bell nou de tots els falsejaments, se torna infant; y l'infant, que no viu més que del present y no ha rebut de la realitat brutal les escomeses que li han fet trontollar les ilusions; que es bo per carencia, per desconeixement del mal; tot ell espontaneitat, tot ell altruïsme, tot ell optimisme; riu, riu obertament, sorollosament, com un cant de suprema joia. Y allavors, aquelles onades vivificadores que li entren al cor per les finestres dels ulls, vol que tot-hom les senti; y aquelles vibracions que de la terra naixen, y que son sentit auditiu reb com sons d'una arpa angèlica, vol que tot-hom les percebi, y busca afanyosament l'esguard amic pera encomanar-li son foc

si encar no brilla, y esclata sa paraula impetuosament pera deixondir els cors si encar no estan desperts.

Però quan busquem en les ruïnes d'un monument, en la pau d'un cementiri o en la grandiositat d'un temple, la petja d'una llunyana vida o el bàlsem d'un poder divinal, se desperta en nosaltres un sentiment de tendresa, un desig imperatiu de soletat : llavors la nostra ànima 's despulla de tot contacte, esborra 'ls sentits pera que no li portin la consciencia de la realitat present, y vola per l'espai infinit vers a les llunyaníes del no ser, ont les imatges se fan visibles pera 'ls cors que saben bellament aillar-se y que han conquerit el misteriós poder d'evocació.

En aqueix estat me trobava jo, una nit d'estiu, assegut a la terraça del balneari de Cardó, sentint les notes diamantines del piano, que voleiaven per l'espai com flors alades; sentint, sense escoltar-les, les animades converses dels que cercaven fòra 'l recinte la flaire bosquetana que l'oreig ens duia. Inconscienment vaig baixar les escales, vaig trobar-me entre 'ls xiprers de l'antic passeig dels monjos, y, ja en ple ensomni, vaig dirigir-me lentament al collet de Sant Bernat, que allà dalt, arran del cel, s'entreveia banyat per la celistía.

L'obscuritat, en el fondal dels àlbers, era densa; y la meva petja, per l'inconegut camí me portava dreturera al coll, com si la guiés una força misteriosa.

Vaig arribar-hi al punt de la mitja nit, quan tot reposà en la gran pau; quan les estrelles, somnioses, vetllen el sòn de la terra y el vent s'ha ajocat a la boscuria; quan l'isart, detenint la frenètica carrera, s'ha arraulit a la bauma y ha clos son ull inquiet.

Així, enervant com aquesta, devia esser la nit y l'hora en que l'hermità de Sant Onofre llansà a l'aire encalmat el tany argentí de la campana, de son diminut cloquer. Fermant els ulls, ma pensa retrogradà en el temps, y 'm paregué oir el crit d'alerta que donaven d'una a una les ermites en senyal de germanor espiritual. Els campanarets aixecaven llurs veus metàliques, ab les quals lloaven a Déu, formant chor ab els resos dels eremites.

Dotze campanars floriren successivament : el tretzè no florí. Deixà passar silenciós el doll d'armonía, que traspassà la cresta del collet, sens llançar-se a la riuada, que anà a estrellar-se en el maciç del coll d'Odres, o 's perdé en els plans de la ribera.

Una esgarrifança esborronà 'l cos d'aquells sants varons, que sentiren un buit en el cor al fallir la darrera de les veus. Un silenci maciç planà sobre 'ls fondals en espera del segon rés.

La veu de Sant Onofre clamà altre cop; altre cop rodolaren

per l'espai, com perles irisades, els tritlleigs, de dotze ermites; altre cop el cloquer de Sant Bernat, ert y mut com una esfinx, deixà passar, incommovible, la garba de notes cristallines que melancòlicament se deslligà en el lluny y anà a enfonsar-se en la negror.

A la terça vegada les campanes vibraren tenuament, com un sospir, sens trobar eco en el tretzè cor, que davant meu s'alçava com una au fatídica.

La visió 's precisà. Mos ulls clarividents mirant endins, me feien reviure aquell instant, y, veia (la veia!) pujar la processó de monjos murmurant una oració pausada y la creu davant, ab el Crist de dolç mirar a travers dels parpres, de braços extesos com amparant el món sencer, d'ampla ferida en el pit divinalment heroic, per ont escapava abundosa la sang de redempció.

Y el murmuri s'apropava : ja 's veien les folgades vestimentes de les abelles d'aquell rusc; els flams dels ciris esbargien les tenebres que envolcallaven la silenciosa ermita; el pastor d'aquell ramat empenyià solemnialment la porta de la cleda; ja avançava concirós, com pressentint la mort de un ser volgut; ja 's redreçava, altiu y justicier, enfront de l'ovella esgarriada, que, en braços de l'amor, s'havia oblidat de Déu!

Un clam d'orror eixí brunzint de les goles d'aquells homes de cor angelical; un espaume enarcà 'ls braços vers al cel, com amparant la volta!

Sacrilegi!

La veu se perdé; els cors batien, ab l'empenta de l'afront, com volent esberlar els pits, y ombres silencioses anaven y venien de l'ermita al bosc, del bosc a l'ermita dels dampnats.

Mos ulls fitaven en la negror, y veien una massa, a cada punt, més densa, que envoltava les parets : semblava que 'l bosc, esqueixant-se en rames, s'hi arrapava com una eura.

Brillà en l'obscura nit una guspira, que caigué sobre 'l brancam; llengotejà una flama; y en un instant una serp de foc s'enroscà a l'esquifida nau de l'ermita de Sant Bernat.

. . . .

Quan a punta d'auba la llum vingué a trencar l'encantament, jo encara sentía en mes orelles els crits d'angoixa dels pecadors d'amor, y mon esguard cercava, en aquell clap sense herba, ont ni 'ls aucells fan niu, les cendres de la que fou ermita y que 'l torb esventà.

El retorn fou trist : el record punyent de la tragedia havia lassat mon cos, y lentament desgranava 'l camí... aquell camí per ont devia retornar el Crist del dolç mirar a travers dels parpres; dels braços

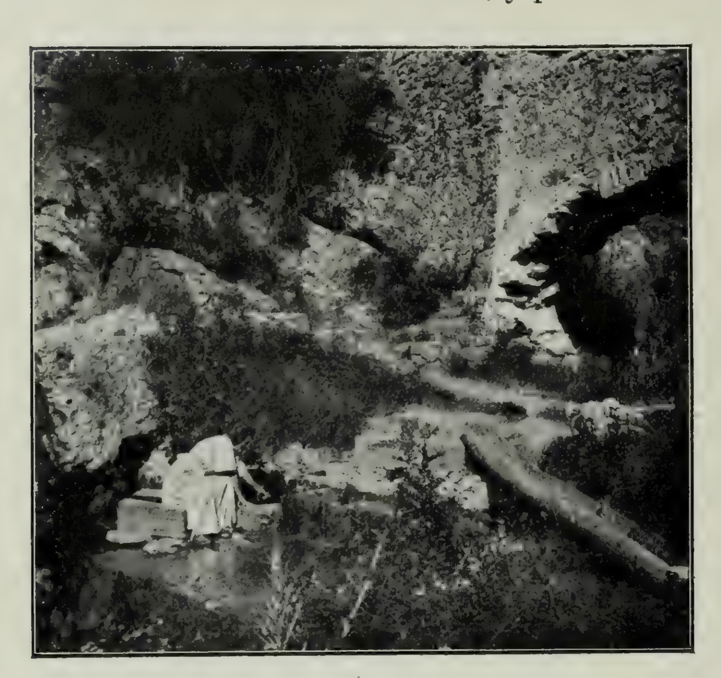
extesos com amparant el món sencer; de l'ampla ferida en el pit divinalment heroic, per ont escapava, pródiga, com abundosa dèu, la sang de redempció.

. . . .

BARRANC DE RIU D'ABELLES Y CREU DE SANTOS

Volem donar l'adeu a la montanya, y ·ns llevem de bon matí pera trobar-la més hermosa en son despertament.

S'ha fos la darrera estrella, y pel collet de l'Angel comença ·l cel a inflamarse : lluminoses guspires pugen per la volta immensa de l'espai, abrandant els núvols que troben a llur pas. Apar que una gran foguera va a envolcallar la terra. Una interna esgarrifança commou els essers y les coses, detura sa marxa ·l vent, y les flors boscanes tremolen d'una emoció inconeguda.

FONT DEL PASTOR Ó DE RIU D'ABELLES

Oh gran misteri! En mig l'aparent pau, furga quelcom indefinit per esclatar, y el sol s'enlaira, brillant, enlluernador, com un pa d'or dintre ·l gresol roent, y, ab sa gran rialla fecundant, besa la terra, que, embriagada de llum y de color, aixeca ab ses mil veus atronadores l'himne gegant de la vida.

. . . .

Per entre bancals d'orta arribem a la font del Pastor. Més matinera que nosaltres, la xica dels masovers ja hi es, hermosa com una goja, y ·ns ofereix, ab infantivola elegancia, el liquid transparent com un cristall sens màcula.

Seguim pel torrent de les Abelles fins a la cova del Mort, al costat de la qual hi ha ·l primer salt del barranc, cobert de molsa y flors com una gran cistella.

Entrem a la cova, boi ajeguts com si ·ns entafuressim en un cau. Es xica y pobre, no perquè ho hagi estat sempre, sinó perquè mans barroeres han destruït son riquissim sostre d'entreteixides agulles.

El torrent de les Abelles rumbeja un moment entre ·ls pins, coberts de mareselves; s'estimba en el segon salt; y allí ·ns deturem guaitant el fons de la cascada, que ·ns fa denteta 40 metres avall.

Al peu de la Cascada

Desfem el camí, y, atravessant la muralla que tancava ·ls conreus en temps dels frares, arribem a la font dels Albers, ont el pastor reposa amb el ramat.

Deixem el fons, y per damunt l'ermita de Sant Joan seguim el camí de Tivenys, pera fer cap a la Columna sota un dosser de verdor.

Al començar l'assalt de la montanya per la barrancada del Teixet, queda a la nostra esquerra la pintoresca ermita de la Columna, ab sa esvelta escalinata, que la fa accessible per l'endret del carener. La visió ·ns atrau, y per un moment deixem el curs de l'excursió y ·ns remuntem a l'esplèndida miranda que, com una balconada, s'obre al costat destre de l'ermita, y saltem vers el camí de Sant Josep, damunt de la Columna, pera saludar el Colom de pedra y el puig de Sant Onofre.

Reprenem la ruta començada. Grans penyals montserratins vetllen el corriol ombrívol que ·ns ha de guiar a la creu. Ab una ràpida ascenció dominem part de serralada, y ben prompte les ermites queden davall nostre, allà en el lluny. Ens endinsem en un bosc ombrívol, ont el brancatge no ·ns deixa veure ·l cel.

El camí serpeja ardidament entre plantes aromàtiques y violes boscanes, y ·ns deturem a la font del Teixet, a 800 metres.

DESDE ·L CAMÍ DE LA CREU DE SANTOS

L'aire es pur, el dia primaveral. Comencem a sentir la joia dels cims. Les llunyanes serralades blavegen a l'horitzó. El camí s'esborra, y ·ns obrim pas entre ·ls penyals ciclopis.

De tant en tant, un arbre gegantí, retort per l'eterna lluita, ab el vent, que ·l vol abatre, guaita l'abim, ab esgarrifaments de condemnat.

Ja som damunt del Teixet, y la vista ·s va aixamplant pel nord-oest, única finestra oberta al nostre esguard.

S'apropa ·l cim. La vegetació perd la seva ufana, y els arbres són menys nervuts.

Traspassem el llindar sentint una llei d'emoció com si entressim en un temple; el cor aviva ·l seu ritme; la petja ·s fa sotil pera no ferir, la terra mare, font de tantes emocions; els ulls brunyeixen son crestall

y aviven l'esguard, que cau vers a ponent, fins aleshores ocult. Beceit, serra del Caro, el Port; a la ribera, com blancs turons a l'abeurada, Xerta, Aldover, els masos.

Voltem el maciç, vers a l'esquerra, y ovirem a mig-jorn Roquetes, Jesús, Tortosa y la gola de l'Ebre com una mar que entra en una altra mar.

. . . .

Ja som al cim!... La nostra mirada vola de la mar al Pireneu, del coll de Balaguer al Montjuris.

La terra, als nostres peus, sembla un llac esmaragdí que ·l vent fueteja fent-li aixecar onades de montanyes que van a estrellar-se en flocs d'escuma arran del cel.

DAMUNT DE LA FONT DEL TEIXET

L'emoció es intensíssima : el cor bat el pit com un martell l'enclusa; s'anulen els sentits pera tornar-se un sol, *el veure*; y els ulls s'aixamplen, y l'esguard s'afina, y les belleses del món se n'entren endins nostre per la meravella del mirar, y les remors que pugen de la terra *les veiem* com pugen, y *veiem el sentit de les coses* y el *sentit del viure*, suprem esclat de l'ànima immortal!

. . . .

COVES DE L'AUMEDIELLA Y DE LA CAMBRA BLANCA

EBRE AVALL

Ab tota recança deixem Cardó : emprenem la davallada seguint bell troç de la carretera de Mora, passant pel Borboll, la Foradada y la roca de Pinyol. L'impressió que ·ns enduem es de fonda satisfacció; y quan esguardem el caseriu que ·ns ha allotjat, y en el qual hem

passat hores tant grates, no podem menys que exclamar, ab intèns desig : «— A reveure!»

No tots els de la colla van a peu : alguns, en la darrera excursió, cavalcaven, si no braus corcers, ascientats muls que feien llur camí seriosament, com se requerien els fatxenders genets.

El bon camí s'acaba. Deixem la carretera, y emprenem, com aquell . . . .

EL CIM

qui s'estimba, el corriol que abans era camí vell de Benifallet, donant l'adeu al gran cercle, que aboca una joliua ermita arran de cingle pera veure-ns passar. . . . .

Arribats al fons pedregós, atravessem el torrent de la cascada, que aquí 's nomena *torrent del Manco,* prenent el nom de la font que hi ha allí prop, la darrera y més baixa de Cardó. Son llit està ressec, y els palets arrodonits brillen, ferits pel sol, com esferes de metall.

Pujant y baixant entre vinyars raquítics y ufanosos ametllers, passem enfront del recó del Mas, una pintoresca caseta 'ls habitants de la qual surten a saludar-nos, quadrant-se cerimoniosament en en el portal al veure que 'ls enfoquem l'objectiu. Són bells exemplars de la terra : la llur indumentaria es l'indumentaria dels passats. La

bona velleta, considerant que ·ls vianants a sol batent han de tindre set, ens oferia la panxuda càntera vessant d'aigua fresquíssima. Adeusiau!

El terreny que petgem es poc atractívol : tant com es hermós desde la montanya, el sot de Costumà es trist a l'atravessar-lo. La bellesa està en les montanyes que ·l limiten. Coma-negra y pla de Pessols per una banda, y coll d'Odres y Puig l'Agulla per l'altra. Al fons la serralada de Cardó, que ·s va remuntant al cel.

Serra de Cardó

En mig del pla hi ha un caseriu que duu ·l mateix nom de la clotada. Una delitosa font, ab tirats de cisterna, apaga la set dels vianants que allí s'aturen com els vianants del desert en l'oasi. Avant!

El terreny es pedregós, els genets fan prodigis d'equilibri pera sostenir-se a la sella, salvant la petja insegura de les cavalleries y sortejant les branques de garrofers que intenten decapitar-los.

Veiem de lluny el poblat de les Cases, enfilat en un turó com un poblet de pessebre. Avant!

L'escata de l'Ebre brilla allà baix ferida pel sol, y ·ns serveix d'esperó. Se divisa coll de Som, y, al poc espai, les veus dels guies de les coves responen els nostres senyals y ·ns marquen una drecera.

Hem arribat. Davant nostre tenim els homes que han de conduir-nos a les negrors més denses, y als nostres peus les atxes que ·ns han de fer visibles els tresors que guarden.

La davallada a les coves es infernal : tant la de l'Aumediella com la de la Cambra-blanca tenen la porta penjada en l'abim. Una petita relliscada, un insignificant descuit, llancen l'excursionista sobre un tou d'aire que reposa en un llit de pedra a 60 metres de fondaria.

Però si l'entrada esfereeix, l'interior es un palau teixit per fades.

Penjolls d'esculpturades estalactites pengen de l'obscura volta; retorçats pilars neixen de la penya dura; ondulants mantells ressegueixen invisibles formes. Tantost les parets brillen, per la llum de les

atxes, com cascades diamantines, tantost s'enfonsen, esquerpes, a ignotes profunditats ont la nit regna.

Els nostres ulls, meravellats, no senten la fadiga. L'obra sotil de misterioses aranyes sotslleva ·l nostre esperit, que sent fretura de descobrir l'artífex creador de tanta bellesa. Les naus se van succeint; els cants d'aquell diví poema ·s desgranen a la nostra vista; les flors d'aquell immaculat verger esclaten al nostre pas; y, de corda en corda, fem vibrar la lira que una deessa inconeguda havia colgat a les entranyes de la terra.

Font de Costumá

Eixim de les tenebres traient el cap enfora de la gruta com el caragol de la seva closca. La llum ens cega un instant, y el sot de Calots sembla brunyit de fresc. El verd dels arbres espetega com tocs de clarí; les bronzejades pedres dels maciços ronquen com corns de guerra; el blau del cel, lluminós com un safir encès, vibra triomfalment com una arpa gegantina.

Tant sols quan, per un llarg espai, s'ha vist privat, l'home, de la consciencia dels colors, el retrobar-la sab establir els misteriosos lligams que uneixen els sentits, y allavores perceb la música de les coses; y de les linies y les masses, dels tons fulgurants, y de les amoroses veladures y les palpitacions ab que natura mostra sa vital potença, ne forma un tot que inunda son esser y que rebot enfora vibrant com una magna simfonía.

Salvem de nou els perills, y pel pla de Som fem via a Benifallet.

El poble es pintoresc. Quan entrem a la plaça de l'Iglesia tothom sab que hi han forasters. Les portes s'omplen de gent encuriosida, que ·ns veu passar com una cosa fantàstica.

La nostra indumentaria, els nostres capells, la nostra parla, tot es, pera la gent de Benifallet, objecte d'admiració y d'estudi.

Dels llurs treballs investigatius ne treuen tres afirmacions, que exterioritzen en veu alta : «— Són sinyors!... Són catalans!... Són de Barcelona!...» Y, feta la declaració, giren l'espatlla satisfets, y 's fiquen a casa com si res hagués passat.

Hi ha molts carrers empedrats ab cantelluts palets, que dificulten el camí, sobre tot en els que tenen escales pera fer més soportable 'l desnivell. Es una cosa que sorprèn, a l'esser a l'interior del poble, trobar-se ab carrers costeruts, perquè desde fòra sembla que tot ha d'esser pla y la linia general del poblat no acusa aquells desnivells.

Carrer de Benifallet

La fesomía de Benifallet es muslímica, com la de Miravet, Benissanet y altres de la ribera que varen fundar o engrandir els alarbs.

Després de visitar l'iglesia, de recórrer tots els carrers, d'haver servit d'espectacle a tots els ulls, anem a saludar l'ilustre Panicello, varó insigne, sens cap títol acadèmic, advocat de la comarca, notari ab tots els poders, batlle ab totes les atribucions, príncep dels cacics, tirà màxim de totes les tiraníes rurals. Ens rebé amigablement, ab aquell somrís de protecció que es tota la seva força. Li comunicàrem el nostre desig de baixar per l'Ebre fins a Xerta, y al poc temps eixiem de Benifallet pel carrer del riu, ab el pla de navegació ben traçat, les barques contractades y els llaüters advertits que no era una càrrega despreciable la que anaven a embarcar.

Vora la platja 'l vaixell (així 'l veiem nosaltres, per un efecte de miratge) se gronxolava coquetonament. Els companys, més frisosos salten lleugers a bord y s'instalen còmodament a popa.

Avall! La nau solca les aigües ab gravetat de cigne. El timoner, ressec del sol y de les garbinades, engrapa heroicament la canya del timó...

Jo, acamallat a proa, fito l'immensitat ab ulls d'argonauta.

L'hora es fervent : no se sent ni 'l murmuri del riu; l'aigua s'ajeu mansa com una flonja catifa; les ribes s'alcen imponents pels dos costats, reflectint-se en el brunyit espill.

De tant en tant, un llaüt que va contra corrent, passa a frec nostre; y els llaüters ens saluden ab veus fresques. «— Bon viatge!... Que no ·ls prenga ·l sol!» Y els ecos se passen les veus, l'un a l'altre, com si joguessin ab elles.

Els pastors abeuren els ramats a les voreres, y les cabres ens guaiten ab tirats de seny.

Es una nota tendra : llurs bels arriben a nosaltres com plors

EBRE AVALL

d'infants, y un moment brinquen ribera enllà en la mateixa direcció de la barca, com si temessin quedar-se soles.

Avall! El riu clou els seus marges com si volgués barrar-nos el pas. Sembla un gran estany encerclat per empinades muralles.

La nostra embarcació llisca com una cerceta que mulla l'ala en la corrent. Ens acostem a la terra : sembla que anem a estrellar-nos contra ·l rocam. El patró atia ·ls remers, que engrapen coratjosos els punys dels rems; els pits bateguen ab força; les goles aüpen; els muscles se posen tesos com filàstiques; els peus s'aferren a la quilla com si l'anessin a esfondrar.

Quin perill s'apropa? «— No hi ha temor!» crida ·l patró ab la faç contreta, fent virar el llaüt.

La garbinada!

Un «—Ah!... op!» vigorós, unànim, fa cruixir el fustam, y la barca salva l'estret d'una embranzida, al mateix temps que rebem la poderosa alenada del garbí.

Avall! Les minúscules onades que avancen riu amunt ens desperten la sensació d'una travesía per mar. Estem contents : l'alegría

L'estret

traspua del nostre cor en crits infantils y càntics improvisats. L'alegría es encomanadiça : an els nostres cants responen els dels llaüters. Quan ells refilen nosaltres escoltem : escoltem aquella melodía simplicíssima y l'escaienta sàtira de son verb. A l'arxiu de la nostre memoria guardem com una reliquia la bresca que vam tastar.

Una remor llunyana trenca l'encantament, y girem els ulls a proa cercant-ne la raó. La remor creix; l'espai s'omple de tumultuoses vibracions; rodolar de trons sembla que esqueixi l'aire... L'assut!

Deixem la barca. Els braus llaüters ens signen el camí per ont arribarem a Xerta; y, guiats pels udols de la gran resclosa, fem via pel caminet de sirga que voreja ·l riu.

Anem callats : el pressentiment d'un gran espectacle ·ns fa emmudir. En aquell intern recolliment no ·ns recordem dels perills

que afrontem y que l'immensa gola del riu espera desde allà abaix els descuidats. Avall! Dominem el petit estreb d'una montanya que ·s capbuça a les aigües. Davallem furients, y a la mateixa vora quedem clavats : la gran florida del riu esclata davant nostre!

Quant temps restàrem embadalits? Ningú ·n té esment. ¿Quines exclamacions eixiren de la nostra boca? ningú ho recorda.

Les grans meravelles resten en llur lloc, y les pobretes, les pàlides paraules del lèxic humà, ni poden cantar-les ni les poden fer sentir. Mercès si les nostres entranyetes ne saben abastar un esqueix, y saben flairar-lo enfront de la visió.

Guaitant enrera, per la vora del canal, a un pas lentissim, no tant com el nostre desig voldria, ens encaminem a Xerta. Abans de corbar-se l'estret taluç, y abans de perdre per sempre l'imatge de l'Assut, boi esfumada en el lluny, li endrecem la postrera salutació.

El canal s'estreny : com una cinta d'argent atravessa les hortes de les Illes, fecundant-les. Els nostres ulls, distrets, no tenen esguards para aquell tresor, que es la vida dels pobles riberencs desde Xerta a Amposta, y entrem a la vila mirant endins nostre pera enrobustir els records.

. . . .

Poc es el temps que a Xerta ·ns deturem, però es ben aprofitat en la visita que ferem al més ilustre de sos fills d'avui : el vell apotecari Antoni Añon, que als vuitanta-sis anys treballa encara activament pera conseguir pera la nostra llengua tota llei de respectes, y pera la nostra patria tota llei de llibertats.

A reveure, el patriarca!

. . . .

Vegerem alguns carrers. Com en els demés pobles, la nostra presencia féu eixir la gent. A la plaça y a la paret de l'iglesia varem veure, fets ab rajoletes verniçades, els senyals de les avingudes del riu : alguna pujà a 10 metres, que fou la que aterrà Xerta fa més de cent anys.

La de fa dos anys va pujar-ne 9, y encara avui l'expliquen ab llàgrimes als ulls.

Tenim la tartana a punt : quan anem a pujar, les belles xertolines treuen el cap per entre les flors del balcó y ·ns guaiten ab llurs ulls festius com un epigrama. La quitxalleta atrevidament se posa davant de l'objectiu; y a corre-cuita, pressentint que anem a retratar, una flonja matrona agarra ·l *xiquet* y l'enlaira ab sos braços molsuts.

L'obturador parpelleja, s'impressiona la plaça, y, mentres els cavalls emprenen el trot llarg vers a Tortosa, els minusculs xertolins

venen corrent darrera ·l vehicol, demanant l'estampa que no ·ls podem donar.

La carretera, vorejant el riu alguns voltes, y altres atravessant horts ombrívols d'atapaïts fruiters, se descapdella envers Aldover, que reposa vora ·l canal.

L'excursió toca a son terme. Al cap d'una hora de tartana som al barri de Jesús, arrabal de Tortosa, a la riba esquerra.

Passem el pont, y pels tortuosos carrers de l'antiga Dertussa fem cap a l'estació, ont el tren ens espera.

L'Ebre desde ·l pont de Tortosa

Mentres el carril vola, la nostra imaginació vola també, y, aclucats d'ulls, passen per davant nostre, en ideal processó, les hores viscudes, les emocions sentides, les imatges esguardades; y el nostre cor sent un plàcid benestar, y el nostre cos, las, s'abandona en ales de la fantasía, anant a raure al país dels ensomnis, que es el gran reconfortador.

Quan la visió s'esfuma, com s'esfuma la boira al bes del sol, anem a deixar el camp de Tarragona, y els nostres ulls, encara ensomniats, reposen en la sobirana bellesa de la catalana costa, que-s'extén de cap a cap com una ala oberta. El panteix de la mar arriba fins a nosaltres com un cantic; y, sadolls de bellesa y rublerts de fortitut, retornem a l'amorosa llar, pera reprendre ab més braó que mai la lluita per la vida.

CORRANDES

A la vora del riu, mare,
hai plantat un tarongê
que fa les taronges agres
com la cara de vostè.

Tres hores té per mi, el dia,
que no ·m costen de passar :
l'hora que amorso, que dino,
y l'hora d'anâ a sopar.

Jo voldria sê un gat negre
per ficâ-m gatera a dins :
te faria miau! a tu,
y a ta mare un asgarrinx.

Me dius que soc atrevit
perquè entro per ta finestra :
voras com no hi entro més
si la tins ben tancadeta.

Si ·l llaüt va riu avall,
la Mare de Déu mos guia :
quan mo ·n tornem paca amunt,
lo dimoni es qui l'estira.

Les xiques de Prat del Comte
totes volen fê ·l sinyô :
duen faldetes de sarja
y les mitges al garró.

A la una canta ·l gall;
a les dugues la gallina :
ta mare ·s lleva a les dèu,
y després diu que matina.

Plega garrofes, maneta :
no ·t canses mai de plegar;
que, mentres tinguem garrofes,
no mos faltarà minjar.

« — Una filla es per un rei»,
va dient la teua mare.
Pos mira : Ves a Madrid,
xiqueta, y que ·l rei t'ampare.

Los riberencs d'Aragó

baixen cantant dins la barca.
Baixen tres y tornen tres :
açò fa molt poca gracia!

Ta mare diu que ho voldria;
m'han dit que tu també ho vols :
ja no falta per casar-mos,
sinó que ara ho vulga jo.

Les xiques del portal d'Horta
del gresol diuen *candil*;
a la finestra, *ventana*;
y al julivert, *perejil*.

Aquestes són, senyors, les flors collides per mi a la serra de Cardó y a les voreres de l'Ebre. Eren, en el bosc, flairoses y escaients; en les ribes, gerdes : si en el pomell que us presento no hi trobessiu ni l'aroma ni 'l color, culpable n'es la meva paraula freda, no la meva ànima, qui ab tot l'amor les abastà y les apomella pera fervos-en present.

Perdoneu!

FRANCISCO DE P. BEDÓS

Clixés de l'autor.

PEL NOSTRE DRET

Si un dels objectes del nostre Centre Excursionista de Catalunya es l'estudi y la conservació dels costums dels habitants d'aquesta noble terra, y si 'ls costums jurídics del nostre poble són una de les característiques del mateix, constituint, per dir-ho així, la seva propria ànima, clar es que 'ns ha d'afectar ben directament tot lo que al dret català faci referencia, y que 'ns havem de sentir de tots els atacs que contra ell vagin dirigits. Es per això que, avui que tota la nostra terra s'ha aixecat irada contra un reial decret d'un dels ministres de l'Estat espanyol, atentatori al nostre dret civil y a la nostra dignitat, no podem romandre inactius, y llencem també a l'aire la nostra protesta, dispostos a fer tot lo humanament possible fins a conseguir la derogació del reial decret de 28 de Juny darrer establint la centralització a Madrid de totes les oposicions a notaríes.

Això, que pràcticament equivaldria a tancar les portes, als catalans, a les notaríes de la nostra terra, donant entrada en ella a gent desconeixedora y enemiga del nostre dret y dels nostres costums jurídics, no pot esser, no pot tolerar-se ni permetre-s. Els notaris catalans són avui una de les poques salvaguardes de les nostres institucions civils, uns dels pocs sacerdots del sant culte a les nostres venerables y lloades institucions civils. No permetem, doncs, aquest nou ultratge a la nostra terra, al nostre dret, a la nostra dignitat; y, sense entretenir-nos a considerar si dita resolució ministerial es o no legal, ja que això malhauradament poc significa en aquest desballestat país, preparem la santa creuada en defensa d'aquest baluart del nostre dret que 'ns volen arrabaçar, y no parem fins a haver assolit la nostra justa y natural victoria, esbombada desde les planes de la *Gaceta* ab la publicació del reial decret derogant el de 28 de Juny darrer.

Y es per això que, a la veu justiciera, als clams de totes les corporacions y entitats prestigioses de la nostra terra, creiem ha d'anar ajuntada la veu humil del nostre CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA; es per això que avui llencem també a l'aire la nostra protesta.

CRÒNICA DEL CENTRE

SETEMBRE DE 1911

SOCIS ENTRATS DURANT EL TERCER TRIMESTRE D'ENGUANY

Robert Farré y Gomis. — Manuel Raventós y Fatjó. — Ernest Farreras y Cots. — E. Maurice Musseche. — Ramon Solé Lluch. — Josep Mir y Llorens. — Antoni Coll y Bacardí. — Xavier Coll y Bacardí.

SESSIÓ INAUGURAL

La Junta Directiva del nostre CENTRE ha assenyalat el divendres dia 29 del corrent mes d'Octubre pera celebrar la solemne sessió inaugural de les tasques oficials del nou mes que comencem. Seguidament se reprendran les acostumades conferencies y sessions setmanals que tanta vida y importancia donen a la nostra activa y benemèrita associació.

PER LA RESTAURACIÓ DE LA COLEGIATA DE SANT JOAN

Degut principalment als treballs y iniciatives d'uns quants bons fills de la xamosa vila de Sant Joan de les Abadesses y de socis del nostre benvolgut

Centre Excursionista, sembla que va a emprendre-s una seriosa y activa campanya en pro de la restauració d'aqueix venerable monestir.

A dit objecte, el diumenge dia 8 de l'actual mes d'Octubre va celebrar-se una vetllada pera tractar del mateix, vetllada que tingué lloc, dins l'iglesia de Sant Pol, d'aquella vila, ab assistencia de les seves autoritats populars, de la Comissió Executiva, y de nombrosa gentada que omplenava materialment aquella severa nau. Oberta la sessió pel senyor alcalde, llegides pel secretaries adhesions a dit acte, van fer ús de la paraula D. Geroni Martorell, pel nostre Centre; el nostre company Sr. Puig y Cadafalch, arquitecte a qui segurament serà encomanada la direcció dels treballs de restauració; D. Josep M.ª Boix, de l'«Acció Social Popular»; el Dr. Josep M.ª Baranera, prevere, de l'«Associació d'Eclesiàstics pera l'Apostolat Popular»; y el reverent Sr. Regent; fent vots pera la propera realització del llur ideal. L'acte va despertar gran entusiasme.

Els nostres xalets-refugis. — Durant aquest estiu vénen essent molt visitats y concorreguts els nostres xalets-refugis d'Ull de Ter y de Sant Andreu de la Castanya, sobre tot el primer (centre d'importants excursions pirenenques), que a mitjans d'aquest mes quedarà tancat fins a l'any vinent.

Igualment podem anunciar als nostres llegidors que 'l Centre Excursionista té molt avançats els seus treballs preliminars pera la construcció del nou xalet-refugi de la Renclusa (Montanyes Maleïdes), tenint ja en tramitació y per bon camí la solicitut d'autorització dirigida al Govern, y havent arribat a un conveni ab el Sr. Sayó, de Benasque, respecte a construcció y explotació del mateix. El Sr. Soler y Santaló, entusiasta d'aquella comarca y de la realització d'aital idea, ha visitat aquell lloc, procedint al seu regoneixement, escollint el troç més a propòsit, y prenent tots els datos necessaris pera fer els plans de la projectada construcció, els treballs de la qual ens consta que estan força adelantats. Tot fa preveure que l'estiu vinent serà ja un fet la construcció del nou xalet-refugi de la Renclusa, que tant facilitarà les ascencions al gegant del Pireneu.

Els vinents Concursos de Sports d'Hivern. — Continúen els treballs de propaganda y organització dels vinents Concursos de Sports de Neu encomanats al Centre Excursionista de Catalunya, que hauran de celebrar-se en les valls de Ribes y la Molina durant els dies 9, 10 11 y 12 del vinent Febrer.

Ha aparegut ja 'l cartell anunciador, degut al nostre amic y company Sr. Blanch y Sintas y que resulta certament una obra artística de ben remarcable bon gust. Actualment s'està procedint al tiratge dels segells reproduint en part dit cartell.

La Comissió Organitzadora espera conèixer els acords del Congrés de Cauterets y els nomenaments de les Comissions locals de Ribes y Puigcerdà, a fi de donar nou y vigorós impuls als seus treballs.

SECCIÓ METEOROLÒGICA

ESTACIÓ METEOROLÒGICA DE VIELLA (VALL D'ARAN)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE SETEMBRE

TEMPERATURES (A L'OMBRA)				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES A 0° Y AL NIVELL DE LA MAR	
MITGES MENSUALS		MÁXIMA EN 24 HORES	MÍNIMA EN 24 HORES	MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA			8 MATÍ	8 TARDA
15°.82	15°.48	32°.1 (dies 2 y 7)	2° (dia 23)	768'32 mm.	768'70 mm.

ESTAT DEL CEL.		8 m.	8 t.		
	Dies serens	15	16	Dies de pluja	7
	» nuvolosos	8	6	» de tempestat	1
	» coberts	7	8		

HUMITAT RELATIVA		NÚVOLS		NUVOLOSITAT	
MITGES MENSUALS		CLASSE DOMINANT		MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA
74'16	80'20	STRATO-CUMULUS	CIRRUS	3'66	3'63

TOTAL DE PLUJA MENSUAL: 81'7 mm.

VENT		
DIRECCIÓ DOMINANT		VELOCITAT: EN 24 HORES
8 MATÍ	8 TARDA	MITJA EN 20 DIES
S.	NNE.	4'53 kms.

J. S. S.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA y la Direcció del BUTLLETÍ deixen íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.

Barcelona.— Tip. «L'Avenç»: Rambla de Catalunya. 24. — Telèfon 115

Any XXI Barcelona, Novembre de 1911 Núm. 202

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

UNA EXCURSIÓ PER LA BARBATANIA

BARBASTRO

Molt antich origen presenta la capital de la Barbatania. Situada a una altura vorejada del riu Vero, naturalment forta, es centre d'una comarca agrícola y productiva. Lo riu que contribueix a fecundisar les seves terres baxes, constituhí un bon element defensiu de la població en los remots temps ibérichs.

Enclosa en lo territori ilergeta, passarían per aquesta població, o en ella s'hi encreuarían, les carreteres romanes que anaven vers El Grado, Castro y Graus y vers Las Cillas y Osca.

En lo segle IX, *Bubaster*, com li deyen los sarrahins y los castells de Boltanya, Munyones y Albena o Olbena constituyan una barrera en les vies del alt Cinca, impedint l'avenç dels cristians [1].

Ciutat murada, Barbastro sigué constantment ambicionada de catalans y aragonesos. Uns y altres hi tingueren posat llur esguart, quan, en lo segle XI, encara formava part del regne alarb de Çaragoça. Entorn dels seus murs s'hi lliuraren no pochs combats, puix molt hi costá de consolidarse, la reconquesta cristiana. Axó indirectament demostra se tractava d'una població rica y important, confirmantho la circunstancia de tenir una bona juhería, o població hebráica. Los alarbs hi havian acumulat tots los elements de la sua civilisació en cequies, banys publichs, etc. De dita dominació arrenca lo *balneo bielgo*, d'enfront la *Porta de rigo Merdero*, que concedí, en 1144, Ramon Berenguer IV, al juheu Zecri de Barbastro [2].

1) Fidel Fita copiant a Razis, autor del segle IX (*Boletín de la Real Academia de la Historia*, v. IV, p. 220).

2) Doc. 164 de Ramon Berenguer IV, A. C. A.

La conquesta de Barbastro, fou obra en que s'hi empenyá tota la gent cristiana: lo Sant Pare hi trameté al Cardenal Huch Candido son representant y una host comanáda per Guillém de Montreuil, qui 's distingí abans en la guerra de la Campania. A despit de ferse, en 1064, aytal conquesta en profit del reyalme d'Aragó, també hi contribuiren les hosts catalanes y al peu de sos murs hi morí lo comte d'Urgell Ermengol III. Segons les derreres investigacions, Barbastro se rendí a la fi de Juny o començament de Juliol de 1064 [1] al rey Sanxo Ramirez.

Tornarenla a perdre los cristians, en 1076; mes los alarbs no pogueren soportar lo siti del 1100 y caygué de nou a mans del exercit coaligat d'aragonesos y catalans.Consta trovarse en aquest segon siti lo Bisbe de Barcelona, l'Abat d'Ager y altres personatges de nostra terra. Lo Rey atorgá privilegi als seus vehins. D'ell se 'n dedueix, que, abans ja disfrutava de franqueses o organisació municipal autónoma. Puix entre altres coses, s'hi deya : «volo quod habeatis justitiam, et habeat hic cortes generales, et semper judicet *vestros fueros*, et dum vixerit sit justitia senior Ató Galindez, post obitum illius habeatis semper potestatem eligere justitiam». Exerciren, seguidament lo carrech de justicia, Franco Dat (1116) Fortun Reato (1117); Fortzo Dat (1124); Ató Garcés (1130); Fortun Dat (1145-1149), etc.

Los templers, cooperaren a la conquesta de Barbastro, obtenint una mezquita que 's consagrá ab titol de Santa Fe, verge y martir. Quan passá als Hospitalaris per extinció d'aquella ordre militar, li cambiaren l'advocació, per la de Sant Joan.

No es nostra intenció historiar Barbastro sino donar algunes notes que teniem en cartera. Perço suprimirem relacions que 's trovan en monografies ja publicades [2].

Los monarques de la casa reyal d'Aragó, sempre mostraren afició a Barbastro. Curiós sería seguir-loshi a tots ells les petxades y comprovar les visites y permanencies llurs a dita Ciutat. Ho podem fer-ho ab alguns.

Lo rey Anfós *lo Cast*, cedí Barbastro y Tamarit a sa muller Sanxa de Castella, al casarse (1174): tots dos hi passáren una temporada al

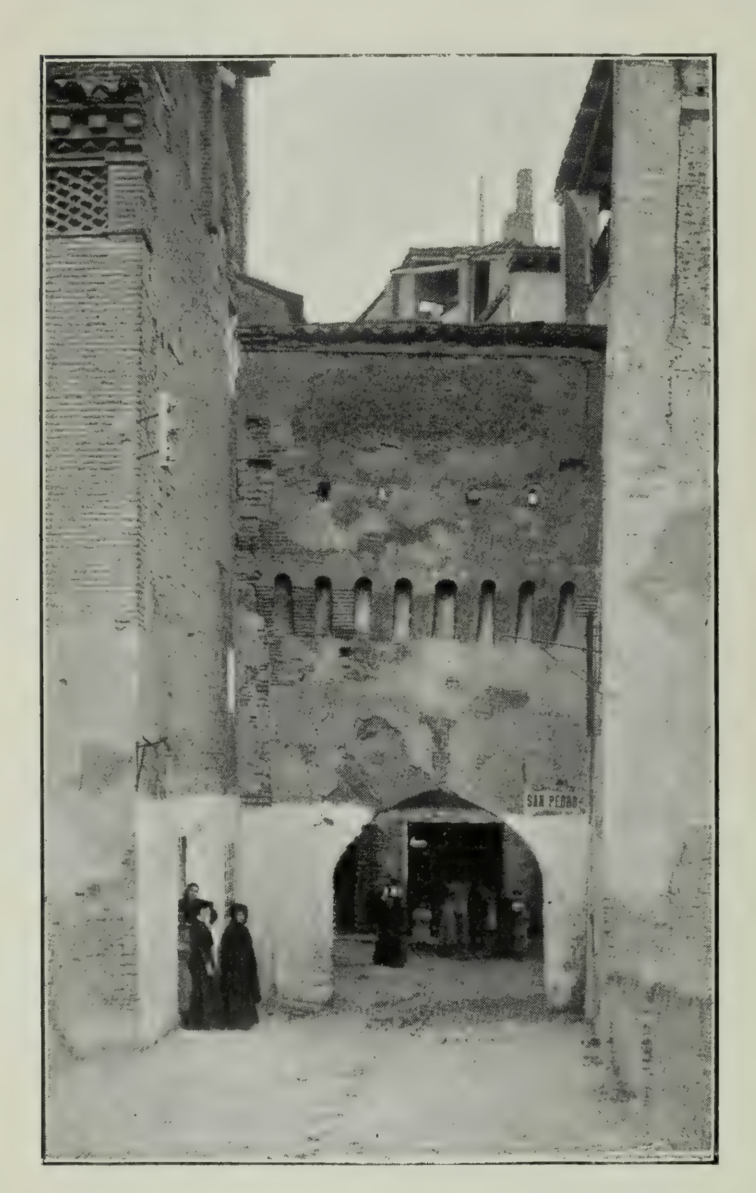
1) Fidel Fita : *Boletín de la Real Academia de la Historia*, v. XVII, p. 405, esmenant la data del 1065 que donaven López Novoa y altres historiadors.

2) Vegis S. López Novoa : *Historia de la muy noble y muy leal ciudad de Barbastro* (Barcelona, 1861); Roberto Puyol : *Historia civil... de Barbastro* (1880); *España Sagrada*, vol. XLVIII; Marian Pano y Aguilar : *Excursiones á Barbastro y Calatayud* y *Ordinaciones y paramientos de la ciudad de Barbastro*, en *Revista de Aragón*, anys 1902 a 1904; etc.

Barbastro : Vista del riu Vero, ab la Catedral al fons

Agost de 1178, anant al Setembre a Montaragón. Hi torná en los anys 1180 (Agost); 1182 (Mars); 1183; 1188 (Janer); 1191 (Juliol); y 1192 (Novembre) en que hi celebrá corts. Llavors sigueren donades a Barbastro, les constitucions de pau y treva vigents a Catalunya.

BARBASTRO : ANTIGA PORTA DE LES MURALLES

Lo rey Pere *lo Catolich,* hi posá en l'any 1200, ab ocasió d'entaular ab lo Comte d'Urgell, un conveni diplomatich. Torná a estarhi en 1208, lo 18 de Setembre y del 18 al 27 de Novembre.

Al rey Anfós, dit *lo Lliberal,* també li trobém en 1288 (15, 16 y 17 de Maig). En lo Juliol de 1320 hi feu llarga estada l'infant primogenit Anfós.

Eren importants les rendes que lo Rey d'Aragó, percibia a Barbastro, al començar lo segle XIV. Consta li pertanyian, l'almudí del pa, la fabrica del tint ó caldera de la tintoreria, lo pès públich y dos peatges. Una tercera part d'elles pertanyia á Bernat Guillem d'Entença y se 'n donava delme á la iglesia de Barbastro. La morería de Barbastro pertanyía al damunt dit Entença : la escrivanía dels juheus, pagava al Rey un tribut de dugues cárregues de ví.

La casa de banys, que solía esser patrimoni de la corona, la tenía En Gombau de Benavent y per ella devía prestar quatre cavalleries al

Barbastro : Porta del Renaxement en la Catedral

Monarca. Pró en 1315, constava que «lo casal de banys, no val ré». La barca del Cinca, era renda de la població y del Rey, per parts iguals [1].

A despit de que en lo segle XIV, s'havia definit be la esfera d'acció de les autoritats d'Aragó y de Catalunya, prohibintse que en lo hu de dits reyalmes hi exercissen autoritat los naturals del altre, a Barbastro, en 1391, lo catalá Arnau d'Erill, hi regí durant tres anys, los oficis de justicia y de capitá dels murs [2].

Aquests murs, sempre forts, sempre atacats en les guerres de la Edat Mitjana, y sempre reparats, tenían quatre portes, denominades en lo segle XII, porta de *rigo Merdero*, porta *Corvina*, porta *Ferrea*, y porta *Valdué*. En 1512 constan los quatre noms seguents : *Traviesa*, *de la Pena*, *Corrion* y *Valdué*. S'ha vingut conservant una de les antigues portes, que donava al riu Vero, la que, tot y trovarse reclósa entre construccions urbanes, conserva son característich matacá ab 8 archs, que, un jorn constituhí sa poderosa defensa.

La diócesis de Barbastro, es moderna y altament irregular. En lo segle XII durant 17 anys s'hi trasladá la seu de Roda (1101-1118). Pró no fou creada fins al 1571, per butlla de S. Pius V. Axís, la Catedral resulta un edifici modern y ajustat al art gotich decadent que encara llavors s'estilava. Se té per obra de Joan de Lesma. Forma son interior una ample nau central y dugues laterals mes petites, quins archs s'entrelliguen damunt del altar major,combinant artística estrella. Dessota los finestrals góticlis de la nau major, hi corre un frís, ahont se llegexen oracions llatines referents a la consagració de la iglesia. Lo cor construit del 1580 al 1599 ho está al mitj de la nau principal. L'altar major te la part central d'alabastre de molt bona factura. Alguns anys despres (del 1610 al 1626) feu lo campanar Pere Ruerta vehí de Barbastro, inseguint lo gust de la época.

Exteriorment no te gran apariencia; sols la porta posterior del Renaxement, mereix veures per sa variada y elegant ornamentació.

Al observador excursionista, no podrá menys de cridarli la atenció al passejar per aquesta ciutat los interessants trevalls de fusta ab los que, desde temps passat, se rematavan les cases particulars. Seguint una tradició encara viva y que també existí a Catalunya construían porxada descuberta dessota les teulades, dalt de les cases. Acabava ab una combinació mes o menys rica, de frisos y carteles, aguantant los caps de les vigues sortint enfora. Havém escullit per

1) També hi possehía lo Rey un cens de 20 sous de la almunia dita dels Gassols, y altres menuderies.

2) 1391 (7 d'Abril) *Rubrica ó indice de los papeles que contiene el Archivo de la Ciudad de Barbastro*, arxiu Municipal.

mostra d'aytals construccions, la casa payral dels Argensolas, hont hi nasqueren Luperci Leonardo y Bartolomé, qual porxada superior te regular altura.

Barbastro es un centre comarcal, y aplega en sos mercats publichs, als pagesos del entorn. En la gran plassa mercat aporticada s'hi distingexen per llurs característiques y curtes bruses enribetades y am-

BARBASTRO : GALERIA Y FRIS
DE LA TEULADA DE LA HISTÓRICA CASA DELS ARGENSOLAS

ples barrets de feltre clars als *fruteros* de Estadilla, que diariament hi solen concorrer, inconfundibles ab los de Graus y altres llochs vehins.

Abans de dexar Barbastro dirigim nostre esguart al famós santuari de la Mare de Deu del Pueyo, situat al cim d'un alterós puig, ahont, al temps de la dominació sarrahina y tal vegada abans, hi estigué situat un castell. La tradició assenyala a la capella un origen quasi coetani a la segona reconquesta de la Ciutat. En lo segle XV já era dels frares benedictins de Montserrat los qui hi tenen hospedatge. Es un lloch molt sá, alegre, de gran fama y sumament concorregut. A Osca hi tingueren axi mateix casa y capella nostres frares de Montserrat, edificada en 1627 y dexada en la segona meytat del segle XVIII en que passá a la familia Castejón conservantla per devoció.

En 1422, lo Bisbe d'Osca prohibí als frares de Montserrat, que

en sa diócesis, prehicassen los miracles y mercés de la Verge y acaptassen per son monestir, fet que motivá que la Reyna llochtinent intercedís en son favor [1].

Lo temple del Pueyo es d'una sola nau d'istil gotich ab reminiscencies de románich segurament obrat al segle XIII, época a que també pertanyerá la sua notable imatge de la Mare de Deu.

Lo santuari montserratí del Pueyo, comunica ab Barbastro, per

BARBASTRO : LA PLAÇA MAJOR

la carretera d'Osca, una de les vies mes concorregudes de la Barbatania y Somontano, bastant planera y propera a les montanyes que ocupan tota la faxa N. d'abdues comarques. Es interessant per los punts de vista que s'hi desarrollan. Seguimla, en la excursió, que aném a empendre fins a arrivar enfront de Peraltilla.

LA PERDIGUERA

A Peraltilla, nos cal dexar la bona carretera y ficarnos per un mal camí que vá a La Luenga. Com forma angul bastant recte ab aquella

1) Registre 3,110, foli 43, A. C. A.

vía, nos en allunyám depressa. Los automovils hi tenen pena de la vida y quasi també les tartanes, d'arriscarse per un camí que hi fa de tant mal transitar.

Dexém a La Luenga per no tenir atractiu especial arqueologich o artistich dita població. Es una petita vila agrícola, quina iglesia conserva en sa absis fragments d'art románich, sense cap importancia. Tenía un vell campanar, segurament gotich del XIII o XIV, per les indicacions que d'ell recullírem. Lo campanar, aquell any (1909) acabava d'esser totalment reconstruit, mercés a la lliberalitat del conegut aragonés Basili Paraiso, fill de La Luenga, quí axís volgué honrar la sua vila natal.

Continuant la ruta per aquella matexa via, sempre en mal estat, als tres kilometres aproximadament, eram a la població de La Perdiguera, qual paraula se presta a variades presumpcions. Podrá creures que es un derivat de *perdiu*; mes per nosaltres devalla de *pertica*. En lo segle XIII, la *pértica* o mitja forca, era senyal de jurisdicció y en l'any 881, la *pertica* era una mida longitudinal, equivalent a vuyt peus y mitj [1]. *Perdiguera de Pertusa* se li deya en lo segle XV, per esser *aldea* depenjant de Pertusa.

En aquesta partida Occidental de la Barbatania, entre dos vells monuments artístichs, la ja enrunada capella románica del *monte Arruego*, que se suposa dels templers y lo famós campanar plateresch de Pertusa obrat en 1575 [2] existia encara en 1909, en péssim estat de conservació, la torra del campanar de la Perdiguera, immediata a la sua iglesia gótica.

Se construí la iglesia, dintre lo circuyt d'una vella fortificació. Es notable per la sua fábrica, que suplía la falta d'estrategía del lloch ahont s'alçava, sobradament planer en tres dels seus quatre punts cardinals. Les parets fetes de bons carreus, tenen 14 palms de gruix. La volta d'aresta que s'inicía en lo seu interior, contrastant ab alguns archs de mitj punt de les obertures exteriors, poden demostrarnos que la obra se degué al segle XIII. Contra lo que 's solia fer en les construccions poliorcétiques d'aquesta época, en la torra s'hi entrava per lo plá terrer. No es dubtós creure, donchs, que estava al interior d'un clós ben murat, qual porta d'accés junt a la iglesia, no fa gayres anys que 's destruí. De altres despulles de torres que existien en peu en

1) Any 881 : ab referencia al cómtat d'Empories, en un *mall* o judici, se diu : « et contra occidente habet perticas LXXX et habet ipsa pertica que est mensurata pedes VIII et medio». (Villanueva : *Viaje literario*, vol. XIII, doc. VI.)

2) Vegis lo magnífich gravat del campanar de Pertusa y lo que d'ell ne diuhen los *Recuerdos y bellezas de España*, vol. d'Aragó.

1844, ne parlen Piferrer y Quadrado. Mes d'elles sols ne queda lo breu recort que, aquests autors han consignat en tant benemérita publicació. La actual torra campanar, está molt arrunada y desaparexerá aviat puix hi ha proposit de construirne altre de nou degut al arquitecte diocesá de Lleyda Sr. Campmany.

La construcció de la torra campanar no es uniforme : puix mentres

LA PERDIGUERA

INTERESSANT TORRA CAMPANAR DEL SEGLE XIII, JUNT A LA IGLESIA

que tota la cara devantera, ço es, la mes exposada als proyectils del enemich, es tota ella construida de filades de pedra, les altres tres cares, sols tenen de pedra los set primers metres aprop de terra. Aprés pugen de pedra uns montants, a manera d'armadura,y tot lo restant de la paret está omplert de tapia. S'hi entrava a ran de terra, per un portal estret que atravessa unes parets de 14 palms. Al seu interior y á bona alçada s'inicia una volta d'aresta.

La iglesia gótica, apar feta en lo segle XIV y no está acabada a

bon segur, per haverse començat massa esplendorosament. Son interessants los archs lobulats del interior.

Segons lo párroco, La Perdiguera pertanyé al Comte d'Aranda. En una gran casa senyorial se conservava la maça dels Maça de Liçana, de qui 's deya successor, lo Sr. Cavero.

FRANCESCH CARRERAS Y CANDI

(Acabarà.) Clixés d'en Juli Soler.

NECROLÒGICA

TRIST ha sigut enguany pera 'l nostre CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA 'l començ de la present temporada, ja que la mort crudel ha arrebaçat, ab sa terrible dalla, dos dels nostres benvolguts consocis, individus tots dos de la seva actual Junta Directiva: en Juli Vintró y l'Emili Llatas. Quan abdós amics y companys se preparaven per prosseguir, ab més fermesa y activitat que mai, les tasques de la nostra associació, han desaparegut del món dels vius, deixantnos en trist desconsol. Al fort de la vida, en plena possessió de totes llurs activitats, han mort aquests dos companys que ab tant lluiment venien aidant-nos en les nostres tasques. ¡Que en pau reposin!

Era en Juli Vintró un d'aquells bons patricis que ja formaven en les regles del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA al constituir-se aquest com a resultat de la fusió de l'«Associació Catalanista d'Excursions Cientifiques» y l'«Associació d'Excursions Catalana», y que ab tota constancia han anat treballant en son sí ab gran entusiasme y noble desinterès. Excursionista actiu y entès, havia anat resseguint la major part de les encontrades de la nostra terra; y, portat de les seves aficions arqueològiques, havia estudiat molts dels monuments arquitectònics existents a la nostra patria com a llegat de passades generacions. Resultat y fruit de la seva vida activa, són algun treball publicat en aquestes planes durant els seus primers anys d'aparició, y un bell aplec de nombroses y boniques vistes fotogràfiques que guardava ab tota cura y oferia desinteressadament a tots els que les solicitaven pera fins nobles y plausibles. Altra tasca important duia a cap en Juli Vintró : ens referim als seus estudis topogràfics. Notant en Vintró, com molts altres, la falta d'un bon mapa

de Catalunya, no 's limitava a exhalar sos planys, sinó que, com treballadora y incansable formiga, anava preparant els materials precisos pera la publicació d'aquesta obra colossal. Per això 's dedicava ab gran cura a coleccionar tots els plans y mapes oficials y particulars que venien publicant-se, y, junt ab els datos que ja tenia, els reduïa tots a una mateixa escala y anava rectificant tots els errors que contenien, fent així feina profitosa y lloable. An això dedicava moltes de les seves estones diguem-ne vagaroses, preparant la realització del seu intent (moltes voltes exposat an el que aquestes ratlles escriu) d'anar publicant per fulles diverses el mapa complet de la nostra terra.

En Vintró fou elegit tresorer del nostre CENTRE en desembre de 1893, carrec que, ab algun repòs, havia anat exercint durant anys successius, y que actualment exercia ab un interès y cura ben lloables, que igualment havia demostrat en el carrec de bibliotecari que, per les seves aficions y especials qualitats, se li havia encomanat. Personalment era en Vintró un home bondadós, modest, de caràcter afable y atractívol, que 's feia estimar de tots aquells que l'havien tractat. Va morir a la matinada del dia 22 del darrer mes d'octubre.

L'Emili Llatas va entrar al nostre CENTRE, a principis de l'any 1904, ab aquella tongada de joves arquitectes que fundaren y constituiren la nostra Secció d'Arquitectura, en la primera junta de la qual va desempenyar el carrec d'arxiver. Prompte, molt prompte, va identificar-se ab la manera de ser de la nostra institució, dedicant-li molts dels seus coneixements y activitats. Diguin-ho, si no, la llarga llista d'excursions que va realitzar, les conferencies donades en el nostre CENTRE, y la publicació en aquestes planes de la seva interessant monografía sobre *La Catedral vella de Lleida*. En 1907 fou elegit pera 'l carrec de secretari primer de la nostra entitat, havent desempenyat posteriorment el de president de la Secció de Fotografía y, per últim, el de vocal de la Junta Directiva, que ab tot lluiment venía desempenyant. De caràcter observador y de pregons coneixements, actiu y estudiós, treia profitosos resultats de les seves excursions y viatges realitzats per França, Belgica, Anglaterra, Austria y altres països que darrerament havia visitat. Amable y servicial, de conversa atractívola, s'havia fet benvoler y estimar entre nosaltres, que avui plorem la seva mort, ocorreguda 'l dia 31 d'octubre prop-passat.

No volem ni pretenem, en aquests moments, dir res més en lloança dels nostres perduts companys. La Junta Directiva del nostre CENTRE té acordat dedicar una sessió necrològica an aquests dos benvolguts consocis. En son dia publicarem, doncs, els treballs que 's

dediquin a la llur memoria. Avui ens limitem a fer constar la llur mort, a plorar tant trista pèrdua, y a fer avinent l'eterna recordança dels nostres bons amics en Juli Vintró y l'Emili Llatas, que sens dubte perdurarà en aquesta casa pairal de l'excursionisme català.

MEMORIA DEL SENYOR SECRETARI[1]

Senyors:

No crec pas que, en els molts anys de vida que porta ja sortosament el nostre Centre, se 'n comptin gaires en els quals hagi demostrat més activitat y vida que en el que acabem de passar; y de pocs també, potser, ha recollit millors fruits.

Molt difícil, per no dir impossible, fóra l'enumerar d'una a una totes les excursions efectuades pels diferents grupos de consocis nostres durant l'estiu de 1910; però entre elles cal remarcar la que 's féu, sortint de la nostra ciutat el dia 14 d'agost, vers Tàrrega y Pobla de Segur pera remuntar, l'endemà, l'hermosissima vall del Noguera Pallaresa y, els dies successius, atravessar aquelles llunyanes encontrades, deixar enrera llurs estanys y cascades, y emprendre l'ascensió de l'alterosa Pica d'Estats, objectiu de la sortida, y fer el retorn pel collet de Sotllo, pera arribar, el vespre, a Tor, y, l'endemà, a la Seu d'Urgell, ont se dissolgué l'excursió pera anar els uns vers Puimorens y Puigcerdà, y els altres fer l'ascensió al magnífic Peiraforca.

Durant el mateix mes d'agost, els dies 13, 14 y 15, altres grupos de companys recorregueren les altes serralades del Puigmal y Pic de l'Infern, o les pregones valls y enasprats cimals d'Ull de Ter y Nuria; y altres, en fi, anaren a explorar les coves de Rialp, a Ribes.

La temporada d'hivern fou inaugurada per aquells ardits companys que 'l dia 29 d'octubre sortiren de Barcelona pera recórrer les feréstegues encontrades de l'alt Bergadà, y les serres del Moixaró y Cerdanya, anant a rendir viatge a Ribes el dia 2 de novembre.

Les encontrades de Moyà y Santa María de l'Estany foren visitades els dies 9 y 10 de desembre; y més endavant, els dies 24 a 27

1) Llegida en la sessió inaugural de curs del Centre Excursionista de Catalunya celebrada 'l dia 3 d'aquest mes.

del propri mes, un bon grupo de socis de la «Secció de Sports» resseguiren tota la vall del Rigart, la de la Molina y les serres d'Abetar y pla d'Anyella, pera fruir una volta més de l'espectacle magnífic y corprenedor de la montanya a l'hivern.

Y entrem ja a l'any nou. Durant tot el mes de janer no 's fa excursió oficial de cap mena. Sembla que 'ls nostres companys s'hagin cansat y vulguin canviar de vida, per allò d'«any nou, vida nova». Es cert que han canviat de vida; però no es pas perquè s'hagin cansat, sinó perquè tots treballen activament en la preparació d'una de les més grans y hermoses manifestacions de vida que ha donat el Centre Excursionista de Catalunya : la gran Setmana de Sports d'Hivern celebrada a Ribes del 29 de janer al 5 de febrer. La brevetat d'aquesta *Memoria* m'impedirà donar compte detallat de la mateixa : basti dir, no més, que segurament cap acte organitzat pel Centre adquirí tanta importancia, y que pocs, segurament, li donaren més renom.

Els darrers dies de festa del mes de mars foren enguany ben aprofitats, puix mercès an ells un grupo de consocis emprengué una excursió vers Camprodon y Ull de Ter pera fer pràctica de sports d'hivern, y un altre 's dirigí cap a l'hermosa Costa Brava, visitant les escaients viles de Blanes, Lloret y Tossa.

Les excursions realitzades durant la Setmana Santa y dies de Pasqua no puc pas citar-les totes; però sí, entre elles, haig de fer esment de la que 's dirigí vers els ports de Beceit, fent l'ascensió al Mont-Caro; de la que recorregué les serres de Cardó y riberes de l'Ebre fins a Xerta y Tortosa; de la que, sortint de Penyíscola, recorregué aquelles hermoses encontrades; de la que de Coll-Fret y Pla-Travé 's dirigí al Puig-Sacalm; de la que resseguí 'ls alterosos cims de les serres de Cabrera, la Salut, y el Far; y, finalment, d'una ascensió a l'alterós Montseny.

Els dies 20 y 21 de maig s'efectuà una excursió a Manresa, Balsareny, Sant Cugat del Recó, Suria y Coaner, pera visitar algunes esglesies, veritables joies de l'art romànic de la nostra terra.

Pel mes de juny (l'últim que 'm toca ressenyar), durant els dies 3 y 4, s'efectuaren dues excursions al Montseny : l'una pera anar a plantar la tenda de campanya dalt d'aquells alterosos cims y passar-hi la nit, y l'altra pera recórrer les belles encontrades d'aquella gegantina serra y fer l'ascensió a les Agudes pera gaudir de llur extèns y encisador panorama.

Pels mateixos dies se féu una altra excursió a les Guilleríes, sortint d'Hostalric y Sant Hilari pera passar el coll de Carós, serrat de les Tres-Creus, y Vallclara, cap a Sant Andreu de Balcells, Vilanova y

Sant Romà de Sau; escalar les alteroses cingleres de Tavertet, y, pels santuaris de la Salut y el Far, arribar a Sant Feliu de Pallarols pera retornar a Barcelona.

Els dies 15 a 19 del propri mes foren visitades pels nostres consocis les belleses de l'engorjat de Sant Aniol y els cims de Bassegoda y de Finestres; y, finalment, durant els dies 23, 24 y 25, un petit grupo ·s dirigí vers l'alt Bergadà, seguint un dels més comuns itineraris.

Els cursos y conferencies del curs finit foren també de gran importancia.

La sessió inaugural se celebrà ·l dia 21 d'octubre. En ella, el secretari sortint, D. Pere Domenech, llegí la *Memoria* reglamentaria; y el president, D. César A. Torras, el *Discurs inaugural,* que fou un veritable y seriós estudi de toponimia.

Els dies 28 d'octubre y 4 de novembre, D. Guillem de Barnola donà dues interessants conferencies referint-se a l'*Excursió al Pallars, Andorra, Pica d'Estats y Peiraforca.*

El dia 11 del propri mes, D. Ceferí Rocafort ressenyà unes *Excursions per la Conca de Tremp, alt Pallars y frontera d'Andorra. Ascensió al pic de Saloria.*

El dia 18, Mn. Jaume Oliveras, l'*Excursió per Asturies y fondalades del riu Cares, ab ascensió a la Peña Santa.*

El dia 25, D. Emili Llatas, *Una visita als castells francesos de Concy, Pierrefonds y Blois.*

El dia 26 tingué lloc la sessió necrològica de Mn. Norbert Font y Sagué. Llegí la *Biografia* ·l Sr. Francisco Novellas, y fou clos l'acte ab unes sentides paraules del nostre president.

El dia 2 de desembre, D. C. A. Torras ressenyà l'*Excursió de Puigllançada a la Verruga. Serres de la dreta del Rigart.*

El dia 9, D. Joan Danés y Vernedas disertà sobre ·l tema *La Nit de Sant Joan al Querlit.*

El dia 16, D. Francisco X. Parés, sobre *Un viatge per Italia* (primera conferencia).

El dia 23, el professor Dr. Guillot ressenyà unes *Exploracions per les regions brasilenques atravessades per l'Amazonas.*

El dia 30 del propri mes, el Dr. D. Francisco Xavier Parés y Bartra donà la segona conferencia del seu *Viatge per Italia,* el tema de la qual fou continuat pel propri senyor en les vetlles del 27 de janer, 10 y 24 de febrer.

Les valls d'Aragües y d'Aisa; *Campfranc* : *ses valls y ses montanyes*; foren els temes desenrotllats per en Juli Soler els dies 13 y 20 de janer.

D. C. A. Torras ressenyà, el dia 17 de febrer, *Una excursió per la comarca del Cardener.*

Mn. Jaume Oliveras ens explicà, el dia 3 de març, una excursió per Andorra y pel Pallars; y el dia 17 del propri mes el nostre benvolgut company Eduard Vidal y Riba donà compte d'una anada hivernenca al xalet del Canigó.

El dia 24, en Guillem de Barnola féu conèixer *Una excursió per l'alt Bergadà y serres del Moixaró*; acabant-se ·l mes amb la conferencia que l'Emili Llatas va donar, el dia 31, sobre ·l tema *Una visita a Verona y un passeig pel llac de Garda.*

Els dies 7 y 21 d'abril, D. C. A. Torras donà a conèixer una *Excursió per les gorges del Fresser y les serres del Catllar* y una altra *Del Puigmal al pic de Bastiments, passant pel fil de la carena pirenenca.* Acabà ·l mes el Sr. Vidal y Riba amb la seva *Excursió per l'Urgell, Segarra y Conca de Barbarà,* ressenyada ·l dia 28.

Els dies 5 y 19 de maig, el nostre benvolgut amic, y soci delegat a Sabadell, en Francisco de P. Bedós, donà dues interessants conferencies sobre ·l tema *Cardó y les riberes de l'Ebre.*

El dia 12 del propri mes, l'Armengol Arruga ·ns havia fet conèixer unes *Excursions pels voltants de Zermatt.*

El dia 29, el Dr. Parés y Bartra ressenyà *Una visita a les importants ciutats de Toledo y Burgos.*

Els dies 2 y 9 de juny foren aprofitats per en Juli Soler pera donar a conèixer *La Vall del Tena* y una *Ressenya d'itineraris* per la mateixa.

L'última conferencia fou donada ·l dia 30 de juny, sobre ·l tema *Una visita a les esglesies romàniques de Sant Cugat del Recó y Santa María de Coaner,* pel benvolgut amic, y sempre bon company, l'Emili Llatas. Poc haviem de pensar, els que l'escoltavem, que ja no hi tornaria!

L'activa Secció de Folk-lore no ·s quedà pas enrera. Començà les seves tasques ab una sessió en honor d'en Manel Milà y Fontanals, celebrada el dia 12 de novembre, en la qual prengueren part en Ramon Miquel y Planas, en Rosend Serra y Pagès y la Srta. Manela Fina; y, els dies 3 y 17 de desembre, en Feliu Duràn dissertà sobre ·l tema *L'Antiga religió grega.*

Els dies 31 del propri mes y 14 de janer, fou llegit un treball de la Sra. Sara Llorens de Serra titulat *El Folk-lore de les illes Canaries*; y, els dies 28 de janer y 11 de febrer, la Srta. Adelaida Ferré ·ns féu conèixer uns *Comentaris a les rondalles de Perrault.*

El dia 25 de febrer, en Rosend Serra donà una conferencia sobre

el tema *Els Mals esperits*; y, el dia 21 d'abril, una altra respecte a *L'Infern y el Purgatori segons el poble.*

El dia 7 d'abril, en Ramon N. Comas, havia donat a conèixer *Unes notes folk-loriques barcelonines.*

La segona conferencia de *L'Infern y el Purgatori segons el poble,* tingué lloc el dia 6 de maig, y la tercera ·l dia 3 de juny; essent cantades les cançons populars corresponents per la Srta. Adela de Cots, acompanyada al piano per la Srta. Pilar Rodón.

El dia 22 de maig, en Miquel S. Gatuellas féu conèixer un estudi crític de la rondalla *Els Tres pretendents*; y el propri senyor, el dia 3 de juny, un altre estudi de la llegenda ibèrica *El Tribut de les cent donzelles.*

Continuaren també, en el curs que anem ressenyant, les *Converses d'Arqueología* d'en Pelegrí Casades Gramatxes, qui s'ocupà, durant el mateix, de l'*Escultura, la Ceràmica, la Numismàtica* y *l'Orfebrería gregues del període clàssic.*

Entre ·ls demés actes organitzats pel Centre Excursionista s'ha d'assenyalar, el Concurs de Fotografíes, y l'Exposició de les mateixes en les sales de la casa Reig, els primers dies de juny; que constituiren un veritable èxit mercès a l'excelent direcció de la nostra Secció de Fotografía.

També ·l nostre Centre, durant el curs passat, ha donat a llum noves publicacions, que van enriquint de mica en mica la seva biblioteca. Són aquestes el volum de les *Conferencies* donades en el nostre local ab motiu del *IV Centenari de la mort del rei Martí,* y l'obra *Botànica popular,* d'en Cels Gomis.

L'acció del Centre Excursionista de Catalunya ha fet néixer y créixer dues noves entitats : la «Secció de Sports de Ribes» y el «Centre Excursionista de Terrassa», que vegeren assistir a llurs inaugurals una bona representació del mateix; y, junt ab aquestes y les demés entitats excursionistes de la nostra terra, organitzà ·l Primer Congrés Excursionista Català, celebrat a Lleida ·ls dies 24 y 25 de juny del corrent any; acte de veritable importancia pel gran nombre de companys que de tots els endrets de Catalunya s'hi aplegaren, pels treballs que s'hi presentaren, y pels resultats de les seves deliberacions. Ab tal motiu se varen organitzar diferents excursions, cap a Monçó, cap a Fayó, pel Segre y per l'Ebre, etc.

Aquests són, senyors, els treballs del Centre Excursionista durant el curs passat, an els quals s'han d'afegir les gestions, quasi á punt d'acabar-se satisfactoriament, pera construir el refugi de la Renclusa a les Montanyes Maleïdes; gestions que hauran pogut ser

dutes a terme mercès a la força y a l'activitat dels seus associats, que pujaven, a l'acabar el curs, a la respectable xifra de 1,157, y dels quals n'hi havia 154 d'ingressats durant el mateix.

Y vaig ja a acabar dedicant un record als consocis
Francisco X. Tobella d'Argila,
Joan Queralt,
Eduard Castellet,
Felip Bertràn d'Amat,
Antoni Coll y Gasch,
Ramon Tapis y Martí,
y Joan Vacarisses,
morts durant el curs que he ressenyat; y, ademés, un altre (encara que no correspogui fer-ho avui) als bons amics y companys de Junta que acabem de perdre : en Juli Vintró y l'Emili Llatas.

FIDENCI KIRCHNER

DISCURS DEL SENYOR VIÇ-PRESIDENT[1]

SENYORES :
SENYORS :
AMICS Y COMPANYS :

ERA ja una consuetut tradicional, y desde sempre establerta en aquesta casa, que, en tals diada y acte com els que ara estem celebrant, s'oís la veu autoritzada de persona de regoneguda respectabilitat per sos propris valer y mereixements que, ab ferm coneixement de causa y en forma agradosa y atractívola, anés desgranant un veritable parlament, digne de tal acte y de tal casa, desenrotllant qualque tema relacionat ab les tasques y finalitat propries y característiques de l'excursionisme català. Aquest lloable costum se veu enguany interromput pera seguir-ne un altre més modernament establert, com es el que 'ls viç-presidents d'aquest CENTRE substitueixin en aquesta solemnitat al president durant un dels anys en que desempenyin el llur càrrec : així ho han vingut fent darrerament els meus pre-

1) Llegit en la sessió inaugural del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA celebrada 'l dia 3 del corrent mes de novembre.

decessors, els companys y bons amics Srs. Massó y Torrents, Casas-Carbó, Serra y Pagès y Cabot y Rovira. Ben cert es que durant aqueixes anyades van oir-se veus eloqüents y bells parlaments, interessants y agradosos; mercès a les qualitats personals d'aqueixos companys, que ben dignament podien substituir y substituiren als respectius presidents d'aquest CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA; més es igualment ben cert que avui no succeeix pas així. En descàrrec meu sols vos faig avinent que, si això ha esdevingut, no me n'heu de culpar a mi : culpeu-vos-en vosaltres, aimats consocis, que, sabent-me més bona voluntat que bon encert, m'elegíreu per aquest càrrec.

Y ara, pronunciats aquests mots, expressió de ma veritable manera de sentir y dits ab tota facilitat, es quan veig lo difícil de ma tasca, lo escabrós del camí que 'm veig obligat a seguir, els obstacles ab que, naturalment, toparé pera complir ab el meu compromís. Perquè ¿de què 'us parlaré jo que no ho hagi ja fet, ab sa paraula sempre vibrant y convencedora, el nostre benvolgut president, el benemèrit D. César August Torras, que, per sort y ventura nostra, ha vingut regint, y regeix encara, els destins d'aquesta casa durant els darrers anys, seguint ab tot encert y bon èxit les bones petjades dels Srs. Picó y Campamar, Lluís Marian Vidal, Maspons y Labrós y Antoni Rubió y Lluch, que 'l precediren en el càrrec de president d'aquest CENTRE ?

Perquè es lo cert que aquests senyors y companys, y els que ocupàren el lloc presidencial de les dues entitats «Associació Catalanista d'Excursions Científiques» y «Associació d'Excursions Catalana», que ab llur fusió constituiren y donaren naixença al nostre CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, han anat desgranant tot el programa de l'excursionisme català, exposant les seves tasques consecutives, la seva finalitat enlairada, la seva missió educadora y patriòtica, els medis més factibles y recomanables pera arribar al compliment del seu fi, a l'assoliment del seu ideal. Després de les llurs magistrals exposisions, no sé de què parlar ni què dir-vos. No vui pas malbaratar la bona obra dels altres, ni puc parlar-vos dels propòsits del CENTRE pera l'esdevenidor : sortosament hi ha aquí 'l nostre president, Sr. Torras, a qui en tot cas pertoca aquesta tasca. Jo, pobre y humil espigolaire, m'entretindré a veure si trobo quelcom, per entre 'ls camps ben conresats de l'excursionisme català, pera arreglar-ne barroera toia de que poder fer-vos senzilla però coral ofrena.

Quasi tots els parlaments pronunciats pels meus predecessors que han ocupat aquesta tribuna en aital diada, ens han exposat els problemes y qüestions més importants relacionats ab l'excursionisme

català, indicant la via més segura per la qual havia de marxar el nostre CENTRE en el seu progressiu avenç vers l'horitzó de les seves consecutives caminades. Tots ells ha convingut en marcar pera ·l nostre CENTRE una orientació científica y patriòtica, valent-se de l'excursionisme com a medi de cultura y d'instrucció, que al propri temps fortifica ·l cos, moralitza ·ls costums, aviva ·l patriotisme y explaia l'esperit, aixecant l'ànima vers les regions de l'Art, de la Ciencia y de la Patria.

No haig de ser pas jo qui contradigui avui aqueixa orientació, a la qual segurament dèu la nostra entitat el ser lo que es : una associació potent, volguda dels propris, respectada dels extranys, y que va caminant d'èxit en èxit per la via dreturera, complint gloriosament la missió que li està naturalment encomanada. Però l'aspecte científic no es pas ni ha de ser l'únic aspecte de l'excursionisme català, sinó que, agermanats ab ell y com altres branques d'un mateix y robust arbre, hi ha ·ls aspectes patriòtic y artístic, que no hem d'oblidar els excursionistes catalans, perquè responen certament a una necessitat sentida.

Si l'home de ciencia troba en l'excursionisme objectes d'estudi, y el patriota hi cerca reconfortaments, aprenent a estimar son propri terrer a mida que va coneixent-lo, què no ·us diré de l'artista? Si l'Art es la manifestació o ·l sentiment de bellesa, ¿ont cercar-la millor que dins d'aquest camp vastíssim que ·ns ofereix la mare Naturalesa, rublerta de gales y belleses que ·l Creador o la mà de l'home hi han anat escampant? Si a la Ciencia se la cerca y a la Patria se la vol, a la Natura, mare d'una y altra, se l'admira y se l'aima, convertint-la en objecte d'estudi y adoració. Y pera adorar-la, pera estimar la Natura, es precís conèixer-la; y pera conèixer-la cal haver-la sentida. Y pera sentir-la es precís haver-la recorreguda per valls y montanyes, de nits y de dies, a ple estiu, a l'esclat de primavera, al fort de l'hivernada y a l'escaient temporada tardorenca; pera sentir-la cal haver-se trobat a son redós, sens més companyía que sos propris elements, ab el brogit de les arbredes, el cantar de l'aucellada, els udols de la tempesta y els remoreigs de l'aigua, ja saltironejant o esmunyint-se per xaragalls y torrenteres, ja rompent-se y destriant-se ab el soroll monoton y persistent de les onades. Y això sols l'excursionista, sols el ver excursionista, pot sentir-ho y explicar-ho. En aquest sentit entenc jo també l'excursionisme : no com un mer exercici físic, com un sport atrevit o com una genialitat perillosa, sinó com a medi moralment educador de sentiments, com a medi de contemplar, fruir y sentir la bellesa, de la qual tot esperit enlairat sent fretura, encara que no

pugui o no vulgui manifestar-la als seus consemblants per cap dels medis posats al alcanç de l'humana intel·ligencia.

Veus-aquí, doncs, un aspecte de l'excursionisme que jo crec ben digne de ser atès y esperonat : l'aspecte artístic; millor dit, l'aspecte contemplatiu.

Jo capeixo perfectament un excursionista merament contemplatiu : un excursionista que, sense saber ni interessar-lo si ·l terrer que trepitja pertany a tal o qual època geològica, si un monument que mira es gòtic o romànic, si ·l arbres que veu y les besties que ovira són d'una especia o són d'una altra, vagi fent son romiatge per la terra, fruint y delitant-se en mig de la seva propria ignorancia. N'hi ha prou ab que aquell home tingui un sentiment de bellesa pera que sigui per nosaltres respectat y admès en els nostres rengles com un company, com un germà. Es més encara : jo crec que aquest aspecte es l'aspecte primordial, originari, característic, de tot excursionisme; jo crec que l'excursionisme pot ésser considerat com un fi y com un medi pera arribar a la consecució d'altres fins més o menys enlairats; y crec que nosaltres, els excursionistes, l'hem de considerar com a fi principalment, com a objecte de les nostres actuacions. En poques paraules : jo crec que l'excursionisme per l'excursionisme ha d'ésser el nostre objectiu principal, y que l'excursionisme aplicat ha d'ésser el nostre objectiu secundari. Y, així entès l'excursionisme, es clar que no es cap ciencia. Pera mi, tal com jo l'entenc y l'exposo, es un sentiment. Digui-ho, si no, aquest excursionisme artístic, contemplatiu, de que vinc parlant-vos; diguint-ho, si no, aquests nostres obrers que, sense coneixements científics de cap mena, surten de ciutat vers les riberes dels nostres rius y els vessants de les nostres montanyes, pera fruir de la vida placèvola del camp y esplaiar-se en la contemplació de les seves belleses; diguin-ho també aquest hermós estol de belles y ardides senyoretes que formen en els nostres rengles y vénen a les nostres excursions, portades per la llur exquisida sentimentalitat d'amor y de bellesa. Es, en conseqüencia, digne de ser conresat aquest aspecte de l'excursionisme, encara que ·ns sembli que ab ell res hi guanya l'humanitat. Y ¿com no si va inspirat per un sentiment tant enlairat com l'amor a la Natura? ¿Com no si ell ha de contribuir a l'educació dels nostres propris sentiments, fent neixer o avivar les guspires d'artista que tot ser humà cova en son sí?

Perquè, senyors, s'ha de convenir que no té ni pot tenir la més mínima noció d'art ni de sentiment de bellesa qui no senti batre ·l seu cor, extasiar-se ·l seu esperit, davant les grandeses y meravelles

de la Natura. Perquè, si un se sent cor-près davant les belleses que la mà de l'home ha escampat per la terra; si un sent vibrar les seves sentimentalitats artístiques davant la rustiguesa d'un poble montanyenc, les poètiques ruïnes d'encinglerat castell, la mole imponent de vell monestir, la taca blanca de bonica vila d'airós campanar, o enfront d'humil ermita, o típica masía gaiament situades al caire d'abrupte penya o de riallera vall; molt més sent y frueix davant els sublims espectacles que 'ns ofereix la Naturalesa, davant l'obra grandiosa directament deguda a la força potent de l'etern Creador y a l'acció constant dels naturals elements per ell regits a travers de segles y més segles. O, si no, proveu-ho : pugeu dalt el cim d'algun dels pics alterosos del nostre Pireneu, a trenc d'alba, a posta de sol o a bell migdia, ja faci un temps esplendid, de cel serè, blavor infinida y fresc ventitjol, o bé 'us menaci greu tempestat ab bramuls de furiosa turbonada y núvols y boires misteriosament moguts, enlairant-se y rocegant-se a impuls d'aquella; y sempre, al contemplar aquella vistosa graonada de serres y montanyes, de valls y planes, de rius y estanys, de mar y horitzó donant-se fraternal besada, sentireu (sens cap dubte) l'impressió agradosa y atraient d'un sentiment de bellesa, d'un encís irresistible, d'una sublim grandiositat, que quasi no sabeu explicar-vos, però que comprendreu ab independencia completa de tota idea, de tota noció, de tot coneixement que tingui o pugui tenir el vostre cervell. Jo, de mi, sé dir-vos que res m'ha captivat tant com aquests espectacles; que, de totes les meves impressions y recordances, cap com les d'aquelles aubades rialleres, ovirades desde 'ls alts cims de la nostra terra, ab la solemne majestat de la naixença d'un nou jorn, o bé les de les tristors dels cap-vespres melangiosos convidant al repòs y a la concentració.

Y, si bella y atraient es la Natura ab tots sos variats components, res tant bell y atractívol com les seves montanyes, com els seus cims, lloc sublim pera la contemplació, fita desitjada de les nostres jornades montanyenques, símbol y realitat l'assoliment dels quals ens esperona y enforteix, convidant-nos a seguir amunt, amunt sempre, sens defalliments de cap mena, a fi d'explaiar el nostre esguard y la nostra pensa, enfortint el cos, enlairant l'esperit, guaitant la Patria als nostres peus, y ovirant l'infinit al bell dessobre, com ens diu un dels nostres millors poetes y benvolguts consocis :

«— Cap ont vas, excursionista?
— Amunt sempre, si Déu vol :
a esplaiar millor la vista,

a acostar-me més al sol,
a enfortir ma carn migrada,
a fê aplega de virtut,
a guaitar millor l'amplada
de la terra ont he nascut.»

Diu Ruskin, el gran aimador de la Natura, que ·ls núvols y les montanyes foren sa vida; y, realment, pera l'excursionista que va per aqueixos mons en cerca de belleses y agradoses impressions, cap altre camp millor, cap terrer més ben assaonat, que les montanyes, ja sien totes soles o aillades, o agermanades ab llurs propris elements : l'aigua y l'arbre.

Si sense les montanyes no seria possible la vida física o material, perquè l'aire no podria ser purificat, ni la corrent dels rius sostinguda, ni la terra plana productiva; tampoc sense elles fóra possible ·l satisfer lo nostra set de bellesa, ja que no podriem gaudir en la contemplació de las meravelles que elles ens ofereixen, constituïdes en fites eternals d'irressistible atractiu, y convertides, com diu el propri Ruskin, en començ y fi de tot bell espectacle natural.

Però la montanya, considerada per sí sola, tindria un sol aspecte, encara que de sublim grandiositat : el seu descarnat ossam ens oferiria l'aspecte d'esglaiadora monotomía, l'aspecte d'una escultura genialment cisellada, però faltada de vida y expressió. Aquestes qualitats vénen a omplir-les l'aigua, origen de tota varietat, acció, vida y bellesa; instrument modelador de la variada estructura de la terra; vestimenta variada que en forma de rius y torrenteres, cascades y estanys, boires y núvols, mantells de neu y auriols d'arcs y cercles de Sant Martí, enjoia tota la terra; y l'arbre, de bellesa y vida sens consciencia, fitant sempre l'espai, esberlant la terra ab la força de ses arrels potents, ombrejant-la ab son esbadallat brancatge y oferint mil tonalitats de variada coloració.

Aquests tres elements (la terra, l'aigua y l'arbre) són la font de tota bellesa natural, que va creixent graduadament y progressiva desde les valls y les riberes de la terra baixa fins a les afraus y encontrades de les més altes montanyes.

Y que la terra, en general, es bella, diguin-ho ·ls nostres artistes, que hi troben font inestroncable d'inspiració pera crear o manifestar, millor dit, tota classe de belleses. El poeta, el músic y el pintor, dins de l'art descriptiu de la Natura, han produït les llurs obres més genials; y creieu que pera produir-les es precís que les hagin viscudes, que les hagin sentides.

A tot home que sense saber de música, ni entendre de regles poètiques, ni preocupar-se de perspectives ni coloracions, ens diu fruir y frueix d'un goig intensíssim a l'oir les dolces melodíes d'una hermosa pàgina musical, o al llegir les rimes d'una bella composició poètica, o al contemplar una tela deguda a un bon pinzell, ens el creiem, y el respectem com a home d'exquisida sentimentalitat. Què no hem de fer, doncs, ab aquell excursionista que, sens altres preocupacions ni coneixements, va sols cercant esplais y fruicions davant els espectacles bells y atractívols de les nostres montanyes?

Per això us deia que comprenia l'excursionisme contemplatiu, l'excursionisme montanyenc, independentment de tota noció y mira científica o cultural. Y per això us deia que calia conresar també aquesta branca de l'excursionisme, aquest aspecte que ell mateix ens ofereix en mig de les seves múltiples varietats. Jo comprenc y admiro l'excursionista que ab el seu sarró y el martell va recollint pedres minerals y fòssils que poder classificar y estudiar, reconstituint l'historia de l'escorça y les entranyes de la nostra terra; jo comprenc y admiro 'l qui, per plans y montanyes, per la superficie y per les interioritats en la terra, va recollint plantes y animals a l'encalç d'especies noves y desconegudes; jo comprenc y admiro 'l qui, ab el llàpiç y el carnet d'apuntacions, va seguint pobles y llogarets y cabanes, cercant belles cançons y corrandes, aforismes, costums, llegendes, tradicions, jòcs infantívols y demés elements que constitueixen la gamma variada del saber popular; jo comprenc y admiro 'l qui va examinant castells y monestirs, creus de pedra, ermitatges, monuments megalítics y demés construccions que ens han llegat els nostres avant-passats, ja fent-ne objecte d'estudi, ja senzillament de mera contemplació; però jo comprenc y admiro també l'excursionista que, sens finalitat ni mires científiques ni instructives, sens més bagatge que 'l seu sarró, ben ajustat el seu calçat y empunyant fort bastó, va atravessant serres y més serres, y assolint cims y més cims, ab el sol objecte de veure y admirar.

Y aquest excursionisme (per què no dir-ho?), que per alguns es mirat ab cert recel a la nostra terra, y fins a la nostra casa, no 'us ha de fer cap por, y el que vagi arrelant-se a Catalunya no 'us ha d'inspirar cap temença. Es clar que, al néixer y formar-se a la nostra terra l'excursionisme y les primeres entitats excursionistes en un período de començos de renaixença patria, havia de respondre principalment y exclusiva a les necessitats de l'època, contribuint al nostre renaixement y tenint, per lo tant, el caràcter y l'aspecte científic y cultural que se li donà en benefici de la reintegració de la nostra

propria personalitat, posant carreu sobre carreu en aquest colossal edifici de la nostra restauració nacional. Però avui, que ·l desvetllament de Catalunya es ja una realitat vivent; avui, que totes les branques del saber humà ·s veuen conresades, a la nostra terra, en català y a la catalana; avui, que per tot neixen y ·s formen entitats y institucions de cultura; ja no es tant precís, ja no es tant indispensable, que nosaltres tinguem aquest caràcter eminentment científic o instructiu que hem vingut tenint en calitat d'entitat precursora del nostre desvetllament cultural y patriòtic.

Per això crec que ·l Centre Excursionista de Catalunya ha fet molt bé de fomentar darrerament l'excursionisme sportiu y contemplatiu, creant en son sí una Secció especial de Sports de montanya: això sens detriment de les altres modalitats de l'excursionisme català que simultaniament poden y deuen conresar-se dedicant-hi altres Seccions com les nostres d'Arquitectura, Folk-lore, Fotografía, Geografía fisica y Geología, y Arqueología y Art; y entenent lo sport no sols com a passatemps y exercici físic, sinó com a medi d'enfortir l'esperit, ensems que ·s vigoritza ·l cos; com a medi d'enlairar l'ànima, de conresar els sentiments, al propri temps que de normalitzar les funcions fisiològiques del nostre humà organisme.

Per això dic als recelosos que no temin; perquè, en primer lloc, l'arbre de l'excursionisme català es prou potent y ufanós pera que sota son brancatge s'hi arredossi tot-hom, y està prou fermament arrelat en el nostre terrer, y ben assaonat pel nostre poble, pera que la poixança d'una de les seves branques pugui perjudicar les demés; y, en segon lloc, perquè aquest excursionisme (diguem-ne sportiu) es el primer pas, moltes voltes, pera dedicar-se a altres estudis, ja que no hem d'oblidar que l'esperit d'investigació es innat en la naturalesa humana, y que l'home que comença per veure acaba per investigar y difundir després els seus propris coneixements; y així, quasi sempre, de la vera contemplació ·n ve un reconcentrament, un estudi. Y, l'excursionisme que ha començat sols com un passatemps o com un contrapès higiènic, acaba per esdevenir palanca de moralització, esperò d'intel·ligencia, estímol del patriotisme, com en ocasió semblant a la d'avui deia ·l malaguanyat company Sr. Arabía y Solanas; encloent així tota la finalitat de l'excursionisme en aquests quatre mots : veure y conèixer, admirar y estudiar.

Y per això dic a vosaltres, companys y amics que esmerceu les vostres forces y els vostres afanys en recórrer les nostres serralades sens altra norma, desig ni finalitat que veure y admirar, cercant emocions y fruint de goig intensíssim : Seguiu, seguiu en les vostres empreses

y propòsits, o, millor dit, en la vostra manca d'empreses y propòsits; aneu resseguint les altes encontrades de la nostra terra : que ·ls vostres passos, que ·l vostre romiatge, en apariencia inconscient, no deixarà de donar fruits sanitosos y resultats esplendents. Y deixeu-los dir, an aquells que, en broma o seriosos, vos motegen de salta-marges, trepa-roques o menja-kilòmetres; que vosaltres, en les vostres excursions, hi trobeu ja tota la recompensa, tota la fruició, com mai cap home pugui haver sentit; que vosaltres, anant de cim en cim y de serra en serra, aneu gaudint de la bellesa y de la poesía que traspúa per aqueixes hermoses regions, y prepareu la tasca metòdica que altres faran seguint les vostres petjades, de la mateixa manera que les laborioses abelles, anant de flor en flor, van xuclant tota l'aroma, la flaire, l'essencia que desprenen, y que elles, inconscientment, transformen en mel y cera, que altres aprofiten.

Y, admesa o sentada la conveniencia o la necessitat d'admetre y fomentar aquest aspecte de l'excursionisme, ens cab fer-nos altra pregunta : ¿Es la nostra terra, es la nostra Catalunya, camp a propòsit pera ·l seu conreu? ¿Pot l'excursionista, dins el terrer de la nostra patria, gaudir d'aquells espectacles bells y sublims que ·ns ofereix la mare Natura?

Això equival a preguntar si la nostra patria es bella, y vosaltres direu lo que a aital pregunta respondrieu després d'haver recorregut les catalanes encontrades. Sí, amics y companys : diguem-ho sense eufemismes y en veu ben alta : la nostra terra es bella, ab les serres y montanyes que per tots endrets l'encreuen, ab els rius y torrenteres que remorejant la reguen, ab les planes y valls que productivament l'enriqueixen, ab la mar mediterrania que gaiament la besa. Sí : la nostra terra es bella, ab son seguit de cims y serralades, sos encinglerats toçals, ses pregones afraus, ses fresques valls y costes pintoresques; brodada de pics y comes, gorges y estanys, saltants y cascades, descarnats ossams y frescos pasturatges O, si no, seguiu-la, y resseguiu-la, veient y admirant sos prats verdois, ses frondoses boscuries, ab la remor de l'oreig al passar per entre les capçalades de pins y abets o per entre ·l brancatge potent de roures, castanyers y alzines; sos camps y sembrats, pel ventitjol remoguts com les onades de la mar; y sos vinyars esplendorosos, y sos rics fruiterars, y ses tendres hortes : tot matisat de color verd de riques y variades tonalitats. Seguiu-la y resseguiu-la per les platges y costes que la voregen, pels rius y torrenteres y reguerons que l'hermosegen, pels turons y cims que la coronen, y us convencereu, si ja no ho esteu, d'aqueixa afirmació.

Sí, amics y companys : la nostra terra es bella. Y ¿com no si es tota ella un teixit de montanyes que van aixecant-se desde la mar fins a la gran serra pirenenca, formant vistosa gradería que dominen els alts cimals d'aquesta gran serralada! O, si no, veieu-la començar ja a enlairar-se desde les costes de Garraf y de l'Empordà, brodades ab mil cales y badíes de pintoresc aspecte, cap a les serres de les Gavarres, Guilleríes, Montseny, Montnegre, Sant Llorenç del Munt, Montserrat, la Llacuna, Montmell, Prades, Montsant, la Llena, Cardó, Monsià, Balaguer y altres més, totes elles hermosejades per la propria Natura, y continuar enlairant-se progressivament en les serres de Tamarit, Almenara, Montsenc, Del Vert, Port del Comte, Busa, Tossals, Peguera, Queralt, la Quart, Pinós, Matamala, Santa Madalena, Aiats, Cabrera, Collsacabra, Finestres, Rocacorba, Mare-de-Déu del Mont, y tantes y tantes altres, que formant a llur redós riques planes y hermoses valls, serveixen de contrafort y potent avançada a la serra pirenenca, conjunt esplèndid de belleses y atractius sens mida; an aquesta serra pirenenca, que guarda en son sí les hermoses fonts, dèus, cascades y naixences dels nostres rius més importants : el Ter, la Tet, la Muga, el Fluvià, el Llerca, el Riutort, el Fresser, el riu de Nuria, el Sagadell, el Rigart, el Querol, el Segre, el Valira, el Llobregat, el Bastareny, l'Aiguadora, l'Aiguadevalls, el Cardener, els Nogueres, el Garona, y molts altres, ab riberes y engorjats de portentosa bellesa; y estanys y regions lacustres com les de Querançà, Querlit, Lanós, Nohedes, Maranges, Capdella, Colomés, y tantes altres que podria nomenar en confosa barreja; y boscuries com les de Requesens, Canigó, Fontromeu, Sant Joan de l'Erm, de la Duquesa, de Baricauba, y altres més que a clapes vistoses y escaients van hermosejant aqueixa serralada o conjunt de serrades la que, començant per les joliues Alberes y les tristes Corberes, van creixent, imponents, cap a les serres de Cabrenys, Bassegoda, Cortabona, Canigó, Madres, Querlit, Campcardós, la Vaca, l'Infern, Puigmal, Alp, el Cadí, Andorra, Estats, Maubern la Bonaigua, Bohí, y més y moltes més que no vull ni cal nomenar, coronades per mil turons, cims y pics, majestuosament enlairats, ab serena altivesa, presidits desde lo més alt per aquelles Montanyes Maleïdes, per nosaltres cent voltes omplertes de benediccions, que serveixen d'ampla socolada al pic d'Aneto, al gegant del Pireneu, al peu del qual

> «se queden Vignemale y Ossau a sa cintura;
> Puig d'Alba y la Forcada li arriben a genoll;
> . . . .

són sàlzers les Alberes, Querlit es una canya,
lo Canigó un reboll»

Sí, amics y companys : la nostra terra es bella. Pera gaudir en la contemplació de les belleses naturals no ·ns cal pas visitar terres forasteres : podem cercar-les y trobar-les dins de casa nostra, dins de la nostra aimada Catalunya. Podem, doncs, els excursionistes catalans, practicar y seguir practicant l'excursionisme montanyenc, encara que no sigui ab altre objecte que sadollar-nos de bellesa, que satisfer la nostra fretura d'art, de veritable art natural.

Y, dins d'aquest excursionisme, encara us vull fer remarcar alguna de les seves modalitats. A més de les ascensions als alts cims y de les davallades a les pregoneses dels nostres avencs y coves, vos vull esmentar les excursions per la neu y les excursions per la nit, unes y altres motiu y medi d'agradoses emocions.

Si hermosa, si bella es, la nostra terra, a la primavera y a l'estiu, quan està enjoiada per esplendida vegetació, que va desde ·l fresc herbei, les falgueres, els maduixers y les violes boscanes, fins als pins y abets, als roures, castanyers y alzines; si hermosa es en aqueixes temporades, en que tot es vida y varietat; hermosa y bella es també en la temporada hivernenca, quan el blanc mantell de neu arreu la cobreix com sa natural vestimenta, sobre la qual sols se destaquen roques y penyalars, arbustos y arbredes, que semblen fitar-vos el camí a seguir. Y, si hermosa y bella es a ple dia, quan el sol bat esplendorosament sobre la blavor infinida del cel y tot ens apar d'enceses y vives tonalitats; bella y hermosa es a la nit, en aquestes hores de solitut y misteri, d'ombres y de ramors melodioses, ab el brillar y tremoleig de l'estelada o a la claror melangiosa de la lluna deixondint-se y enlairant-se per entre boires flonges que va destriant y fonent de mica en mica; en aquestes hores que són el preludi més hermós y apropriat pera la gran hora, pera ·l més gran espectacle que desde ·l punt sobirà d'encastellat cimal puguem contemplar : la sublimitat de la naixença del nou jorn, del desvetllament de la terra, de l'aparició de l'astre-rei reflectint-se en mars y rius, estanys y cascades, y aixecant-se solemnialment y esperançador en mig de les salutacions de l'aucellada, que enlaira ·l seu vol pera veure-l primer despuntar darrera de les montanyes...

Més, si la nostra terra en sí es hermosa, y si a voltes la mà de l'home ha contribuït al seu enbelliment, moltes altres no succeeix pas així, sinó molt al contrari; y es per això que avui, en aquest acte,

vull acabar aquest meu malgirbat treball dirigint-vos un plany, una protesta y una crida : un plany dirigit al fet malastruc de veure destruïdes les nostres belleses naturals per la mà despiadada y cobdiciosa de l'home, que, aterra ·ls nostres boscos y malmet els nostres saltants y cascades, en perjudici palès de la nostra riquesa material y de les nostres naturals belleses; una protesta vers els que això efectúen y permeten : desde ·l terratinent que ab l'excusa de la necessitat fa desaparèixer les arbredes centenaries fins als governs espanyols que ens desgovernen y que, ab la llur dessidia, mala administració o perversa complicitat, consenten la destrucció y aniquilament de la nostra riquesa forestal y les vendes y concessions de salts d'aigua, fetes sense solta ni volta; y una crida a tots els socis del Centre Excursionista de Catalunya, a tots els artistes de la nostra terra, a totes les nostres corporacions y entitats, a les quatre Diputacions provincials catalanes y a la naixent Mancomunitat per elles formada, a fi que organitzem y emprenguem, d'un cop, patriòtica creuada en defensa de les nostres belleses naturals, y recabant de l'Estat l'estricte compliment de les lleis vigents o la publicació d'altres que siguin garantia ferma en pro de la defensa y conservació d'aqueixes belleses naturals, per nosaltres tant volgudes y estimades, que, junt ab els nostres monuments, hem de considerar com a patrimoni artístic que ·ns ha llegat passades generacions y que hem de servar ab tota cura pera transmetre-les a les que després de nosaltres vinguin.

La nostra Diputació provincial de Barcelona alguna cosa té feta en aquest sentit; algun dels nostres homes públics ha llançat ja al vent la seva protesta; algun dels nostres companys, en el Primer Congrés Excursionista Català, se ·n va ocupar ab força encert. Seguim, doncs, aquests intents lloables; organitzem-nos, si es precís, an aquest fi; però fem quelcom pràctic ab tota decisió y urgencia : de lo contrari, potser sí que algun jorn hauriem de pronunciar aquella frasa eixida a flor de llavi d'un dels nostres companys : «—Catalunya es lletja.»

No permetem, no vulguem permetre, que jamai aquesta frasa, aquesta exclamació punyenta y planyívola, surti dels nostres llavis ab algun fonament. Ans al contrari, fem tot lo humanament possible pera que això no esdevingui, y pera que, ara y en tot temps, poguem exclamar sempre, ab convicció y certesa : «— La nostra terra es bella.»

Y ara, senyors y amics, perdoneu aquests esplais, fills del meu propri temperament, rublert sols de bons desitjos y bona voluntat.

E. VIDAL y RIBA

CRÒNICA DEL CENTRE

SESSIÓ INAUGURAL DE CURS

Degut a la mort del nostre company Sr. Vintró, va aplaçar-se aquesta fins al dia 3 del corrent mes de novembre, en que tingué lloc amb l'acostumada solemnitat.

Eren les dèu tocades del vespre quan el nostre benvolgut president, don César August Torras, declarà oberta la sessió. Fent costat a dit senyor, y entre altres, hi havia ·ls representants de l'«Academia de Ciencies», «Academia de Bones lletres», «Associació Artistica-Arqueològica», «Jòcs Florals», «Unió Catalanista», «Orfeó Català», «Associació d'Enginyers Industrials», «Lliga Espiritual de Nostra Senyora de Montserrat», «Club Montanyenc» y «Centre Excursionista de Terrassa».

Seguidament, el senyor secretari primer del nostre CENTRE, D. Fidenci Kirchner y Catalan, va llegir la seva reglamenteria *Memoria* de tots els actes celebrats durant el darrer curs, treball que publiquem en altre lloc d'aquest mateix número; y a continuació, el senyor viç-president, D. Eduard Vidal y Riba, passà a llegir el seu discurs inaugural, que igualment va insertat en aquestes planes.

Acte seguit va aixecar-se ·l nostre president, D. César A. Torras, començant per dedicar sentides paraules de recordança a la bona memoria dels plorats companys Juli Vintró y Emili Llatas, morts durant l'anterior setmana; passant, desprès de complert aquest just tribut dedicat als amics recentment perduts, a parlar dels propòsits del CENTRE pera ·l curs que llavors s'inaugurava, fixant-se principalment en els fets o propòsits referents a la construcció del xalet-refugi de la Renclusa (Montanyes Maleïdes), a la celebració del segon Congrés Excursionista Català, y a la Setmana de Sports de Neu y Gran Concurs Interacional que ·s prepara pera primers de febrer vinent.

Respecte al primer, exposà tots els treballs realitzats y les probalitats d'un èxit complet, degut principalment a les gestions de bons amics del nostre CENTRE, y en especial del nostre consoci D. Juli Soler, que fan esperançar l'inauguració d'aquest nou refugi pera ·l vinent estiu y la possessió pel CENTRE del pic d'Aneto, el gegant del nostre Pireneu.

Referent al segon Congrés Excursionista Català, posà de manifest l'importancia y la trascendencia dels acords presos a Lleida, la propera realització pràctica dels mateixos, y els propòsits de celebrar el segon Congrés, que ha de tenir lloc a Manresa, durant la vinent primavera, pera lo qual dirigeix una excitació a tots els excursionistes pera millor èxit y profit del mateix.

Per últim, referint-se a la Semana de Sports d'Hivern en organització, recorda l'èxit de les festes celebrades l'hivern passat a Ribes y l'importancia

que revestirà aquest any dita festa, ja que durant els nostres concursos de skis, luges y bobs s'hauran de córrer y adjudicar els premis del Campeonat Pireneïsta de Sports d'Hivern que la «Fédération Internationale des Sociétés Pyrénéistes» ha encomanat organitzés la nostra associació.

Acabà 'l Sr. Torras el seu parlament afirmant que 'l Centre Excursionista, a més de tots aquests actes anunciats, continuaria ab més força y decisió que mai la seva tasca cultural y patriòtica envers la ciencia, l'art y l'excursionisme.

Tots els treballs foren molt aplaudits per la nombrosa concorrencia que omplenava la gran sala del nostre Centre y en la qual abundaven diferents senyores y senyoretes que desde un quant temps vénen prenent part en les nostres tasques socials.

NOVES

Altres sessions inaugurals. — El dia 5 d'aquest mes de novembre han celebrat les llurs sessions inaugurals de curs els «Centres Excursionistes» de Sabadell y de Terrassa. A una y altra assistiren varis socis del nostre Centre Excursionista de Catalunya, parlant-hi en representació del mateix els Srs. D. Francisco X. Parés y D. Geroni Martorell respectivament, sagellant-se ab tal motiu una volta més la bona germanor entre dites entitats.

Visita. — Pera 'l dia 12 d'aquest mes està anunciada una visita oficial del «Centre Excursionista de Terrassa» a fi de veure les modernes construccions de la nostra capital, completant així la visita efectuada l'any passat. Seran acompanyats pel senyor president de la Secció d'Arquitectura del Centre, D. Geroni Martorell, y altres socis de la nostra entitat.

Junta General extraordinaria. — Pera 'l dia 25 d'aquest mes està convocada la Junta General extraordinaria del nostre Centre Excursionista de Catalunya pera procedir a l'elecció dels càrrecs de tresorer y vocal vacants per la mort dels Srs. Vintró y Llatas, de que donem compte en altre lloc d'aquest mateix número. En la mateixa Junta 's presentarà una proposició de la Directiva referent a augment de quotes. La sessió començarà a les dèu en punt del vespre.

Rectificació. — En el número prop-passat (plana 290), al donar compte dels socis darrerament ingressats, hi ferem constar el nom de D. E. Maurice Musseche, essent així que 'l veritable nom de dit senyor es el de Maurice E. Mussche; lo qual ens apressem a rectificar a petició expressa del propri interessat.

SECCIÓ METEOROLÒGICA

ESTACIÓ METEOROLÒGICA DE VIELLA (VALL D'ARAN)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE OCTUBRE

TEMPERATURES (A L'OMBRA)				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES A 0° Y AL NIVELL DE LA MAR	
MITGES MENSUALS		MÁXIMA EN 24 HORES	MÍNIMA EN 24 HORES	MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA			8 MATÍ	8 TARDA
7°.96	9° 36	22°. (dia 12	— 2°. (dia 30)	766'27 mm.	766'10 mm.

ESTAT DEL CEL.	8 m.	8 t.
Dies serens	10	13
» nuvolosos	8	7
» coberts	13	11

Dies de pluja	10
» de boira	3
» de glaçada	2
» de calamarça	1
» de rosada	7

HUMITAT RELATIVA		NÚVOLS		NUVOLOSITAT	
MITGES MENSUALS		CLASSE DOMINANT		MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA
78'64	77'70	CIRRUS	CÚMULUS	5'54	4'67

TOTAL DE PLUJA MENSUAL: 115'8 mm.

VENT		
DIRECCIÓ DOMINANT		VELOCITAT: EN 24 HORES
8 MATÍ	8 TARDA	
SSE.	NNE.	Per desperfecte del anemómetre, no s'han pogut obtindre les observacions

J. S. S.

El Centre Excursionista de Catalunya y la Direcció del Butlletí deixen íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.

Barcelona. — Tip. «L'Avenç»: Rambla de Catalunya, 24. — Telèfon 115

ANY XXI BARCELONA, DESEMBRE DE 1911 NÚM. 203

Butlletí
del
Centre Excursionista de Catalunya

LOS MALLOS[1] DE RIGLOS

SOTSPIRENEUS D'OSCA

Les regions sotspirenenques de la provincia d'Osca compreses entre ·ls dos rius, el Gàllego y el Cinca, y que la topografía ensems que l'historia designen ab les paraules, tant expressives, de Somontano y Barbatania, no ofereixen, en veritat, un atractiu sobressallent baix l'aspecte de llur naturalesa, car llur terrer es pla, o bé rellevat per serres de poca alçaria, de contorns mansois y cobertes d'erms en els endrets aont les terres fan els conreus migrats o impossibles.

En canvi ·ls aimants de l'art poden fer-hi troballes molt dignes d'estudi. Bé prou que ·ls llegidors d'aquest BUTLLETÍ hauran tingut ocasió de fer-sen càrrec repassant els treballs que hi porta insertats mon company d'excursions Francesc Carreras y Candi.

Més si ·ns situem en aquestes regions, y encarats vers al N. esguardem llur capçalera, que apareix en llarga serralada extesa de llevant a ponent, pressentirem tot seguit que en sos replecs ens esperen sorpreses dignes de la nostra atenció y que les nomenades gorges de

1) *Mail* o *malh* (francès), *mall* (català), *mallo* (castellà). Es un element toponímic molt usat en els Pireneus d'abdós vessants. Segons Luchaire (*Etudes sur les idiomes Pyrénéens*), figura aquesta paraula en la llengua vasca, com a genèrica aplicada a molts noms, com *mal-car : mal cor;* en el sentit d'altura o montanya. Segons diu Meillon (*Esquisse toponimique sur le vallée de Cauterets*); en la toponimia del país vasc se troba aquesta paraula en els noms de pobles y montanyes. Així com la radical eúskara *mal*, designa turó o vessant d'ell (Umbolt, *Recherches*). En la toponimia pirenenca apareix ab aquelles variants dialectals susdites. Així : *Mail-Arrouy* (Baixos Pireneus); *Mail-Blanc* (vall de Barousse); *Mail-Gran, Mail-Barrat, Mail-Pintrat* (vall de Lys); *Mallos d'Agüero, de Riglos* y *d'Izas* (sotspireneus d'Aragó). *El Mallo* (vall d'Ordesa), *Mall dels Puys* (vall d'Aran); etc., etc.

Rodellar, del Vero, y del Flumen; els Mallos de Agüero, de Riglos y d'Izas; les coves de Chaves y de Solencio, y tantes altres meravelles de la natura; proporcionaran al nostre cor montanyenc impressions verament inesborrables.

Sien, doncs, aquestes curtes notes d'excursionista, la deficient expressió d'una part d'aquelles impressions, rebudes en una de mes visites a aquelles encontrades tant ferrenyes, y serveixin de malgirbat parèntesi an els ben documentats treballs de mon citat company referent a les comarques esmentades.

La serràlada cretàcica de que suara he parlat, creua ·l centre de la provincia d'Osca, paralel·lament a l'eix de la cadena pirenenca y de l'Ebre. Començant a la vorera dreta del riu Cinca, alça sos vessants abrubtes en les serres d'Hoz, d'Arbe y de Colungo, delimitant pel N. el territori històric de Suprarbe o Sobrarbe, y pel mig-dia ·ls alts aiguavessos de la conca del Vero. Entre aquest riu y l'Alcanadre segueix una llarga enfilada, vers ponent, de més d'11 kilòmetres d'extensió, comprenent-hi les serres d'Alquezar, de Sevil y de Barced; y va enlairant-se cada vegada més la seva carena fins a enllaçar-se ab el maciç de Guara, el pic culminant del qual s'aixeca a 2,058 metres sobre ·l nivell de la mar. Llarg esquenall abraça aquest maciç, que queda limitat en llurs extrems pels dos rius : l'Alcanadre y el Guatizalema. En aquesta secció s'hi troben les penyes de Ligüerre, ab els mallos de Izas, semblants an els de Riglos y d'Agüero.

Seguint vers a ponent la carena s'abaixa sensiblement en les montanyes de San Julián y Santa Olarieta, ont s'obre la pregona osca del Salt de Roldan, per la qual s'escorre ·l riu Flumen. Passades aqueixes pedregoses montanyes, tornen a pujar llurs cimals en l'abrubte carena de Gratal, un dels pics de la qual, de forma cònica, que duu ·l seu nom, s'aboca sobre l'*hoya* d'Osca, y formen una llarga aliniació fins a enllaçar-se a ponent, ab la serra de Loarre (1,460 m. en son cim més elevat). Malgrat trobar-se aquesta serra trencada en sa carena, no presenta cap solució de continuitat ben marcada, sinó que segueix vers ponent, y perd son nom pel de Sarsa-Marcuello, coronada per les penyes de Santa Marina. Aquesta secció de serralada forma la divisoria entre les valls de Triste al N. y les de Sarsa-Marcuello y de Riglos vers el S. Ben diferent aspecte presenten els seus dos vessants; car, mentres en el septentrional son modelat es suaument ondulat fins a pujar a la carena de silueta ben seguida, al S., pel contrari, apareixen trencats els seus vessants per pregons barrancs, dominats per un eriçament de mogots formant veritables agulles y torres, dits los *Mallos de Riglos*, de gran anomenada en tota la provincia. Aquests

curiosíssims aixecaments, que presenten al descobert llur monolítica massa de rocosos conglomerats de l'eocèn lacustre, ofereixen un espectacle verament insòlit y que recorda ·l nostre Montserrat. Ells, ab ses enfilades testes, vigilen la corrent del riu Gàllego, que passa besant llurs escarpades socolades.

No es menys imponent l'aspecte dels vessants a l'altra vorera del dit riu y per aquell endret; car la Peña Mazuela, ab les seves escorxades caients vers l'E. y sobre ·l riu s'aixeca a considerable alçaria, rematant la seva carena a la faisó d'una ciutadela ab sos bastions emmarletats. En els seus contorns hi ha un agombolament de puntes (paregut an els dels Mallos de Riglos y formant obeliscos y agulles), nomenat *los Manzargos* o *Mallos de Agüero*.

Per fi, seguint vers ponent se troben els alts escarpaments de les Peñas Melera y Arrueba, sobre ·ls poblets d'Agüero y Murillo de Gàllego; y, mitjançant la serra Ferrera, de carena uniforme, deixa aquesta llarga serralada la provincia d'Osca, entrant a la de Saragoça en la punta anomenada *dels Tres-Bisbes*, ont s'ajunten les tres diòcesis de Saragoça, Osca y Jaca.

Veus-aquí ·l breu esboç de la descripció d'aquesta serralada, tant important en la provincia d'Osca, com que separa en molta part d'ella les comarques pirenenques de l'alt Aragó, de la regió sotspirenenca y la terra baixa. No cal ésser gaire observador pera apreciar en l'aspecte del terrer, el gran contrast que ofereixen les dugues regions que ella separa; car, així com les comarques del Somontano y Barbatania, ab llurs toçalets o *muelas* (com ne diuen en el país) y les baixes serres aixecant-se de les ondulades conques de conreus (aont se cull el celebrat vi del Somontano), són les precursores dels extensos plans de Violada y els Monegros (terres *de pan llevar*, entapiçades per les blincadices tiges dels cereals, quan no pels erms assedegats y polsosos); pel contrari, part d'allà de la serralada, les comarques del Sobrarbe, de Sarrablo y de Fiscal, ab llur terrer trencat, cobert de boscuries y de poblets d'aire ben montanyenc, formen l'avant-sala d'aquella zona fronteriça, que comprèn les valls de Tena, Broto, Vió y Bielsa, que són veritables preciositats dels alts Pireneus de l'Aragó.

Passem ara a entaforar-nos pels replecs d'aquesta gran barrera que constitueix la capçalera del dilatat pla o *hoya* d'Osca, pera admirar una de les curiositats ja abans esmentades, que es la que porta ·l nom ab que s'encapçala ·l present treball : *els Mallos de Riglos*.

Sortim de l'històrica Osca (dels monuments de la qual poden tenir una idea ·ls llegidors d'aquest Butlletí pels treballs insertats pel meu company en Carreras y Candi en els números d'agost, setem-

bre y octubre de l'any 1909), y pugem an el ferro-carril que condueix a la pirenenca ciutat de Jaca, que es avui l'estació termenal, mentres no estigui acabat el traçat del Campfranc y França, ara ja molt avançat.

Instal·lats en un d'aquells caixons — car de la Companyía del Nord (de que hauran patit tots els que hagin viatjat en son atrotinat material), — no discutim si hauria sigut millor sortir abans de les nou del matí, hora de la nostra sortida d'Osca, car no cal triar en aquest cas, perquè la patriarcal activitat d'aquella terra, així com la sol·licita Companyía abans esmentada, no tenen establert, avui, entre les dugues importants capitals, més que un tren diari d'anada y un altre de tornada.

Avant, doncs; y a poc a poquet, parant compte de no descarrilar, anem fent via vers el NO. per aquella extesa planuria d'Osca, que fou en altres temps regada de sang sarraïna y cristiana, y que avui sols espera altra mena de regor, y es la que 's perd pel llit del riu Gàllego; saba perduda, com tantes d'altres, en el nostre país, tant feliç. Per aquella assedegada plana, despullada d'arbres, ab prou feines hi verdegen els blats, arrapats a les esgratinyadures de les aixutes margues grisenques que encara esperen el treball d'una bona roturadora. Pobletsací y enllà, recolzats als repeus de la gran serralada de Guara, que tanca l'horitzó pel N., són l'única nota de vida en aquell paisatge ensopit.

Prompte passàrem per Alerre estació de la linia, en l'andèn de la qual no s'entrebancaven els viatgers; després Plasencia, y més lluny Quinzano, Bolea y altres caserius; y, dominant-ho tot, al fons, el cònic pic de Gratal, en la serra que porta allí aquest nom y que, com he dit, es continuació de la de Guara.

Nova parada, més enllà, a Ayerbe. En primer terme un munt de gent abocats a una tauleta, buidant a corre-cuita ·ls gots de refrescos, aigualits ab el contingut d'unes gerres, de les quals me semblà que no ·n sortia res cristallí; y en darrer terme ·l poble, voltat d'hortes y arbredes que mig amaguen el casal dels senyors marquesos; tancant el fons la despullada serra, ab els enderrocs d'un castell y una petita ermita.

Haviem deixat ja enrera la plana y ·ns anavem apropant vers el N., a la serralada. Baixos turonets ne servien d'avançada, els quals anaven enlairantse fins a trobar aquella, coberts d'oliverars y vinyes. Vers el NNE., se troben situats, en mig d'aquelles estribacions, els primers bastions de la reconquesta cristiana : Puybolea, Sarsa-Marcuello y el gran monument de l'arquitectura militar del XII.ᵉ segle, el

Vista general de Riglos y dels Mallos

castell de Loarre, que fou el palau del rei Sancho-Ramírez. Ja ·n tenen noticia d'ell els llegidors d'aquest BUTLLETÍ pel treball que hi publicà anys enrera ·l comte de Carlet, consoci nostre, a propòsit de l'esmentat castell.

Finalmente, al cap de dugues hores d'haver sortit d'Osca ·s parava ·l tren a l'andèn de l'estació de Riglos.

Allí, sense que ·m fes nosa la gent, vaig baixar y deixí ·l tren, que va partir, esbufegant, en cerca de trinxeres y foradades, fent via vers la Peña y Jaca. Jo vaig seguir per la via amunt, a peu, sota un sol aclaparador, refrescant-me en una foradada; després de poc més de 3 kilòmetres y sempre per la via, arribí enfront d'una casilla de guarda. Allí vaig deixar la via, enfilant-me, a la dreta, per un caminet que condueix al poble; y, després d'una curta costa, me trobí enfront de Riglos y dels seus Mallos.

¡Voleu quadro que entri més pels ulls que aquell que ·s presenta desde aquell lloc! A primera vista fa l'efecte de quelcom desproporcionat de linies : sembla talment un dibuix fet de criatura que no té nocions de perspectives : es un vessant de montanya tacat pel verd polsós d'un xamós oliverar per dins del qual contrasten els toquets blancs de les cases de pessebre del poblet de Riglos. Y no dic lo de pessebre en sentit de rebaixar llurs proporcions, prou migrades; car allí, y en aquell lloc, ja hi podrien posar-hi aquells rasca-cels de quaranta sostres de que ·s vanten els yankees, que de segur que quedarien fent un paper no gaire lluït al davant d'aquells colossals llonguets d'esblanqueït conglomerat que s'alcen en darrer terme, coneguts per *los Mallos*.

Encaminant mos passos vers el poble, en uns quinze minuts de caminar vaig arribar-hi. Allí, com que anava ben recomanat pel cacic màxim de la provincia el senador vitalici D. Manuel Camo, no ·m costà gaire de trobar allotjament; y això que en aquell poble es cosa difícil, car no hi ha hostal ni parador. D. Mariano Coronas, alcalde de Riglos y taverner, fou mon hostaler; y tant ell com sa muller s'afanyaren a obsequiar-me, posant-hi tota aquella bona voluntat de que es capaç un bon aragonès agraït als favors de la política. Grans mercès els doní per llur franca hospitalitat, que resultà encara més franca pera la meva butxaca.

Riglos es un poblet d'unes 65 cases, ab carrers ben costaruts. Pertany al partit judicial de Jaca y al bisbat d'Osca, arxiprestat d'Ayerbe. Té agregat, en lo judicial, el llogaret de Concilio, que conté 6 cases. Fou en altres temps, Riglos, un feu dels barons d'Ayerbe, y modernament possessió del reial monastir de Santa Engracia de Saragoça.

Està situat a 760 metres sobre ·l nivell de la mar. La seva esglesia parroquial se troba encastellada a la part alta del poblat. Es de fàbrica moderna y de reduïdes dimensions, y coberta ab volta de poca alçaria. Està baix l'advocació de la Verge nomenada *del Mallo*, que ·s venera a l'altar major. Es aquesta imatge una talla d'uns o'60 metres d'alçaria, y sota la consabuda paperina de les seves robes se troba vestida ab llarga túnica. Porta·l Fillet a la falda, y sembla de factura gòtica d'època molt avançada. Segons tradició, fou trobada en un forat al peu del Mallo nomenat *de Pison*; y diu aquella que, al voler-la traslladar, els del poble, a una ermita propera, al peu del mateix Mallo (de la qual encara ·s veuen avui els enderrocs), no volgué ésser canviada de lloc, tornantsen altra volta al forat; succeint això tantes vegades com s'intentà fer-ho, y conseguint-se tant sols portar-la a la parroquial sobre grossos bocins de la penya ont fou trobada que són els que avui encara li serveixen de peanya. Es advocada de les pluges, y diuen en el país que també ho es de les pluges de pedres; car en aquell poble, quan fa vent fort,

Riglos : La Verge del Mallo

cauen sobre d'ell unes veritables pedregades seques, provinents de l'esmicolament del conglomerat pinyolenc de que estan compostos els Mallos, no tenint-se record de cap desgracia per aquesta causa.

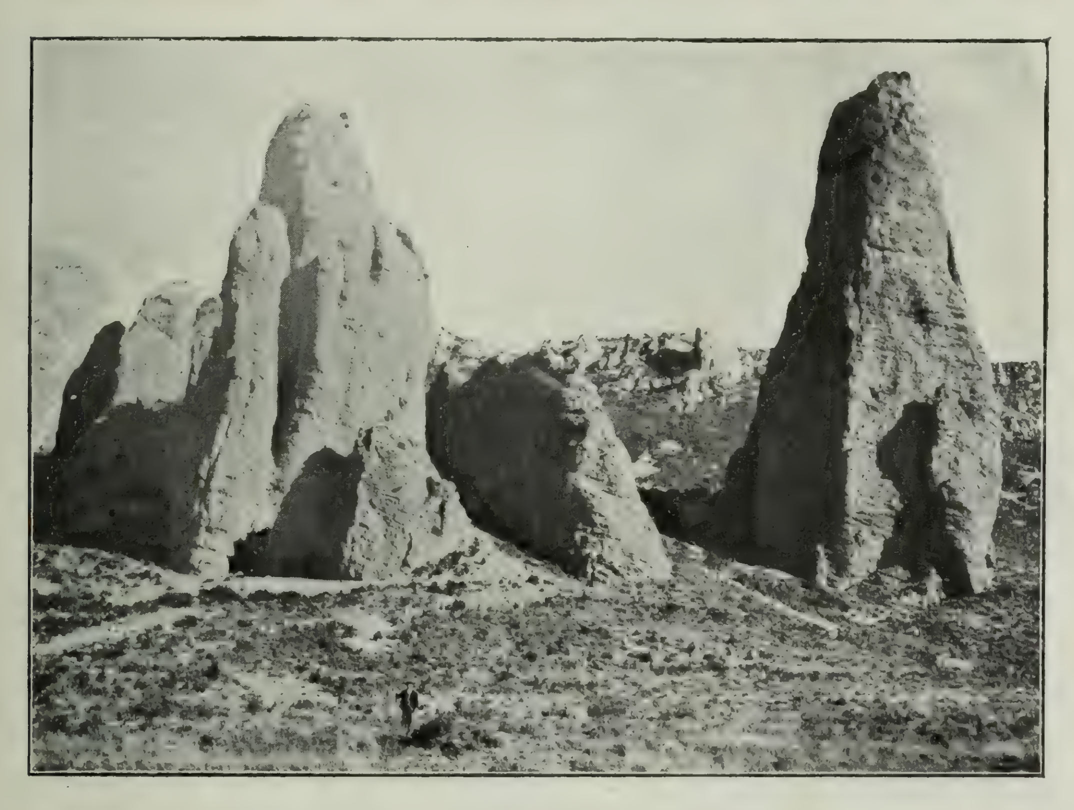
ALTAR DE LA CAPELLA DE SANT MARTÍ

Això sí de cases enfonsades no se 'n comptarà pas la primera, y, de bestiar mort, ja n'han perdut el compte.

A l'esglesia s'hi conserva una altra imatge de talla, provinent d'una pardina (masovería) nomenada *de Carcavilla,* que es un notable exemplar iconogràfic.

De l'antic convent de Sant Martí que existí en el poble, solament

se ·n conserven la capella, d'estil romànic, que, situada a la part baixa del caseriu, presenta encara la nau de pedra d'aparell, orientada de E. a O., ab sa primitiva porta lateral vers llevant, y decorada per una llinda ab el monograma de Crist; y l'absis, ab un fris d'escacs sostingut per mensules esculturades ab figuretes. A l'interior de la nau, que es de

Los Mallos, els Galochos (extrem E.)

mig punt, s'hi pot admirar un interessant altar ab requadros gòtics representant el patró Sant Martí y passatges de la seva vida.

Aquest poble, malgrat posseir el seu sol format de terres pedregoses y de poc fons, fa bones collites de blat, ametlles, vi y oli. La cria de bestiar, sobre tot de cabres, hi es important. Es abundós d'aigües d'exquisida qualitat, y conté un bon safareig públic.

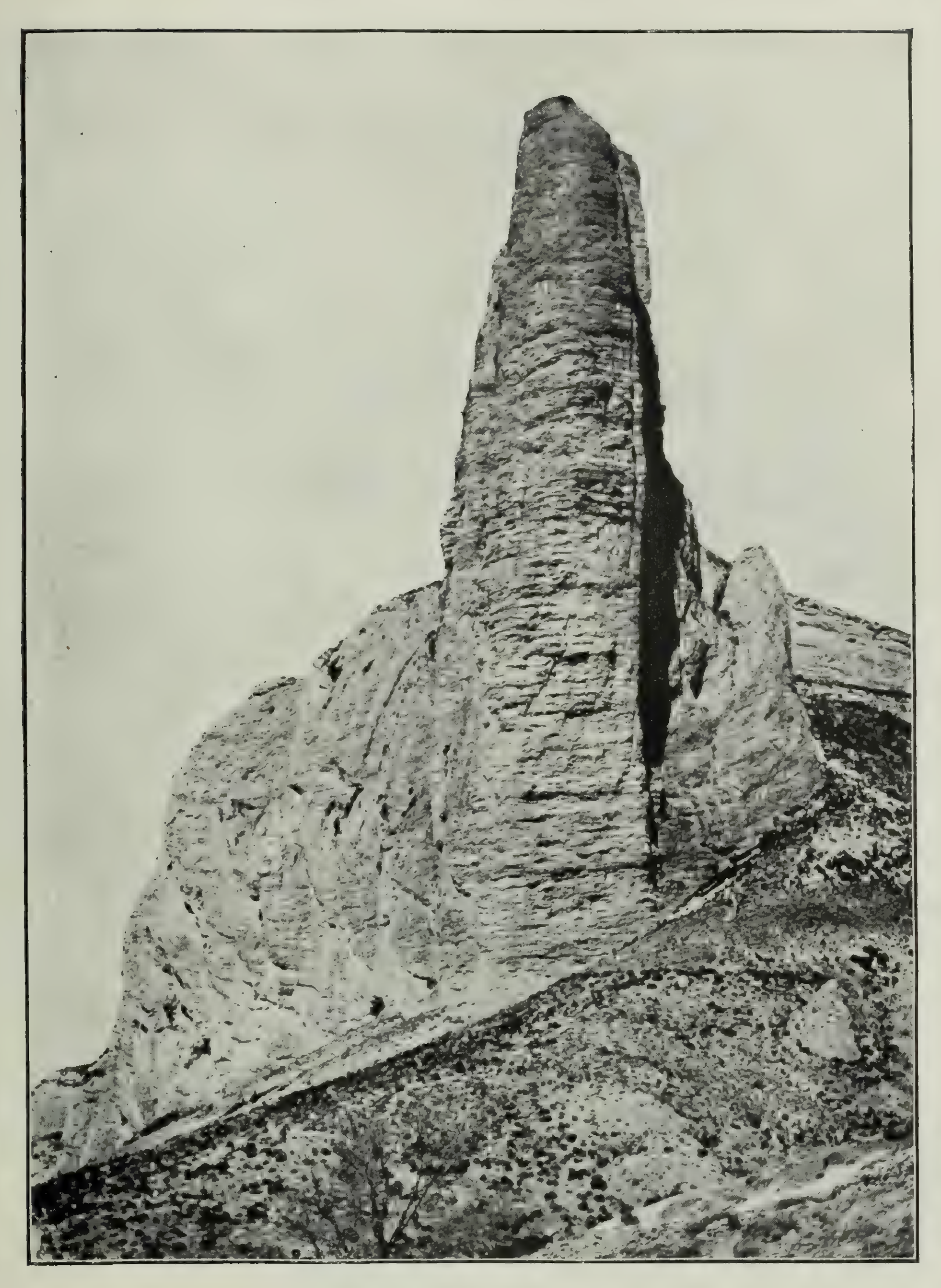
L'endemà, acompanyat de mon amable hostaler, vaig anar a visitar els Mallos : pera això seguírem un caminet que va per sobre ·l poble en direcció ENE., fins a trobar una ampla comarca pels fons de la qual baixa un barranc gaire-bé sec. A mà esquerra, y a poca distancia, s'oviren, arrestellats de llevant a ponent, els Mallos nomenats *los Galochos*, que són els primers que ·s troben a sol-ixent de la serra de Riglos. Més al E., la serra de que formen part pren una forma unida

y encinglerada, de tons rogencs, y segueix, per les carenes de Sarsa-Marcuello y de Loarre, vers les de Gratal y de Guara. Els Galochos presenten formes capritxoses, d'aspecte montserratí y de diverses dimensions. No obstant, tots ells són d'inferior alçaria que ·ls que segueixen vers ponent, que són els que formen la capçalera del poblet de Riglos. Entre aquests darrers hi ha ·l nomenar *el Pison*, que correspon darrera mateix del poblat, y que es el de major massa, l'elevació

LOS MALLOS, ELS GALOCHOS (EXTREM O.)

del qual no baixarà de 300 metres, y a plom. El següent Mallo, vers ponent, afecta la forma d'una colossal agulla monolítica, y porta ·l nom de *Firé*. Abdós Mallos són inaccessibles per llur cara del mig-dia, o de sobre ·l poble. Solament se pot pujar en un altre Mallo, situat a la dreta del Pison, y encara s'ha de fer pel vessant oposat an el del poble. Anys enrera, uns joves de Riglos anaren a la caça d'ous de voltors, que niuen en els forats de les parets dels Mallos. El més ardit, ab ajuda de cordes, arribà a baixar a un lloc inaccessible a petjada humana y penjat sobre l'abim; més, al voler tornar-sen, perdé la serenitat, y ab ella l'endret per ont havia endreçat sos passos, y ·s vegé dificultat de moure-s. Demanà socors, y els seus companys, en l'impossibilitat de fer-ho, corregueren al poble, ont se mobilitzà tot el personal disponible; y ab cordes, y després de llargues temptatives, fou lligat l'atre-

El Mallo de Firé

vit, y içat com una galleda de pou. Jo us asseguro que es espaordidor el guaitar de boca-terrosa, pel cim d'un dels Mallos, les teulades del poble, a plom sota d'ell a alguns centenars de metres.

Es realment fantàstic el contemplar, cap el tard, aquells colossos, quan el sol de posta ·ls envia ses darreres llambregades; car, per sobre de la misteriosa penombra en que queda envolcallat el caseriu y l'olive-

rar, se destaquen els Mallos ab llur feixuga massa, que pren llavors tons rogencs impossibles de descriure. Semblen talment immenses teieres cremant en honor dels déus de la montanya.

L'alineació dels Mallos de Riglos queda interrompuda vers llur ponent, per la fonda depressió que constitueix la canal del riu Gàllego, per ont aquest surt de la regió pirenenca pera desembocar a les planes d'Osca y Saragoça, delimitant abdues provincies.

Per dins d'aquesta canal natural, hi ha traçada la via-ferrada que porta a Jaca y que, per conseguent, passa per sota mateix dels Mallos, que, vistos desde aquella ab el fort escorç ab que ·s presenten, fan l'efecte que vagin a foradar la volta del zenit.

A l'altre costat de la canal del Gàllego tornan a enlairar-se ·ls vessants, com he dit abans, en la Peña Arrueba; ont se veuen, destacant-se de la seva silueta trencada els altres Mallos, nomenats *d'Agüero,* inferiors de dimensions an els de Riglos.

JULI SOLER Y SANTALÓ

Clixés de l'autor — Agost de 1908

LES COVES DE RIALP (RIBES)

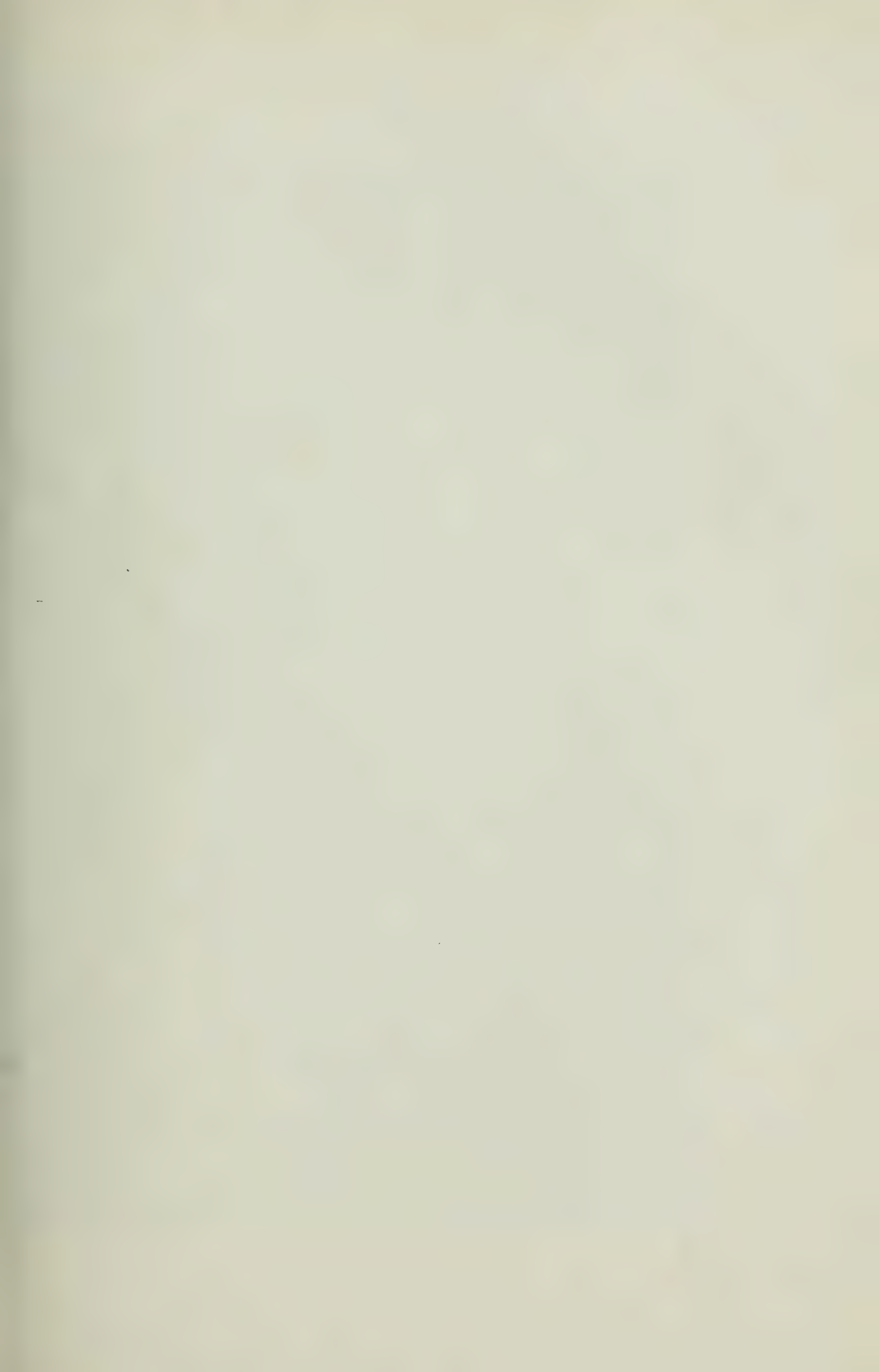

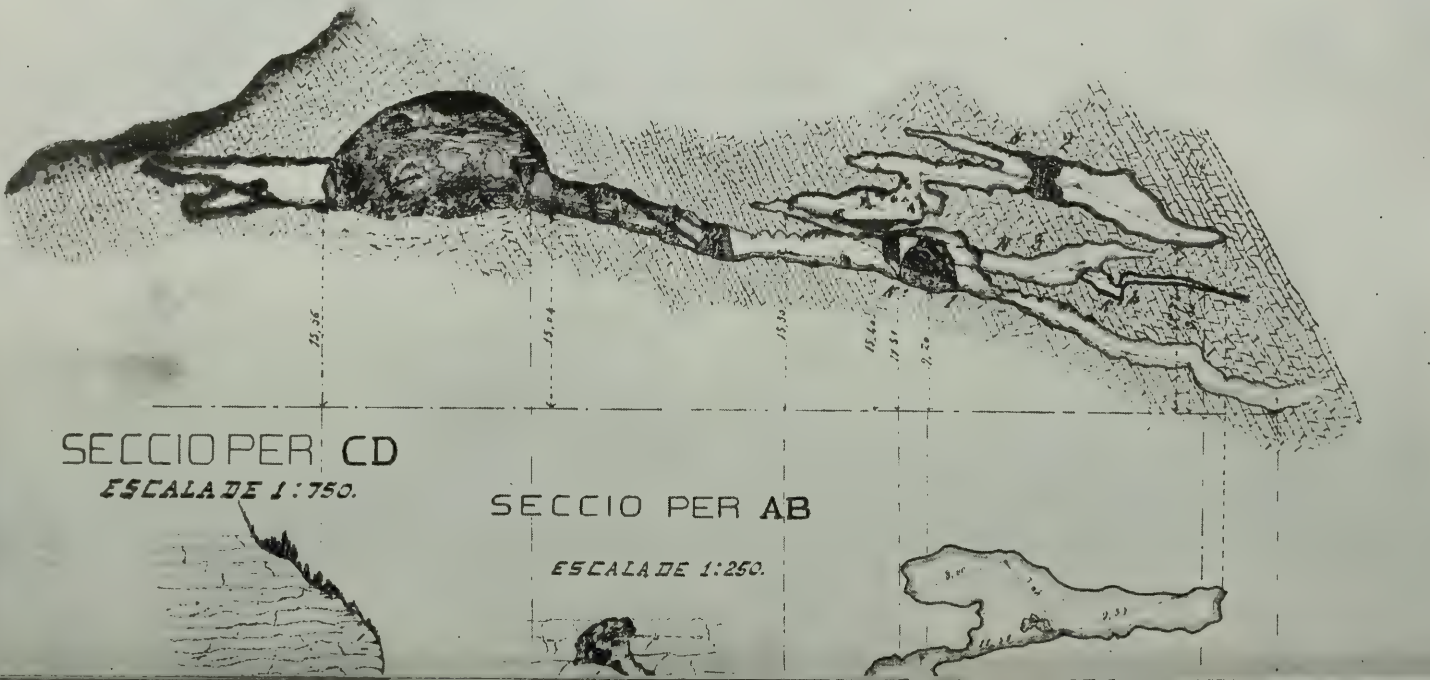
Clixé de G. Sala

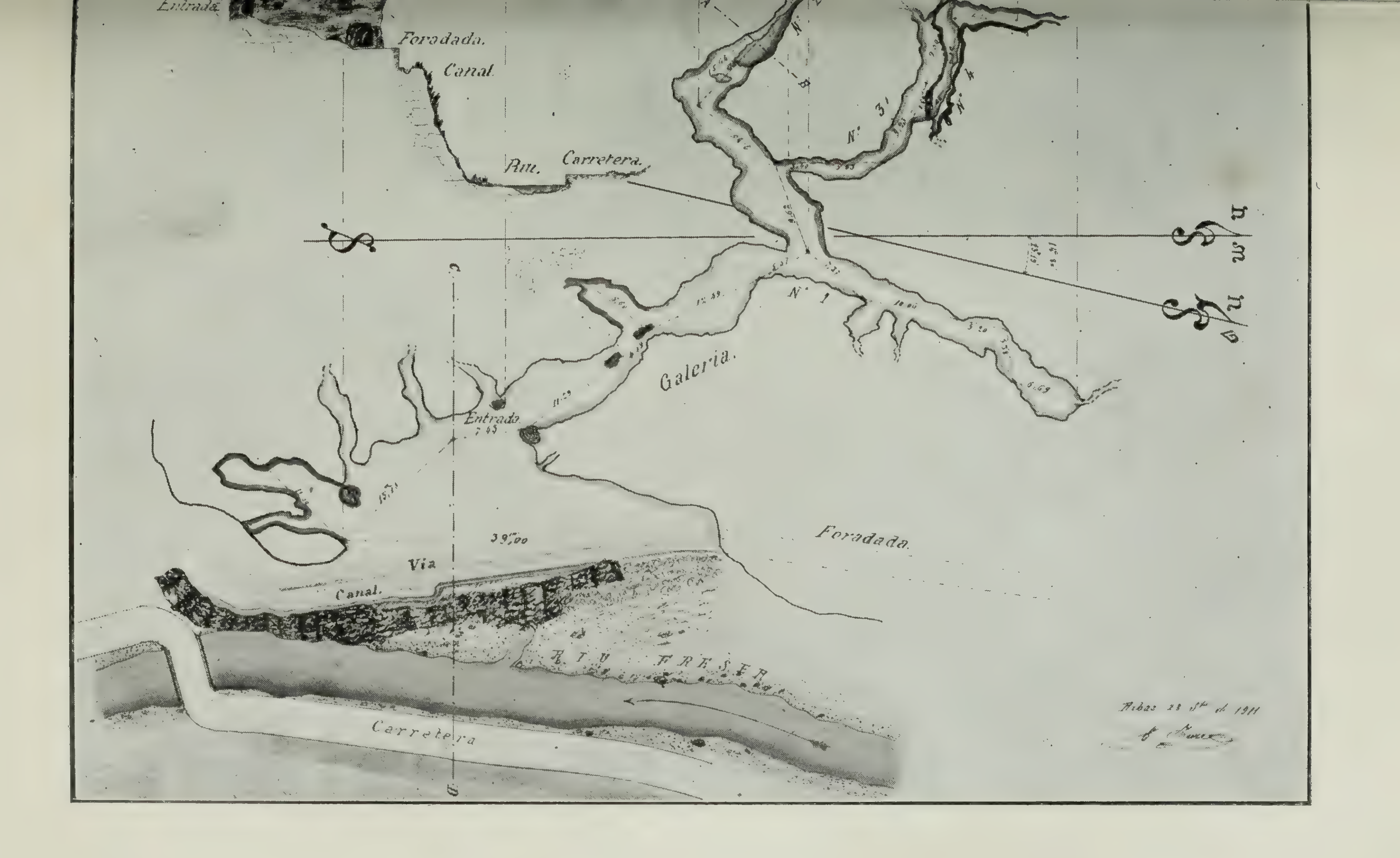
En aquestes mateixes planes donàrem compte d'una excursió a les hermosissimes coves de Rialp [1], que haviem fet antany, acompanyats de l'Albert Santamaría y en Gaspar Sala, socis del CENTRE.

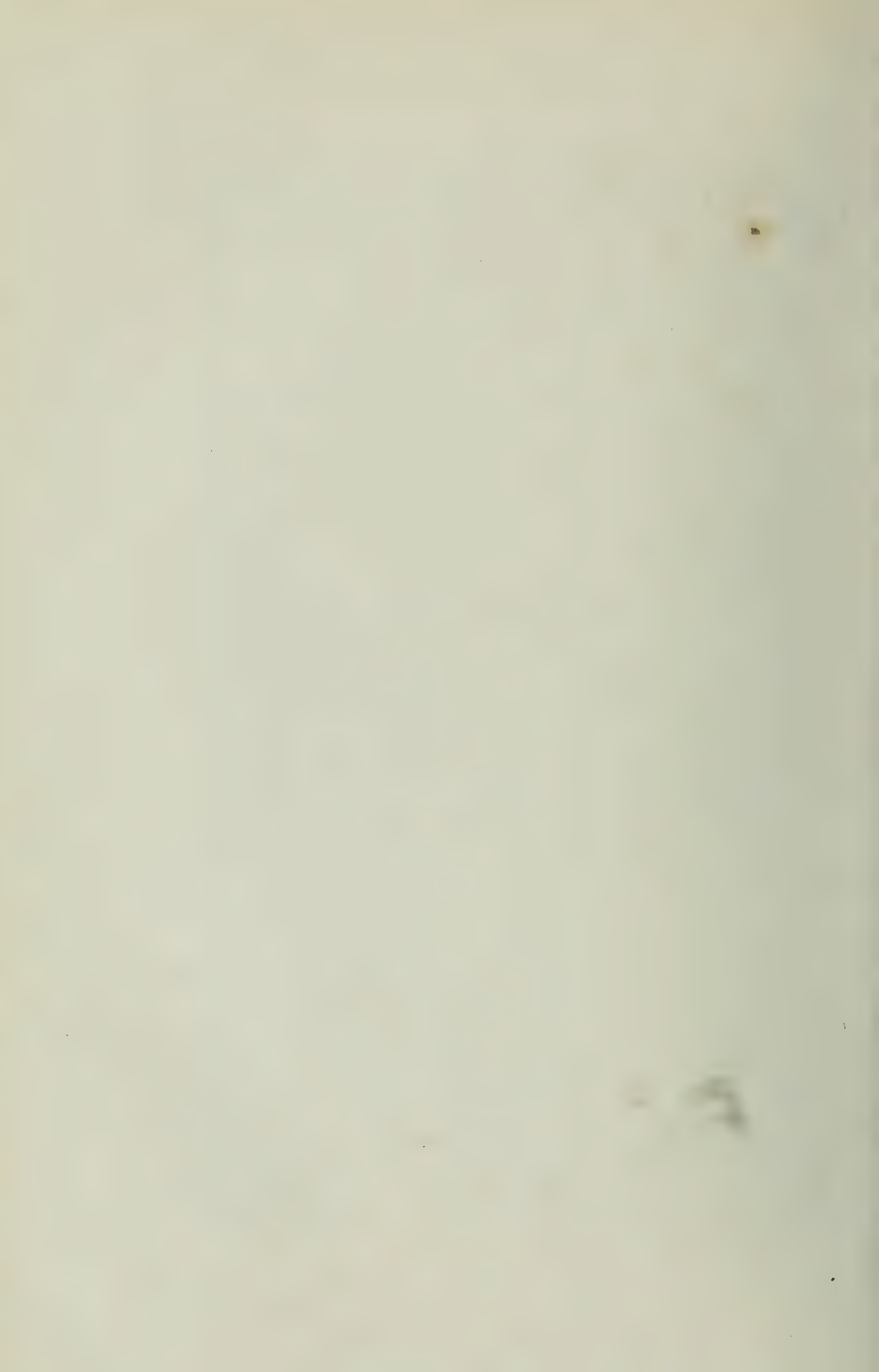
A corre-cuita ferem nosaltres aquella visita, per mancar-nos temps pera continuar les excursions geològiques que teniem en projecte. Em-

1) Faura y Sans (Mn. M.): *Excursió a les coves de Rialp (Ribes)* (BUTLLETÍ DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, any XXI, núm. 199, pl. 230-233, agost 1911.)

COVES DE RIALP
ESCALA DE 1:750.
SECCIO Y PROJECCIO PER NS
SECCIO PER CD
ESCALA DE 1:750.
SECCIO PER AB
ESCALA DE 1:250.

Entrada
Foradada.
Canal.
Riu.
Carretera.
N° 3
N° 4
N° 1
Galeria.
Entrada
7.45
39,00
Via
Canal.
Foradada.
RIU FRESER
Carretera
C
D
Ribas 28 St. de 1911

però aquella modesta descripció que publicàrem despertà la curiositat dels riberencs, tant aimants de la llur riallera vall; y, durant aquest estiu, els entusiastes excursionistes germans Eusebi y Emili Turc, membres de l'«Agrupació de Sports y Excursions de Ribes» acompanyats d'en Gaspar Sala, del nostre Centre, junts, ab laboriosa constancia y ab els aparells necessaris, s'emprengueren la tasca de confeccionar un plànol d'aquelles sobiranes cambres, palau de joliues fades.

Fou llarga y penosa la realització d'aital projecte, per raó de les dificultats ab que ·s treballa per sota terra; emperò ells, ab destresa, han conquerit lo proposat. Per aquest motiu creiem de justicia la publicació d'aquell treball, fent honor als seus autors.

El llegidor haurà de tenir en compte la breu descripció que d'aquestes coves ferem en nostre treball anterior; y, fullejant aquelles planes, ab aquest plànol a la vista, se farà càrrec de la disposició topogràfica de les mateixes, car la planta horitzontal y el tall vertical estan molt ben relacionats en totes y cada una de ses cambres. Hi estan anotades totes les mides, preses ab extraordinaria exactitut; y, si bé es veritat que en el total recorregut que s'assenyala apar haverhi un lleuger augment d'uns quants metres, es degut a que nosaltres no entràrem a la lloriguera núm. 4, la qual fou descoberta pels benemèrits espeleòlegs, com també algunes altres dependencies de menys interés.

En aital exemple, ab que han constribuït a la ciencia espeleològica catalana ·ls nostres companys, haurien d'emmirallar-se aquells excursionistes que corren per diferents endrets de Catalunya, portantne datos d'interès pera ·l coneixement de les entranyes del nostre terreny. Les belleses soterranies atrauen y fins corprenen, conseguint entusiasmar-s'hi ·l que per elles s'admira; per lo qual, si molts ne prenguessin apunts y ·ns els enviessin, prompte tindriem completa la topografía soterrania del nostre sots-sòl, servint-nos pera emprendre ·ls treballs purament científics. Ja sabem, per experiencia, que l'extendre plànols ab la perfecció ab que ho han executat els germans Turc, procurant que les medicions y orientacions siguin ben exactes matemàticament, es molt entretingut, passant-s'hi molt temps y requerint-se certa pràctica; emperò, si considerem que pera un home sol es molt difícil recórrer tota la regió y formar plànols de totes les coves y avencs, llavors, se fa necessaria una cooperació, acoblant totes les anotacions d'aquells excursionistes de qui ·s rebin comunicacions o que visitin algunes coves. Aquesta obra es meritoria; y en el cas present, que ha motivat aquestes ratlles, haig de felicitar de

tot cor el treball que han realitzat els germans Turc, esperant que no serà aquest l'últim servei ab que generosament obsequiaran a la ciencia y a la patria.

Durant les gestions de fer el plànol, aquells novells espeleòlegs pogueren recollir individus cavernícols, sumament interessants pera la biospeleología; y, a més de les especies ja citades en el nostre treball anterior, hi arreplegaren, per primera vegada, abundor de *colembols*, que estan pendents de classificació per especialistes extrangers. També trobaren alguns moluscos (*hyalina*) en el fons de la cova, algun escorpí, etc. Tot aquest material l'estem reunint y ·ns servirà moltíssim pera ·ls treballs especials que tenim en preparació sobre la fauna y la flora cavernícoles de la regió catalana.

Voliem prescindir de fer repeticions en la descripció d'aquestes coves, per creure que ·l llegidor trobarà més gràfic el plànol que no una detallada narració. No obstant, transcrivint part de l'article anterior, rectificarem algunes de les anotacions publicades.

Podem, doncs, donar com a definitiva la descripció següent :

Una gran bauma de 39 metres d'ample es l'amfiteatre de les coves; y ·s dominen com desde una balconada, tots els vessants del Freser. A la dreta continúen les vies de descàrrega de les vagonetes, passant per un túnel. En un recó d'aquella bauma passa un rec que traspassa per sota les vies. En el fons de la bauma es ont hi ha la veritable entrada a les coves, que segueixen en direcció al NNE., aixamplant-se tot seguit; y les demés boques petites dels recons d'enfront y de l'esquerra no són més que grutes embrionaries.

En la primera galería dominen les lluiçors crepusculars, que, temeroses, s'endinsen per aquelles cambres. Aquestes són de volta continua, sostinguda per dugues gruixudes pilastres de formacions estalactítiques. Aquesta galería presenta una lleugera pendent, fins arribar a una gran y espaiosa plaça, en la qual se bifurca la cova. A l'esquerra, en direcció a ponent, continúa la cova humida y tètrica, ab abundor de marlets blancs y cristallins que pengen del sostre, punxaguts y ploraners, y escorrent-se mansoiament l'aigua, que segueix eternament brodant les pedres cantelludes, entoscant-les germanívolament.

Se puja, arrocegant-se per un roca-llis inclinat, fins a arribar a l'enfront d'un llarg estany ple d'aigua puríssima, ont se sent un arpeig armoniós de les gotes que, rellíscant dels marlets, trenquen la solitut d'aquelles cambres. Serpentejant per un tortuós y comprimit pas, molt inclinat, que ·s representa en la secció AB, se passa a unes altres coves grandioses, per entre grans masses rocoses; havent-hi

en les últimes clotades una terra esponjosa y negra, en la qual viuen abundants coleòpters cavernívols, descrits per Mr. Jeannel.

Del peu d'aquell roca-llis que deiem, trenca un pas a la dreta, en direcció al N., pera després dirigir-se més al NE., y continúa la gruta núm. 3, que, si bé no té gran interès, no obstant, es bastant llarga. Poc abans d'arribar al final d'aquesta galería, per un trau de petites dimensions se baixa un xic, continuant per allí la galería núm. 4, que no es més que una lloriguera descoberta pels germans Turc.

Totes aquestes cambres són a l'esquerra d'aquella placeta. Per la dreta continúa la galería núm. 1, que haviem deixat abandonada. Es un corredor llarg, que va en direcció al N., ab un poc d'inclinació al NE. Baixa ab lleugera inclinació, y el sòl està format d'estanyols esgraonats; reduint-se ses dimensions fins al fons, on se cola l'aigua, emperò per ont ja no pot passar el cos pera seguir endinsant-s'hi.

Per la disposició general se veu que aquestes coves estan funcionant per l'escorrement de l'aigua d'infiltració, que penetra per aquells entrats caliços metamorfosejats, probablement càmbrics y sumament trencants, que aflora més amunt de les oficines de les mines, sota Queralps.

El total recorregut d'aquestes coves, que nosaltres haviem dit que era de 170 metres, prescindint de l'abric exterior, devem augmentar-lo fins a 200 metres tenint en compte les midides preses pels germans Turc, que estan repartides de la següent manera :

GALERIES				TOTAL	
I	II	III	IV	I . . .	68'64
11'29	9'62	5'40	3'69	II . . .	79'70
4'59	9'85	5'63	5'46	III . . .	29'76
12'49	15'64	9'23	6'50	IV . . .	22'15
5'57	8'59	9'50	6'50		200'25
7'37	11'58	29'76	22'15		
10'06	8'				
5'20	7'04				
5'38	9'38				
6'69	79'70				
68'64					

El lloc de major profunditat ha resultat ésser de 15 metres ab relació a l'entrada de la cova, per raó d'haver arribat un xic més avall del corredor corresponent a la segona part de la galería núm. 1.

El sostre está a l'alçada de 5 metres en la placeta de confluencia de les galeríes núm. 1 y 2. En el restant es de 3 a 4 metres, menys en el corredors que podriem dir-ne secundaris.

MN. M. FAURA Y SANS

A PROPÒSIT DELS VINENTS CONCURSOS HIVERNENCS

La proximitat dels grans Concursos de sports de neu que s'estan organitzant pel nostre Centre Excursionista, y l'importancia que ·ls mateixos revestiran, fan que sigui d'actualitat tot lo que ·s refereixi a dites manifestacions sportives y els treballs per la nostra entitat realitzats dins d'aquest nou sentit y aspecte de l'excursionisme.

No més fa tres anys que ·s fundà en el nostre Centre la seva Secció de Sports de Montanya, y desde son primer moment va emprendre tant ferma volada, que avui per les victories assolides, es una de les Seccions que donen més lluïment y vida a la nostra institució. Bé mereix, per tant, que ·s dediquin aquestes ratlles (per ser, com a meves, ben desgarbades) a glosar les tasques per la mateixa realitzades.

Ab tota sinceritat comencem per confessar que ningú somnià mai que tant aviat havia de donar resultats tant esplendorosos la seva creació; y es que semblava solament constituïda pera diversió del jovent cansat de seguir les glorioses petjades del nostre Centre, de fer les coses ab metode, ab reglament y profitoses pera la ciencia y pera la patria; es que semblava constituïda solament pera ésser l'esperit de contradicció vers els hàbits, historia y ideals de tota la vida de l'excursionisme català, de l'excursionisme dedicat a l'estudi y al treball, de l'excursionisme exalçat pels extrangers precisament perquè fa cultura, de l'excursionisme, en fi, que ha contribuït y ocupa ·l primer lloc d'honor en el desvetllament de la nostra patria. Veus-aquí ·l perquè ·ls companys que havien practicat de tota la vida l'excursionisme d'estudi, y no ·s sabien avenir ab la paraula *sport* aplicada a la nostra tradicional manera d'ésser, semblaven doldre-s dels nous viaranys que anava a prendre ·l Centre ab tot y haver-se fundat a l'ensems la seva nova Secció de Geología y Geografía física.

Però ·l nostre jovent, que empenyia ajudat pels qui exerceixen l'excursionisme de passatemps y pels qui cerquen en les excursions

el descans en llurs quotidianes tasques, no s'avenia tampoc, en absolut ab la seriositat, ab l'estudi y les aspiracions de l'excursionisme català : jove, volia també lo que reclama la joventut : alegría, gatzara, rialles y diversions. Y aixís, entre rialles y gatzara, fundà la Secció de Sports de Montanya. Y tot seguit la nostra societat se vegé reforçada per nombrosos nous socis que 'ns coneixien, però que no havien vingut ab nosaltres per aqueix ambient exclusiu d'estudi y treball que gloriosament se formà a redós de nostre CENTRE.

I si per un moment va assustar la paraula *sport*, per lo mateix que semblava que anava a trencar l'historia del nostre CENTRE, ben prompte 's vegé, ab tot y les exageracions que 's poguessin realitzar, lo que podria valer, representar y assolir una Secció formada per l'element jove ple d'il·lusions, que a l'estudi associaria l'acció, que a la cultura intelectual associaria l'educació física, l'educació que no descuiden els pobles forts, els pobles que estan convençuts que trista cosa es la civilisació si ab ella desapareixen el vigor y la fortalesa; perquè les civilisacions s'enamoren excesivament de l'imperi de la raó y de la llei y abandonen el culte de l'imperi de la força, que, en la qüestió de vida o mort de pobles, es sempre 'l que triomfa. Per això l'historia diu *barbres* als pobles nous, incivilisats, però braus y forts, que sotsmeteren pobles vells y de civilisació esplèndida, pobles que moriren perquè estavan acostumats a la vida plascèvola y regalada y no s'avenien a practicar ni per passatemps la vida de sacrifici, d'activitat corporal y de perills que 'ls hauria habilitat pera la defensa de l'independencia de la patria, suprema aspiració que ha de tenir un poble.

El resultat d'aquestes consideracions fou que lo que començà per semblar dualisme acabà en una compenetració tant forta, que 'l CENTRE, mercès a l'empenta del jovent, pogué tot seguit continuar aquí l'iniciativa del «Club Alpí» y del «Touring Club» de França, que consisteix, com es sabut, en organitzar Setmanas de sports d'hivern pera ensenyar a córrer ab ski als habitants dels pobles que la neu moltes voltes deixa incomunicats, pera poder contemplar l'hermosura de les montanyes quan la neu les envolcalla y adquireixen els paisatges bellesa encisadora, y pera aclimatar a Catalunya aqueixos sports d'hivern, a fi d'establir les temporades hivernenques que tant profit donen a Suiça y altres paratges.

Prou podriem, ara detallar fil per randa tot lo que ha fet la Secció pera enfortir-se y avesar-se als perills de la montanya y pera assolir aqueixos últims y hermosos ideals; més an el nostre propòsit bastarà que 's recordin les vegades que 'l CENTRE ha anat ja a la collada de

Toses pera ensenyar a córrer per la neu als habitants d'aquelles rodalíes quan queda incomunicat Puigcerdà; les vegades que s'ha anat, al pic de l'hivern, a Ull de Ter y Nuria y al Montseny quan aquells paratges estan recoberts d'alguns metres de neu; les vegades que ·l jovent, cada dia més fort, més brau y més avesat als perills de montanya, ha fet marxes de resistencia y ha escalat pics quasi inaccesibles. I pera que no pugui dir-se que no ·s compenetra ab els ideals del CENTRE, recordi-s també l'arranjament del refugi de la Castanya, ont se troben comoditats inesperades, pera lo qual la Secció no comptà ab més que la bona voluntat de la gent. Y recordi-s, finalment, de manera ben especial, el Concurs de luges celebrat a Montseny, y el de luges y skis celebrat, l'hivern darrer, a Ribes y a la Molina, en els quals els èxits sobrepujaren a tot càlcul y a tota esperança.

Tant es així, que bo serà que passem aquí balanç, d'aquest últim concurs, no sols pera deduir l'importancia y trascendencia adquirides pel nostre CENTRE, sinó també pera convèncer als qui puguin creure que ab altres coses de més profit tindriem d'esmerçar les nostres energíes : com si lo que s'ha conseguit fos poca cosa; com si ·l CENTRE hagués supeditat, en aqueixos Concursos, tota sa vida y tota sa historia; com si ·l CENTRE, en fi, no continués treballant, ab l'estudi, per la cultura y enaltiment de la patria.

De primer antuvi ·s conseguí fer conèixer el nostre Pireneu a molts que no ·l coneixíen y que ·s feien llengües de la seva grandiositat, de la seva feréstega hermosura y de llurs inconeguts cims y valls, que competeixen ab els cims y valls pirenencs que són del món admirats perquè pertanyen a un Estat més patriòtic que ·l nostre, a un Estat que ·s preocupa de fer carreteres y de repoblar els boscos (que són els que donen bellesa al paisatge), tot dolcificant les temperatures augmentant les pluges y deturant la força del torrent desbordat.

Conseguí reunir a Ribes un tant considerable concurs de gent, que semblava increible: increible per lo que costa en la nostra terra d'organitzar una cosa que imposi un sacrifici personal; el qual sacrifici allà era que, poguent estar ben bé a Barcelona, un se trobava a Ribes patint de fret y sofrint les incomoditats de les fondes, ont se trobava a l'ensemps molt bona voluntat y un servei esmeradíssim, però ont hi mancaven els refinaments que a ciutat se prodiguen. Y conseguí també portar als habitants de Ribes uns quants díes d'esbargiment y d'activitat, en contraposició a la monotonía, al silenci y soledat que allà regnen durant l'hivern. Sens cap diversió d'una mica d'importancia, y tenint la vida comercial mig sospesa, aquella bona gent, en l'hivern, es comparable als anacoretes, que han renunciat

als plaers del món. Per això no es d'extranyar que durant aquells díes, en que regnà a Ribes la vida activa de l'estiu, s'excedissin sos habitants en manifestacions de goig y en atencions que ·ls excursionistes no sabien com correspondre. Se conseguí, ademés, fer prendre part en les curses no sols als homes de Ribes, que demostraren llurs aptituts, sinó també als homes de demà, als bailets d'avui, que, per l'entusiasme ab que s'ho prengueren, sobre tot en el maneig dels skis, fabricats per ells mateixos fan preveure que arribaran a ésser tant bons *skieurs* que la comarca no quedarà incomunicada, per més nevades que hi caiguin.

Y conseguí, axí mateix, que ·s vegés de manera ben palpable lo desavinent que es pera aquella comarca, y pera les del Ripollès y Camprodon, el que tinguin per cap de partit Puigcerdà, capital de la Cerdanya, comarca separada de les expressades per l'altívola collada de Toses; per lo qual hi va haver qui indicà la necessitat d'apoiar els treballs que ·s fan pera la reforma de la delimitació d'aquells partits a fi de formar-los en armonía ab les divisions naturals de les comarques y ab les necessitats del país.

Y, per últim, conseguí cridar poderosament l'atenció vers el nostre Centre, per part de molta gent de dins y de fòra de la nostra terra, que tingueren de reconèixer l'importancia de la nostra associació, que s'enteraren de la seva existencia y treballs meritíssims; y motivà la desició per part de la «Fédération Internationale des Sociétés Pyrénéistes», de venir a celebrar a la nostra terra ·ls Concursos y Campionats corresponents a l'any 1912, deixant la llur organització a les mans y bon criteri de la nostra entitat.

De manera que, en resum, podem afirmar que ·l Centre conseguí, en aital concurs, fer aimar la natura y treballar per la patria mostrant-ne llurs belleses, tendint a formar gent robusta y activa, y procurant el benestar de les comarques.

No ·s dirà pas, de consegüent, que es poca cosa lo que tant aviat ha sigut assolit. Tant aviat, sí, perquè l'excursionisme d'estudi hauria passat més temps predicant el *mens sana in corpore sano*, predicant que les races tenen d'enfortir-se corporalment si no volen esdevenir decandentes, y sols de tard en tard hauria aplegat alguns que altres nous adalits; adalits, això sí, tant convençuts, tant fervorosos y estusiastes per aqueix ideal, que per sempre més no haurien reparat en sacrificis pera fer-lo fructificar. A la llarga la victoria hauria siguts menys sorollosa, però més positiva. Això cal confessar-ho, ja que la victoria de la Secció de Sports de Montanya, tot y sa actual trascendencia, no ·s dèu més que a l'haver sabut treure la gent de casa y

portar-la a enfortir-se tot rient y entre gatzara y diversions; obra meritíssima que no s'hauria conseguit d'altra manera y a l'éxit de la qual contribuí, la novetat y la febre que hi ha avui dia de excercitar tota mena de Sports. Però quants convençuts restaran pera l'obra de l'excursionisme català? Aquesta victoria podría resultar efímera precisament perquè les gentades, les masses generals, més se paguen de l'exterior que del fons de les coses; que, perquè no hi arrelen el convenciment y la raó, tant els costa aplaudir com protestar, acudir com no acudir, entusiasmarse com fastiguejar-se.

Per això les victories assolides per la Secció de Sports de montanya han d'afiançar-se ab fets pràctics que interessin en poc o en molt a tothom que hi hagi contribuït; han d'afiançar-se ab els fets que constitueixen els ideals de tota la vida del nostre Centre, el qual, malgrat tots els va-y-vens de la política y la manera de ser de la gent, continúa victoriosament sa via, cada dia més pròspera y activa.

Per això fou digna coronació del Concurs del Montseny, l'arranjament del refugi de la Castantya; per això es digna coronació del Concurs de Ribes l'haver pogut posar el primer graó pera construir també un refugi a la Renclusa; per això, demà, aprofitant l'entusiasme que hi ha pels vinents concursos y festes que 's faran, haurem de procurar la reconstrucció d'un monument antic, la publicació d'un mapa complet de Catalunya (que es el deure més gran que tenim), o fer, en fi, quelcom que sigui considerat com gesta gloriosa pels futurs excursionistes : tot això predicant sempre la bondat de la nostra obra a les gentades que vinguin ab nosaltres, y sempre treballant pera conseguir nous adalits convençuts, fervorosos y entusiastes, que 'ns ajudin en la nostra tasca.

La qüestió es continuar organitzant Setmanes de Sports, y que no 's desmaii en la fe y la constancia de fins avui; fe y constancia que poden reportar sacrificis pecuniaris, y àdhuc disgustos, a canvi, no del bri de gloria de que podriem vantar-nos, sinó a canvi de la satisfacció de veure realitzada la nostra obra.

Continui, doncs, la Secció tantes voltes esmentada, organitzant excursions de resistencia pera acostumar el cos a les fatigues y a les inclemencies del temps, y organitzant Setmanes de sport. Y no tant sols de sport d'hivern, sinó també d'estiu; puix si per una part d'hivern a hivern hi ha massa espai de temps, y pot, per tant, refredar-se 'l foc de l'entusiasme, per l'altra ¡que suggestiva no fóra, per exemple una Setmana de sports d'estiu a Ull de Ter, ont se podrien fer arriscats exercicis y sports de tota mena! Perquè no hem d'oblidar que paral·lelament a tot lo que acabem de manifestar, la Secció ha d'ésser un

poderós auxiliar de l'excursionisme d'estudi en quant aquest, per sa excesiva cultura, se detura davant d'un quasi insuperable perill.

Per això, dita Secció, d'acord ab son títol de Sports de Montanya, d'acord en lo que ·s llegeix en un follet endreçat no fa molt al «Centre Excursionista del Vallès», d'acord ab lo que més o menys ha vingut fent; ha de jugar a l'hivern y a l'estiu, de dia y de nit, plovent o fent sol, ab tots els perills de la montanya, així ·s baixi a un pregon avenc així ·s pugi a un enasprat cimal. La qüestió es enfortir-se o educar-se físicament; la qüestió es adquirir la serenitat necessaria, la seguretat de no esfereïr-se quan se trasqui per entre ·ls perills de la montanya.

Es d'aqueixa manera que ·s completarà ·l nostre excursionisme. An el d'estudi portarà, el de sport, no solament els datos que aquell no ha pogut aplegar mai, sinó també ·ls nous adalits, que hauran començat l'excursionisme de sport entre rialles y diversions y acabaran, sense adonar-sen, per enamorar-se de alguna de les branques o aspectes del nostre excursionisme.

Y així, els de sport, encara que sigui ab rialles y diversions, aplegaran grans gentades, que ·ls altres, aprofitant les ocasions, ab l'estudi, conduiran al bé y a l'enaltiment de la patria. Que es, en fi, d'aqueixa manera que ·l Centre Excursionista de Catalunya posa en condicions d'assolir pera ·l nostre poble la sabiduría de les civilisacions velles y la fortalesa dels pobles nous; dels pobles nous nomenats barbres, que desconeixíen la civilisació, però que la subjugaven.

En els nostres temps, res millor podem fer pera la nostra patria.

JOAN DANÈS Y VERNEDAS

* * *

En números anteriors havem ja donat compte dels acords referents a la celebració d'aquests importants Concursos y festes sportives, de la data fixada pera ·ls mateixos, y dels treballs preliminars pera la llur organització. Anem ara, a l'acostar-se les diades en que aquells tindran lloc, a donar compte del que seran els vinents Concursos.

Com ja saben tots els nostres llegidors, durant els dies 9, 10, 11 y 12 del vinent febrer, fixats pera ·ls mateixos, s'hauran de córrer, a la bonica vall de la Molina, les proves que constitueixen el Campionat Pireneïsta de Sports d'Hivern, que, per acord de la «Federació Internacional de Societats Pireneïstes», près en el Congrés de Tolosa,

s'hauran de celebrar, l'any vinent, en la nostra terra, baix l'organització del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA. Ab tal motiu se correran en la nostra Catalunya les següents proves y premis : Cursa de fons pera skis (guies y aficionats), copes Comte de Saint-Saud y Eaux-Bonnes; Salts internacionals de skis y Campionat Pireneïsta de salts (reservat als membres de les societats pireneïstes), copes reial d'Espanya y Artigues; y les Curses de bobs-leighs, ab la copa de la República Francesa, oferta per Mr. Armand Fallières. Les Curses militars se correran a la Catalunya francesa, a Montlluís, aprofitant l'existencia de la guarnició d'aquesta plaça y el desig de contentar la Secció del Canigó, del «C. A. F.»

A més de totes dites proves y curses, hauran de celebrar-se, a les valls de Ribes y la Molina, els nostres Concursos anyals de skis (Cursa de fons y de velocitat), de luges, de canadiens y de bobs, y les de luges y skis pera senyoretes, ab les copes Barcelona, Canaletes, Gran Poniol, Bertrand, Comas, «Reial Associació de Caçadors» y «Atracció de Forasters», a més de diferents altres premis oferts per particulars, entitats y corporacions, y pel nostre propri CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA. Hi haurà, ademés, les proves locals de skis y luges (velocitat) pera nois y veïns de Ribes, y Concursos de patinatge a dita població y a Puigcerdà.

Ab lo dit n'hi ha prou pera fer-se càrrec de l'importancia sportiva de dites festes. L'èxit obtingut l'any passat ab els nostres Concursos de Ribes, y la circumstancia de corre-s aquest any conjuntament ab les nostres proves els Campionats Pireneïstes de la «Federació», y les copes de S. M. D. Alfons XIII y del president de la República Francesa, són penyora més que segura de l'èxit y major importancia que revestirà la manifestació sportiva que està preparant el nostre CENTRE EXCURSIONISTA.

Aquests feliços pressagis vénen avalats per l'entusiasme y l'animació que regna entre ·ls nostres aficionats, per les noves que ·ns arriben del gran nombre de francesos y espanyols que volen concorre-hi, y pels preparatius que tant a Ribes com a Puigcerdà s'estan fent a fi de millor obsequiar y festejar tots els forasters que ab tal motiu visitin aquelles hermoses poblacions.

El nostre CENTRE EXCURSIONISTA, y la seva Secció especial de Sports de Montanya, estan portant ja a cap, ab gran decisió y constancia, tots els treballs de propaganda y organització. Els vistosos cartells anunciadors y sagells, deguts al nostre consoci Sr. Blanch, y tirats per la casa Barral, estan cridant l'atenció per llur bon gust y corrent profusament entre tots els amics y aficionats d'aquests sports.

Y, mentres una Comissió especial procura arreglar tot lo referent a festes, estatges y medis de locomoció, una altra ·s preocupa y treballa en tot lo referent a pistes, reglaments y premis, a fi d'assegurar l'èxit sportiu d'aquests Concursos. Pera ultimar tots els detalls necessaris, diferents consocis nostres porten ja fets diversos viatges y excursions cap a Puigcerdà, Ribes y montanyes de la Molina, y pera darrers d'aquest mes s'espera l'arribada de Mr. Le-Bondidier, secretari general de la «Federació Internacional de Societats Pireneïstes», y del nostre bon amic y antic consoci Mr. le Comte de Saint-Saud, a fi d'ultimar tots els mencionats preparatius y la confecció del programa definitiu, que tot seguit serà donat al públic.

En el número prop-vinent publicarem dit programa ab tots els detalls necessaris pera coneixement y guia dels nostres llegidors. Avui sols ens cal afegir que ·l nostre jovent excursionista està preparant-se animosament pera dits Concursos, fent excursions y proves d'entrenament; y que per tota la nostra ciutat comencen les converses animades y els preparatius coratjosos, precursors del nou èxit que ·ns estem prometent.

CRÒNICA DEL CENTRE

Novembre de 1911

EXCURSIONS Y VISITES

A més de diferents excursions fetes particularment per diversos grupos de benvolguts consocis, s'han efectuat durant aquest mes diferents sortides oficials organitzades per les nostres Seccions.

Entre elles cal esmentar les realitzades baix l'iniciativa y direcció de la Secció de Fotografía, portades a cap durant els dies 5 y 19 d'aquest mes ab el fi de visitar respectivament el monestir de Sant Cugat del Vallès y Sant Geroni de la Murtra y la veïna Torre Pallaresa.

Abdugues excursions s'han vist força concorregudes, assistint més de vint y-cinc socis a cada una d'elles, y essent de remarcar la presencia de varies senyores y senyoretes, les quals cada jorn van demostrant més llurs afició y entusiasme vers les tasques del nostre excursionisme.

Durant dites excursions s'obtingueren gran nombre de clixés fotogràfics ab destí a les col·leccions de l'*Inventari gràfic de Catalunya* que està formant el nostre Centre Excursionista.

El dia 25 del propri mes, y organitzada per la Secció d'Arquitectura, va efectuar-se la visita al palau del bisbe y esglesia de Sant Sever, de la nostra

capital, a fi de veure les obres de restauració y millora que s'hi han portat a cap en aquests darrers temps.

CONFERENCIES

UNA EXCURSIÓ ALS ESTANYS DE RIUS Y DE MAR (DE LA VALL D'ARAN A L'ALT PIRENEU FRANCÉS). — El dia 10, el nostre benvolgut y actiu consoci D. Francisco X. Parés y Bartra, va inaugurar la tanda de conferencies del present curs llegint la seva ressenya d'una excursió vers la vall d'Aran, visitant l'hermosa regió dels estanys de Rius y de Mar, y davallant vers els vessants francesos de Luchon. La sessió anà acompanyada ab la projecció de diverses vistes fotogràfiques d'aquelles encontrades, obtingudes, en llur majoría, pel propri conferenciant.

ARQUITECTURA EXTRANGERA. OTTO WAGNER; OTTO RIETH. — El dia 16, D. Geroni Martorell, president de la Secció d'Arquitectura, va donar una notable y interessant conferencia sobre dit tema, estudiant les personalitats artístiques y les obres més afamades d'aquets dos arquitectes, tant coneguts entre ·ls que ·s preocupen del modern moviment arquitectònic que arreu se ve operant. Boniques projeccions fotogràfiques acompanyaren la disertació atraient y erudita del nostre amic.

UNA EXCURSIÓ A L'ALT PIRENEU FRANCÉS Y A LES VALLS DE PAU Y LOURDES. — Com a continuació de la seva ressenya anterior, el dia 17, el nostre company DR. Parés y Bartra, va descriure una pintoresca excursió per les altes carreteres del Pireneu francès, partint de Bagnères de Luchon y acabant en la riallera vall de Pau y ab la visita al renomenat lloc y santuari de la Mare-de-Déu de Lourdes. Una vistosa col·lecció de projeccions fotogràfiques completaren aquesta bella ressenya del nostre company.

UNA VISITA AL MONESTIR DE SANT CUGAT DEL VALLÉS. — El divendres, dia 24, el soci D. Bonaventura Solà, va donar compte de la visita darrerament efectuada a dit monument per la Secció de Fotografía del nostre CENTRE. Ab dit motiu va projectar una seria de clixés fotogràfics obtinguts durant la mateixa, y féu remarcar una volta més la bellesa y importancia d'aquelles històriques y monumentals construccions.

CONVERSES D'ARQUEOLOGIA

Durant aquest mes han continuat les lliçons sobre Arquelogía que en el curs passat vingué donant, ab general aplaudiment, el nostre consoci D. Pelegrí Casades y Gramatxes. Les d'aquest curs aniran dedicades a l'Arqueología romana. Veus-aquí ·l programa-resum de les explicacions durant aquest mes :

Dia 22 de novembre. Conversa CLIII. — Origen y primeres immigracions d'Italia. — Races primitives. — Pobles civilisadors.

Dia 29 de novembre. Conversa CLIV. — Opinions sobre l'origen de Roma.— La ciutat primitiva.— Topografía de Roma en els períodes reial y republicà.

JUNTA GENERAL EXTRAORDINARIA

El dia 25 d'aquest mes de novembre tingué lloc la Junta general convocada pera l'elecció dels càrrecs de tresorer y vocal, vacants per la mort dels nostres malaguanyats companys Srs. Vintró y Llatas. Sense oposició foren elegits pera dits càrrecs els nostres amics D. Gabriel Roig y Font y D. Artur Mora.

Seguidament se posà a discussió una proposta referent a l'augment de la quota anyal a satisfer pels senyors socis del Centre, intervenint-hi, entre altres, els Srs. Canalias, Elias y Juncosa, Galbany, Kaisser, Kirchner, Maluquer, Martorell, Pedrerol, Rocafort, Vidal y Riba, y el president, Sr. Torras; y, no podent-se prendre acord per falta de nombre, quedà pendent pera una altra ocasió.

NOVA

Ens escriuen de Benasque (alts Pireneus d'Osca) donant-nos compte del tant desitjat acabament de les obres del pont del Run, sobre ·l riu Éssera, y de la darrera secció que mancava fer de la carretera que desde terra baixa conduirà an aquella pirenenca vall.

El dia 13 del corrent fou de joia pera ·ls benasquesos, que estigueren de gran festa ab aital motiu. A l'arribada dels autos del servei públic que han de fer el trajecte desde Barbastro, s'hi trobaven presents les autoritats y tota la vila, que ·ls reberen ab aplaudiments y visques.

L'Ajuntament regalà carn y vi als pobres de la localitat, y els empresaris de la carretera obsequiaren ab un banquet als enginyers de la mateixa, an el qual assistiren les autoritats civil, militar y eclesiàstica, així com els forasters que hi feren cap desde Barbastro, Osca, Graus, etc., en nombre d'uns 50 comensals. L'àpat fou confeccionat y servit per la casa del nostre amic Sr. Sayó, l'arrendador del futur refugi de la Renclusa. No dubtem que tant ell com ses diligents senyora y filles devien lluir-se com saben prou fer-ho.

Donem la més coral enhorabona als nostres amics y bons montanyesos d'aquella vall per la gran millora que acaben de guanyar y que farà donar un pas gegantí a l'avenç d'aquella arreconada comarca, tant rica com inexplotada.

Com també ·ns hem de congratular nosaltres, com a vers pireneïstes, per la via que acaba d'inaugurar-se, car facilitarà en gran manera l'accés an aquella esplèndida vall, una de les més pirenenques d'Aragó y en la qual se troben els dos maciços més alts de tota la carena : les Maleïdes y els Posets.

El traçat de la via, que suara ha quedat transitable, es per sí sol una excursió escollida; y els formidables congostos del Run, atravessats per la mateixa, ensems que donen idea d'una de les obres d'enginyería més notables, són una atracció de les més fortes de tot l'alt Pireneu aragonès. Els paisatges que ·s troben en son recorregut se van succeint sense decaure, fins a arribar a la típica vila.

Benasque té l'esdevenidor assegurat : la concorrencia de visitants començarà en gran escala a no tardar; y no ·s pot dubtar, car, ab sos 1,150 metres d'altitut, es una estació climatològica d'altura remarcable. Sos aires purs y sècs, com filtrats en les altes regions de la seva conca montanyosa; ses aigües, abun-

doses y esterilitzades en les grans geleres de les Maleïdes; y ses boscuries de sanitosos abets; la convertiran en una residencia d'estiueig digna rival de la veïna Bagnères de Luchon.

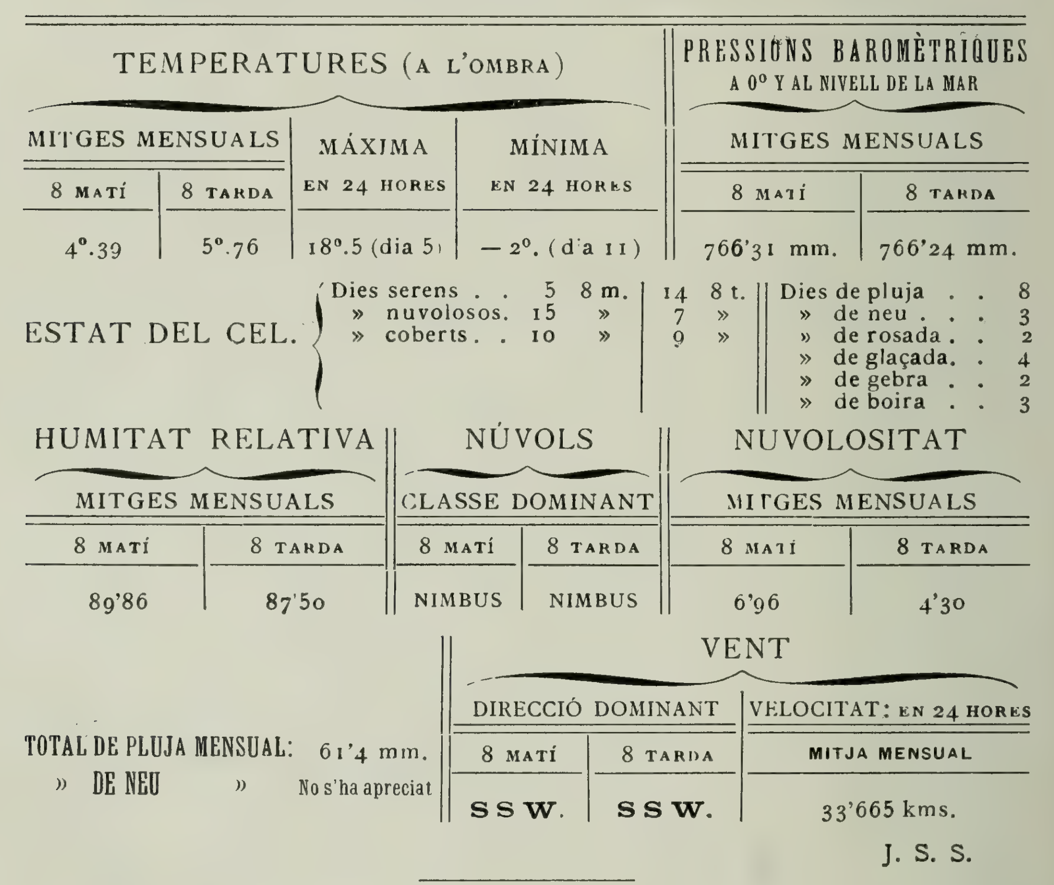
Y, en la estació hivernal, no cal dir que mereix ésser un centre de sports tant indicat, com els que tanta honra y profit donen a les viletes de la Suïça y del Pireneu francès. Els nostres *skieurs*, sortits ara de casa llur al matí, podran ja preparar-se l'equip a la nit pera dedicar-se a llur diversió preferida en les pistes naturals del Gallinero, d'Estós y del Pla d'Estanys, quan no pera arriscar-se en les grans ascensions dels ports y pics a més de 3,000 metres d'altitut.

Axís sigui pera major honra y gloria de l'excursionisme català.

SECCIÓ METEOROLÒGICA

ESTACIÓ METEOROLÒGICA DE VIELLA (VALL D'ARAN)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE NOVEMBRE

TEMPERATURES (a l'ombra)				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES A 0° Y AL NIVELL DE LA MAR	
MITGES MENSUALS		MÁXIMA	MÍNIMA	MITGES MENSUALS	
8 matí	8 tarda	en 24 hores	en 24 hores	8 matí	8 tarda
4°.39	5°.76	18°.5 (dia 5)	— 2°. (dia 11)	766'31 mm.	766'24 mm.

ESTAT DEL CEL.		8 m.	8 t.		
	Dies serens . .	5	14	Dies de pluja . .	8
	» nuvolosos.	15	7	» de neu . . .	3
	» coberts . .	10	9	» de rosada . .	2
				» de glaçada. .	4
				» de gebra . .	2
				» de boira . .	3

HUMITAT RELATIVA		NÚVOLS		NUVOLOSITAT	
MITGES MENSUALS		CLASSE DOMINANT		MITGES MENSUALS	
8 matí	8 tarda	8 matí	8 tarda	8 matí	8 tarda
89'86	87'50	NIMBUS	NIMBUS	6'96	4'30

TOTAL DE PLUJA MENSUAL: 61'4 mm.
» DE NEU » No s'ha apreciat

VENT		
DIRECCIÓ DOMINANT		VELOCITAT: en 24 hores
8 matí	8 tarda	MITJA MENSUAL
S S W.	S S W.	33'665 kms.

J. S. S.

El Centre Excursionista de Catalunya y la Direcció del Butlletí deixen íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.

Barcelona.— Tip. «L'Avenç»: Rambla de Catalunya. 24. — Telèfon 115

INDEX ALFABETIC

(ELS NÚMEROS INDIQUEN LES PLANES)

NOMS PROPRIS

NOMS TOPOGRAFICS *

*) En aquest Index consten solament tots els noms topogràfics citats en aquest volum com a llocs visitats o descrits en el mateix, sens les repeticions contingudes en un mateix solt o article.

TAULA GENERAL

GRAVATS

Págs.

PLANOL

